

DANSKE STUDIER

UDGIVNE AF

MARIUS KRISTENSEN OG AXEL OLRIK

1908

FOR UNIVERSITETSJUBILÆTETS DANSKE SAMFUND

KØBENHAVN

DET SCHUBOTHEske FORLAG

H. H. THIELES BOGTRYKKERI

INDHOLD

SOPHUS BUGGE, Kong David og Solfager	1
THORKILD GRAVLUND, Nogle grundlinjer i folkekarak- teren	35
AXEL OLRIK, Episke love i folkedigtningen	69
O. THYREGOD, C. Bredahls ungdomsdigtning	90
HJALMAR THUREN, Vore sanglege	129
ASTRID LUND, Indiansk sagndigtning og de episke love	175
AXEL OLRIK, Loke i nyere folkeoverlevering. I. De vestlige nybygder	193
OTTO JESPERSEN, Sproglære (i anledning af Noreen, Vårt språk)	208

KULTUR OG FOLKEMINDER

Evald Tang Kristensens eventyrsamling (<i>Georg Christensen</i>)	53
Eskimoiske Kulturstudier (<i>W. Thalbitzer og A. O.</i>)	56
Nyt fra folkemindeforskningen (<i>A. O.</i>)	60
„Danmarks Folkeminder“, opråb, love	65. 241
Niels Ebbesens vise (<i>Axel Olrik</i>)	117
Folkesangen på Færøerne (<i>T. Norlind</i>)	219
Åbent brev til dr. Axel Olrik i anledning af Niels Ebbesens vise (<i>Sofus Larsen</i>)	222
Svar (<i>Axel Olrik</i>) ..	230
Kalevala (<i>A. O.</i>)	239
Lege (<i>Hjalmar Thuren</i>)	240
Finsk og lappisk mytologi (<i>A. O.</i>)	240
Brødofter (<i>A. O.</i>) ..	242

FRA HOLBERGTIDEN

Norske bøger om Holberg (<i>I. F.-H.</i>)	46
Holberg og gadeviserne (<i>Joh. Nordahl-Olsen</i>)	47
En bemærkning til „Jakob von Tyboe“ (<i>Sophus Bauditz</i>)	49
Skæmtebrev fra Morten Reenberg (<i>C. Klitgaard</i>)	50

FRA SPROG OG LITERATUR

Fra de sidste års sproggranskning, V. (<i>M. Kr.</i>)	189
To dødsfald: C. G. Styffe, H. H. Lefolii (<i>M. Kr.</i>)	191
Strøgods: Passiar (<i>H. D. Lind</i>)	192

KONG DAVID OG SOLFAGER

AF

SOPHUS BUGGE.

FRA Danmark, Sverige og Norge kendes en i tolinjede Stropher affattet Folkeviser om Kong David og hans Dronning, der, saavidt jeg ved, hidtil ikke er udgiven i nogen af sine danske Former¹. Denne Ballade er i poetisk Hensende ikke i mindste Maade fremragende, men den er ikke uden Interesse baade specielt for den nordiske Folkedigtningens Historie og i videre Omfang til Belysning af de i Middelalderen rundt om i Europa udbredte sagnhistoriske Forestillingers Vandring. Jeg har ved at følge denne Ballade tilbage til dens Oprindelse maattet tænke paa, at Naturforskerne ved Norges Strand, hvorimod Verdenshavet skyller, høit op imod Nord har fundet vegetabiliske Stoffe, som af Havet er ført over fra tropiske Egnes Flora. Gjennem Bestemmelsen af disse Stoffes Hjemsted har de søgt at følge de Strømmes Gang, som har baaret dem op til Norden. Saaledes finde vi ogsaa i den nordiske Folkedigtning Frembringelser, hvis Udspring maa søges i det fjærne Syden, og som hos os endnu ikke ganske har tabt sit fremmedartede Præg, skjønt deres Udvikling, efter at de har fæstet Rod i Norden, er bleven paavirket af den hjemlige Eiendommelighed. Ved at undersøge disse Frembringelsers Elementer kan vi sættes i Stand til nogenlunde at følge Gangen af de Strømninger, som har ført dem mod Norden. Den Ballade, som jeg her skal omtale, er ikke, som det synes, bleven baaren frem af nogen af de brede Strømme, der forbinde den nordiske Balladedigtning med tysk og engelsk Poesi. Jeg tror her at spore et enkelt Bølgeslag af en Kulturstrøm, som i samme Retning kun sjælden har fundet Vej til vore Strande.

Fortællingens Gang er i de forskjellige Optegnelser af den

¹ [Nu DgF 468 „Kong David og Solfager“.]

nævnte Ballade noget forskjellig. Det fælles Indhold er følgende: Kong David faar den fagre Sølfer (Navnet udtales ogsaa Solfot, Solfager eller paa andre lignende Maader) til Hustru. En anden Konge (Kong Adel, Ormekongen, Nougaaards Konge) kommer til Kongsgaarden og beder om hendes Kærlighed, men da hun afviser ham og vil være David tro, giver han hende Dvaledrikke, hvoraf hun falder som død om. Hun begraves, men graves op igjen af Beileren og føres af ham til et fremmed Land. Kong David, som har faaet at vide, hvad der er sket, klæder sig i Pilgrimsdragt og kommer til det fremmede Land, hvor hans Dronning Sølfer er. Han beder som fattig Pilegrim om en Almisse, og da Sølfer rækker ham den, efter de fleste Optegnelser med Hanske paa Haand, spørger han, om det ikke er Skik paa dette Land at række Gave (bryde Brød) med bar Haand. Da hun nu blotter den Haand, kjender han hende paa det Guld, som han tidligere hjemme har støbt i hendes Haand. Det kommer da til Forstaaelse mellem dem, og David fører Dronning Sølfer tilbage som sin Hustru. (Efter nogle Optegnelser bliver Bortføreren først dræbt). Visens Omkvæd er i alle nordiske Optegnelser væsentlig det samme.

De ældste nordiske Optegnelser er danske fra Begyndelsen af 17de Aarh., ogsaa en svensk er fra 17de Aarh. I Norge er Visen først optegnet af Landstad og mig i øvre Telemarken, hvor den fremdeles er vel kjendt.

Det i den nordiske Folkevisen behandlede Sagn om Davids Hustru genfindes i mangfoldige Fortællinger og Digtninger hos forskjellige andre europæiske Folk, men i de fleste af disse gjælder det Salomos Hustru; i ingen af dem Davids Hustru, saaledes som i den nordiske Vise.

Sagnet findes hos Tydskerne og fremtræder paa Tydsk i to forskjellige Former: **A** kort fortalt i et Tillæg¹ til det ældre tyske gnomiske Digt, der indeholder en Dialog mellem Salomon og Morolf, hvilket Tillæg ikke findes i de latinske Bearbejdelser af Digtet. Dette tyske gnomiske Digt er udgivet af v. d. Hagen og Büsching i 1ste Bind af „Deutsche Gedichte des Mittelalters“ (Berlin 1808) S. 44 ff. og vil danne anden Del af Friedrich Vogts Udgave af „Die deutschen Dichtungen von Salomon und Markolf“. Det findes i Haandskrifter fra 15de Aarhundred, men er opstaaet

¹ Indholdet af dette Tillæg er meddelt i Vogts Saloman und Morolf S. LXI—LXII.

tidligere, efter W. Schaumberg (Pauls og Braunes Beiträge II) omkring Aar 1200 (men efter Bartsch ikke ældre end fra anden Halvdel af 14de Aarh.). Efter hans [Schaumbergs] Mening hører det hjemme ved Nederrhin og er digtet i det mellemfrankiske Dialekt. — B. Samme Sagn er udførligere behandlet i et tysk folkeligt Epos „Salman und Morolf“, der sidst er udgivet med udførlig Indledning af Fr. Vogt, Halle 1880, fra hvis Udgave de følgende Oplysninger er hentede. Dette Epos („Spielmannsgedicht“), som bestaar af 783 femlinjede Strofer, fortæller i en livlig og ukunstlet, undertiden plump Tone. Det er forfattet i en frankisk Dialekt, der staar Høitydsk nær. Stuttgarter Haandskriftet, som Vogt har lagt til Grund for sin Udgave, viser en Blanding af Alemannisk og Frankisk, der peger hen til den frankiske Dialekts sydlige Grænseegn. Digtet synes (efter Vogt) at være fra sidste Decennium af 12te Aarhundred¹, men er senere, sandsynlig flere Gange, blevet omarbejdet og interpoleret. Intet af de ydre Vidnesbyrd for Digtets Tilværelse er ældre end 14. Aarhundred. Stuttgarter Haandskriftet, det ældste af de Hskrr., hvori det er bevaret, er mulig saa gammelt som fra 14de Aarhundred.

Af disse to tyske Versioner har A (Tillæget til det gnomiske Digt) i den oprindeligste Form den gamle Sagnfortælling, som det dog gengiver i Sammendrag. Sagnfortællingen er derimod i Eposet (B) bleven udvidet ved forskellige Tillæg, som ikke oprindelig høre dertil. Eposet lader Salomos Hustru to Gange blive bortført; den anden Bortførelse har intet tilsvarende, hverken i Tillæget til det gnomiske Digt eller i de ikke-tyske Versioner, og vedkommer os ikke her. Derhos har flere fremmede Bestanddele blandet sig ind i Fremstillingen af den første Bortførelse. At det oprindelige Sagnstof her ikke er bevaret i sin Renhed, røber sig deri, at der i Compositionen ikke hersker rigtig Enhed og Fasthed, at Motiveringen ofte er overflødig eller mangelagtig. Man iagttager Udvidelser forbundne med Modsigelser². Endelig er Fortællingen bleven forandret for at passe til en allegorisk Opfatning.

¹ Herom ytre Paul, i Literaturblatt f. rom. und germ. Philol. 1881 Nr. I S. 9, og Wesselofsky i Archiv f. slavische Philol. VI 399 Tvivl: Paul antager „Salman og Morolf“ for et Værk fra 14de Aarhundred og finder dette bestyrket ved Stil og Kunstfremstilling, hvori det, som Vogt har vist, er nærmest beslægtet med Værker, som foreligge i Hskrr. fra 14de og 15de Aarhundred.

² Vogt S. XL.

Det tyske Epos lader Salman være gift med Salme, Datter af den hedenske Kong Cyprian af Indien. En hedensk Konge Fore, der hersker hinsides Havet, bliver fangen af Salman og vinder under Fangenskabets ved en Ring Dronning Salmes Kærlighed. Efter at være kommen fri sender han efter Aftale med Dronningen til Salmans Hof en Spillemand, der giver Salme en Trylleurt, som hun stikker i Munden, hvorefter hun falder som død om. Salmans Broder Morolf, der mistænker Dronningen, gyder smeltet Guld gennem hendes Haand for at faa hende til Live igjen, men uden Virkning. Hun lægges da i en Ligkiste, men denne brydes op, og Spillemanden fører Dronningen bort til Fores Land. Salmans Broder Morolf drager ud for at speide. Han kommer forklædt til Fores Hof, hvor han først som Pilegrim træffer Salme. Han kjender hende paa Brandmærket i hendes Haand. Da Salman faar Efterretning herom, drager han ud med Morolf og en stor Hær. Han lader sin Hær tilbage, idet han befaler den at komme ham til Hjælp, naar de høre hans Horn. Han kommer ene til Fores Kongsgaard. Der bliver han ved sin Hustrus Troløshed fangen og skal hænges, men han faar før sin Død Lov til at blæse i Horn. Hans Mænd komme da til og frelse ham. Fore bliver hængt. Eposet lader Dronningen endnu en Gang blive bortført. Først derefter faar hun sin Straf.

Jeg har kun givet kortfattet og unøjagtig Gjengivelse af det tyske Digts Indhold, da jeg i det følgende nøjagtigere skal meddele Sagnet efter andre Kilder.

To Versioner af den samme Sagndigtning findes paa portugisisk optegnede allerede i 14de Aarhundred, men her er den fra Salomon og hans Dronning overført paa andre Personer, der høre hjemme i Portugals Historie. Det er Kongen af Leon, Galicien og Asturien, Ramiro, hvis Gemalinde røves af en maurisk Fyrste. De portugisiske Fremstillinger dvæle ikke nærmere ved Dronningens Bortførelse, men fortæller udførlig om, at Ramiro ved sin troløse Hustrus Medvirkning bliver tagen til Fangé hos Maurerkongen, af hvem han faar Lov til at blæse i Horn, før han skal dø. Hans Folk komme da til, frelse ham og nedhugge Maurerne. Dronningen druknes til Straf. Sagnet har i Portugal lige til Nutiden været vel kjendt og gjengivet i forskjellige Former.

Flere Hentydninger i franske Digte fra Middelalderen, af hvilke de ældste er fra 13de Aarhundred, vise, at man i Frankrig

kjendte Sagnet om Salomons troløse Dronning, der laa som død 4 Dage i sit Slot og derved narrede Salomon. Dog er ingen fransk Optegnelse af Sagnet, hvori dette er henført til Salomon, bevaret, men det findes overført paa andre Personer i en Episode af et Digt fra 14de Aarhundred om Bastarden af Buillon, hvis Gemalinde flygter til Saraceneren Corsabrin. Da hendes Gemal kommer for at søge hende op, fanges han hos Saraceneren, men bliver siden frelst, umiddelbart før han skal hænges, ved at blæse i Horn. Dette franske Digt viser enkelte særlige Overensstemmelser med den tyske Fremstilling.

Sagnet om Bortførelsen af Salomos Hustru findes ogsaa hos slaviske Folk og her i Former, som i væsentlige Dele er mere oprindelige og har bevaret flere karakteristiske Eiendommeligheder end de tyske. Sagnet fremtræder dels som Prosafortælling, dels behandlet som episk Folkeviser (bylina), der fuldstændig har samme poetiske Behandling som de nationale episke Folkedigte. Redactioner af en russisk, prosaisk Fortælling om Bortførelsen af Salomos Hustru findes i slaviske navnlig russiske Haandskrifter fra 16de, 17de og 18de Aarhundred. Forskjellige Former af Folkevisen er i Rusland optegnede efter Nutidens Tradition. Oplysning om de russiske Versioner af Sagnet gives af Wesselofsky i hans paa Russisk skrevne Bog „Slaviske Fortællinger om Salomon og Kitovras“ (St. Petersburg 1872) samt i hans Afhandling „Neue Beiträge zur Geschichte der Salomonsage“ i Archiv für slavische Philologie VI (1882) S. 393—411 og 548—590, fremdeles af Jagić i hans Afhandling: „Die christlich-mythologische Schicht in der russischen Volksepik“, Archiv für sl. Philol. I S. 103—110, samt hos Vogt Salman und Morolf S. XLI ff. efter Meddelelser fra Jagić. Ved den russiske Prosafortælling kan skjelnes mellem tre Hovedformer: **a** hvori Bortføreren kaldes Kitovras, **b** med Navnet Por eller intet Navn for Bortføreren, **c** med Navnet „Kongen af Cypren“¹.

Hoveddragene af den russiske Fortælling efter Form **a** er følgende: I Jerusalem var Kong Soloman, men i Staden Lucorie herskede Kong Kitovras. Denne havde den Eiendommelighed, at han om Dagen var Konge over Mennesker, men om Natten forvandlede til Dyret Kitovras (Kentauros) og var Konge over Dyr. Han var Solomans kjødelige Broder. Engang fik Kitovras høre,

¹ Wesselofsky Archiv VI 406.

at Soloman havde en fager Hustru, og efter Djævelens Indskydelse vakt Begjær hos ham efter hende. Han bestemte sig da til at sende et Skib ladet med mange Varer til Jerusalem, og han satte en Trolldmand til Styresmand derpaa. Han bød denne at seile til Jerusalem, der at røve Solomans Hustru og at bringe hende til ham. Trolldmanden sagde, at han skulde gjøre dette, naar han fik det kongelige Purpur med paa Skibet. Da Trolldmanden kom til Jerusalem, havde han bredt Purpuret, der var prydet med kostelige Stene, ud midt over Skibet og begyndte nu at falbyde sine Varer. Mange Folk strømmede til for at se Varerne. En af dem fortalte Soloman om Skibets Pragt og fik Befaling til at bringe den fremmede Kjøbmand med det kongelige Purpur til Kongen. Da Soloman fik se Purpuret, som Trolldmanden bragte, købte han det og indbød Kjøbmanden til Middag den følgende Dag. Han sætter ham da i Højsædet og viser ham stor Hæder. Men da Trolldmanden spiste hos Kong Soloman, udbredte han Mørke over ham og hans Folk og gik til Kongens Slot og lod en dyb Søvn falde over hans Dronning og over alle, som var i Nærheden, og tog Dronningen i sine Arme og bar hende til Skibet. Han seiler nu fluks bort. Men om Morgenens vaagnede Dronningen paa Skibet, og han begyndte at trøste hende med sine sleske Ord. Han bringer hende til Kitovras og bliver høit hædret af denne. Snart faar Soloman vide, at hans Hustru er i Lukorie hos Kong Kitovras. Han samler da en Hær og drager derhen. Da han er naaet til hans Rige, kommer han til at tænke paa, at Kitovras ved et Angreb af Soloman vil forskanse sig; han klæder sig derfor som Tigger og tager en liden Trompet (eller et Væderhorn) med. Han befaler sine Folk, naar de høre ham blæse første Gang, at væbne sig, ved andet Hornstød at lægge sig i Baghold og, naar de høre Hornet tredje Gang, straks at ile til Hjælp. Soloman gik da som en gammel Tigger til Kitovras's Kongeborg og traadte ind i Haven, hvor man hentede Vand til Kongen. En Pige kom med et gyldent Bæger til Haven for at hente Vand. Soloman bad hende om at faa drikke af Bægeret. Først sagde hun nei, men da han gav hende en gylden Ring, tillod hun det. Da Dronningen siden paa Pigens Haand fik se Ringen, som hun kjendte igjen som sin Fæstering og spurgte hende, hvem der havde givet hende den, sagde hun, at det var en fremmed gammel Mand. Men Dronningen, som skjønte, at det var hendes Mand

Soloman, sendte Folk om i hele Staden for at lede ham op. Da den Fremmede blev ført for Dronningen, sagde hun: „Hvorfor er Du, Soloman, kommen hid?“ Soloman svarede: „For at tage dit Liv.“ „Nei Soloman,“ sagde hun, „Du er selv kommen for at dø i Strikken.“ Hun sendte Folk ud paa Landet for at melde Kitovras, at en Fremmed, som var hans Fiende, var kommen til hende. Kitovras vendte straks hjem og fandt Soloman i Kongeborgen. Paa Kitovras's Spørgsmaal siger Soloman, at han er kommen for sin bortrøvede Hustrus Skyld. Da byder Kitovras, at Soloman straks skal hænges. Men Soloman giver sig til at græde og minder Kitovras om, at de er Brødre. Han anraaber ham om, at han maa dø som en Konge, og beder om, at Kitovras med Dronningen og alle sine Folk vil være tilstede, naar han skal hænges. Dette bliver ham tilstaaet. Da Soloman er bleven ført til Galgen og ser en Strikke af Bast, siger han til Kitovras: „Mangler der Silke i dit Rige? Lad der blive kjøbt en Strikke af rød Silke og en af gul Silke, for at jeg kan vælge, i hvilken af dem jeg vil hænge“. Ogsaa denne Solomans Bøn bliver opfyldt. Da sagde Soloman: „Broder Kitovras, lad nu før min Død blæse i Horn“. Det faar han Lov til. Ved første Lyd af Hornet væbne Solomans Mænd sig. Da Soloman er stegen op paa Galgens nederste Trin siger han: „Du er min Broder Kitovras; lad mig anden Gang blæse i Horn!“ Solomans Hær hører det, iler nærmere og lægger sig i Baghold paa et skjult Sted. Da Soloman kommer til Galgens høieste Trin, blæser han tredje Gang i Horn. Da stormer Solomans Hær frem og faar Befaling til at nedhugge alle. Byfolkene flygtede, men Kitovras og Dronningen blev fangne og førte for Soloman. Han lod Kitovras hænge i den røde Strikke, Dronningen i den gule og Troldmanden i Baststrikken. Alle Folk som var tilbage i Byen blev dræbt, og Kitovras's Kongeborg blev opbrændt.

En serbisk Fortælling om samme Æmne er udgivet af Wuk Stephanowitsch Karadschitsch. Den findes oversat paa Tydsk i „Volksmärchen der Serben“ (Berlin 1854) Nr. 42 under Titelen „Während das Eine in den Koth sinkt, erhebt sich das Andere“, S. 233—335. Indholdet er følgende. Den alvise Salomons Hustru forelskede sig i en anden Keiser og besluttede at forlade sin Mand. Men da det ikke var let for hende at slippe bort, eftersom Salomon bevogtede hende strængt, saa traf hun Aftale med den anden Keiser, og han sendte hende en Drik, den drak hun, og laa der-

paa som død. Salomon skar da Lillefingeren af hendes Haand for at overbevise sig om, at hun virkelig var død, og da han saa, at hans Hustru derved ikke gav noget Livstegn, lod han hende begrave. Men den anden Keiser bød sine Folk at drage afsted og grave Keiserinden ud. Da hun var bleven bragt til deres Herre, forstod han at bringe hende til Live igjen. Han tog hende derpaa til Hustru og levede med hende. Den vise Salomon fik vide, hvordan det var gaaet med hans Hustru. Han gav sig da med mange væbnede Folk i Vei for at lede hende op. Da han kom i Nærheden af den fremmede Keisers Slot, lod han sine Folk tilbage i en Skov, og han sagde dem, at naar de hørte Lyden af en Trompet, skulde de ile efter Lyden for at komme ham til Hjælp, og de skulde have en Løvgren i Haanden. Han gik saa alene ind i Keiserens Slot. Der fandt han sin Kone alene hjemme med Tjenerne, thi Keiseren var netop gaaet paa Jagt. Da hun fik se sin første Mand, blev hun ræd, men hun forstod dog at narre ham, saa hun fik lokket ham ind i et Kammer, som hun satte Laas og Lukke for. Da Keiseren kom hjem fra Jagten, sagde hun, at Salomon var der, og bad Keiseren straks gaa hen og hugge ham ned, men advarede ham mod at tale et eneste Ord. Med dragen Sabel i Haanden traadte Keiseren ind i Kammeret for at hugge Hovedet af Salomon. Men denne sad ganske rolig paa en Pude og gav sig til at le, da Keiseren kom hen imod ham med dragen Sabel. Keiseren kunde da ikke bare sig for at spørge Salomon, hvorfor han lo, hvorpaa den anden svarede, at han maatte le over, at Keiseren vilde dræbe Keiseren paa en Kvindes Hovedpude. Salomon sagde, at det var bedre at føre ham udenfor Staden og lade ham dø offentlig. „Lad tre Gange Trompeterne lyde,“ sagde han, „saa at enhver kan høre det, og at den som vil, kan komme for at se; da vil Skoven selv ile til for at se, hvorledes en Keiser lader en Keiser henrette.“ Keiseren vilde gjerne vide, om det var sandt, at Skoven vilde komme. Han lod da Salomon lægge i Lænker og i en Kjærre under stort Følge kjøre ud paa Marken for der at henrettes. Som de kjørte afsted, saa Salomon paa Kjærrens Forhjul og gav sig med engang til at le. Da Keiseren, som red ved Siden af Kjærren, spurgte ham om Grunden hertil, svarede han: „Jeg maa le, naar jeg ser, hvorledes den ene Hjulfelge synker i Skarnet, medens den anden løfter sig op deraf.“ Da vendte Keiseren sig bort fra ham og sagde: „Nu

Gud ske Lov! Folk kalde ham den alvise Salomon, og han er en Tosse." Da de nu naaede det Sted, hvor Salomon skulde henrettes, lod Keiseren støde i Trompeterne. Da Salomons Krigere første Gang hørte Lyden, brød de op; da Trompeterne lød anden Gang rykkede de frem, men de bar foran sig grønne Grene, saa at det saa ud, som Skoven skred frem. Keiseren blev da overbevist om, at Salomon havde sagt sandt, og lod tredje Gang blæse i Trompeterne. Men i samme Øieblik kom Salomons Krigere, løste sin Herre, fangede og nedhug Keiseren og alle hans Haandlangere og Hoffolk.

Den Kilde, hvorfra det i den russiske Folkevisen om Bortførelsen af Salomons Hustru behandlede Stof er øst, maa have været en haandskreven prosaisk Fortælling, der har været nærbeslægtet med de prosaiske Fortællinger om samme Æmne, som endnu er bevarede i flere Haandskrifter, af hvilke intet er ældre end 16de Aarhundred¹. Sagnet har dog sandsynlig været kjendt i Rusland flere Aarhundreder forud. Et Sagn om Salomon og Kitovras, der svarer til Talmudlegenden om Salomon og Aschmedai, findes i russiske Haandskrifter fra 15de Aarhundred². En Indskrift i Novgorod, der bestemt henviser til denne slaviske Bearbejdelse af Talmudlegenden, men som tillige med Bortførelses-sagnet kalder Kitovras Salomons Broder, skal være fra 14de Aarhundred³.

Den russiske Fortælling har, efter Jagic', sikkert sin Kilde i en sydslavisk (bulgarisk-serbisk) haandskreven Fortælling, ligesom det tilsvarende Forhold er godtgjort for en Mængde Optegnelser, der findes i russiske Haandskrifter af blandet Indhold fra 16de til 18de Aarhundred⁴. Og den sydslaviske Fortælling om Bortførelsen af Salomons Hustru, der maa forudsættes som den russiske Fortællings nærmeste Kilde, maa atter være en Gjengivelse af en skreven byzantinsk Behandling af samme Æmne.

At Fortællingen om Salomon og Kitovras fra græsk først blev oversat paa sydslavisk, førend den blev overført paa Russisk, maa sluttes ikke blot af Kulturbevægelsens almindelige Retning, der er begrundet i de geographiske og historiske Forhold, men ogsaa af flere særlige Kjendsgjærninger. For det første er det godtgjort, at Navnet Kitovras paa Salomons Modstander ogsaa har været kjendt

¹ Jagic' i Archiv für slavische Philol. I 109. ² Vogt S. 213—217. ³ Wesselo-fsky i Archiv f. sl. Philol. VI 401 f. ⁴ Jagic' i Archiv f. sl. Philol. I 109.

hos Sydslaverne, thi en bulgarisk Nomokanon eller Samling af kirkelige Forordninger fra 14de Aarhundred nævner blandt forbudne Bøger de fabelagtige og burleske Skrifter om Salomon og Kitovras¹. For det andet fortælles endnu, som ovenfor nævnet, paa Serbisk om Salomons Hustru et Eventyr, der er nær beslægtet med den russiske Fortælling.

Den slaviske Fortællings græske Oprindelse er utvetydig bevidnet ved det Navn, som Salomons Modstander bærer baade i den ene russiske Version og i den bulgariske Nomokanon fra 14de Aarhundred, nemlig Kitovras, der er en slavisk Ændring af *Κέτταβρος*. Derhos fremhæver Jagic², at den russiske Fortællings hele Tone stærkt minder om andre Frembringelser af græsk Oprindelse, som nærmest fra sydslaviske Oversættelser er komne ind i russiske Haandskrifter. Hertil følger jeg endnu følgende Moment. I den serbiske Fortælling berettes, at Salomon, da han kører til Retterstedet, ser paa Kjærrens Forhjul og giver sig til at le. Paa Keiserens Spørgsmaal om Grunden hertil, siger han: Jeg maa le, naar jeg ser, hvorledes den ene Hjulfelge synker i Skarnet, medens den anden løfter sig op deraf.“ Hermed maa sammenlignes de Ord, Salomon efter den russiske Folkevises udtaler, da han kjøres til Retterstedet: „Hesten trækker Forhjulene, men Baghjulene, hvor trækker Djævelen dem hen?“ Men det her nævnte Sagnetræk i den serbiske Fortælling om Salomon gjenfindes hos den byzantinske Historieskriver Kedrenos (11te Aarh.) fortalt om Cyrus (Bekkers Udg. I 249 f.): Ved en Fest lod Cyrus de Konger, som han holdt i Fangenskab, trække den Vogn, paa hvilken han kjørte. Cyrus fik se, at en af de fangne Konger jævnligen vendte Hovedet om og betragtede Hjulene, som dreiede sig; vred spurgte han ham om Grunden dertil. Frygtsomt svarede den fangne Konge, at han, naar han saa Hjulene dreie sig, maatte tænke paa, hvor foranderligt Livet er, da snart det høieste bliver det laveste, snart det laveste løftes op til det høieste. Da Cyrus hørte dette, gav han baade denne Konge og de andre fangne Fyrster deres Frihed³.

Den tyske Digtningens middelbare Kilde maa vistnok være

¹ Vogt S. XLVIII efter Jagic²; de oprindelige Dele af denne Caudu er oversatte fra Græsk; ovennævnte Notis findes i en senere Udvidelse, som maa-ske ligeledes fra først af har været affattet paa Græsk. ³ [Tilføjelse:] NB. Gaster om rumænske Former!

den samme, nu forsvundne, byzantinske Fortælling, hvorfra ogsaa de slaviske Versioner stamme. Men det er ikke oplyst, ad hvilken Vei Fortællingen er naaet til Tydskland, eller hvilken Form den, vistnok allerede tidlig i 12te Aarhundred af Tydskerne kjendte, Tradition har havt, der maa forudsættes som Original for Eposet om Salman og Morolf, ligesom for den Fortælling, der er føiet til det dialogiske Digt; om det har været en mundtlig eller skreven Fortælling, og i sidste Fald om den har været skreven paa Tydsk eller paa Latin¹. At Sagnet om Salomons Hustru allerede i 12te Aarhundred har været kjendt i Tydskland, maa sluttet deraf, at dette Sagn aabenbart har havt Indflydelse paa Digtet om Kong Rother.

En tredje selvstændig Udstrømning fra den byzantinske Fortælling maa forudsættes at have havt væsentlig Indflydelse paa de portugisiske Optegnelser om Ramiro.

I fransk Form er Sagnet for lidet kjendt, til at man kan danne sig nogen begrundet Mening, til hvilken af de fra andre Lande kjendte Sagnformer den franske nærmest har sluttet sig, eller ad hvilken Vei Sagnet er kommet til Frankrig. Kun har Vogt oplyst (PB Beitr. VIII), at den Form af Sagnet som har havt Indflydelse paa det franske Digt, li Bastars de Buillon, viser særligt Slægtskab med de tyske Versioner.

Hovedindholdet af den her omhandlede legendariske Fortælling er, at Salomon drager ud som fattig Pilegrim for at opsøge sin fra et hedensk Folk stammende Hustru, der med sin Vilje er bleven lagt i Dvale og siden bortført af en fremmed Konge, hvem det oprindelige Sagn har fremstillet som en dæmonisk Personlighed.

Denne Fortælling maa, som foran paavist, have været til paa Græsk i det byzantinske Rige, senest i 12te Aarhundred, og er sandsynlig opstaaet dér, ikke i Østerlandene, thi hos Orientalerne har man ikke kunnet paavise noget Spor til en tilsvarende Fortælling. Men dens Forudsætning, dens Spirer, maa søges i den østerlandske, særlig den jødiske Tradition². At en saadan paa

¹ Jfr. Wesseloſky i Archiv f. sl. Philol. VI 400. Jagić' Archiv I 110. Jagić' mener, at en Sammenligning mellem den slaviske og den tyske Version først synes at være berettiget under Forudsætning af en latinsk Kilde. ² For at Fortællingen er dannet i Byzanz, ikke i Orienten, uagtet den der har sine Forudsætninger, taler ogsaa Navnet Basilios, der, som jeg i det følgende skal vise, synes at have været Bortførerens Navn. Fremdeles den Omstændighed, at et Sagnetræk i Bortførelsessagnet gjenfindes hos Kedrenos.

Grundlag af orientalske særlig jødiske Forestillinger og Sagn udviklet Fortælling om Salomon opstod i det byzantinske Rige paa Græsk, staar i god Overensstemmelse med den Kjendsgjerning, at der endnu lader sig paavise, at mange andre paa græsk skrevne Traditioner og overtroiske Forestillinger om Salomon og Dæmonerne, der røbe orientalsk, særlig jødisk Oprindelse, har været udbredt i Byzanz, hvor „Salomons Bøger“ blev brugt som Heksebøger¹.

Den ene Spire, hvorfra Fortællingen om Bortførelsen af Salomons Hustru har udviklet sig, maa, som først Wesselofsky og siden Vogt² har paavist, søges i den Beretning, som læses i Talmud og i andre hebraiske Traditioner, at Salomon bliver forstødt bort i hedensk Land af Dæmonernes Fyrste Aschmedai, som er kommen i Besiddelse af Kongens Signetring³. Salomon drager da som Tigger med Stav og Drikkekar⁴ om fra Hus til Hus med de Ord: „Jeg Koheleth var Jødernes Konge,“ medens Aschmedai antager Salomons Skikkelse, sætter sig paa hans Trone i Jerusalem og tiltager sig en Ægteherres Rettigheder ligeoverfor Salomons Hustruer. Men til Slutning bliver Aschmedai igjen berøvet Signetringen, og Salomon vinder igjen sin Magt⁵.

Sammenhængen mellem det europæiske Bortførelses-Sagn og dette jødiske Sagn om Salomon og Aschmedai godtgjøres derved, at ligesom Bortføreren af Salomons Dronning i en russisk Version kaldes Kitovras (d. e. *китаврос*), saaledes kaldes Aschmedai i en slavisk Bearbejdelse⁶ af det nævnte Talmud-Sagn, der foreligger i Haandskrifter (fra anden Halvdel af 15de Aarhundred) af Palaea (den saakaldte udvidede Bibel), for Kitovras. Dæmonfyrsten, som staar i Begreb med at slynge den jødiske Konge bort, er billedlig fremstillet paa en Port af Sophie-Katedralen i Novgorod, der skal være fra 14de Aarhundred. Og i Underskriften heder det, at Kitovras kastede sin Broder Salomon. Denne Handling er den, hvorom Talmud-Legenden fortæller, men kun i Bortførelses-Sagnet kaldes ellers Kitovras Salomons Broder.

Den Fortælling, at Dæmonernes Fyrste bortfører Salomons

¹ Se Vogt S. XLVII f. Husk Caspari. ² Se navnlig hans Udgave S. IL.

³ Se Vogt S. 213 f. ⁴ Jfr. Eisenmenger, Entdecktes Judenthum I 359. ⁵ Ordene „Jeg Koheleth var Jødernes Konge“ høre hjemme i Prædikernes Bog I, 12. Af dem sluttede man, at Salomon engang mistede sit Kongerige. ⁶ I Oversættelse af Jagić hos Vogt S. 213—217.

Hustru, og at Salomon som Tigger maa søge den troløse Kvinde op og derunder er nær ved at finde sin Død, udviklede sig paa den anden Side af Bibelens Fortælling om, at Salomons hedenske Hustruer vendte ham bort fra Israels Gud, saa at denne truede med at berøve ham Kongemagten og opvække en Modstander mod ham. Allerede tidlig fremtræder paa forskellige Maader den Forestilling, at Salomon tabte sin Magt over Dæmonerne til Straf for, at han af Kjærlighed til sine Hustruer, blandt hvilke Pharaos Datter særlig fremhæves, havde ofret til hedenske Guder, og i et arabisk Sagn er det Salomons Hustru, som giver Dæmonernes Fyrste hans Signetring¹. Salomons Modstander, som bortfører hans Hustru, er altsaa fra først af ikke forskjellig fra Dæmonernes Fyrste, der i Talmud kaldes Aschmedai. Naar han i den græske Fortælling om Bortførelsen, der maa antages at ligge til Grund for de forskellige europæiske Versioner, har været kaldt eller betegnet som Kentauros, hvilket Slaverne gjengav ved Kitovras, saa staar dette i Forbindelse med orientalske Forestillinger om de Dæmoner, som maatte tjene Salomon, men over hvilke han siden tabte sin Magt. I „Salomons Testament“ et græsk Skrift, som er affattet af en Jødekristen paa en Tid, da Kristendommen endnu ikke havde vundet Seier over Hedendommen, skildres disse Dæmoner mest som forfærdelige Uhyrer f. Ex. som vingede Drager med Menneskehoveder og Menneskefødder eller som Uhyrer i Hestesikkelse osv. I Musselmændenes Tra[di]tioner nævnes blandt de Salomon undergivne Dæmoner Hestelegemer med Menneskehoveder². I den russiske Folkeviser fremstilles Solomans Hær som bestaaende af vingede Hestemennesker³.

I Modsætning til de øvrige vesteuropæiske Former af Bortførelses-Sagnet, deriblandt ogsaa de tyske, har den svensk-norske Folkeviser fastholdt Overensstemmelse med en russisk Version af Fortællingen og tydelig fremhævet Bortførerens dæmoniske Karakter.

I alle norske Optegnelser og i den ene svenske kaldes han Ormekongen. Han har altsaa ligesom Kitovras (d. e. Kentauros) i selve sit Navn udtrykt sin Forbindelse med ikke-menneskelige dæmoniske Uhyrer. Hos Landstad hedder det V. 20: „Ormekongin kom af ormegården heim“, og hans Optegnelse slutter:

¹ Se Vogt S. IL—LI. ² Se herom Vogt S. XLVI f. ³ [Denne Sætning staar i Hskr. ovenfor S.7 med Plads aaben til Fortsættelse.]

Ormekongin vart så splitrande vreið,
at han flaug sunde i flintestein.

Denne Slutning er vistnok ikke oprindelig, men er dog udgaaet fra den i Visen oprindelige Forestilling, at Bortføreren ikke er et Menneske, men en Dæmon, et Trolld. Særlig mærkelig er den Oplysning, som Sangersken Ingjeleiv Ramberg i Seljord føiede til, at Ormekongen „var En, som var Konge over alle Ormene.“ Dette minder stærkt om Fremstillingen i den russiske Fortælling, hvor Kitovras, som røvede Salomons Hustru, om Dagen var Konge over Mennesker, men om Natten forvandlede sig til Dyret Kitovras (d. e. Kentauros) og var Konge over de vilde Dyr. I stedet for de vilde Dyr, Centaurene, nævner den nordiske Tradition Orme. Man kunde tro, at begge Slags Uhyrer, som dæmoniske, for Nordboerne stillede sig som ensartede, saa at det ene traadte i Stedet for det andet, og finde en Analogi deri, at det oldnorske ord *gandr*, der betegner et Trolldyr eller en Ulv, hvorpaa Trolldkvinde ride, tillige bruges om Midgaardsormen, der kaldes *jormungandr*. Men jeg skal i det følgende paavise, at ogsaa Ormene lige saa vel som Centaurene fra gammel Tid af høre hjemme i Sagnet.

Strax i Begyndelsen af den russiske Fortælling, efter at det er sagt, at Kitovras om Natten forvandlede sig til en Centaur og herskede over de vilde Dyr, heder det, at Kitovras var Salomons kjædelige Broder. Og Salomon tiltaler flere Gange i Fortællingen Kitovras „min Broder“. I Underskriften til Billedet paa Sophia-kirkens Port i Novgorod kaldes Salomon ligeledes Kitovras's Broder. Den norske Folkeviser har fastholdt dette Forhold. I V. 4 hos Landstad siger Solfager, da Ormekongen har bedet om hendes Kjærlighed:

„Adrig skal deð ské alt með eg liver,
at eg mi tru til tvo brøðar geve.“

Det samme forekommer i to af de Optegnelser, jeg har taget, i den ene udtrykt saaledes:

„Dæ ska' 'kje skje, mæ eg liver her på jor,
at eg tvó brøar ska' gjeve min tró.“

I Bortførelses-Sagnet staar dette Broder-Forhold aldeles umo-

tiveret og uforklaret¹, men viser sig netop herved som Levning af en Forestilling, hvis Motivering tidligere traadte klart frem.

Med dette Broderforhold mellem Salomon og Kitovras har man med Grund sammenlignet et Træk i det angelsaksiske Digt, der indeholder en Dialog mellem Salomon og Saturn, hvilken har sit Forbillede i Samtaler, som Salomon efter orientalsk Tradition har med Dæmonernes Fyrste. I denne angelsaksiske Dialog til-taler Salomon Saturn som „Broder“ (Grein Bibl. II, 328).

Vogt formoder (S. LI), at dette Broderforhold er at forklare deraf, at Sagnet har sammenblandet Salomons Broder Adonia, der opkastede sig til Konge mod ham og begjærede Abisag til Ægte, med Dæmonfyrsten. Denne Vogts Formodning har, som jeg i det følgende skal vise, Betydning for den nordiske Folkevisen om Davids Hustru, men den kan efter min Mening ikke forklare Broderforholdet mellem Salomon og Kitovras eller mellem Salomon og Saturn. Kitovras paa Kirkeporten i Novgorod finder i alt ellers sin Forklaring i den fra Talmud stammende Legende; det synes da altfor dristigt ved ham at tænke paa Sammenblanding med Adonia, blot fordi han kaldes Salomons Broder. Og hvad kan da Grunden være til, at Bortførelsen ikke kaldes Salomons Broder uden i de Versioner af Bortførelses-Sagnet, som har fastholdt hans dæmoniske Karakter? Men navnlig ved den angelsaksiske Dialogs Saturn synes alt, uden det at han tiltales som „Broder“, at tale mod Sammenblanding med Adonia. Jeg vover derfor en anden Forklaring. Efter at Aschmedai ifølge Talmud-Legenden har sat sig i Besiddelse af Salomons Ring og stødt ham bort, antager han Salomons Skikkelse, bliver af Salomons Undersaatter anset for Salomon og Hersker over Jerusalem og over det kongelige Harem. Naar Dæmonen optræder saaledes, er han altsaa i en vis Forstand Salomons alter ego, hans Dobbeltgjænger. Folke-digtningens Fremstilling, at Dæmonfyrsten er Salomons Broder, er efter min Formodning oprindelig kun et andet Udtryk for denne Forestilling, at han optræder som en anden Salomon, som Salomons Dobbeltgjænger.

Selv de Versioner af Bortførelses-Sagnet, der som den ene russiske Fortælling og den svensk-norske Folkevisen har fastholdt Bortførelserens dæmoniske Karakter, selv i dem optræder han tillige

¹ Landstad siger S. 504, at det ikke passer med Forestillingen om Ormekongen som et Trold, at han er Kong Davids Broder.

som en jordisk Konge, der har sit Rige og sit Slot, og paa Sophia-Porten er Kitovras fremstillet med Krone; Spiren til denne Forestilling maa vistnok søges i Talmudfortællingen, efter hvilken Aschmedai en Stund hersker som Konge istedenfor Salomon, hvis Skikkelse han har antaget¹. Bortføreren bærer ogsaa i forskellige Versioner af Sagnet en menneskelig Konges Navn og omtales som Søn af en menneskelig Konge. Ved Hjælp af nogle af de i Sagnet til Bortføreren knyttede Navne vil jeg, som jeg tror, kunne tydeligere og alsidigere bestemme den oprindelige Opfatning af denne Sagnfigur, end dette er gjort i Wesselofskys og Vogts Arbejder, medens dog Wesselofsky[s] omfattende Undersøgelser ogsaa her har været mig til væsentlig Veiledning.

Bortførerenes Fader kaldes i det tyske Epos 22,1 *Memerolt* (i Stuttgarter-Haandskriftet Mynnolt). Wesselofsky i sit russiske Skrift om Salomon og Kitovras S. 247, 287 mener, at *Memerolt* er en Forandring af *Morolt*; og Vogt synes at tiltræde denne Opfatning (S. LX, 168). Denne Formodning synes mig forfeilet. En saadan Forandring savner i lydlig Henseende tilstrækkelig Analogi, og Navneformen *Morolt* for *Morolf* har i Tydskland ingen gammel Hjemmel, se Vogt S. 170. Desuden nævner ingen Version af Bortførelses-Sagnet *Morolf* (*Marolf*, *Marculf*) i en Forbindelse, som den hvori *Memerolt* forekommer.

I *Memerolt* finder jeg en Forvanskning af *Nemrot*, *Nemrod*, *Nimrod*. Navneformen *Nemrot* forekommer i Heinrich af Neustadts Digt Apollonius (fra Beg. af det 14de Aarh.), hvor dog *Nemrot* optræder under andre Forhold end *Nimrod* i andre Skrifter fra Middelalderen. Ligeledes skriver Boccaccio *Nemroth*. I *Memerolt* er første *m* ved Assimilation opstaaet af *n*. Et aldeles analogt Exempel har vi deri, at *Nimrod* i Ælfreds angelsaksiske Oversættelse af Orosius 12, 4 er kaldt *Membrað*. Sammenlign ogsaa *Memel* = *Niemen*, lit. *Nemonas*; russisk *Murmany* d. e. Nordmænd. Det *e* som i *Memerolt* er skrevet mellem *m* og *r*, findes ogsaa i andre tyske Forvanskninger af *Nimrods* Navn: *Ymelôt* (i *Rother*), *Nibelôt* (i *Biterolf*). Forandringen af *-ôt* i *Nemrôt* til *-olt* i *Memerolt* har Analogi deri, at den svenske Oversættelse af *Thidriks Saga* bruger Navneformen *Gernholt* vistnok efter en nedertysk Folkeviser for *Gêrnôt*, der i den norske *Saga* kaldes *Gernoz*.

¹ Jfr. Wesselofsky Archiv f. sl. Ph. VI, 401 f.

Denne Overgang kan sammenstilles dermed, at det sagnhistoriske Navn Ísót skiftede med Ísolt.

Efter det tyske Epos er den hedenske Bortfører altsaa en Søn af Nimrod. Dette finder Tilknytning i andre Versioners Fremstilling. Wilmanns og fl. har med rette paapeget, at Sagnet om Bortførelsen af Salomons Hustru stærkt har paavirket den anden Del af det tyske Digt om Kong Rother. Istedenfor Salomon er her traadt Rother. Den fra ham bortførte Dronning skal giftes med en Hedning, der er Ymelôt's Søn, der til Slutning, ligesom efter andre Versioner Salomons Modstander, hænges i Galgen. Nu har Wesselofsky (Archiv f. sl. Phil. II, 312, 320) bevist at *Ymelôt* er *Nimrod*. Altsaa støtter Digtet om Rother den Antagelse, at en gammel Form af Sagnet om Salomons Hustru har fremstillet Bortføreren som Nimrods Søn. I Rother heder Ymelots Søn Basilistjum d. e. Basilus. Hermed sammenstiller jeg Navnet paa Bortføreren af Salomons Hustru i den russiske Folkevisen Keiser Vasilij, og jeg slutter af denne Overensstemmelse, at Bortføreren allerede i en byzantinsk Fortælling var kaldt Basilios¹.

Basilistjums Fader Ymelot (d. e. Nimrod) er i Rother Hersker over det øde Babylon (von wöster Babilônje). Herefter har Wesselofsky paavist, at denne Basilistjum er den samme Fyrste, som den i det byzantinske Sagn om det babylonske Rige nævnte Basilus Navchodonosors Søn, den sidste Keiser i Babylon, hvilken Stad under ham blev ødelagt, for siden bestandig at ligge øde. Dette byzantinske Sagn er nu kun bevaret i russisk Bearbejdelse, og vi kan altsaa her iagttage en litterær Vandring fra en byzantinsk nu tabt Original gennem tabte sydslaviske Mellemlid til en endnu i sene russiske Haandskrifter bevaret Fortælling. en Vandring, der er fuldstændig analog med den, som er bleven paavist ved Fortællingen om Salomons Hustru². Dette Resultat, hvortil jeg saaledes er naact, at den Konge, der bortførte Salomons Hustru, oprindeligt tænkte som Hersker i det øde Babylon, vil stille mange af Sagnets Træk i et nyt Lys.

¹ Der synes mig altsaa ikke at være Grund til med Wesselofsky (Archiv f. sl. Phil. VI, 355) at formode, at Folkevisens Navn Vasilij opstod af det appellative *basilevs*. Vasilij kaldes Okuljevič eller Okulovič. Dette Patronymicum kan jeg ikke forklare. (Okuljevič vel aldrig af Jakulus, der i Yngvars saga Viðfœrta forekommer som Navn paa en stor Drage, der skildres som Konge over alle Ormene (se Cederschiöld: Fornsögur Suðrlanda GL). Herimod taler det, at Navnet Jakulus vel er latinsk, ikke græsk. ² Se Wesselofsky: „Die Sage vom babylonischen Reich“ i Archiv f. sl. Philologie II.

Efter Sagnet om det babylonske Rige havde Slinger været anbragte som Vaabenmærker paa alle Gjenstande i Staden, og denne havde været bygget saaledes, at en Stendrage omgav den, og saaledes at Stadens Port var i Dragens Hoved. Staden med dens Beboere gik under Basilius Navchodonosors Søn ifølge en Forbandelse til Grunde derved, at den store Drage og Slingerne blev levende. Siden laa Staden øde hen og var kun Bolig for Drager, Slinger og andre Udyr. Forestillingen om Babylon, som en af Slinger og andre Udyr beboet øde Stad, udbredte sig ogsaa til Vesteuropa og fremtræder der i mange Skrifter fra Middelalderen. Benjamin Jonas's Søn af Tudela (12 Aarh.) nævner i sin Rejseberetning „Babylon, hvor Nabugodonosor var Konge, men som nu Slinger og vilde Dyr bebo.“ Benjamin fandt det gamle Babylon ganske ødelagt; „Ruinerne af Nabachodonosors Slot var,“ siger han, „utilgængelige paa Grund af de giftige Dyr, Slinger og Skorpioner, som befandt sig der.“ I Præsten Johannes's Sendebrev og i flere andre Skrifter skildres ligeledes Babylon som et øde, af alleslags Slinger beboet Sted¹. Til disse Forestillinger passer fortræffelig Bortførerens nordiske Navn, Ormekongen, den Meddelelse, som en norsk Visekvæderske gav, at han var Konge over alle Ormene, og det Træk i et Vers af den norske Vise, at han kommer hjem fra Ormegaarden. Ogsaa i det tyske Epos har Fore. Salmans Fiende, en Ormegaard. For en Hersker i „det øde Babylon“ egner sig ligeledes fortræffelig Bortførerens Navn i den russiske Fortælling: Kitovras (d. e. Centaur) og det Udsagn, at han om Natten forvandlede sig til Dyret Centaur og herskede over de vilde Dyr. Thi Presbyter Johannes nævner blandt Dyrene i sit fabelagtige Rige, der strakte sig lige til det øde Babylon, *sagittarii*, hvilket i de slaviske Recensioner gjengives ved *kitorasi* d. e. Centaurer². I sit Digt Apollonius fortæller Heinrich af Neustadt, der levede [i Begyndelsen af det 14 Aarh.], at Apollonius under Navnet Lonius kom til det øde Babylon og der i Slottet fandt en Centauer-Mand og en Centauer-Kvinde. Dem forulæmpede han, og da han flygtede fra Staden, blev han forfulgt af 500 Uhyrer, Centaurer, Drakoner, Drager og Slinger³. Nimrod blev

¹ Disse Forestillinger gik ogsaa over i norrøne Middelalders-Sagaer. Se Cederskiöld, Fornsögur Suðrlanda S. CXLIX f. ² Wesseloſky Archiv II, 329; Zarneke, Der Priester Johannes S. 85. ³ Wesseloſky Archiv II, 329.

ligetil identificeret med Dhochåk (Azhi dahaka, den uheldbringende Slange) hvem den armeniske Forfatter Moses af Chorene identificerer med Centauren Piritous¹. Kitovras, der om Natten forvandles til et vildt Dyr og hersker over Dyrene, minder ogsaa om Nabuchodonosor, Herskeren i Babylon, der blev som et vildt Dyr og levede blandt Dyrene (Dan. 4. 28—30).

Endnu et Træk i Bortførelses-Sagnet stilles først derved i sit fulde Lys, at vi i Bortføreren har fundet en Søn af Nimrod, Hersker i det øde Babylon. I den russiske Recension, som kalder Bortføreren Por, siger hans Sendebud til Salomons Dronning: „Vor Konge Por søger sig en Dronning, og et Sted er hende beredt paa Vindenens Taarn at regjere og tælle Stjærnerne paa Himmelen og styre Maanens Løb i vort Kongerige.“ Og i den Recension, der kalder Bortføreren Konge af Cypern, siger Sendebudet: „For den Dronning, vor Konge kaarer sig, har han beredt et Palads, at hun kan lege med Stjærnerne“². Med disse Forestillinger om det Palads, hvori Bortføreren, altsaa Nimrods Søn, boede, sammenstiller jeg den sagnhistoriske Beretning, at det var Nimrod, der opførte det babyloniske Taarn, der skulde bringe ham nær til Himmelen. Nabuchodonosor og Nimrod (der jævnlig forbindes eller sammenblandes), overhoved den babyloniske Keiser, fremtræde i Middelalderens romantiske Litteratur som staaende Repræsentanter for Selvforgudelse. Om Nibelôt d. e. Nimrod heder det i Biterolf: „der machte himele guldin“, og dette udføres videre i Fortællinger om Chosroes, paa hvem Forestillingerne om Nimrod og Nabuchodonosor overførtes. Han sad i et Sølvtaarn paa en gylden Trone og havde bygget en kunstig Himmel med Sol, Maane, Stjærner og Skyer. Vinden hævede og stillede sig paa hans Bud³.

Den hverken af Wesselofsky eller Vogt udtalte Opfatning, som jeg her har begrundet, at Bortføreren i Sagnet om Salomons Hustru har været tænkt som Søn af Nimrod og som Hersker i det af Slinger og Centaurer beboede øde Babylon, staar ikke i Strid med det tidligere af mig tiltraadte Resultat, hvortil hine Lærde er komne, at Bortføreren i Grunden er den samme som Dæmonernes Fyrste Aschmedai, der af Slaverne kaldtes Kitovras d. e. Centaur. Thi i Johannes Aabenbaring 18, 2 siger Engelen: „Den er falden,

¹ Wesselofsky Archiv II, 315 f. ² Wesselofsky Archiv VI, 407. ³ Wesselofsky Archiv II, 312 f.

den er falden, Babylon den store, og er bleven Djævlens Bolig og hver uren Aands Forvaring“. I Babylon skal Antikrist fødes. Paa ham, der findes kaldt „den babylonske Drage“, overførtes de samme Træk af Hovmod, som tilskreves bl. a. Nabuchodonosor; Esaias's Ord: „Du sagde i dit Hjerte; jeg vil opstige i Himmelen, opføre min Trone over Guds Stjerner (14, 13).“ Og Antikrist sloges sammen med Djævelen, den gamle Slange. Ja, Forestillingen om Babylon som en ødelagt forbandet Stad, der blev Dæmonernes Bo, faldt sammen med Forestillingen om Helvede.

Salomons Hustru, som bortføres, har i Tillæget til det tyske dialogiske Digt, i de franske Vers, i nogle Recensioner af den russiske Fortælling og i den serbiske Fortælling intet Egennavn. Derimod kaldes hun i det tyske Epos Salme¹. I den russiske Folkeviser heder hun Salamanija og i forskellige Haandskrifter af den russiske Prosafortælling Salomonicha, Solomonida, Salamidija, Salomonidija². Vogt (S. LIX) har med rette formodet, at dette i skiftende Former optrædende Navn paa den bortførte Dronning er opstaaet af Sulamit (*Σολομῒτης*), der var Navn paa den Jebusiterdatter, om hvem Salomons Testament³ meddeler, at Salomon for at faa hende til Hustru vendte sig til Dyrkelsen af Moloch og andre Afguder, saa at han tabte al Magt over Dæmonerne. Dette Navn paa den hedenske Jebusiterdatter er vistnok laant fra det Navn, som den Etskede har i Salomos Høisang VI, 2 VII, 1; paa Hebr. Hassulamith d. e. Pigen fra Sulem eller Lunem, hvor andre Haandskrifter har Sulamitis, Sunamitis. Ved Paavirkning af Navnet Salomon er da *Σολομῒτης*, Sulamit blevet til Salamidija eller Solomonida.

Ogsaa i de nordiske Former af Navnet paa den Dronning, som bortføres, finder jeg Fordreielser af Sulamit. Den oprindeligste af disse Former⁴ synes den svenske Sölfat, dernæst Sölfot; efter dansk Sölfähr sammenlignet med disse svenske Former tør man forudsætte et Sölfet. Ved de fleste Former er Folkeetymologi

¹ Ogsaa skrevet Saleme, Salome, Salomone; se Vogt S. 167. ² Arch. f. sl. Phil. VI, 551 f. ³ Bornemann: „Das Testament des Salomo“ i Illgens Zeitschrift für die historische Theologie 1844 III, S. 56. ⁴ Sölfot i svensk B. Almuen bruger efter Arwidsson Udtaleformerne Sölfot, Sölfat. Sölfök (ö = aab. o) i en norsk Optegnelse fra Fyresdal. Sölfager i svensk A og i de fleste norske Optegnelser. Sölfaver i en norsk Optegnelse. Suollefar i dansk [k] Ba. Sölfar (Söllefär, Soulfar) i dansk Bb. Selfuer (Sielffuer, Selfähr) i dansk Ab. Selferd (Selefer, Sellefer, Selfer, Seelefer. Selfred) i dansk Aa. Sölfähr i dansk Ac.

med i Spillet. Saaledes tydelig ved Solfager og Solfök; Sölfot har Almuen sandsynlig forstaaet som Sølvfod. Ved de nordiske Former af dette Kvindenavn er ikke, saaledes som ved de russiske, Indvirkning af Navnet Salomon tydelig. Sölfot, Sölfat, staar baade ved sit *t* og ved første Stavelses Vokal nærmere ved Sulamit end de russiske Former gjør.

Ligesom Jebusiterdatteren Sonmanitis i Salomons Testament er hedensk, saaledes maa vi antage, at Salomons Dronning i Bortførelsessagnet der, som nu paavist, bærer samme Navn, ligeledes oprindelig har været betegnet som en hedensk Kongedatter. Efter det tyske Epos var Salme en hedensk Kongedatter fra Indien. Ogsaa i Digtet om Bastarden af Buillon er den Gemalinde, som bortføres, en hedensk Fyrstedatter.

De danske, svenske og norske Former af Visen stemme overens deri, at den Konge, hvis Dronning bortføres, heder David¹. I dansk A(ab) siges det udtrykkelig, at det er den bekjendte jødiske Konge David, som menes, thi Visen begynder her saaledes:

Kong David var Guds egen Mand,
han var en Konge for (el. i) Israels Land.

Derimod indeholde de øvrige nordiske Optegnelser ingen Antydning til, hvem denne Kong David er. I ingen af de ikke-nordiske Versioner er det David, hvis Dronning bortføres. Istedenfor ham nævnes Salomon i begge de tyske Bearbejdelser, i de russiske Prosafortællinger og i den russiske Folkevisen og i den serbiske Fortælling, samt endelig i franske Hentydninger til Sagnet. Alle danske Optegnelser kalde Bortføreren Kong Adel, et Navn, der er fremmed ligesaavel for de svenske og norske Optegnelser af Visen, som for de Versioner af Sagnet, som forekomme udenfor Norden. Navnene paa begge Konger, Kong Adel og Kong David, finde sin Forklaring i samme Forhold. Jeg formoder, at Adel som Navn paa Bortføreren er opstaaet af Adonia². Bortføreren var saaledes, som i det foregaaende er paavist, i den oprindelige Sagnform betegnet som Salomons Broder. Det laa da nær at sammenblande Bortføreren, der var Salomons Broder, og som til Slut blev

¹ Valekongen i norsk E er en sen Forvanskning af David (Dave) Kongen. En anden Forvanskning er Danekongen i svensk B. ² Vøgt antager derimod, at denne Sammenblanding med Adonia allerede har fundet Sted i den Sagnform, som ligger forud for den russiske og tyske.

dræbt af Salomon, fordi han havde bortført hans Hustru, med Salomons Broder Adonia, der opkastede sig til Konge mod Salomon (Tredje Kongernes Bog Kap. I, 2), og som, da han begjærede Davids Medhustru til Ægte, paa Salomons Bud blev henrettet. En anden Omstændighed har væsentlig maattet bidrage til denne Sammenblanding. Den Dronning, som bortføres, har i den legendariske Fortælling Navnet Sulamit (hvoraf russisk Salamidija o.s.v.). Hun er i den nordiske Vise vistnok sammensmeltet med Abisag Sunamitis, Davids unge skønne Frille, hvem Adonia begjærede til Ægte af Salomon (Tredje Kong. Bog I, 1; II, 17, 21—22)¹. Nu bliver det klart, hvorfor alle Visens nordiske Former nævne den Konge, hvis Dronning bortføres, Kong David, ikke Kong Salomon. Det er, fordi Bortførelses-Sagnets Sulamit er blevet forstaaet om Abisag fra Sunem; hun var ikke Salomons, men Davids Medhustru. Jeg formoder, at en tidligere Form af den nordiske Ballade har nævnt baade David og Salomon, David som Sulamits (d. e. Abisag Sunamitis's) Mand, Salomon som den Konge, fra hvem hun blev røvet².

I de danske Optegnelser fremstilles Bortførerens Forhold til Kong David anderledes end i de svenske og norske. Adel skal tage Landet i Vare under Davids Fravær. Da Dronningen tilsyneladende er død, bydes han af David til Begravelse. Efterat han har gravet Dronningen op og bortført hende, tør han ikke være i Landet for Kong David, men maa rømme. Her synes altsaa Adel, der kaldes Konge, at fremstilles ikke som en fiendtlig dæmonisk Hersker over et fremmed Rige, men som rent menneskelig og som Davids højt betroede og dog troløse Underkonge. Denne Frem-

¹ Jeg lægger her ingen Vægt paa V. 3—4 i Dansk A: Kong David sende sin Gesandter af Land, at lede sig op en Liljevand. Han fæste Selferd og førde hende hjem. — Det er en altfor almindelig, for lidet karakteristisk, Overensstemmelse mellem disse Vers og 3dje Kong. Kap. 1, 3 til, at den kan godtgjøre noget. ² I enkelte slaviske Former af Prosafortællingen om Salomons Hustru optræder David, Salomons Fader, men ikke saaledes som i den nordiske Vise, som den Konge, hvis Hustru røves. Efter en Version raader David Salomon til at tage sig en Hustru. Men da han faar se den, man har fundet til ham i Persien, siger han: „Sandelig denne Skjønhed vil vække megen Forargelse“ (Arch. f. sl. Phil. VI, 551). — Efter den russiske Fortælling om Por raader David Salomon til at brænde igjennem den bedøvede Dronnings Haand for at prøve, om hun er død (Archiv VI, 409). — I det tyske Epos siges elsteds Salman at være Søn af David.

stilling kan ikke være begrundet i Opfatningen af Bortføreren som Konge i det øde forbandede Babylon eller som Dæmonernes Fyrste, men den støtter derimod den Formodning, at der ved Adel i den danske Vise er tænkt paa Adonia. Forandringen af Navneformen Adonia til Adel kan betegnes som en Nationalisering, som en Forandring, der har fundet Sted under Indflydelse af det hjemlige Sprog. Der forekommer i Gammeldansk et Appellativ Adel, der betegner en Mand af ædel Byrd¹ og er identisk med middelengelsk *aðel*, hvilket efter Mätzner betyder „Edler, Kümpe, Degen, übh. Mann“. I Gammelydsk findes brugt Egenavnet Adal, Ethel (se Förstemann), hvis nedertyske Deminutiv Adelkin er bevaret i en dansk Vise. Til at fremkalde Forandringen af Navneformen Adonia til Adel virkede visselig tillige den Omstændighed, at et i en ubetonet Stavelse staaende „*l*“ kan gaa over til *l* (dette er skeet f. Ex. i Himmel = oldn. himinn; norsk Dial. jøtul = oldn. jøtunn; middelhøjtysk Hetel = oldn. Heðinn).

I Norden har Sagnet om Salomons Hustru altsaa undergaaet en Forandring derved, at det blev sammenblandet med Fortællingen om Salomons Broder Adonia, som begjærede til Ægte Abisag fra Sunem. Davids Medhustru. Denne Indblanding har foraaarsaget de største Afvigelser fra den oprindelige Sagnform i de danske Former af Balladen, mindre i de svenske og norske. Men den nævnte Sammenblanding maa have været tilstede ogsaa i den Version, fra hvilken disse stamme, thi de kalde, ligesom den danske Vise, den Konge, hvis Dronning bortføres, David, ikke Salomon. Fortællingen om Adonia og Abisag af Sunem behøver ikke at have været behandlet i en Ballade, førend den fik Indflydelse paa Balladen om Salomons Hustru; den kunde fra det gamle Testamente gennem forskellige Mellemlid være kommen ud i Folkemunde.

Medens Sagnformen i den nordiske Ballade nærmest slutter sig til den russiske Fortællings Version A, slutter derimod Sagnformen i de to tyske Digte sig, som ogsaa Wesselofsky [bemærker], nærmest til den russiske Version B. For det første derved, at Bortføreren i det tyske Epos kaldes Fore, hvilket Navn er identisk med Bortførere's Navn Por i russisk B. For det andet derved at Bortførelsen i begge de tyske Digte sker efter foregaaende Aftale med Dronningen. Saa og i russisk BC (se Arch.

¹ Danm. gl. Folkev. Nr. 64 A 7 Ther kom løffminds en adill fast (hvor Haandskriftet feilagtig har sadill). ² [Jf. S. 26 f.]

f. sl. Ph. VI 407) og i det serbiske Eventyr. For det tredje derved, at ogsaa i den russiske Fortælling om Por, ligesom i Tillæget til det tyske dialogiske Digt Salomons Sendebud, som kommer i Pors Land, medbringer Hansker¹.

Navnet paa Bortføreren Por, der er identisk med Fore i det tyske Epos, opklares ved en af Wesselofsky (Arch. VI 551) anført russisk Fortælling. Salomon er udsat efter sin Moders Anstiftelse og vokser op blandt Bondebørn. Som ung Mand kommer han til Kong Por i Indien, der gjør ham til sin Mundskjænk. Han vinder Dronningens Kjærlighed og hun skjænker ham sin Ring. I denne Fortælling bortføres Salomons Hustru ikke af Por, men af en unævnt Konge, som hun havde ønsket til Mand, da hun endnu var Jomfru. Her kaldes Por Konge i Indien og er altsaa sikkert den fra Alexander-Sagnet laante Porus², og den nævnte Fortælling synes at vise, at Por i Sagnet om Salomon fra først af ikke har været Navnet paa den Konge, som bortførte Salomons Hustru, men paa en Konge, hvis Dronnings Kjærlighed Salomon vandt.

Eiendommeligt for den tyske Version af Sagnet om Salomons Hustru er det, som allerede antydtes, at Salomon faar Hjælp af Morolf (saa Eposet) eller Marolf (saa Tillæget til det dialogiske Digt), der i Eposet kaldes Salomons Broder. Han skildres som en burlesk, indfuld Skjelnsmester, der har lidet tilovers for Kvindfolk. Samme Person optræder i det dialogiske Digt som Salomons Modstander i Ordkamp, og den samme Rolle har han i flere romanske og germanske Folkebøger, i hvilke hans Navn tildels er Marculf, Marcoul, Marcols. Allerede Notker nævner Marcholfus som Salomons Modstander i Ordkamp. Man har med rette antaget, at han er den samme som Saturn, der i en angelsaksisk Dialog stilles imod Salomon. Denne Saturn, hvem Salomon tiltaler som Broder, har intet uden Navnet tilfælles med den romerske Gud; han er Chaldæernes Fyrste, hans Land ligger hinsides Coferflød³, har for-dum disputeret med Philisternes Vismænd, har udgransket Libyens og Grækenlands Videnskaber og Indiens Historie. Han har gjen-

¹ Archiv f. sl. Ph. VI, 409. ² Uden fuld Grund, efter min Mening, tænker Vogt S. LIX f. paa Pharao. ³ Coferflød forklares af Grein som det galilæiske Hav; af Caparnaum. Skulde det kunne betyde „det cypriske Hav“? For Formen med o jfr. Schuchardt Vocalismus 2, 260 og Coprianus = Cyprianus 3, 253. I reel Henseende kan sammenlignes, at Bortføreren i en russisk Version af Fortællingen om Salomons Hustru kaldes den cypriske Konge, jfr. Arch. f. sl. Phil. VI, 550.

nemreist og nævner blandt de Lande, han har lært at kjende, næsten blot orientalske Navne, blandt dem — mellem Medien og Sauls Rige — Marculfes card. Hans Rige er utilgængeligt for Mennesker og Dyr; hans Mænd har kjæmpet mod Gud og er derfor blevne straffede. Han har tydelig sin Oprindelse fra en orientalsk Dæmon. Forbilledet for Dialogen mellem Salomon og Saturn-Morolf er orientalske Traditioner om Samtaler mellem Salomon og Dæmoner, blandt hvilke Aschmedai nævnes.

Navnet Marculf (Marolf, Morolf) har man forklaret af det hebraiske Marcolis, Navnet paa en Afgud, der skal have sin Oprindelse fra Mercurius. Nu mener baade Vogt og Wesselofsky, at Bortføreren i Sagnet om Salomons Hustru oprindelig har hedt Marcolis og har været betegnet som Salomons Broder. Morolfs forandrede Stilling som Salomons Hjælper forklarer Vogt af Broderforholdet, der mere syntes at passe for gjensidig Understøttelse end for dødeligt Fiendskab. Denne Mening forekommer mig lidet sandsynlig, uagtet to vægtige Grunde tale for den: 1) at Morolf i Eposet kaldes Salomons Broder, ligesom Ketovras i den russiske Fortælling er Salomons Broder (og Ormekongen i den norske Vise Davids Broder), 2) at Dialogernes Marolf aabenbart er den samme som den angelsaksiske Dialogs Saturn, der igjen egentlig maa være en orientalsk Dæmon ligesom Bortføreren i Sagnet om Salomons Hustru. Men imod den Antagelse, at Bortføreren i Sagnet om Salomons Hustru har hedt Marcolis (Marculf, Morolf) taler endnu mere: 1) Ingen Version har bevaret det fjærneste Spor af, at Bortføreren har baaret dette Navn, ti det Spor, som Wesselofsky vilde finde i Navnet paa Bortførerens Fader i det tyske Epos Memerolt, er, som jeg har paavist, et Vildspor. 2) Morolf (Marculf, Marcolis) nævnes overhoved ingensteds i de ikke-tydske Versioner af Sagnet, ikke engang i den russiske Fortælling, der har samme Navn paa Bortføreren (Por = det tyske Epos Fore); saa Vogts Formodning (S. LVII) at Salomons Broder ogsaa i en Recension af det slaviske og det byzantinske Sagn har optraadt som hans Hjælper, mangler enhver Støtte. 3) Det af mig fundne Navn paa Bortføreren Basilius, Nimrods Søn, gjør det endnu mer usandsynligt, at han har været kaldt Marcolis. 4) I enkelte Situationer, hvori det tyske Epos har Morolf, har den russiske Fortælling ved Siden af Salomon Personer, som enten har et fra Morolf forskjelligt Navn eller er ubenævnte.

I den russiske Fortælling om Por brænder Salomon paa Davids Raad gennem Dronningens Haand (Arch. VI, 409). Efter begge de tyske Versioner er det Morolf (Marolf), som brænder gennem Dronningens Haand. Her svarer altsaa for en Del Marolf til David i den russiske Fortælling. I Forbindelse hermed kan det nævnes, at det i den russiske Fortælling med den cypriske Konge er David, som, da han ser den Kvinde, Salomon ægter, siger, at hendes Skjønhed vil volde Ulykke. Ogsaa denne Ytring passer til det tyske Digts Morolt, der frygter ondt af Dronningen. Derimod udsendes i det russiske Digt om Por et ikke ved Navn nævnt Bud for at udspeide, hvor Dronningen er, medens de tyske Versioner ogsaa i dette Ærinde har Morolt. Her maa mærkes, at der ogsaa er Lighed mellem Morolfs Rolle i den tyske Behandling af Sagnet om Salomons Hustru og Hugues i Li Bastars de Buillon (se Vogt i Pauls og Braunes Beitr. VIII, 320).

Jeg skulde derfor tro, at Morolf Salomons Broder først i den tyske Version af Bortførelses-Sagnet fra de Dialoger, hvori Morolf optræder ligeoverfor Salomon, er indført som Navn paa Salomons Hjelper, der her tidligere bar et andet Navn og som tidligere ikke spillede en saa stor og saa konsequent gennemført Rolle. Mellem Kitovras Salomons Broder og Morolf Salomons Broder er der da efter min Formodning ikke at søge nogen Forbindelse indenfor selve Bortførelses-Sagnet, men kun i den orientalske Tradition, der har dannet Bortførelsessagnets Grundlag.

Den nordiske Folkevisen kan ikke stamme fra det tyske Epos om Salman og Morolf, heller ikke fra den Fortælling om Salomons Hustru, som er føiet til det tyske dialogiske Digt, ja, den kan ikke engang være udgaaet fra den Tradition, der maa forudsættes som disse to tyske Versioners fælles nærmeste Kilde¹. At dette forholder sig saaledes, godtgjøres derved, at den nordiske Folkevisen i mange Henseender stemmer overens med den russiske Sagnform, hvor den afviger fra begge de tyske Fremstillinger. Af de Punkter, ved hvilke dette er Tilfældet, kan følgende nævnes. 1) Den tyske Sagnform kjender som Salomons Hjelper Morolf eller Marolf, der skaffer ham Hævn over hans troløse Hustru. Men af ham er der i den nordiske Sagnform ligesaa lidet Spor som i den serbiske Fortælling og i de fleste russiske Versioner.

¹ [Jf. S. 23.]

2) I den norske Vise er ligesom i den russiske Prosafortælling Bortførereren en Broder af den Konge, hvis Dronning bortføres, medens de to tyske Fremstillinger intet ved herom. 3) I den norsk-svenske Vise hersker ligesom i den gammelnussiske Fortælling Bortførereren over Dyr-Uhyrer og har Navn efter dem. Heraf er intet Spor i den tyske Sagnform. 4) I den nordiske Vise lægges Dronningen i Dvale ved en Drik. Saaledes ogsaa efter den russiske og serbiske Sagnform, medens begge de tyske Behandlinger af Sagnet lade hende falde som død, efterat hun har stukket en Urt i Munden. 5) I den nordiske Vise, ligesom i den russiske Folkeviser og i den russiske Fortælling om Kitovras, bedøves og bortføres Dronningen uden selv at virke med dertil og uden foregaaende Aftale med hende. Anderledes i de tyske Versioner, i de russiske Fortællinger om Por og Kongen af Cypren, samt i det serbiske Eventyr. 6) Dronningens svenske Navn Sølfot, Sølfat, staar noget nærmere ved de russiske Navneformer end ved tyske, skjønt den Navneform, der ligger til Grund for de nordiske, maa have været mere oprindelig end de nu bevarede russiske¹.

Efter min Mening maa derimod den nordiske Ballade være en Omdigtning af en russisk Behandling af Sagnet om Salomons Hustru, særlig en Behandling, der har staaet nær ved den russiske Prosafortælling, der kalder Bortførereren Kitovras. Herfor taler den Omstændighed, at den nordiske Ballade er nærmere beslægtet med de russiske Behandlinger af Sagnet og navnlig med Fortællingen om Kitovras end med nogen anden Version, fra hvilken vi kjende dette Sagn. De allerfleste Afvigelser i den nordiske Ballade fra den russiske Sagnform maa ansees for at være Forandringer, som er foretagne i Norden, og stemme ligesaa lidet overens med den tyske Sagnform som med den russiske. I enkelte Tilfælde, hvor den nordiske Sagnform staar den tyske nærmere end den russiske, tør vi forudsætte, at man ogsaa i Rusland engang har kjendt den samme Fremstillingsform som i Norden og Tydskland. Herpaa er følgende et Exempel. Den tilsyneladende døde Dronning begravnes efter den nordiske Ballade og graves op igjen. Dette Træk maa være gammelt, da det samme fortælles i det serbiske Eventyr. Ogsaa efter det tyske Epos lægges hun i Ligkiste eller, som det engang heder, i Graven. I Rusland finder jeg ikke dette Træk, men at det ogsaa her engang

¹ [Herefter står 7) med plads åben til fortsættelse.]

har været kjendt, tør vi tro, fordi Fortællingen er kommen til Rusland fra Sydslaverne, der, som det serbiske Eventyr viser, kjende Trækket med Dronningens Begravelse. Dette Træk passer ogsaa særdeles godt til det Træk, som findes i en russisk Version om Por, at Salomon for at prøve, om den bedøvede Dronning virkelig er død, brænder hende igjennem Haanden (Arch. f. sl. Phil. VI, 409).

Den nordiske Vise kan ogsaa have bevaret enkelte andre gamle Eiendommeligheder, som tidligere nævntes i Rusland, saaledes Bortførerens Forbindelse med Ormene; Dronningens Navn synes i Norden tildels mere oprindeligt end i de russiske Versioner. Et høist mærkeligt Bevis for, at den nordiske Ballade stammer fra russisk Tradition finder jeg deri, at Bortføreren i den svenske Optegnelse A kaldes Nougårdskonung d. e. Novgorods Konge. Og denne Benævnelse finder, hvad der er særlig interessant, Tilknytning til en billedlig Fremstilling i Novgorod selv. Denne Fremstilling findes paa Sophia-Katedralens Vasiljevski Port, der sættes til 14de Aarhundred. Her sees en kjæmpestor, vinget og kronet Skikkelse, som i den ene Haand holder en liden Figur med takket Krone, hvilken hin aabenbart er i Begreb med at slynge væk. I det fjerne sidder en lignende liden Figur. Nedenunder er Indskriften: „Kitovras kastede sin Broder (til Enden af?) det forjættede Land . .“ Her er altsaa Talmud-Legenden om Salomon og Aschmedai, hvem Slaverne kaldte Kitovras, fremstillet. Russerne, som saa denne Fremstilling, maatte nødvendigvis være sig bevidste, at den her afbildede Kitovras var den samme som den Kitovras, der røvede Salomons Hustru; Salomon kaldes jo i Kirkeportens Indskrift, ligesom i Fortællingen om Bortførelsen, hans Broder. Naar vi nu mindes, at den nordiske Ballade om Davids Hustru, der kalder Bortføreren Novgorods Konge, nærmest er beslægtet med den russiske Fortælling, som kalder Bortføreren Kitovras, saa synes det ikke for dristigt at tænke sig Balladens Oprindelse paa følgende Maade: De Mænd, ved hvem umiddelbart eller middelbart Traditionen om Salomons Hustru blev bragt til Norden, hørte denne Tradition fortælle i Novgorod, og det blev samtidig vist dem, at paa en af Stadens Kirkeporte den i denne Tradition omtalte Dæmon var fremstillet som kjæmpestor Konge. Det var da naturligt, at Navnet „Novgorods Konge“ i deres Gjenfortælling fæstede sig til ham. Dette var saa meget naturligere,

som de vistnok ikke havde modtaget eller dannet sig nogen Forestilling om, at han var fremmed for Rusland; i den russiske Ballade bærer jo ogsaa Bortføreren et Navn, som, uagtet det er af græsk Oprindelse, er blevet et nationalt russisk Navn, nemlig Vasilij.

De historiske Forhold godtgjør, at Sagn i 14de Aarhundred fra Novgorod meget let ad mange Veie og gennem forskellige Mellemled kunde komme til Norden. Snarest tør vi her tænke paa det i Novgorod bestaaende vigtige hanseatiske Factori, som navnlig stod i nær Forbindelse med Lybeck og Visby. Gennem nedertydske Kjøbmænd kunde Sagnet fra Novgorod komme enten først til Nordtydskland eller til Norden, og i sidste Tilfælde snarest til Visby eller ogsaa lige til Sverige. Allerede før 14de Aarhundred har nordtydske Kjøbmænd, som for paa Novgorod, tilligemed Varer ført Sagn Landene imellem¹. Staden Novgorods nuværende slaviske Navn, der er nævnt i den ene svenske Optegnelse af Visen om Davids Hustru, havde i 14de Aarhundred hos Nordtydskerne fortrængt det ældre Navn Ostrogard² og i Norden Navnet Holmgaard³.

Alle nordiske Behandlinger af Bortførelses-Sagnet slutte sig i det store og det hele sammen til en Enhed i Modsætning til alle fremmede Behandlinger.

Den første og mest gennemgaaende Eiendommelighed, der forener alle nordiske Behandlinger, er 1) den fælles Viseform med tolinjede Stropher. 2) Omkvædet, hvis skiftende Former i de forskellige nordiske Optegnelser vise tilbage til en og samme nordiske Grundform. Det bestaar af et Mellemstev, Midtstev (Indstev) og et Efterstev. Mellemstevet er i de danske Optegnelser: „Var (Vare) jeg sjelver (sjelv, selver) ung (saa ung).“ I svensk A „Mådan I äre ungh“; i svensk B „Medan vi varde ung“. Nær ved den svenske Form B staar Indstevet i en norsk Optegnelse fra Fyresdal „Mæ vi varen ung“. Sprogformen i dette fyresdalske Stev, der afviger fra Maalet i Fyresdal, viser, at denne Optegnelse gjen-

¹ Se Müllenhoff Zeitschr. f. deutsch. Alt. XII, 344—354. ² Se Müllenhoff Zeitschr. f. deutsch. Alt. XII, 345 f. ³ Her nogle Exempler foruden de af Müllenhoff nævnte: episcopus Nogardensis i Afskrift af Fredsslutn. mellem Norge og Novgorod 1326 (Munch Afhandl. 2, 660); Nogardia i sene Afskrifter af Fredsslutn. mellem Sverige og Novgorod 1323 (S. 658). Fra 15de Aarhundred Nogord Karlskrönikan 1231, Noogaardh Sturekrönikorna 3418. — Se Dipl. Svec.

nem flere Mellemed grunder sig paa en svensk Meddelelse, altsaa efter al Sandsynlighed en Meddelelse, der fra Vermland eller Dalsland, hvorfra svensk B stammer, er kommen ind i det sydøstlige Norge. Ellers synges i Telemarken Indstevet sædvanlig i Formen: „Mæ de vivi (vive) va' so ungt“ eller, som en Optegnelse har: „Mæ de vivi æ' so ungt“. Her er „Mæ de vive va'“ aabenbart en — forøvrig sindrig — Forandring af det oprindeligere „Medan vi var“. Her viser „de“ foran „vive“ tilbage til „—dan“¹ i „Medan“; godtgjør altsaa, at den norske Vise er af svensk Oprindelse.

Efterstevet er i de danske Optegnelser: „Mig lyster udi (i) lunden at ride“. Ligesaa i svensk B „Mig lyster uti lunden att rida“ og i de norske Optegnelser: „Meg lyster i londen utrie“. Kun svensk A har: „Migh lyster både dichta och rimma“, der, paa Grund af alle de andre Optegnelser Overensstemmelse, synes at være en Forandring af hin Form.

Ogsaa med Hensyn til de sproglige Udtryk og den poetiske Fremstilling stemme Optegnelser fra de tre nordiske Lande ved mange enkelte Vers overens. Saaledes finde vi i de Vers, som fortælle, at der gives Dronningen Dvaledrikke, umiskjendelig Lighed i Udtrykkene.

Alle nordiske Optegnelser stemme ogsaa i Modsætning til alle fremmede overens ved flere enkelte Led af Sagnformen. (Disse Overensstemmelser er dels positive, dels negative d. e. bestaa deri, at alle nordiske Optegnelser mangle Eiendommeligheder, som findes i de fremmede. Det enkelte er nærmere belyst i det foregaaende.²) De vigtigste er følgende: 1) den Konge, hvis Dronning bortføres, kaldes David ikke Salomon. 2) Bortførelsen udføres ikke ved Hjælp af Andre. 3) Dronningen er ikke troløs, men følger med Glæde sin første Mand tilbage og lever med ham siden et lykkeligt Ægteskab. 4) Den bortførte Dronning gjenkjendes af sin første Mand paa Brandmærke, da hun bryder Brød til ham eller giver ham Almissee. 5) Den Episode mangler, at Kongen, hvis Dronning er bortført i sin Fiendes Land, tages til Fange og føres ud til Hængning, men frelses ved at blæse i Horn.

Af disse Overensstemmelser slutter jeg, at alle nordiske Optegnelser af Visen om David og hans Hustru — i det væsentlige —

¹ n i medan faldt vistnok bort i svensk Dialektudtale ligesom i „hådan“ Rietz 279. ² [Forf. sigter nærmest til de udskudte blade (se ndfor s. 33), som han formodentlig har tænkt at indarbejde.]

vise tilbage til en og samme nordiske Grundform, og at Visen ikke i forskellige Former udenfra er kommen ind til Norden. Jeg antager, at den Mand, der først behandlede dette Sagn i nordisk Viseform, kjendte Sagnet fra mundtlig Meddelelse, ikke fra en skreven Gjengivelse. I denne nordiske Vise er Sagnformen overhoved bleven forenklet, hvilket neppe skyldes bevidst Stræben, men snarere den Omstændighed, at meget af den i det fremmede hørte Fortælling stod dunkelt for Hjemmelsmandens Erindring. Flere Bipersoner er faldne bort: saaledes Bortførerens Mænd, efter Raadslagning med hvem han beslutter sig til at vinde den skønne Dronning; den Troldmand, der hjælper til ved Bortførelsen; Kong Salomons Sendebud, der skal finde den bortførte Dronning; Tærnen, som Kong Salomon møder ved Brønden. Interessen er bleven mere concentreret om Forholdet til Dronningen, saa at hele Afsnittet, der har fortalt om Kong Salomons Fangenskab, Forberedelserne til Hængningen og Salomons Frelse, er faldet bort.

Dog i én Henseende vise de nordiske Viseformer hen til forskellige Grundformer, nemlig deri at Bortføreren i den danske Vise betegnes som „Kong Adel“, der i Davids Fravær skal styre Landet, medens han i de norske Optegnelser og den ene svenske kaldes „Ormekongen“ og i svensk A „Nougårds konung“. Jeg formoder, at denne Uoverensstemmelse skal forklares saaledes, at man i Norden, som før sagt, identificerte Bortføreren i det fra Rusland indkomne Sagn med Salomons Broder Adonia, som kjendtes — snarere middelbart end umiddelbart — fra det gamle Testamente; men i Danmark optog man fra Fortællingen om Adonia flere Led end i Sverige og Norge. Sagnet er altsaa — middelbart eller umiddelbart — kommen til Norden fra Novgorod og alle nordiske Former af Visen gaar tilbage til en eneste nordisk Grundform. Men jeg vover ikke at afgjøre, enten denne ældste nordiske Viseform er en Omdannelse af en nedertysk Vise, der blev digtet efter den russiske Fortælling, eller om det fra Rusland overførte Sagn i Norden selv, og da vistnok snarest i Sverige, blev omdannet til en Vise. Det sidste forekommer mig sandsynligst, først fordi den danske Vise ikke staar saa nær ved den russiske Fortælling, som den svenske Vise gjør, dernæst fordi man intet ved om nogen nedertysk Vise, fra hvilken den nordiske kan stamme.

Man kunde rigtignok tro at finde et Spor af tysk Sprogform i følgende Vers, som de tre danske Optegnelser af Redactionen A

har: „Hun holdt til Munden og af hun drak, hun blev derover meget krank“. Thi her giver de tydske Former drank ~ krank fuldstændigt Rim, hvilket saa meget mere fortjener Opmærksomhed, som krank i sin Oprindelse er et tydsk Ord. Men jeg vover heraf ikke at slutte noget om Visens Oprindelse. Thi det nævnte Vers findes hverken i Redactionen B eller i de svenske og norske Optegnelser. Det er i denne Vise aldeles overflødigt, da andre Vers, ogsaa i dansk Redaction A meddele, at Dronningen faar Dvaledrikke, og det kan derfor let være kommet ind fra en anden Vise¹. Ligesaa lidet tør jeg slutte af Ordet „ilig“, der forekommer i dansk Aa, NB. ikke som Rimord.

De svenske og norske Viserformer er indbyrdes nærmere beslægtede, end nogen af dem er med de danske. De forskellige norske Optegnelser vise ikke tilbage til en og samme norske Grundform, men Visen maa i forskellige Former have vandret fra Sverige ind i Norge. Dette viser sig allerede deraf, at en Optegnelse fra Fyresdal kalder Dronningen Solfök, hvilket staar nærmest ved Solfot i Arwidssons B, medens hun i de fleste norske Optegnelser heder Solfager, som i Arwidssons A. Af Omkvædet har jeg ogsaa allerede vist, at den norske Vise er af svensk Oprindelse. At en enkelt norsk Sanger brugte den danske Form Solfaver for Solfager, kan ikke modbevise dette.

Alle danske Optegnelser forudsætte en fælles dansk Grundform, for hvilken Navnet Adel paa Bortføreren især er eiendommeligt; desuden kan nævnes som dansk Særegenhed, at David farer i Leding og siger, at Dronningen skal være hos hans Moder, hvilket hun afviser, hvorpaa David giver hende Guldringe (eller ombinder hendes Fingre med Guld) for at kjende hende igjen i fremmed Land. Man kan ved de danske Opskrifter skjelne mellem to Redactioner, af hvilke B (der repræsenteres ved to Optegnelser) staar den svenske Vise noget nærmere end A (der foreligger i 3 Optegnelser).

Mod den for den nordiske Vise antagne Alder, nemlig 14de Aarhundred i det tidligste, taler ikke dens Versemaal, 2-linjede Stropher. Thi det kan godtgjøres, at folkelige Digte med dette Versemaal digtedes Aarhundreder senere. Paa den anden Side forudsætter Visen som et kjendt Forhold, at Pilegrime vandre om og faa Almissee og Brød, som fornemme, barnhjertige Fruer ud-

¹ [Mskr. tilf.:] Find lignende Vers!

dele til dem med bar Haand¹. Dens Tilblivelse i Norden tør derfor neppe sættes efter Katholicismens Ophør.

[Den ovenstående afhandling fandtes blandt professor Sophus Bugges papirer og er velvillig tilsendt „Danske Studier“ til offentliggørelse fra hans søn professor Alexander Bugge. Den har været fremført som foredrag i Videnskabselskabet i Kristiania 21. sept. 1883 (se dettes Oversigt for 1883, s. 14) og siden i Det historisk-philologiske samfund i København 16. april 1885 (jf. dettes Beretning 1884—85, s. 91).

Arbejdet foreligger i en meget kladelignende skikkelse. Senere tilføjelser i randen eller på løse blade har maattet indføjes i teksten (oftest i klammer) eller sættes som noter; enkelte ret ordrette gentagelser måtte slettes. Tilrettelægnngen til trykning er foretagen af cand. mag. H. Grüner Nielsen under samråd med udgiverne.

Ved afhandlingens slutning lå en del blade, som indeholder udførligere påvisning af, hvorledes de enkelte træk i den nordiske vise forholder sig til sagnet andre former. Disse udelades her, derimod tilføjes nogle af de spredte notiser:]

Det Sagn om Salomons Hustru, som er bevaret i en enklere og oprindeligere Skikkelse ikke blot i slaviske Fortællinger og Viser, men ogsaa — i det hele taget — i Tillæget til det tyske dialogiske Digt, er i det tyske Epos „Salman und Morolf“ blevet udvidet ved forskellige Episoder, som ikke oprindelig har hørt til Sagnet. Disse senere Tilføjelser er, som først Wesseloſsky og siden Vogt har vist, for en stor Del laante fra et andet Sagn om en svingefuld Hustru, der har været vidt udbredt over Europa og Asien, og som fra først frembød forskellige Berøringspunkter med Sagnet om Salomons Hustru (se herom Vogt S. LXV ff., Arch. f. sl. Phil. VI, 396). En nordisk Form af hint Sagn, der i det tyske Epos har indvirket paa Sagnet om Salomons Hustru, er, som jeg før har vist, i nordisk Form bevaret i Hålf's saga i Fortællingen om Hjørleiv, hans Hustruer, Hild og Æsa, samt den danske Konge Reidar. [Jf. Christiania Videnskabselskabs Forhandlinger 1862, s. 40—41; og nu S. Bugge, Norsk Historieskrivning i Irland, s. 199.]

Mærk at Halv's Saga har tilsvarende til begge Partier af Fortællingen om Aschmedai.

Der vilde være større Grund til Indflydelse af Raso-Sagnet, hvis dette — som i Hålf's saga — var sammenknyttet med Sagnet om en Dæmon (Marmennil = Merlin = Morolf).

Det er vel sandsynligt, at Salomon-Sagnet allerede i sin ældste (byzantinske) Form har optaget Motiver fra den Sagngruppe, hvortil Waltharius og Hjørleifr hører.

Det Sagn, hvortil det slaviske Waltharius-Sagn hører, kan ikke være

¹ [En randnote antyder, at dette stykke skal udføres „hestemtere“.]

kommet fra Orienten først med Mongolerne. Dertil optræder det for tidlig paa Island. Det er sandsynlig kommet over Byzanz. Der kan det da have paavirket Salomon-Sagnet. At det har været kjendt i Byzanz bliver rimeligere derved, at vi ogsaa finde det i Sahara, hvorhen det vel er bragt af Araberne. — Er det bragt til Portugal af Araberne?

Er Fortællingen om Gunnar i Ormegaarden paavirket af Fortællingen om Salomon? Salman spiller Harpe, da han er fangen (jfr. Wilmanns S. 287), og hans Fiender har en Ormegaard.

NOGLE GRUNDLINJER I FOLKEKARAKTEREN

AF

THORKILD GRAVLUND

I Dansken — Begrebet som omfattende Landets Racenuancer og Typetræk — kan der skelnes to Typer af almen Natur, tilsammen kredsende hvad der er dansk. Disse to er Bonden og Fiskeren eller Landtypen og Strandtypen. Man ser, hvad de hver for sig har skabt, thi heri har vi deres Billed.

Og da først og fremmest Bondestuen, den gamle som nu næsten helt er borte, men dog bestandig lever i Slægten, hvor den blev til.

Den var det højest naaede Maal af en hensigtsmæssig Bopæl formet i en Types Skønhedskrav.

Ingen særegen Sjæl har her prøvet at rokke det hævdbundne, ingen kvindelig Haand bragt forfinet Hygge. Solen falder frit ind fra smaa tætsiddende Vinduer og blænder Skumringen i det dybe Rum, og saaledes glimter Sandet paa det mørke Lergulv, Malm-sagerne paa panelede Vægge. Denne Dybdens Glans dvæler i de store Halmsenges folderige, blaa-hvide Omhæng, i Bilæggerens underlige Udhamring, i Bænk-hjørneskabets fordægtige Gemmer.

En typisk Romantiks Forening af Lys og Mørke blev her i vor Tid søndret af Individualiteter — Tidens eller Stedets — som dog ikke virkede kraftigt og frit. For hvad Bonden paa dette Trin kan skabe, maa være typisk.

Men det lange Bord beholdt han — mens Omhængssengen, Bilæggeren, Hjørneskabet og Prydtingene kom bort. Kun Bordet, den Ro og Magtfylde og brede Hjemfølelse i det lange Bord med Bænken, forlod han ikke. Han oplystes, han sad paa Tinge: bestandig med Foden under sit lange Bord.

Og hvornaar det egentlig begyndte, at Bonden tænkte paa

nyt, det vides ikke saa lige. Men det ved jeg: ingen overskuer, hvad der skete, dengang vor Moer tog fat paa at snakke vor Faer for om et nyt Bræddegulv. Her var det første Brud paa Bondestuen, det første Skridt udover det hensigtsmæssige, at Gulv skulde vaskes og skures. Og det hvide Gulv gav Stuen en ukendt Kulde ind.

Kanske derfor var det — en Menneskealder efter, og er tit endnu — gæstfrit at sige: Nej, behold dog Træskoene paa!

— Den gamle Stue er død naturligt, ligesom de gamle Mennesker. Men dens soldybe Skumring og dens Ro viger ikke af Bondens Sind. Dens stille Skær er hans inderste Væsen. Hvorimod Linjen — Frihed og Flugt — ikke har sit Sted i Bondestuen — men er Udtrykket for den anden Grundtype: Fiskeren.

Typerne maa ses gennem deres Skønhedskrav. Det er altid grundlæggende hvad Mennesket virkeligt finder smukt, uvilkaarligt hengiver sig i.

Og som man skal træffe Bonden i hans Stue hellere end i Marken, fordi han især er Skaberen af Hjem, af Samling, saaledes skal man møde Fiskeren paa Stranden og ikke i hans Hus.

Bondens Stue var af fuldbaaren Skønhed, Fiskerens er ofte dens Modsætning. Der kan herske kold Orden, kras Renlighed eller — helt til den anden Side; i hvert Fald opnaas ikke den Virkning af Tryghed og af det hævdbundne. Tilfældighed raader. Og ikke fordi Fiskertypens Skønhedssans er ringere end Bondetypens — den kan blot aldrig faa Rum inden fire Vægge, thi den dykker ikke i Skæret, men flyver i Linjen.

— Kom saa til Stranden, hvor Redskaberne staar: der findes ikke den Del der mangler sit Skønhedspræg. Alt til Fiskerens Behov er dannet med Sans for Linjepragt — ligefra det simpleste Redskab til det udriggede Fartøj — gennem Blik for det hensigtsmæssige, men i aldrig hævdbunden, stadig nyskabende Drift.

Fiskeren er nok langt fra klar over dette. At hans Tolleknijsnit og Tovværksknuder staar langt over Bondens Husflid, det aner han ikke. At han ved at ophænge nogle gamle Rundholter, Aarer og brækkede Mastetræer som Stakit om sin usle Haveplet — og slænge sine Ankere, Vagere¹ og andet Grejeværk i Bunke udenfor sin Husdør — ubevidst skaber en Skønhed, som Bonden

¹ En Vimpelstang der viser hvor Garnene staar i Vandet.

aldrig ved, det er alligevel sandt. Det var jo nemlig ikke den enkelte, Individet, men Typen i ham der gjorde det.

Der er en Stil i den Stue, Fiskerlejets Strand, hvor Bohavet ligger i broget Mængde. Kanske for den rette Mand Midler til nyt — en dansk „v. d. Velde-Stil“. Hvertfald, hvis Strandens Linjer bliver Mesteren bevidst, vil der opstaa en Kunst, hvori Skibsbyggeriet udvider sig til at omfatte alt til Fiskerens Behov.

Dette Skel mellem Bonde og Fisker gælder i Typernes Væsen saa dybt som vistnok intet andet. Begge er de nu i stærk Fremdrift. Men højst forskelligt.

Bonden greb Oplysningen rolig, haandfast, ligesom fuldt vidende, hvad den var og hvad han vilde med den. Hans Fremgang førte ham gennem Aandsliv, gennem Glans og Dybde. Oplysningen blev givet ham, men han tog den dog selv. Det vil sige: han fik ikke netop det der raktes ham, men det hans Væsen vilde.

Før Bonden naar til det Dannelsesstrin, hvor rationel Paavirkning kan begynde, har han en ejendommelig Maade at tage Kultur paa. Han smelter om i langt højere Grad end den, der opdroges under finere — mere forskelligfarvet — Kultur. Han tager selv. — Har han det nu? — Ja, nu har han det: i en helt anden Skikkelse end man tror.

Det viser sig ligetil i hans Sprog. Han omdanner alle fremmede Gloser. Det er ikke af Mangel paa sproglig Lydhørhed, han opfanger jo den mindste Dialektafvigelse. Det var ikke af Modvilje. Han bruger gjerne ny Benævnelser — for han trænger virkelig til dem — og tit med en barnagtig Glæde derover. Men han vrider de nye Ord i sit eget Tonefald. En Glose regner han ikke større, om den er oprindelig hjemlig eller fremmed; men Tonefaldet, Sprogets Farve, er hans dyreste aandelige Ejendom.

En ung Gaardmandsdatter skulde spille fin Dame i Dilettantkomedie. Sine Replikker sagde hun korrekt, men sit Maal vilde hun ingenlunde forandre, hun gav Damen i bredt vestsjællandsk.

Det er det eneste, som kan rukke Bondens Ro, om han viger eget Væsen.

Fiskeren bryder gjerne sit Sprog, og blakker det med alle mulige Bestanddele. Tager han til Afveksling en Tur med Torskekvassen til Hovedstaden, er hans Sprog forandret inden otte Dage.

Glad er han for Oplysning, videbegærlig, lyttende paa en mu-

lig mere opvakt Maade end Bonden. Men hans Kunskabstrang er Nyfigenhed, Æventyrlyst. Virkelig Brug for dette bestemte har han ikke — undtagen hvor Oplysningen gælder hans eget Fag — tilfældigt møder han Fremskridt allevegne. Hos ham kan man studere Kulturens Fremskridt uden Nutidens Befordringsmidler.

Bonden gik frem som en Stand, en Magt med alle en Magts Hjælpemidler, Tale, Presse, Andelsdrift o. s. v. Fiskeren gaar frem Leje for Leje. Og sikkert kan hans Fremskridt i den sidste Menneskealder kulturelt — ikke nationalt — set maale sig med Bondens.

Aviser læser han bravt, men han har rigtignok ingen Avis, der gider være over hans Stand især. Foredrag kan han udmærket høre, men faa taler til Fiskeren. For hans Fremskridt var aldrig Aandsmagt som Bondens.

Men paa Stranden gør han sin Ruse istand, „stiller“ den og skuer den som en Kunstner sit Motiv. Der er en Art Inspiration, Vejrhu, i hans Væsen: Dorskhed i Dødvejr, og Ilsind naar det stormer til Fangst.

Det paastaas, at Sømanden er i dyb Forbindelse med Mulden. Maaske synes det saa, fordi han ofte er Øbo og har Øboens Hjemfølelse. Han længes mod et Stykke Muld — eller rettere et Lands Linjer derude i den skjulte Synsrand. Enkeltvis set kan han jo ogsaa ha personlige Følelser for Blomster og Dyr — saaledes naar han som ofte har været ved Bondearbejde, førend han drog tilsøs. Ligeledes kan noget barnligt i hans Natur finde Udtryk i Leg med Dyr.

Men Fiskertypen, Strandtypen, kender ikke til Landjorden og hvad Landjordens er. Og hvad der her gælder Langfareren, gælder lige saa fuldt Krogsætterren. Det hele er blot Skridtet over Tangbanken, saa ligger al Landjorden bagved, og Blikket bærer ud.

Sømanden og Fiskeren taler lige barnligt om det derinde — interesseret nok, men uden den Fatteævne der er givet indfødte. Og saaledes er det, hvor i Verden han kommer, Billederne af Steder og Omgivelser staar med grove Rids for ham, manglende det personlige Opfattelsesskær, som Bonden ejer.

Jeg hørte en Bonde fra Vestsjælland, en meget enfoldig, lidet driftig og hjemstavnsbundet Mand, fortælle om, at han havde været ovre paa Møen hos en Bekendt otte Dages Tid i Sommeren. Hvad han der havde set! Han vidste paa en Prik, hvorledes al-

ting saa ud, hvor Landsbyerne laa, hvor Vejene gik. Han var blevet en hel Topograf, hvad Møen angaar. Og over hans troskyldige Beretnings praktiske Realisme laa der et Skær af Sommer, af Landskab, Sæd og Solskin.

Saaledes inderligt, hjemligt fatter Fiskertypen ikke en Egn, fortæller hvertfald uden Sans for den levende Detalje. En Karakter derimod kan han give i en dristig morsom ret Linje.

Som man husker og gengiver Skipper Povl, en brusende, heftig, nøjeregnende Natur. Naar han laa i Havnen og nogen kom over i hans Baad og Sejlene for nær, kunde Povl raabe: „Trodd¹ paa menne nye Bukser, men trodd ikke paa menne Sejl!“ — Og det var en lille Jordrystelse, naar denne forholdsvis taalsomme Sjøel raabte op.

Fiskertypen fatter helt kun den nøgne Strand fra Bølgeskvulpet mod det grønne snoede Tangtov — op over Grusskraaningen til den gamle graa Tangbanke paa Sandbrinken.

Det kan gøre en ondt, at Loven netop giver Jordejeren Retten her, Strandretten, hvor Bonden ikke hører hjemme og hvor en anden fremskridtsdygtig Type har sit Fædreland.

Indenfor denne Naturgrund, Bonden og Fiskeren, gror nu de danske Typer.

Jeg saa paa to unge Haandværkere, dygtige Folk, en Tømrer og en Murer, der arbejdede i et Hus. Jeg kender deres Slægt, Typerne er blandede i begge. Men det lyste klart, hvilken der havde Overtag.

Tømreren udviste en sindig, nøjagtig Omhu. En Detalje var ham en Opgave og Udførelsens Glans og Godhed Arbejdets Sjøel. Han var Bonden.

Mureren behandlede sit Sten og Kalk med Overmod og en vis LigeGYldighed for Smaating. Men en ny Form i Bygningsmaade, en overraskende Linje i Billedet, var ham til stor Glæde. Saa gik han et Stykke bort og skuede det frembragte med en sand Barnefyrd.

Disse to Mennesker har nu begge haft god Anledning til at blive i „Naturfagene“ Landbrug eller Fiskeri, men en formende Trang har drevet dem ind i Haandværket, uden at de derfor savner Grundtypen i sig.

Andre dreves længere frem; gennem flere Slægtled — og mu-

¹ træd.

ligt Racers Krydsning — havner de i Videnskab eller Kunst. Men Naturgrunden er der og maa være. Grundtypens enkle, kraftige Træk vil findes omgivet af Racemærker, Slægtspræg og Individualitet. Kulturen kan opløses i Typologi.

Først og fremmest ser man Bonde eller Fisker hertillands. Hvad Dansken søger, er det dybe Skær eller den frie Linje. Den Svulmen som i Havet, i den store Skov, i Drachmanns Rythme er ikke typisk dansk.

Og Folkekarak~~ter~~en ejer langt mindre „Jeg vælger mig April“. Dens Billed er en vejrfyldt Sensommerdag, hvor Landets og Skyers Linjer staar stærke om det tusindglinsende Løv. — —

Man finder paa Marken nogle af disse Sten, hvori Oldtidsfolk gav Udtryk for deres Nytte- og Skønhedssans, og man ser i den grovthuggede Spalter de frie Linjer fremhævet, den hurtige Opfattelse af Formen, Ulysten til at ofre Enkeltheden Opmærksomhed — i det hele Skønhed af den Art, som Typen giver til Redskab, og her netop det der særpræger Stranden.

Og der kendes i den sene Økses glatslebne fintridsede Overflade — den ligner Menneskehud — de modsatte Typetræk: Omhuen, Taalmodet, Glæden ved det langsomt tilbragte og absolut lydefri og ved det stille Skær der ikke brydes af brutale Linjer. Det er „Almuestil“.

Et Par Tusindaars Kulturudvikling, hvor Slægt bygger paa Slægt — i to Typer, hvoraf den ene, naar dens Værk er endt, dens Væsens Udtryk fuldbragt, maa vige for den anden, indtil de begge gaar op i en Tid, hvor Bronzens Gyldenskær og friske Ornamentering forener dem i Oldtidens fineste Kultur.

Men Grundtyperne dengang — og nu? Ja, hvad er der vel mer end de halvandethundred Slægtled os imellem!

Landets Samlingssted for de to Typer i vor Tid er Kulturcentret. For at iagttage dette, maa man øjne den næste Ring indenfor Grundtypernes Kreds, Racerne i Hovedstaden. Thi at søge Københavneren, uden at spørge om hans Race, fører kun til de traditionelle Typer, der forsøgende sig i det internationale gaar op i den blaa Luft, den kære runde Menneskelighed, istedenfor ned i Jord, Racen. Der maa Typen dog søges, skal den kendes for sandt set. Race giver dybest Belysning — ligesom virkeliggør det menneskelige. Type uden Race er en Uting. I visse Tilfælde en nødvendig, som her for at finde de videste Grundtræk.

Vistnok er Københavnerens ejendommeligste Karaktermærke en fin Følelse for Menneskelighed, et Slags ubevidst Kameratskab mellem alle: Gadeopløbets Charme — uopnaaeligt for Provinsernes Vedkommende og nok ærligst det, Københavneren savner i Provinserne: den Hjemfølelse i det bredeste Kameratskab: Vi er alle — !Københavnerne! Og det rejser Typer, men viser ikke Roden.

Københavneren maa dog søge sin Rod ude i Markerne og ved Stranden.

Der tegner sig gennem Byen to Racefysionomier: Jydens betænksom lange Overlæbe og Sjællænderens ligeglade Opstopper-næse. Det er ganske vist ikke just afgørende, men højst bedræglige Tegn — hvertfald det sidste — sikkert er det dog, at de to Racer skabte Storstaden.

Fynboen og Lolliken, hvor forskellige de end er, faar man vanskelig Øje derpaa, naar man ikke netop har dybt Kendskab til dem. En lollandsk Type kunde træffes i Sportsverdenen — jeg har ikke Jagttagelser derfra.

Og Fynboen — nok den af alle danske, der yttres mindst Særanlæg — gemmer sig bort i Mængden.

Men Jyden — ligesom Hørkram til Kulturstrømning er han kendelig. Handel er hans Nerve, Vurderingslysten Racens fremherskende Træk. Og Jyden staar evindeligt fast i sin Race med et driftigt Vovemod som en Racens Dyd. Thi Race giver Mod, som Type Skønhedskrav.

København var ilde stedt, manglede Jyden. Byen var da ingen Storstad trods parisisk Kultur og angelsachsisk. Initiativet er jysk.

Sjællænderen skaber Hvilen i Hovedstaden. For Jyden bliver Hvilen let til Tomhed, den fyldes med Liv af det sjællandske Element. Arbejdet derimod skal for Sjællænderen gjerne ha en individuel Glød og bliver af Mangel derpaa oftest derefter. Hans Virksomhedstrang er ikke racebestemt. Særtilbøjelighederne stammer maa-ske fra — som jeg før har fremhævet — at han lettere end Jyden oplager nyt Blod i Karakter.

Disse to Racer raader i København. Maaske ikke af Samværstrang, men ligesom ved en Naturlov i deres modsatte Træk: de to maatte danne By, et virkeligt Byhele, som vi hertillands kun har i Storstaden og i den gamle rigtige Landsby.

Thi Storstad skabes kun af to hinanden modsatte og udfyldende Racer. Een Race giver Provinsbyen.

— De københavnske Typer maa nu som Blomster betragtes med tilhørende Jordklump, være sig fra Strand eller Ager, Hede eller Landsby. Det er ikke nok at bestemmes efter Duften i den enkelte Bydels eller Kreds Atmosfære, naturligt nok paa sin Vis i Byen, der baade ejer det hjemligt kære og det fremmedartet fjærne, hvor Tingene bliver Typer, at Menneskene bliver Tingenes Duft, men uheldigt, ja falsk, fordi København ejer en Rigdom af klare Nuancer dansk Blod.

Og fordi den Aandsform, Viddet, der er særlig københavnsk, tillige er almen dansk. Det er jysk og sjællandsk samstemt Vid, det er Bondens og Fiskerens Træk formet som Folkcelement: en fri Linje og en sikker Ro forenet i det københavnske Vid.

— En Barbersvend fra Byen nedsætter sig i det vestsjællandske Fiskerleje. Barberstuen er herefter Forlystelsesstedet. Og der findes virkelig en slægtlig Samstemthed mellem Barberens Vid og de ikke Spor københavniserede Fiskeres. Og de to Sprogarter lyder vel sammen. Men med Bønderne anderledes. Det københavnske Vid hugger sig sløvt i Bondens træge Komik, og Jargon lyder ilde i deres Sprog som ind i en gammel Salme.

Alligevel er der Bonde i Københavneren. For ikke at tale om Folkedansmanien! En lille sjællandsk Vise: „Det var en Lørdag Aften“ lyder fuldt ægte, raceægte fra Syngehallens Platform ud over det bedrevante Publikum. Der er en Tone fælles!

Men i Barberstuen havde Københavneren en Forgænger, en Provinsboer. Han stemte ikke. For han var lokal. Og det er netop Københavnerens Fortrin at være international mellem de danske Nationer.

Det københavnske Vid, — enten det nu er Aandrigheder eller Brandere, er det skabt af hele Folket. Og da tør intet agtes for ringe til at iagttages. Det er jysk, det er sjællandsk, dermed er dets Grund nærmest bestemt som Bondevid, uanset om dets Form oftest er Fiskertypens.

At søge Grunden i det, Bonden, vil da være at forske Racerne.

Der er en stor og mærkelig Forskel paa jysk og sjællandsk Vid. Man kunde sige: det første er aktivt, det sidste passivt. Jyden skaber selv Situationens Pointe, Sjællænderen ser den. Jyden fatter Nuet i et Blink, indskyder den rette Vending — og

er Alvor igen. Han behersker Nuet. Først bagefter ved Sjøelænderen, hvad han skulde ha sagt.

Vendsyssels Tidende bringer følgende Historie fra Thy: Bryllupsgæsterne er samlede ved Bordet. Skafferen kommer just med Suppefadet, men snubler over Dørtrinnet, slyngende Fadet ind under Bordet. Gæsterne forstummer. Da lyder Skafferens Røst dybt nede fra: Vær saa gue, her hår I æ Sop. Æ Kyd ska snaar kom!

Al den Slags kunde der fra jysk samles hundredvis. Efterfølgende er bare overflyttet til Sjælland.

Fattiglem Peder Rosenørn var en Dag drevet hen til Auktion paa Herregaarden Bødstrup ved Slagelse. Købe noget kunde han jo rigtignok ikke. Men saa kom der et Sæt fint Seletøj op — der var Blinker paa det, og det blev tilstaaet en Bonde. Auktionsholderen sa: Ja, nu maa De nok bruge Selen men ikke med Blinkerne paa.

Og da raabte Fattiglem Peder Rosenørn: Jo, Faen hurre og mase mæ maa han, naar han tar mæ op bav i!

Auktionsholderen kendte Adelsmanden: Det er sandt, Peder, svarede han. Saa maa han!

Men saaledes rammer Sjøelænderen nu engang ikke Øjeblikket. Og Fattiglemmet, hvis fulde Navn lød Peder Elon Rosenørn, var ogsaa født paa Gaarden Ingvorstrup, Vejlbys Sogn, Randers Amt (det har han da fortalt mig). Hans Moer var en Bondepige, men ægteviet til hans Faer. Nu er Adelsmanden hensovet paa Vindehelsinges Fattiggaard. Her og i Omegnen tilbragte han sin Manddom og Alderdom (respekteret som en krasbørstig Herre). Sjælland virker ikke stort paa en Jyde.

Og mens det jyske Vids Form er Anekdoten, er det sjællandske Skæmt-billed-sproget, hvori Lystigheden ikke blusser op, men breder sig med et Lune der uddyber det flade og dagligdags og ikke pointerer, men levendegør.

Jeg tager da en Bunke iflæng, fordi der vist ikke findes samlede Prøver heraf. Tosser er osse Folk, sa Per Kræmmer. Mer vil hå mer, sa Myren hun p i Stranden. Jo-o, du er en grov Kål paa lige Jord. Det er Svineri at lege med L . . . i Regnvejr. (Hvad sjældent sker:) Engang hver nittende Fredde. (Sildig Sommeraften sukker Tyendet paa Gaden:) Aa gid je nu hadde soved sytten Timer, å der vå nitten te Dav! (En Pige med

Penge!) Jo-o „krivende Mønt“ (Lus). (Det kan enhver se:) Det kan en gammel Mand finde (føle) med sin Kæp! (Det er længe siden:) Det var dengang vor Herre var en lille Dreng! (Udraab:) Ih du Fredsens kom krybende paa en Gærdestaver! (Gadekæret der fyldtes siges at være brændt:) Ilden blev slukket med Langhalm. — (Pantelegsdømme:) Han skal rende syv Gange op og ned ad Gulvet og raabe: Der er Ild i min R . . . , ge mæ Langhalm at slukke med! (Den knappest udtrykte Iagttagelse over „Nød bryder alle Love“:) Hab, sa Jørn Jenns Gris! (Sjællænderen er altid en daarlig Trøster — i Modsætn. til Jyden:) Græd kuns mi Bårn, de Taarer du græder nu, dom p du itte i din Brudeseng! (Det er haardt at være fattig:) De rige og de revne hænger altid i! (De rige med at skrabes sammen — de fattiges Pjalter hænger i, faar fat, allevegne). Der skal nok blive noget ivejen, naar en fattig Mand skal skære Tørv! (Udtrykket skal stamme fra, at nogle Spøgefugle narrede en Fattigmand, der ikke kunde faa skaaret sin Tørv for Regnvejret ved en Morgen, det var Solskin, at hænge tykke Dækkener for hans Vindu — saa blev det ikke Dag, og den fattiges Suk er siden Mundheld: Situationen set og udnyttet. Det lyder fuldstændigt: „Der skal nok blive noget ivejen, naar en fattig Mand skal skære Tørv, for enten bliver det Regnvejre eller osse bliver det itte Dav!“) Her gives en ejendommelig fin Form for Selvironi: Det var det, sa Skrædderen, han smed Faen paa Lovtet! (et Udtryk for det sjællandske Pusterum, hvor man over sit eget Arbejde ironisk mindes den tapre Skrædders komiske Krampetag). Det Spotten dulgt berører er Karakterens dybeste Træk. Saaledes Haabefuldheden, der lader staa til ud i det absolut umulige: Nu gaar den Tid med de Indtægter — ja og saa — og saa: „Saa kælder Koen eller osse Hyrdedrengen!“ Og som den uendelige Slaaen-sig-til-ro er ægte sjællandsk, saa findes ogsaa konsekvent dens Modsætning, den over alle Grænser gaaende Bekymring i følgende Folkespøg: Konen sidder og ser sorgfuld ud, Manden spørger, hvad der er fejl? Og hun svarer, klynkende: Jo, Faer, je tænker paa, hvis vi nu fik en lille Tøs og saa hun blev stor og givt med en Væver — og de saa fik dom en lille Tøs — og saa han gik hen og fik jaget Væverskytten ind i Øjet paa Bårnet — vå ded dog itte forskrækkelit?

Udløbere af dette Bondevid er det københavnske Slagord, der ogsaa har Ævne til at brede sig over hele Landet. Sent men

sikkert kommer disse Brandere. De hviler paa én snar ofte dulgt Iagttagelse ligesom Bondeviddet. Saa jammerlige de ofte kan være, ejer de et lyst Punkt, et usaarbart Sted, hvor det karakteristiske virkelig findes.

En Samling af den sidste Menneskealders „folkelig-klassiske“ Visestrofer og Slang kunde naturligt følge efter vore Bondelivssamlinger. Man vilde da kende, hvor Tonen i det københavnske Vid klinger sammen med jysk Slagfærdighed og sjællandsk Iagttagelse, gennemført en egen frimodig Linje: Stranden, som Bonden ikke ejer, men i dens Sted har et lurende Glimt.

Og man kan spore Slægtskabet paa en anden Maade i de københavnske Sommerbørn, som Landet tager imod. Nysgærrighed bringer ofte Landboeren til at spørge Barnet ud om Byen og de hjemlige Forhold. Det er Synd.

Man kan føle, hvor Barnet efter faa Dages Sommertid kaster en Verden fra sig: Byen, og fuldstændig gror i den ny. Det er som en legemlig Smærte at skulle tænke sig ind i Gaderne nu. Først hen mod Slutningen af Feriemaaneden kommer — i nogle Tilfælde — Længslen efter Hjemmet derinde.

Dette kunde jo opfattes som almindelig Naturglæde. Men det er mer. Det er dertil Glæden over Bonden, Fiskeren. Naturglæden vilde faa lidet Rum, hvis ikke netop Mennesketypen var Grundhjemmel.

Og jo større Byen bliver — jo mer international den breder sig — des stærkere vil det mærkes.

FRA HOLBERGTIDEN

NORSKE BØGER OM HOLBERG

Joh. Nordahl-Olsen, Ludvig Holberg i Bergen. Bergen 1905.

Marie Stub Irgens, Ludvig Holberg i „Bergens Beskrivelse“. Kria. 1906.

Den Tid, da det var en Hovedsag at faa slaaet fast, om Holberg var dansk eller norsk, synes nu — heldigvis — at være forbi. Normændene har i de senere Aar gjort et betydeligt og værdifuldt Arbejde for at hævde ham som deres paa den eneste rette Maade: ved at studere ham og give det ene gode Bidrag efter det andet til Forstaaelse af ham. Skavlans *Holberg som Komedieforfatter* var jo allerede en Bedrift; med sit rige Indhold, sit aandfulde Overblik, er det den Dag i Dag den fyldigste Bog om Holberg. I frisk Minde er ogsaa V. Olsvigs dristige Gaaen løs paa Meninger, man før havde anset for grundfæstet paalidelige. I de senere Aar har Just Bing i flere mindre, ypperligt skrevne Afhandlinger kastet Lys over de interessanteste Punkter i Holberg Liv, det hollandske Ophold, Komediernes Fremkomst o. fl. Forhaabentlig giver denne frenragende Holbergforsker os engang dette samlet til et Hele.

Det sidste Par Aar har bragt to Bidrag, som fortjener at nævnes her.

Et Byesbarn af Holberg, Joh. Nordahl-Olsen, har udsendt en lille Bog, *Ludv. Holberg i Bergen*, der, hvor beskedent den end fremtræder, dog indeholder ikke lidt af Interesse. Den Bygdepatriotisme, som ellers saa tit maa høre ilde, har her givet sig et særdeles smukt Udslag. Forfatteren har utrættelig forsket og ledt efter hvert et Spor af Holberg i Bergen og af Bergen i Holberg, og er det end ikke store Resultater der er opnaaet, læser man dog Bogen med Fornøjelse alene for det dygtige Arbejdes Skyld. Men adskilligt er ogsaa fundet. Der er saaledes det, rigtignok negative, at d. 3. December, som man dog nu mente at have faaet sikret som Fødselsdagen, bliver temmelig tvivlsom, da det eneste Dokument, hvorpaa denne Antagelse grunder sig, viser sig ganske upaalideligt hvad Datoer og Aarstal angaar. Derimod lader det til, at Hr. Nordahl-Olsen virkelig har opnaaet at paavise Holbergs Fødehus. Kapitlet om Holbergs Barndom i Bergen og om bergenske Forbilleder for Holbergs Typer læses ogsaa med Fornøjelse. At Forf. undertiden bruger vel stærke Ord om sin Helt — som at Holbergs hele Sjeloliv var langt forud for hans Samtids o. desl. — hører vel med til Stilen. At Holbergs Moder kaldes Fru Holberg, lyder derimod i første Øjeblik, som om det faldt ud af

Stilen, men Forf. har paavist, at det er den hende efter den kgl. danske Rangforordning tilkommende Titel.

I det hele efterlader Bogen, ikke mindst ved sine smukke Afslutningsord, et saa elskværdigt Indtryk, at det eneste, man beklager, er at den ikke har faaet en bedre Udstyrelse. De i og for sig interessante Billeder er altfor utydeligt gengivet. En Indholdsliste vilde ogsaa have lettet Oversigten over Bogen.

Marie Stub Irgens', *Ludvig Holberg i „Bergens Beskrivelse“*, en *litteraturhistorisk Studie*, hører til en Serie Smaaskrifter fra det [norske] litteraturhistoriske Seminar, der udgives af Gerh. Gran. Prof. Gran skriver som Indledning følgende: „Blandt de Arbejder, som udføres ved det litteraturhistoriske Seminar, fremkommer der undertiden Afhandlinger, som indeholder nye Undersøgelser og Synspunkter. Det er enkelte af disse, som herved forelægges en begrænset Offentlighed“. Af disse udgør nu Frk. Stub Irgens' det første Nr. Forf. udreder først, hvilke Kilder Holberg har haft til sin „Bergens Beskrivelse“ og i hvilke Retninger han har udnyttet dem, og paaviser dernæst, hvorledes man ogsaa i dette Værk ser Holbergs Principer for Historieskrivning gennemført, samt hvorledes han i Modsætning til Kilderne har opnaaet at gøre sin Beskrivelse levende. Mag. Edwardsens Skildring af det gamle Bergen er saa nøjagtig, at man af den kunde konstruere et helt *Bergen af 1676*, „men den er som en Scene uden Skuespillere; først hos Holberg bliver den en Skueplads for broget Folkeliv og travl Virksomhed“, siger Forf. med Rette.

Smaaskrifterne trykkes som Mskr. og fremtræder altsaa ret beskedent, men noget større Omhu kunde der dog nok være anvendt paa Korrekturen.

I. F.-H.

HOLBERG OG GADEVISERNE

Da ethvert Bidrag selv det ringeste kan være af Betydning, naar det gjælder Ludvig Holberg og hans litterære Produktion, vil forhaabentlig ogsaa nedenstaaende lille Bidrag formaa at afvinde en Smule Interesse.

Holbergs uødelige Komedier kan jo historisk seet nærmest betragtes som Tidsbilleder, der henpeger paa forskellige Episoder fra Danmark og Norge. Skal vi drage Paralleller med Nutiden, maa vi vel kalde hans Komedier for en Række Revuer. Holberg har havt aabent Øie for, hvad der var aktuelt i Øieblikket, og mange Replikker henpeger paa Ting, vi nu har glemt og derfor ikke kan goutere saaledes, som Datidens Publikum gjorde det.

Naar de gode Borgere ofte fortørnedes over hans Skrifter, da kan vi være sikker paa, at det ikke var ganske uden Grund. Den Iver, Holberg udviser for at forsvare sig netop paa dette Punkt, er en god Pegepind, og jo mere man grandsker i de historiske Dokumenter, som er os levnet fra den Tid, viser det sig, at man ikke skal stole altfor meget paa hans dyre Forsikringer om, at det var Lasterne, ikke Menneskene, han vilde tillivs.

Ligesaa meget som Holberg raillerede Latterligheden hos Personer,

gjorde han det med Skikke og Vaner, som han fandt „vanskabte“. En Ting, han flere Gange omtalte, var Gadeviserne, og de florerede stærkt i Kjøbenhavn dengang; de har endog holdt sig der til den Dag idag. Strax der hændte en eller anden Ting, saa blev der lavet en Vise, „trykt udi dette Aar“. Disse Rimsmede var Holberg spodsk mod, ikke blot fordi han fandt dem latterlige og smagsfordærvende, men der er sikkert ogsaa en ikke liden Portion Ærgrelse blandet i Satiren. Naar saaledes Arianke Bogtrykkers siger i den ældste Udgave af „Barselstuen“, at de taber paa gode Bøger og maa oprette Tabet paa Viser og Eventyr, ja naar de kunde sælge 4000 Viser, saa kunde de ikke sælge 200 slige gode Bøger, som Holbergs egne, da er det mere den ærgerlige Skribent end Satirikerens, som taler. Han er saa forbitret paa disse Rimsmede, at han udstyrer deres Repræsentant Rosiflengius i „Det lykkelige Skibbrud“ med en Pukkel. Dette Træk af Holberg er ikke tiltalende, thi man bør jo aldrig for at forhøje det latterlige spotte over de legemlige Skrøbeligheder.

Det er saa betegnende for, hvorledes Holberg betragtede denne Visedigtning, at han selv begynder sin poetisk satiriske Løbebane paa samme Maade. Han ved jo, at den bedste Maade at vinde Gehør paa, er ved at skrive i Viseform. Derfor ser vi, at han udsender „En Sandfærdig Ny Wiise Om Peder Paars skreven til Lægedom, Trøst og Husvælelse for alle got Folk“.

Holberg opnaar herved, hvad han vil, baade at raillere over Viserne og Visedigterne og samtidig skaffe sig Læsere, der nok fra først af har kjøbt denne Peder Paars, fordi den udgav sig for en „Sandfærdig Ny Wiise“.

Der er heller ikke Tvivl om, at Holberg i sine Komedier henpeger paa enkelte Viser, som var hans Tilhørere velbekjendte, og som de derfor morede sig over. Flere Viser fra den Tid er jo rigtignok saadanne, at de ikke godt kan citeres nu. Dog maa vi ikke dømme dem altfor strengt, Datiden var adskillig mere robust end vi og vant til plattere Udtryk.

I Bergens Museums Manuskriptsamling findes saaledes en tyk Protokol (Katalog Nr. 7), hvori en eller anden Visesamler har optegnet en stor Mængde Viser. Bogen er en underlig Blanding af alt muligt. Den er uden Titelblad og begynder med „Konning Carl Den Niende, Konning udi Sverig, Udfordrings brev till Christian Den Fierde, Konge til Danne-mark. Anno 1677. Dend 12 Augustj“ og Kong Christians Svar. Der findes en lang Korrespondence mellem Churfyrsten Carl Ludvig af Phaltz til Madame Degenfeldt, indsendt af Churfyrstinden til Keiser Leopold den første, da hendes Mand havde brudt sin Ægtepagt med hende og giftet sig med Madamen. Supplikken er dateret 26 Juli 1661. Disse ovennævnte Skrivelser er i Prosa, men der findes en lang Række Gravskrifter, mest satiriske, Brudevers etc. etc.

Paa Bogens Folio 197 er der en Vise med følgende Overskrift:

„Eet Par Linier om de Tvende Tal Et og 0, Nol, fremlagt for Brudgommen Hr. Henning Actonius, Sognepræst for Hyllested og Wenslef Meenigheder samt Bruden Jomfrue Margareta Numson. Paa Deris Brølupsfest paa Trolleholm d: 13 Octbr. 1705 ved Mr. Jernschæg.“

Desværre er Visen saaledes at den ikke godt kan citeres i sin Hel-

hed, selv de kraftigste Stæder i Holbergs Komedier er ligefrem smukke i Forhold. Vi skal derfor indskrænke os til kun at citere Begyndelsesverset, som lyder saaledes:

Et Nol er vel et Tal, dog er det Tal kun ringe
 Thi er ey et for Nol. kand Nolet lidt indbringe
 Men naar som 1 og 0 er føyed til hin anden,
 Ved Daglig Indtegt see, da maa beriges Manden.
 Eet er og ickun Eet, hvor det staar Eenlig Malet
 Men staaer et Nol derhoss, da regnis 10 af Tallet.

I de øvrige Vers udformes saa dette med de to Tal, hvoraf der kan vorde flere, paa en særdeles drastisk Maade.

Denne Vise, der vistnok aldrig har været benyttet til en Brudevise, alle Navne er utvivlsomt fingerede — Familierne Numson og Jernschæg saaledes uddøde længe før — har særlig Interesse derved, at Holberg sikkerlig har kjendt den og benyttet Pointen i „Den Stundesløse“. I anden Akts 3die Scene siger Leander, da han forklædt som Bogholder frier til Leonora:

„Allerkjæreste Jomfrue og tilkommende Brud! Naar jeg eftertænker mine egne Meriters Nieter og Nuller at være saa høit anskrevne udi Hendes kjære Faders Tankers Hoved-Bog ere alle mine Sandser færdige til at gjøre Fallit og spille Bankerot. Et Nul betyder Intet, men naar en Streg kommer dertil, blir det strax til Noget. Jeg er uværdig kun en Streg, som Intet betyder, men naar min Stregs Ringhed bliver lagt til Jomfruens Nul . . . Jeg fortaled mig, skønne Jomfrue! Jeg er kun et Nul, som Intet betyder, men Jomfruen Stregen, med hvilken, naar mit Nul bliver forenet, bliver det strax til Noget.“

Visen er, som man vil se, dateret 13 Oktbr. 1705. medens Komedien „Den Stundesløse“ for første Gang opførtes paa den danske Skueplads 25 Novbr. 1726. Stykket er imidlertid skrevet før 1723, da det staar opregnet i 1ste Tome af Komedierne blandt de Komedier, Holberg havde liggende færdig.

Der er ikke Tvivl om, at Visen har været godt kjendt, siden Holberg spiller hen paa den i Komedien. Hans Replik har visselig opnaaet „at komme Spectatores til at le“.

Joh. Nordahl-Olsen.

EN BEMÆRKNING TIL „JACOB VON TYBOE“.

I 5 Kapitel af Isaac Walton's klassiske Bog „The complete angler“ (1ste Udg. 1653, siden utallige Gange optrykt) giver den gamle „Mester“ en yngre Ven theoretisk og praktisk Undervisning i at fange Ørreder. „Disciplen“, som i Begyndelsen ikke fanger nogen Fisk, mener, det kommer af, at „Mesterens“ Snøre er bedre, og denne laaner derfor „Disciplen“ sin, uden at Resultatet dog bliver bedre. I den Anledning fortæller „Mesteren“ følgende Historie:

„A scholar, a preacher I should say, that was to preach to procure the approbation of a parish that he might be their lecturer, had got from his fellow-pupil the copy of a sermon, that was first preached with great

commendation by him that composed it; and though the borrower of it preached it, word for word, as it was at first, yet it was utterly disliked as it was preached by the second to his congregation; which the sermon borrower complained of to the lender of it; and thus was answered: „I lent you, indeed, my fiddle, but not my fiddle-stick; for you are to know, that every one cannot make music with my words, which are fitted to my own mouth.“

I anden Akts første Scene af „Jacob von Tyboe“ siger Jesper:

„Ach Herren kunde slaae Folk ihjel med en Pennesfiær. Det koinmer ikke an paa Pallasken, men paa dens Hænder, som føre den. Jeg har læset i en gammel Krønike om Alexander Magnus, at han kunde hugge Hovedet af paa den største Engelske Tyr med eet Hug. Da Nabochodonosar, udi hvis Tjeneste Alexander var Rigens Marsk, fik dette at høre, bad han Alexander laane sig hans Sabel, og vilde forsøge, om han kunde giøre det samme, men det slog ham feyl. Nabochodonosar blev derover vreed og sagde: Das ist ja die rechte Sabel nicht, Hr. General! Hvortil Alexander svarede: Jeg laante eders Keyserlige Mayestæt min Sabel, men ikke mine Arme.“

Det er selvfølgelig ikke udelukket, at Walton og Holberg begge kan have laant deres Historie af et ældre, mig ubekjendt, Skrift og saa benyttet den hver paa sin Vis, men der er vistnok alligevel nogen Sandsynlighed for, at Holberg har den netop fra Isaac Walton; thi er hans tidlig berømte Bog med de mange ypperlig fortalte Anekdoter falden Holberg i Hænde, har han sikkert læst den med største Fornøjelse.

Julius Martensen (Holberg's Komedier udg. af Jul. Martensen, V. Bd. S. 41, Noten) mener, at Holberg muligvis kan have laant Fortællingen om Alexander og Nabokodonosar fra en Anekdote om Peter Zar, som efter at have set Kongen af Polen, August den Stærke, med en Sabel hugge Hovedet af en Oxe i eet Hug, udbad sig Sabelen for at prøve den paa russiske Rebeller, men i denne Anekdote mangler jo helt Slutningspointen, som baade Walton og Holberg har. *Sophus Bauditz.*

SKÆMTEBREV FRA MORTEN REENBERG¹.

I Reenbergs Korrespondancebog, nu i Aalborg Stiftsbibliothek (Ms. Nr. 167), findes et — saa vidt mig bekjendt — hidtil utrykt Brev, der formentlig fortjener at fremdrages, fordi det viser et aandeligt Slægtskab mellem ham og Broderen Thøger, hvis „gode Humør“ og „djærve Gemytlighed“ jo var berømt. — Det nævnte Brev findes i Korrespondancebogen Blad 65.

¹ Morten Clausen Reenberg, Præst i Stege og Provst over Møen 1697 — 1709, var (som det bl. a. vil ses af Kirkehistoriske Samlinger, 3. R., III. Bd., S. 481 o. fl. og 5. R., I. B., S. 236 ff.) en ret original Person. Han var den yngste af Borgmester i Viborg, Claus Christensens, 16 Børn, om hvilke der henvises til J. Saml., 2. R., III. B., S. 181 ff., og han var altsaa Broder til Digteren, Landsdommer Thøger Reenberg til Ristrup, af hvis Forfattervirksomhed Professor J. Paludan har givet en Skildring i Hist. Tidsskr., 7. R., III. Bd., S. 213 ff. —

(December 1705).

Min Erlige Reitzer¹.

Som ieg uu i dag havde afferdiget faae linier at *convoyere* de vare ieg har skichet med Skipper *Niels Bilde* her fra stædet, andkomer mig et *Bucolicon*² fra min hulde vens haand med posten nu i aften mens uden dato dog ey uden fynd. Jeg aabnede det med glæde, men fant mig der i som *Pharao* sig i sin drøm, da de mavre Kiør opslugede de fæde³, ti hver een *linie* maatte blevet mig som *phalaridis* lysthuus⁴, havde *philosophie* ey saa lenge barchet min hud, at ieg finder den saa tych som en *Elephantes*.

Den *metamorphosis*, som ieg der finder, at skulde være falden paa min ringe sendelse, falder mig saa forunderlig, som om mand vilde fortælle mig, at *Jacob Poët*⁵ kunde være blevet til een *Pietist*, at een graae stud kunde saa snart blive rød, er et større *miracel* end dette, om een rød havde saa snart blevet graae, at een feed kand blive mager er *ordinaire*, at een stor kand blive liden, der hør alder eller slagter til, at een skøn kand blive ælendig, det er ald *naturens* vaane. Sant noch ieg skichede een stud af gestalt som een Engælender tyk og undersat, men at hand har gjort sin *entree* som en Spanier, det skulde ieg aldrig have troed ham til, hand var saadan *Politicus* i disse tidens *conjuncturer*, at hand vidste hvad Engælender gjør i Spanien⁶, hand gich fra mig som een Erlig bonde i een graae Vennike⁷ men skal ieg troe Kiøbenhavn gjorde ham saa hoffærdig, at hand tog een rød Kiortel paa for at passere vagten med desto større *parade*; Ney ieg fornemmer: hand var liden og iche stor, iche troer ieg hand har spildt af tasken som Karlen i Holland, der kunde senche sit hovet ned imellem skuldrene og gjorde sig krogrygget, ney min stud var saa god een erl: stud, som nogen studehierte kunde ligge i. Men det verdste paa ham, var det, at hand var elendig, havde ieg seet ham i den tilstand, ieg skulde have stræbt at *procure* ham ind i *Wartow*. Men nu at fortelle hvad stud min stud var, af hans stamme var hand een Mckelborger, og kom hans farfader her ind i *Generalens* tiid⁸ og førte samme Vaaben som hd⁹ dog hand var ey endelig af den stamme, af sin opfødsel var hand saa *qualificered* at ieg torde vovet ham *in omni facultate*¹⁰, *in Theologica* kunde hand passeret for *Jeroboams* Guldkalv¹¹, ti hand var rød som guld, *in philosophia* kunde hand passeret for et himmeltegn¹² hos een *Mathematicum*, for *oculus Bovis*¹³ hos

¹ 1: antagelig Professor juris Chr. Reitzer, som 1705 blev kongelig Historiograf og 1726 Stiftamtmand i Aalborg, død 1736. Reenberg maa formodentlig have staaet paa en fortrolig Fod med ham. 2 Hyrdedigt. 3 1. Mosebog 41, 1—8.

⁴ Den sicilianske Tyrann Phalaris (555 f. C.) lod Perillus fra Athen lave en Tyr af Metal, hvori Ofrene stegtes levende. Han lod Perillus først gjøre Proven.

⁵ Vist Poeten Jakob Knudsen Schandrup, hvis Navn Thøger Reenberg 1704 havde brugt paa en lidt ondskabsfuld Maade. Hist. Tidsskr., 7. R., III. Bd. S. 242 f.

⁶ Den spanske Arvefølgekrig. En engelsk Hær var 1704 landet i Spanien, hvor den begik mange Udskejelser. 7 Grov Rejsekjole, som Bønderne brugte; Molbechs Dialekt Lexicon. 8 Samuel Christoffer v. Plessen. Amtmand paa Møen 1685—1697. 9 det v. Plessenske Vaaben er en Tyr. 10 i enhver Videnskabsgren.

¹¹ 1. Kongernes Bog 12, 28 f. ¹² Stjernebilledet Tyren. ¹³ Oxeøje.

een *physicum*, for den gestalt *Jupiter* beyled i hos en *Philologum*¹, *historicus* var hand endelig iche, og derfor ey heller *Jurist*, thi ham blev iche tillat at *absolvere* saa meget som sit *biennium*² paa *Academiet*, hellers hafde hand vel gjort store *figurer in Hieroglyphicis Ægyptiacis*. *Chymia* var hand een hader af, siden de betoge ham hans *lapidem philosophicum*³, med hvilchen hand maatte have gjort mangen kalv til hollandske *ducatoner*, en *fin*, hand havde *capacitet* for *omne scibile*⁴ uden *købmandskab* og *krigen*, ti det var ham spaaed, at det første skulde falde ham ulychelig ud, og det sidste skulde plyndre ham af klæderne til *rytterstøffer* og *mundering*, men iche at glemme hans statlige horne, dem har hand lunge siden *testamenteret* til *Th: Bircherods manuscripter* i Odense⁵. Endelig veed mand vel, mand skal ey tale ilde om de døde, men saa bør mand og at tale vel om dem, som ey har *meritered* andet, ti var ieg *Poët*, ieg skulde efter denne *metamorphosin* begynde at betiene mig af *Ovidii: In nova fert animus*⁶, dog kriller giechen mig, ti vil ieg *paraphrasticere*⁷ over det vi ofte har riimet om O! død og grumme død, og derfor min stud til sidste amindelse:

*O! Stud! min ulyksalig stud! som gik med spot af verden ud
Din mandombs skaard faldt ey saa tung, da du blev fældet paa din pung,
Da du blev fældet paa din hals, som dog ey var for penge falds,
Faldt dog⁸ ey tung, men tung falt det; Du kom til Universitet,
Og til Slagter-Attestacen, gich din ære bort i marsen.*

Ja visselig var det tungt, naar ieg tænker om ieg var i min studs stæd: etc: Men nu i alvorlighed, da er *Comoedien* denne etc.

(Resten af Brevet — den alvorlige Del — ikke indført i *Kopibogen*.)

Meddelt af C. Klitgaard.

¹ Jupiter blev i Skikkelse af en Tyr Fader til Minos ved den fœnikiske Kongedatter Europe. ² 2 Aars Kursus. ³ de vises Sten. ⁴ alt, hvad der kan vides. ⁵ Rektor Th. B. i Odense samlede paa Oldsager m. m. og havde et Naturaliekabinet; jvf. Suhms Nye Saml. III, 128. ⁶ Sindet fører mig til noget nyt. ⁷ udføre vidtløftigere. ⁸ mon der ikke skulde have staaet „dig“?

KULTUR OG FOLKEMINDER.

EVALD TANG KRISTENSENS EVENTYRSAMLING.

Det var ved nytårstid 40 år siden, Tang Kristensen for alvor begyndte at optegne folkeminder ovre i Gjellerup hos Sidsel Sællænder. Viserne og deres melodier havde hans første kærlighed — så sagn og overtro. Men eventyrene kom snart med, og i senere år har han nok været mest ivrig for at fuldføre sit arbejde med dem, sådan som det nu står oppe på folkemindesamlingen.

Det varede noget, siger T. K. selv, inden han fik mod til at tage den gerning op. Mens visen huskes i sin bestemte form og kan gentages så ofte det ønskes, og mens det kortfattede sagn så overvejende er handlingspræget og derfor også lettere fastholdes, så må eventyrene efter Tang Kristensens erfaring skrives ned, første gang de høres, fordi stemningsunderlaget, der giver sig til kende i talrige små træk af ejendommelig art i fortællemaneren, ikke kan reproducere nøjagtig anden gang som første. „Det er nok en udenadlært historie, men ingen remse“. Tang Kristensen har mange gange ønsket, at han kunde stenografere, og det er mærkeligt, at han med sin seje energi, der f. eks. tog sig på at lære oldnordisk for bedre at forstå nogle dialektudtryk, ikke har skaffet sig denne nyttige og nemtlærte færdighed. Nu har han måttet skrive ned så hurtigt han kunde og har undertiden bedt meddelelsen standse lidt eller bedt ham fortælle anden gang for at få klarhed over et eller andet træk.

Blader man i Tang Kristensens eventyrskrifter, forbavses man over, hvor godt han har fået det ejendommelige i fortællemaneren med i de allerfleste eventyr. De har hver sin tone. Der er den raske gåen-på, der til tider nok kan være sig bevidst, at den henvender sig til et publikum — der er den tungt fremskridende fortælling, der lige som mumler for sig selv — der er dem, der rykker det hele nær, gør det nutidspræget og aktuelt, mens andre har det rigtig eventyragtige fjernhedsskær over sig. Det er ikke skepsis eller rationalisme, der tager brodden af de barokkeste overdrevener eller dæmper den uhyggens fantastik, som er karakteristisk f. eks. for keltiske eventyr — det er kun en egen stilfærdighed, et vist lune i fortællemaneren, som selv en øbo må kendes ved. Det er virkelig — trods alle fremmede elementer — danske, men først og fremmest jyske eventyr. Tang Kristensen mener ikke selv, han vilde kunne samle eventyr ind på øerne. Det er ikke blot en begrænsning, eller fordi han ikke mestrer ømålene, som han magter alle de jyske dialekter. Det viser først og fremmest, hvilke fordringer i retning af fortrolighed og medlevet-

hed han stiller til en folkemindesamler, hvis han skal kunne gengive det karakteristiske åndspræg, som overleveringerne har, hvor de endnu er et levende kulturelement.

Når Tang Kristensen har kunnet tilfredsstille disse fordringer, beror det på en ikke almindelig forening af ydre og indre betingelser. Han har for det første haft det forud for andre folkemindesamlere som Grimm, Müllenhoff, Asbjørnsen, Grundtvig osv., at han er udgået fra samme jordbund som hans kilder og har tilbragt det aller meste af sit liv imellem dem. Han har derfor ikke på sine mange og lange rejser rundt i hele Jylland følt sig generet af deres vaner, han har kunnet leve deres daglige liv med, spise deres ikke altid lige renlige mad og dele seng med manden, mens konen lå på gulvet, når han da ikke måtte tage til takke med en bænk og et bord til at støtte armene på. Han har haft den fysik, der kunde, og den begejstring der vilde overvinde alle vanskeligheder.

Han har derfor heller ikke som Thiele og andre haft svært ved at få folk til at fortælle. Oftest var det de gamle en glæde. Han forstod at vinde deres tillid, fordi intet lag af lærd og ufolkelig kultur skød sig ind mellem ham og hans meddelere. De har overfor ham ikke haft den følelse, at det de sagde skulde bruges til noget, de ikke forstod. De har følt, at hos Tang Kristensen var spørgelysten udsprunget af den samme kærlighed til de gamle minder, som de selv nærrede.

Fra kærligheden til eventyrene stammer også den respekt for dem, som gør, at han — jeg tror først af alle — giver dem på tryk nøjagtig som han har hørt dem. I de to første bind har han nogle gange sammenarbejdet flere nærliggende tekster til ét eventyr. Senere gør han det aldrig. Derved bliver hans udgaver, uden egentlig at tilsigte det, mere videnskabelig brugbare end f. eks. Sv. Grundtvigs „Danske Folkeeventyr“.

Tang Kristensen har ikke set på eventyrene som folkloristen, der ser stof for sin videnskab i deres enkelte motiver og studerer fortids tro og tænke måde i de mindste „lævn“. Han har elsket disse gamle ting for deres egen skyld, som kunstværker, der bar bud fra en kultur, der var ved at trænges bort, men som fortjente at leve. Hans synspunkt for vurderingen af dem er folkelig-nationalt. Skarpt udtrykt kan man sige, at videnskabsmanden er tilfreds, når folkeoverleveringen ligger optegnet og indregistreret i hans samling. Tang Kristensen er ikke tilfreds, før han har gengivet folket den skat, det er ved at lade slippe sig af hænde.

Hvor meget held han har haft med denne side af sin opgave, er ikke let at sige. Hvis man kan slutte af hans bøgers salg, er det ikke overdreven meget. Af eventyrene, som er solgt bedst, er ingen samling gået i mere end 1000 eksemplarer og de fleste i færre. Mulig har den ordrette gengivelse været til hinder for deres udbredelse, idet de i hvert fald ikke var helt egnede til børnelæsning. Men man må også regne med, at Tang Kristensen næsten helt har måttet undvære et forlags reklame.

Utvivlsomt vil hans gerning dog få sin største betydning derved, at han har skaffet et vældigt materiale til veje, der ligesom giver et solidt fundament til den bygning, som Sv. Grundtvig vilde have rejst, og som han i hvert fald har givet tegningen til.

Der er sikkert ingen samler i verden, der har hørt flere beretninger fra folkets egen mund end Tang Kristensen. Den der oppe på folkemindesamlingen ser de tre reoler tæt fyldte med hans manuskripter — foruden alt hvad der gemmes i hans eget hjem „Mindebo“ — må beundre det samlertalent og den uhyre flid, her er nedlagt. Den estniske pastor Hurt med hans 100,000 sider er ham måske overlegen. Men han har haft henved 1000 meddelere. Alt hos Tang Kristensen er hans egne optegnelser, og på ganske enkelte undtagelser nær, hørt af ham selv. En anselig plads indtager eventyrene i 26 kapsler, 2827 numre ialt. Til sammenligning kan tjene, at Sv. Grundtvigs samling fra mange hænder kun er på ca. 850 numre, når Tang Kristensens bidrag ikke medregnes, mens Jens Kamp kun har et par hundrede.

Man kan være uenig med Tang Kristensen om forskellige principer — der er således i eventyrafskrifterne en del dyrefabler, anekdoter og historier, der næppe burde regnes derhen. Men den ordenssans, der præger hele hans samling, f. eks. i høj grad i modsætning til Kamps, den må man bøje sig for. Det er en af de indre betingelser, uden hvilke han ikke vilde have kunnet gøre den gerning, han har gjort.

De ydre betingelser har jo blandt andet for en ikke uvæsentlig del været den offentlige understøttelse, der er bleven ham til del. Alt i alt ser den måske ret stor ud. Ofte synes man dog, den har været regnet ud altfor meget på ører. I en efterskrift til Jyske folkeminder XII har Tang Kristensen givet en lille oversigt over sin indsamlings ydre historie. Fra 1868-71 samlede han 39 eventyr. Så fik han en lille understøttelse, og i 1871 blev 146 eventyr optegnede, i 1872: 106, i 1873: 169, i 1874: 347, i 1875: 185, i 1876: 36, i 1877: 79. Så standsede understøttelsen, og de næste år blev brugt til de første udgaver. Fra 1885 kom han atter ud at rejse og fortsatte sin indsamling, der væsentlig var afsluttet ved århundredets slutning. I de senere år har han med understøttelse fra det Hjelmstjerne-Rosenkroneske fond fået besørget de renskrifter af hele det indsamlede stof, som nu står i Dansk Folke-mindesamling. En af ham selv udarbejdet registrant sammesteds giver en fortegnelse over meddelerens navn, stand og hjem for hvert enkelt eventyr, hvor det er trykt, og hvad nummer det har i Grundtvigs registrant.

Efter renskrifterne er endelig nu fra samlingens side begyndt en udskrift i korte seddeludtog, der skal lette den videnskabelige brugbarhed. Når den — antagelig i løbet af et par år — foreligger, og hele samlingen er registreret, og de nye typer, den rummer og som Grundtvig ikke har, er opstillet og har fået nummer, så vil det være en kilde, enhver eventyrforsker gang på gang vil øse af. Og der er al grund til at takke Tang Kristensen og ønske ham til lykke med at have fuldført også denne del af hans livsværk, så meget mere som det er en gerning, der i så høj grad har måttet søge sin løn i sig selv.

Georg Christensen.

ESKIMOISKE KULTURSTUDIER

Mylius-Erichsen og Harald Moltke, *Grønland*, illustreret Skildring af den danske literære Grønlandsekspeditions Rejser i Melvillebugten og Ophold blandt Jordens nordligst boende Mennesker, Polareskimoerne, 1903—1904. Gyldendal, Kbh. 1906. — Knud Rasmussen, *Nye Mennesker*, sstds. 1905. — *Under Nordenrindens Svøbe*, sstds. 1906. — H. P. Steensby, *Om Eskimokulturens Oprindelse*. Kbh. 1905.

Det er glædeligt at se, så rig en høst de sidste åringer har bragt af danske bøger om Eskimoerne i Grønland. I ti år havde der været tavshed om den grønlandske befolkning. Dr. H. Rink havde i 1891 afsluttet den lange række af skrifter, hvori han gennem henved 40 års studier, påbegyndte i selve Grønland, havde søgt ikke blot at gi et alsidigt billede af det folk og land, som han havde viet sit livs arbejde, men også at nå til slutninger angående denne kulturs oprindelse¹. Han var så heldig som embedsmand i landet (1853—1868) at være i stadig nær forbindelse med de indfødte under sine studier. Grønland holdes jo ellers afspærret for alle sådanne, der intet bestemt ærinde har i landet, af hensyn til befolkningens vel. Handelsdirektoratet og missionen ønskede endnu ved dette århundredes begyndelse at holde dem borte, som vilde studere Grønlændernes kulturforhold eller sprog. Man frygtede for, at „fremmede“ mennesker skulde volde for stor uro i lejren, idet man lukkede øjnene for, i hvor høj grad befolkningen allerede netop har forandret sig under monopolerne. Det er dog i senere tid lykkedes et par gange at sprænge denne skranke. Sidste gang skete dette, da Mylius-Erichsen banede vejen for sig og sine ledsagere og i løbet af to år gennemstrejfedes kystlandet fra Kap Farvel til Smiths sund, hvor de overvintrede blandt jordens nordligste mennesker.

Mylius-Erichsens „Grønland“ er en kunstners og iagttagende psykologs livfulde rejseberetning fra en af verdens mærkeligste egne. „Mit egentlige Hverv at studere Folket i Grønland“ er forf.'s egen udtalelse (S. 85) om sin opgave, men i denne bog holder han sig væsentlig kun til den lille horde af Eskimoer nordenfor det danske område. Bogen fører os ind i disse Eskimoers hytter og telte, vi ser dem leve deres daglige liv og samtale på deres ligefremme måde om årets og dagens begivenheder. Vistnok svækkes helhedsindtrykket noget ved, at disse skildringer har skullet indflettes i de danske ekspeditionsmedlemmers egne rejseoplevelser; der svinges uophørlig mellem eskimoisk og europæisk stemning, mellem indfødt og fremmed. Billedet af Polareskimoen har ikke viklet sig ud af dagbogens svøb, hvad der sikkert vilde ha gjort indtrykket stærkere. Som det er, føles der til gengæld en ejendommelig groen i æmnet, der svarer til oplevelsernes virkelighed. I den første tid af opholdet synes de stærkeste udslag af den eskimoiske kultur endnu at være faldet forf. for brystet, således da angakokken Sorqaq, under trommesyngning og

¹ Som hans hovedværker nævnes: *Grønland* (1854—1857, 2 Bind) og *The Eskimo Tribes* (1887—1891, 2 Bind), samt hans *Eskimoiske Eventyr og Sagn*, oversatte efter de Indfødtes Meddelelser (1866—1871).

åndemanen, søgte at helbrede Moltke. „Oftē sad jeg og Jørgen parate til at skride ind og stanse Séancen, der nu og da forekom os forargelig“ (s. 226). Den gamle kone, der plejede Moltke, omtales som „hyggelig, men ortodoks religiøs“. At en angakoq, der betyder en hedensk præst, flere gange er oversat ved „trollmand“ (s. 220—221), forekommer mig misvisende og forkasteligt. Efter nogle få måneders forløb synes heden-skabet imidlertid at møde en mere forsonlig jordbund i forf., så at han kan skrive (s. 364): „Alle disse Skikke, som Gaba med den nyligt krist-nedes Forargelse kalder hedenske, er jo i Virkeligheden bare Udtryk for Pietet mod den afdøde og Frygt for Gengangeri og har jo Sidestykker overalt i vore civiliserede Samfund“. Underligt virker det, at forf. gennem hele bogen betegner Eskimoernes sang som „Angakok-Melodier“ (s. 281, 293, 335, 336, 388 osv.), ti blandt disse Eskimoer som ellers overalt i Eskimoverdenen er sangene vel ikke blot knyttede til de religiøse ceremonier, men bruges også ved andre lejligheder og af andet indhold og kan synges af hvemsomhelst. Bogen indeholder forøvrigt en mængde veltrufne træk af eskimoisk sind og handle måde, psykologiske beskrivelser af de enkelte individer, også spredtvis adskillige etnologiske og etnografiske oplysninger, der, såvidt skønnes, bærer paalidelighedens præg. Forøvrigt synes forf. at ha overladt Knud Rasmussen hovedparten af de folkemindelige resultater. Slutningen af bogen er skrevet af Moltke, hvis illustrationer, særlig maaske portrætterne af Kap-Yorkerne, i høj grad bidrager til denne bogs kunstneriske værdi.

Knud Rasmussens „Nye Mennesker“ øser af de samme kilder som Mylius-Erichsens bog, men står disse kilder nærmere. Det mærkes, at stoffet er fremgravet af dybere lag. Der har været en åben vej for forf. gennem Polareskimoernes sprog. Der er derfor fyldigere materiale i denne bog til forståelse af Eskimoernes åndelige kultur, end i den først-nævnte; ja dens sidste halvdel (s. 115—232), hvis dele kaldes „Primitive Livsanskuelser“ og „Fabler og Sagn“, er, kritisk benyttet, en hel lille guldgrube for folkemindeforskere, omend det straks kan tilføjes, at heller ikke her alt det er guld, der glimrer, og at den „literære“ indfatning ikke just letter den videnskabelige udnyttelse. — Kap Yorkerne synes at ynde visse mundheld eller ordsprogsagtige udtryk (se særlig fortællingen „Den store Bjørnejæger“), men hvor meget beror her på over-sættelsen af det eskimoiske sprog? upersonlige udtryk, abstrakt form bruges langt mere i dette end i vort, så at fyndord som „Gammel Mand praler aldrig af år“, „Tale og Mad hver for sig“, „Hvor Mænd samles, kommer vel altid en Kvinde til“, „Gammel Mands Fangst snager Boplads bedst“ osv. måske kun bør opfattes som ytringer fremkomne i den givne situa-tion og glemt med den. En bemærkning herom fra forf.'s side vilde ha været værdifuld, ti ordsprog som sådanne er ellers ikke kendte fra eski-moisk område og vilde altså her for første gang være fundne. — Hvor forf. omtaler vekselsangen ved sangfesterne, får vi at vide, at det kun er når „Trommesangen sættes i Forbindelse med Aandebesværgelser, at en Tekst improviseres“, en i og for sig interessant oplysning, men man savner en udtalelse om, hvorvidt der også til trommesyngning benyttes

digtede (ikke improviserede) tekster, ikke blot som det anføres, melodier uden ord (s. 35); jeg formoder det, da Grønlands øvrige hedninger (også i dansk Grønland i ældre tid) havde sådanne og kaldte dem pisiät — samme ord, som forf. (s. 37) måske af en fejltagelse lar betegne Polar-eskimoernes melodier (uden ord), skønt det ellers i eskimoisk betyder småedigte, satiriske digte. — Forf.'s oversættelse af sila ved „Verden“ (f. eks. s. 100: „Verden generer sig, Isen vil ikke lægge sig“) eller ved „Magterne“ (s. 137) er vel kunstnerisk set tilladelig, men for den nøgterne forsker har det større værd at vide, at dette ords to grundbetydninger er 1) luften, lufttrummet og 2) væjret, og det forekommer mig meget tvivlsomt, om Eskimoen, før han lærte andet af de fremmede, nogensinde udvidede det til et verdensbegreb eller forestillede sig „magter“ derved¹. — Forf. oplyser s. 121, at Polareskimoerne opfatter sjælen som værende „uden for Mennesket“, og at den „følger det, som Skyggen følger os i Solskin“. Oplysningen er af flere grunde så interessant, at det vilde ha været ønskeligt at få den fastslået ved mere end en flygtig omtale. — Endvidere dette spørgsmål: hvor megen vægt kan der tillægges den sammenknytning af nordlys-troen (de dodes leg på himlen) med skabelsesmyten, som synes antydnet s. 117: „med Døden kom Solen, Maanen og Stjernerne. Thi når Mennesker dør, stiger de op til Himlen og bliver lysende“ — og som vistnok dær fremkommer for første gang? I det hele taget har man ikke sjældent følelsen af, at forf. kunde ha udnyttet sine kilder stærkere, søgt bekræftelse hos flere forskellige og trængt mere til bunds i de enkelte problemer. Men her ligger det nær at svare: tiden var begrænset! en systematisk indsamling umulig under de givne forhold! jeg samlede ind, hvad der tiltrak mig mest, således som det viste sig for mig, uden at gå det småligt efter i sømmene. — Der er i virkeligheden god grund til at være taknemmelig for den rigdom af intime oplysninger om disse Eskimoers liv, tro og skikke, som Knud Rasmussen under sit samliv med dem har formået at indsamle. Der findes iblandt dem ikke få, der må betegnes som nye, meget værdifulde bidrag til eskimologien. — En mængde paralleler, ofte forbavsende overensstemmende, forekommer mellem Kap-Yorkerne og deres grønlandse antipoder, Ammassalikerne. Hos begge findes forestillingen om, at i tidernes morgen vand (eller smeltet sne) brændtes i de eskimoiske lamper i stedet for spæk. Flere af sagnene, f. eks. det om sagnhelten Kåvsagssuk, og om manden, hvis sjæl gennemvandrede mange dyr, er fælles for dem. Møddingånden, skindtapetets ånd og flere lignende væsner forekommer i bæggens tro. Deres døds- og barseltabu, ligeledes angakokkernes „hellige sprog“, er i mangt og meget ens for dem bægge.

¹ Dog kendes fra ældre kilder en „luftens ånd“ eller magt, og således burde vel snarere sila i ovennævnte eksempel være forstået. Jf. s. 137: „Vi overholder vore Vedtægter for at holde Verden [sila] oppe, thi Magterne [sila] må ikke fornærmes“. Hvorfor ikke ligefrem oversætte sila, som gentas uforandret de to steder, ved „væjret“ eller „luften“? det fremgaar tydeligt nok af talens fortættelse (s. 138), at det er væjret, klimaet, der er men (nl. store snemasser, voldsomme bølger, stormflod). Den givne oversættelse svarer til europæisk tankegang og er vistnok ueskimoisk.

Knud Rasmussens sidste bog „Under Nordenvindens Svøbe“, en række fortællinger og beretninger om Vest- og Østgrønlandere, indeholder også mange interessante enkeltheder, men den digteriske udformning synes her at være trådt mere i forgrunden for den videnskabeligt samlende og ordnende bestræbelse, som prægede en stor del af det forrige værk.

Mylius-Erichsens og Knud Rasmussens bøger vil tjene til påny at fremstille for almenheden, hvor stærkt og skæbnsvangert missionens undervisning har grebet ind i de danske Vestgrønlanderes oprindelige åndskultur. I den danske del af Vestgrønland er jo denne nationale kultur så godt som helt forsvundet. — Bæge bøger viser, hver på lidt forskellig måde, hvordan Eskimoens samfundsliv hviler på nationale traditioner, i inderlig sammenhæng med hans tro, skikke, lege, digtekunst og åndsliv i det hele taget.

En bog af en helt anden karakter, fremgået af grundige museums- og bogstudier og begrænset til et ganske specielt problem, som forfølges gennem hele den vidtstrakte Eskimoverden, er H. P. Steensbys doktor-disputats „Om Eskimokulturens Oprindelse“. Der tænkes derved nærmest på den materielle kultur, erhvervslivet, fangstredskaberne, boligerne osv. Først gennemgås de forskellige Eskimostammeres erhvervskulturer, således som de kendes gennem de bedste rejseberetninger og hjembragte samlinger. Derefter søger forf. gennem meget skarpsindige slutninger at fastslå, hvor og hvorledes Eskimokulturen med størst sandsynlighed må antas at ha udviklet sig. Det er glædeligt at finde dette spørgsmål, som i sin tid Rink (senere i Amerika Murdoch og Boas) har drøftet, påny genoptaget og så klart fremstillet, så energisk undersøgt, som tilfældet er i denne afhandling. Hvis resultat afviger betydeligt fra forgængernes. Det er et bidrag, som det for fremtiden vil være umuligt at gå udenom. Ejendommeligt virker det, ved overgangen fra de to rejsende danskes skildringer, her at finde Eskimokulturen ensidigt begrænset til det materielle livs foreteelser, så at denne kulturs højeste og ejendommeligste resultat ses i folkets færdighed i at jage sæler fra kajak. Er da dette folks åndelige kultur (dets sprog indbefattet) og dets samfundsformer mindre ejendommelige resultater af deres arktiske liv? ialfald står dette spørgsmål åbent. Det kunde dog hælde, at der kom en forsker, for hvem det typisk eskimoiske søgtes i andre ytringer af dette folks sjæl end i deres erhvervsliv. Det er allerede til dels tilfældet i en nylig udkommet afhandling¹ af professor M. Mauss i Paris, hvor sporene af modsætningen mellem Eskimoernes vinterliv og sommerliv påvises i dette folks sociale liv og forestillinger. i deres rettergangsformer, ejendomsret osv., og i deres religiøse skikke og fester.

W. Thalbitzer.

Til disse skrifter bör endnu føjes adskillige af cand. mag. W. Thalbitzer. Resultaterne af sine tidligere grønlandske forskninger har han

¹ M. Mauss (i samarbejde med Beuchat): *Essai sur les variations saisonnières des sociétés Eskimos. Etude de morphologie sociale* (L'Année sociologique 1904—1905, pp. 39—132). Alle de bedste kildekrifter er benyttede, deriblandt de her anmeldte bøger af Steensby og Knud Rasmussen.

fremlagt i et stort arbejde, *The Eskimo language* (Medd. om Grönl. XXI) der foruden et udførligt sprogligt studium af det vestgrønlandske sprog og dets forhold til andre eskimo-mål bringer en del tekstprøver af stor folkemindelig interesse. Her findes en anseelig forøgelse af det tidligere kendte rent eskimoiske sagnstof. Blandt det stikker eventyret om de tre tryllegaver af; dets faste optørmring og fremmede kulturforestillinger røber det som europæisk; efter indholdet lader det sig bestemme som omplantet næppe fra noget andet sted end fra Sjælland; og det er højst lærerigt at se, hvorledes det kniber for den grønlandske fortæller at underordne sin fremstilling under europæerens „episke love“. Ikke mindre interessant er slangedræberen, hvoraf T.s bog bringer en interessant variant. Hvorfra kommer denne forestilling til polarfolket? og hvorfor sidder helten — ligesom Sigurd Fåvnesbane — skjult i jorden da han udsender sit våben mod det fremskridende dyr? Skulde det være Nordboer i den gamle grønlandske nybygd, som har givet deres æts mærkeligste æmne i arv til den stamme, som fordrev dem? En fremtidig udforskning af sagnverdenens mange slangedræbere vil formodentlig kunne give svar.

Endnu langt rigere synes det stof at være, som T. bringer hjem fra de endnu hedenske eskimoer i Ammassalik, Østgrønland: trylleformler, digte, sagn, foruden en mangfoldighed af iagttagelser over liv og tænke måde hos en af jordklodens mest afsides og selvlærte folkestammer. Ordningen og tydningen af dette materiale synes at skulle optage ham i de nærmeste år; på tryk foreligger endnu kun nogle kortfattede meddelelser i *Geografisk tidsskrift* 1907 og *tidsskriftet Atlanten* 1908. A. O.

NYT FRA FOLKEMINDEFORSKNINGEN.

Det har undertiden kunnet se ud, som om nordisk folkemindeforskning førte en sparsom tilværelse, uden videre ny tilgang og knap holdt oppe af sine gamle dyrkere. Men for tiden er der ubetinget stærkere liv.

Allerede på tidsskrifterne mærkes røret, ikke blot for at skaffe forskningen et organ, men også for at bringe den i berøring med videre krese af folket. Nordiska Museets gamle „Meddelanden“ er opstået fornyet i *Fataburen* (1906), hvis kulturhistoriske område rækker langt ind i tro og sagn; — ligesom Vitterhetsakademiens månedsblad genopstod i *Fornvännan*. *Svenska landsmålen* gik efter femogtyveårs-festen over i et hurtigere trit. Og i Norge prøvede først *Norvegian* (kun bd. I) og dernæst det mere populære *Tidsskrift for norsk bondekultur* (1906) at blive et hjem for forskningen. Over hele linjen har man gjort en lignende svingning som det lille hamskifte, hvorved „Dania“ genopstod som *Danske Studier*. Tillige har de senere år i Sverige, men endnu stærkere i Danmark, set en lokal tidsskriftliteratur — et næsten utal af amts-årsskrifter — blomstre op, som også indeholder en større eller mindre del af mindestof.

Mærkeligere end dette er den personlige videnskabelige produktion. Moltke Moe har efter et par års hård sygdom indtaget sin gamle

førerstilling, og udfolder en mangesidig virksomhed. Hans medarbejder-skab hæver Hellands topografiske kæmpeværk, *Norges land og folk*, til en uundværlig håndbog for mindeforskerne; dette gælder allermest de senere bind: Telemarken med dets visesang og tro, Nordland med dets draugeforestillinger, Finnmarken med hele den lappiske mytologi. Så rige er disse partier, at et enkelt som særtryk udkommet afsnit *Eventyrlige sagn i den ældre historie* kaster nyt lys over så at sige alle de sagn, hvori det gamle Finnfolk viser sig, lige fra Dovresagnet og til Ragnar Lodbroks Bjarmefærd, både over deres indre vækst og deres sammenhæng med vandrende æventyrstof. Samtidig har vi fra hans hånd bidrag til „Draumekvæde“ og til „Kongedatteren i jordhøjen“ (Mindeskraft for S. Bugge, 1908; grundmotivet i dette sidste æventyr er træffende henført til oldtidens underjordiske kvindestue, *dynnja*). I „Samtiden“ er der kommet en forløber for hans større æventyrgranskning: *Eventyrvandring og eventyrforvandling* (1908). Men det største og vægtigste af hans nye arbejder er *Det nationale gennembrud i Norge*, der er begyndt at udkomme i G. Grans samling „Norges mænd i det 19de årh.“ Moltke Moe er med en ganske særlig pietet knyttet til det hele ældre slægtled af forskning, og det har længe været at vente, at han ikke nåede til at fremstille, hvad han selv havde på hjerte, før han havde sat sine forgængere et værdigt minde. De først udkomne hæfter af værket bringer den længe savnede fremstilling af mindesamlingens og mindeforskningens historie, fra dens frembrud i forbindelse med tysk romantik og videre frem gennem de nordiske lande, med en rigdom af kundskab og tildels af utrykt materiale.

Samtidig har også Kr. Nyrop atter vist sig på mindeforskningens område. Under navn af *Fortids sagn og sange* offentliggør han en række klart formede redegørelser fra nyere sagnforskning, hans egen eller andres. Hidtil er kommet et bind om *Toves tryllering* og et andet om *Den evige jøde*; andre sammenfattende arbejder fra hans hånd er i vente.

Det er dog endnu mere fremvæksten af et yngre slægtled forskere og samlere, der har udmærket de sidste år omkring i de nordiske lande. Om indsamlingen skal tales nærmere ved anden lejlighed, og af forskerne vil allerede flere skikkelser være kendte for „Danske Studiers“ læsere.

C. W. v. Sydow gransker Finsagnet fra Lunds domkirke (Fataburen 1907—8) og viser en ikke ringe sikkerhed i at tumle et vidt spredt folkeligt stof. Han giver gode grunde for at opfatte ikke „Fin“ fra Lunds domkirke, men „Skalle“ fra Trondhjems som grundform for den hele sagntype; påviser sagnets lævn af mere mytisk formning (Eddaens bygmestermyste) og opfatter selve Finsagnet som en krydsning af bygmestermysten med æventyret om „Trillevip“ (troidens navn gættet). Ikke fuldt så overbevisende er hans forsøg på at bringe forsteningsmotivet ind i sagnets urform (Alvíssmál opfattet som bygmestermyste); men afhandlingen som helhed er utvivlsomt en af de allerbedste vi ejer indenfor rent nordisk sagnstof.

Thyregods populære udgave af danske sanglege har interesse som

et første forsøg paa at knytte vore overleveringer sammen med tilsvarende udenlandske.

Hammarstedts spredte afhandlinger om kultuslævninger i de folkelige årstester og anden skik viser fyldig viden og en kombinationsævn, der dog undertiden kunde trænge til lidt mere varsomhed. Louise Hagberg gransker lignende æmner.

Endelig har de første måneder af 1908 bragt et par større arbejder, som med ett giver deres forfattere rang indenfor forskernes kres: Thurens bog om *Folkesangen på Færøerne* og Ohrt's *Kalevala*. Om Thurens store offentliggørelse af sine færøske melodier og de indgående undersøgelser, han knytter dertil, vil vi bringe en redegørelse fra sagkyndig side; her vil jeg fæste opmærksomheden ved det andet skrift.

Fr. Ohrt's bog om *Kalevala* vil blive modtaget med interesse af alle, der interesserer sig for folkedigtning; og de vil ikke blive skuffede. Ævnen til at skrive den sammenfattende fremstilling, håndbogen, er ikke almindelig; men det må indrømmes, at adjunkt Ohrt har den i høj grad. Det har været hans opgave at sammenfatte og omplante alt, hvad den finske forskning i den senere årrække har bragt frem til forståelse af den nationale heltedigtning; og han har tilegnet sig denne forsknings ypperlige egenskaber: en sans for orden og faktiskhed, sammen med en lyrisk undergrund, og en interesse for detaljen der uafbrudt bæres af dens betydning for helheden. Det er skrifter som Niemi's om den Lönnrotske Kalevalas tilblivelse, særafhandlerne i „Finnisch-ugrische forschung“ (det siden 1901 udkommende fortræffelige tidsskrift), Kaarle Krohns og Viklunds strid om Kalevalas ret til navn af folkepos, og først og sidst Kaarle Krohns „Kalevalasangenens historie“ (*Kalevalan runojen historia*, siden 1903), hvis femte og sidste afdeling snart vil foreligge på tryk og allerede er nyttet af Ohrt i håndskrift.

Første bind af værket fører ind i selve stoffet. Det er en forkortet oversættelse af „Kalevala“, således som den foreligger fra Lönnrots hånd. I den frie metriske form søger Ohrt at gengi den finske oplæsningsform for de gamle sange. Jeg må tilstå, jeg er ikke nået til at blive overbevist om at dette er den rette form; jeg vilde foretrukket den mere monotone fra tidligere oversættelser, der svarer nærmere til Finnernes virkelige sangform. Derimod véd jeg ikke andet end godt at sige om den prunkløse og dog poetiske sprogtone, hvori denne folkedigtning træder os i møde.

Andet bind er sangenes historie. Først den gradvise opdagelse og sammenpasning af sangene, i pagt med og som fremdrift for den vågnende nationale finske bevidsthed, først og sidst Elias Lönnrots liv i en ramme af hvad fortid, samtid og eftertid har virket mod samme mål. Dernæst den videnskabelige udforskning af den egenlige folkedigtningens vækst.

Da Lönnrot i 1835, og i øget skikkelse 1849, lagde „Kalevala“ frem for sine landsmænd, var det ud fra den forestilling, at disse spredte sange om heltenes æventyr oprindelig havde udgjort et hele, hvis enkelte dele dog en tid lang var gået på egen hånd og var svulmede op ud

over det oprindelige omfang. Uden denne forestilling om tilblivelsen havde det næppe været ham muligt at skabe det værk, som fik så mægtig betydning for hans landsmænds poetiske og nationale liv. Den nyere forskning, den sidste menneskealders eller rettere de sidste års, ser sagen fra lige modsat side. De lange kvæder, som lærdsmanden undrende lyttede sig til hos gamle sangere i de øde skovegne, hos den fjærne karelske gren af Finnefolket, det var ikke en smuldren af den gamle bygning; det var en top, der var nået gennem mange skægtled af sangere, og udviklingsgangen — fra det simple til det rige og sælsomme — kan man følge ikke i historiske notater, men — på kortet.

Det der gör den finske forskning så værdifuld for nutiden, er ikke blot digtningens mærkelige indhold; men det er forskningsmåden. Rundt omkring er sagnforskningen nu i færd med at ordne sit stof efter geografiske rækker, som erstatter de manglende kronologiske efterretninger. Men intet sted træder forholdene os i møde med den klarhed som her. Disse vidtstrakte ubygder byder kun mulighed for en langsom spredning; den raske samfærdsel har i alt fald ikke været sangbærende, meddelelsen gik langsomt fra sogn til sogn, i enkelte tilfælde lidt hastigere ved familiers eller folkegrupperes vandring; alt dette lader sig iagttage med samme klarhed som den, hvormed en zoolog gör sine studier over myrernes eller myggenes liv; forskeren kan mangfoldige gange se, hvad forskydning i sagnet der gemmer sig bag hvert eneste skovbryn på dets vej nordover. Denne langsomme bevægelse, den lidet sammensatte retning, det rige kildestof og forskernes uhyre samvittighedsfuldhed i at optegne og granske det, — gör Finland til sagnforskningens klassiske land. Vi har i princippet de samme forhold rundt omkring i verden, og selv uden de finske forskere vilde den geografiske metode være bleven et hovedmiddel i forskerens hånd. Men i mangfoldige tilfælde er samfærdselsvejene mere kryssede, og materialet fattigere; derfor er det af så stor værdi at have dette æmne, hvor lovene for sagnets liv ligger så åbne; stoffet og dets udforskning kan i lige grad tjæne som forbillede for os andre.

Derfor ligger der så væsentlig en værdi i Ohrts bog, ikke blot det at han har ført os til et så ejendommeligt nationalt liv, men også at han har lagt forskningens hovedlinjer så klart frem, at de glider ind i den tænkelige bevidsthed.

Ypperlig har Ohrt lagt tyngdepunktet for sin redegørelse i denne side, ikke i detaljhistorien, men i digtningens helhedsliv på hvert enkelt sted. Det begynder i Estland med hvad man kunde kalde en gren af den østeuropæiske lyrisk-episke folkeviser (de unge pigers gyngesange og sligt), og det går videre øst og nord over ad de trange fodstier, der forbinder landsbyer, op langs Ladogasøens kyst, mødes i Finland med en anden strømning, der kommer vestfra med viser og tryllekvad, baner sig langsomt vej fra bygd til bygd i Østfinnernes, Karelernes, uhyre skove, langs deres vidtstrakte søer, — så langsomt, at strømmen aldrig har nået Finnefolket helt tilende, men stemmes op af de vide afstande i nordøst. Under denne vandring fra et forholdsvis kulturfolk til det indre

Finlands sangere og troldmænd og under mangfoldig krysning får digtningen det fantastiske skær og samler sig om Väinemöinen og de andre af Kalevalas helteskikkelser. En dristig uskolet fantasi, en ædel og vældig følelse tumler med stoffet; de fremtrængende kristne forestillinger tager i utrolig grad folkemytens form, en slags overgangsreligion opstår i sangerens forsøg på at smelte de gamle naturskikkelser sammen med det ny og rigere sagnstof.

Efter vandrings-skildringen kommer enkeltsangerens historie, et mægtigt stof i kort og fast overblik. Hvorledes Väinemöinen, den gamle havgud, fra en enkelt tryllesamtale trin for trin løftes op til at være sangerens særlige helteskikkelse, den uforgængelige vismand; eller Ilmari, luftguden, fra et tilfældigt og svindende navn springer over i den stærke smeds skikkelse. Er navne som disse helt hjemlige, har den store del af stoffet dog sin vandrevæg; i en tredje af Kalevalas helte, Kullervo „klippesönnen“, er elementer fra vor nordiske folkevise om hr. Tors sønner og deres blodskam med søstrene trængt ind som digtningens hovedpunkt.

Hvad Ohrt, og hvad Kaarle Krohns arbejde dvæler ved, er den første kim, den gradvise omformning og det endelige resultat i den boglige Kalevala. Forskeren af den folkelige digtning vilde måske ønske, at der med endnu større klarhed var kastet lys over det sidste led i den folkelige udvikling, de karelske sangeres tankeverden, dens kunstneriske art, dens love for komposition, dens religiøse trin og meget andet. For den der ser den på afstand, gör den indtryk ikke af en stigende kultur, men af en dalende; eller rettere: hvor kristne eller kulturbårne de enkelte vise-, sagn- eller æventyrtræk er, så stryger de dette væsen af sig og omsættes i en primitiv-barbarisk verden, mindre ordnet og sammenhængende, men af en kolossal virkning — med dødens kolde strømme og jordens slumrende kæmpelegeme. At udforske hele dette åndstrin nøjere i forhold til udspringet for alle de enkelte forestillinger står endnu tilbage som mest en opgave for fremtiden; for nutiden er det allerede en uhyre erobring, at den så nøje har fulgt de bugtede veje for hver enkelt tråd i væven.

A. O.

DANMARKS FOLKEMINDER.

HERVED opfordrer vi til at indtræde i en forening, som indenfor det danske folk skal fremme kendskab til de nu svindende levninger af gammel tro, tænkenåde, digtning, skik, sprog og dagligliv.

Foreningens mål søges nået:

- 1) ved at medlemmerne optegner eller beskriver, hvad der kommer indenfor deres rækkevidde af fortidsoverleveringer. Indsamlingen sker under samvirke med den nu eksisterende „Dansk Folkemindesamling“, og således at alt det indsamlede bliver det danske folks ejendom.
- 2) ved at foreningen udgiver skrifter, hvori det indsamlede stof offentliggøres, dog i overskuelig form og med letlæselig videnskabelig redegørelse for dets oprindelse og sammenhæng.
- 3) ved igennem blade og foredrag at henlede opmærksomheden på vore folkeminder og hvorledes de bedst kan indsamles.

Vi henvender os derfor til vide krese af vore landsmænd med bøn om, at de vil støtte dette arbejde ved indmeldelse i foreningen „Danmarks Folkeminder“ og ved deltagelse i indsamlingen.

Endnu eksisterer en talløs mængde af nedarvede forestillinger og sædvaner indenfor dagliglivets lidet ænsede områder eller i alt fald i de ældres minde. Hvis enhver der møder sådant vil gøre sig til regel at notere det, kan der endnu samles et rigt billede af svundne tiders tanker og levevilkår. Enhver nok så kort optegnelse vil blive modtaget med glæde og udnyttet på sit sted; fyldige fremstillinger af en enkelt egns gammeldags liv og skik vil naturligvis mødes med endnu større påskønnelse.

Vor folkedigtning er allerede bleven ret fyldig optegnet, men vi håber endnu at kunne gøre fund af viser, melodier og æventyr. Men især lever der endnu i folkets minde en stor mængde af gammel tro og skik. Navnlig de danske øer har overraskende meget mærkværdigt i gemme. De har ikke været helt gennemsøgte af nogen folkemindesamler, der gjorde dette til sin livsopgave; men endnu bedre end en stor samler er mange mindre, som udnytter deres kendskab til de enkelte egne ved at bringe fortidsoverleveringerne frem så fuldstændig som kun den hjemmefødte er i stand til.

Vi har tænkt, at den nu begyndende indsamling skulde have sit præg ved at rette opmærksomheden allermest på den enkelte egn: på

dens særlige skik i fest og i daglig, på hvert punkt i jordsmonnet, som der knytter sig overleverede forestillinger til, på stednavne (gengivne så lydtro som muligt) og folkemål, på befolkningens åndelige og legemlige egenskaber og ytringerne deraf. Støttet til særlige spørgere og samlere vil vi tillige søge overblik over idræt, leg, dans, dragt, landsbystyre o. s. v., men også her vil kun ved mange spredte medlemmers arbejde den rette forståelse nås.

Blandt skrifter forberedes: „Alfetroen“ (H. F. Feilberg); falstersk bondeliv (Fr. Grundtvig); „Sønderjyllands folkesagn“ (Carl Ludvigsen); „Julevætter“ (Axel Olrik); dansen i de nordiske lande (Hj. Thuren); leg og idræt (Fr. Knudsen); „Mit samlerliv“ (Evald Tang Kristensen); Danmarks hellige kilder; hellige stene og træer; folkedanse; folkedragter; skildringer af enkelte egnes tro og liv; m. m.

Et skrift med oplysninger vedrørende folkemindernes indsamling vil blive udsendt i den nærmeste fremtid. Endnu et arbejde vil udkomme til efteråret.

Foreningens medlemsbidrag er 3 kr. årlig eller 50 kr. én gang for alle; som vederlag herfor leveres foreningens skrifter. Indmeldelser bedes sendte til Dansk Folkemindesamling (København K.) eller til et af forretningsudvalgets medlemmer: Hj. Thuren (Rathsacksvej 18, Kbh. V.), J. Bloch (Valdemarsgade 20², Kbh. V.), Axel Olrik (Gl. Kongevej 174, Kbh. V.).

Sammesteds modtages bidrag af folkeminder. Stadige indsamlere vil kunne få boggaver, under særlige omstændigheder også pengeunderstøttelse til indsamling.

Maj 1908.

J. BLOCH,
Arkivsekretær,
Foreningens kasserer.

SÖREN HANSEN,
Politilæge, medlem af
„Den antropologiske komité“.

JAKOB JAKOBSEN,
Dr. phil.,
Foreningens sekretær for Færøerne

FR. KNUDSEN,
Sekretær for „Udvalget for danske
skolebørns fælleslege“.

EVALD TANG KRISTENSEN,
Forfatter,
Mindebo ved Vejle.

MARIUS KRISTENSEN,
Dr. phil., høgskolelærer, Askov.

CARL LUDVIGSEN,
Teol. kand., høgskolelærer, Sorø højskole.

AXEL OLRİK,
Dr., docent ved universitetet,
først. for Dansk Folkemindesaml.
Foreningens formand.

JÖRGEN OLRİK,
Cand. mag., assistent
ved Dansk Folkemuseum.

C. V. OTTERSTRÖM,
Mag. scient.,
Medlem af styrelsen for „Fore-
ningen til folkedansens fremme“.

HJ. THUREN,
Medarbejder ved Dansk Folkemindesamling,
Foreningens sekretær.

FORENINGENS AMTSFORMÆND OG TILLIDSMÆND.

- JOHN W. S. JOHNSON, læge, medlem af komiteen for Medicinsk-hist. Museum. *København.*
- FRED. FUGL, havebrugskandidat, Dronninggård, Holte. *Københavns amt.*
- L. LARSEN, fhv. folketingsmand, Hillerød. *Frederiksborg amt.*
- THORKILD GRAVLUND, forfatter, Reersø. *Holbækegnen.*
- CHR. FREDERIKSEN, købmand, Brundby. *Samsø.*
- HENRIK USSING, adjunkt, Sorø. *Sorø amt.*
- S. P. NIELSEN, cand. mag., seminarielærer, Haslev. *Præsto amt.*
- HANS DIDRIKSEN, gårdejer, Borre. *Mon.*
- HANS JOHANSEN, klokker, Rønne. *Bornholm.*
- J. OLSEN, konservator ved stiftsmuseet, Maribo. *Lolland.*
- KAREN TOXVÆRD, fhv. gårdejerske, Væggerløse. *Falster.*
- SÖREN ALKÆRSIG, højskoleforstander, Kerteminde. *Odense amt.*
- LÖNBORG FRIIS, justitsråd, bestyrer af Vendsyssels hist. Museum, Hjørring. *Vendsyssel.*
- C. KLITGAARD, postekspedient, Ålborg. *Ålborg og Vendsyssel.*
- J. S. MARK, førstelærer, Ø. Hornum. *Himmerland.*
- S. DITLEVSEN, lærer, Elsted. *Ty.*
- J. P. WAMMEN, lærer, Karup. *Viborg amt.*
- RAMBUSCH, distriktslæge, Sjørup. *Skiveegnen.*
- ENGELBERT DRØHSE, redaktør, formand for Randers Amts hist. Samfund, Randers. *Randers amt.*
- P. STORGAARD PETERSEN, lærer, Hee. *Ringkøbing amt.*
- POUL BJERGE, højskolelærer, Askov. *Ribe amt.*
- H. P. CHRISTENSEN, sognepræst, Harlev. *Århus amt.*
- SVEND P. JENSEN, husmand, Voel. *Gl. Skanderborg amt.*
- H. KAU, sognepræst, medlem af styrelsen for Vejle Amts hist. Samfund, Gadbjerg. *Vejle amt.*
- NIKOLAJ ANDERSEN, sekretær for Foren. t. det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig, Åbenrå. *Sønderjylland.*

Ovenstående oplærdning tiltrædes af:

- JEPPE AAKJÆR, forfatter, Jenle.
- VILH. ANDERSEN, dr., prof. v. univ., Kbhvn.
- VILHELM BANG, sognepræst, medlem af styrelsen for Det jyske hist.-topogr. Selskab. Hvalsø.
- VALDEMAR BENNIKE, højskolelærer, Vallekilde.
- KLAUS BERNTSEN, direktør, folketingsmand, Kbhvn.
- MAREN BONDE, lærerinde, Ringkøbing.
- THOMAS BREDSDORFF, højskoleforstander, Roskilde højskole.
- CHRISTOFFER BÅGØ, cand. theol., Testrup højskole.
- GEORG CHRISTENSEN, mag. art., skoleinspektør, Valby.
- VERNER DAHLERUP, docent v. universitetet, Kbhvn.

- HANS R. EGEBJERG, redaktør, Svendborg.
KR. ERSLEV, dr., prof. v. univ., Hellerup.
MORTEN ESKESSEN, forfatter, Kolding.
IDA FALBE-HANSEN, mag. art., Kbhvn.
H. F. FEILBERG, dr. phil., Åskov.
J. A. FRØSTRUP, museumsforstander, Herning.
H. GRUNER NIELSEN, cand. mag., medarbejder v. Dansk Folkemindesaml.
CHR. HANSEN LARSEN, lærer og kordegn, Skagen.
EBBA A. v. HOLCK, Nykøbing, F.
VIGGO HOLM, kantor, Nykøbing, F.
KRISTEN ISAGER, dr. med., sanatorielæge, Ry.
ANKER JENSEN, cand. mag., gymnasielærer, Hellerup.
CHR. AXEL JENSEN, mag. art., assistent v. Nationalmuseet.
H. JENSEN, redaktør, Slagelse.
P. JENSEN, dyrlæge, Kvarndrup.
JENS JØRGENSEN, frimenighedspræst, Skærbæk.
KONRAD JØRGENSEN, udg. af „Höjskolebladet“, Kolding.
HANS KJÆR, cand. mag., assistent ved Nationalmuseet, Kbhvn.
K. A. KNUDSEN, cand. theol., gymnastikinspektør, Charlottenlund.
N. B. KOUSGAARD, boghandler, Kbhvn.
P. KRISTENSEN, lærer, Mundbjerg.
C. M. C. KVOLSGAARD, seminarielærer, Ranum.
H. O. LANGE, overbibliotekar v. Det kgl. Bibliotek.
SOFUS LARSEN, bibliotekar, dr., Holte.
ASTRID LUND, stud. mag., medarbejder v. Dansk Folkemindesaml., Hellerup.
J. L. LYBECKER, forlagsboghandler, Kbhvn.
HERM. LYNGE, boghandler, Kbhvn.
M. MACKEPFRANG, dr., museumsassistent, Kbhvn.
MOLLERUP, dr., direktør for Nationalmuseets 2. Afd.
KARL MORTENSEN, dr. phil., adjunkt, Odense.
C. NYROP, professor, formand f. Østifternes hist.-topogr. Selskab, Kbhvn.
A. OLESEN, sagfører, Nørresundby.
BERNH. OLSEN, direktør for Dansk Folkemuseum.
CARL S. PETERSEN, underbibliotekar ved Det kgl. Bibliotek, Kbhvn.
R. P. RANDLØV, gårdejer, Tåning.
N. H. RASMUSSEN, cand. polyt., form. f. Gymnastisk Selskab, Kbhvn.
E. RÖRDAM, cand. mag., medl. af styrelsen f. Selsk. f. germansk Filologi.
AUGUSTA SCHIÖDTE, stud. mag., medarbejder ved Dansk Folkemindesaml., Kbhvn.
P. SEVERINSEN, sognepræst, Tiim.
NIELS SKOVGAARD, figurmaler, Hillerød.
P. SKOVROY, redaktør, Tønder.
JENS SKYTTE, forfatter, Kolding.
W. THALBITZER, cand. mag., Helsingør.
VILH. THOMSEN, dr., prof. v. univ., Kbhvn.
O. THYREGOD, mag. art., Kbhvn.
CHR. WEISS, pens. lærer, Vanløse.

EPISKE LOVE I FOLKEDIGTNINGEN

AF

AXEL OLRIK

DEN der giver sig af med folkedigtning kan næppe have undgået at gøre en bestemt erfaring: kommer man fra det folks digt hvor man bedst er hjemme til et andet ganske fjærnt i tid, i tænke måde og i historiske vilkår, har man alligevel en genkendelsesfølelse, som om man fandt sit eget igen. Sagen er så om-siggribende og så indgribende, at forskeren må se at klare sig hvorpå denne hjemlighedsfølelse beror.

Der kan f. eks. nævnes et eget begreb om de virkende kræfter i livet, som er forbavsende ens overalt i verden, og som forskningen nu henfører til visse tidligmenneskelige opfattelses måder: til folkets sjæletro og folkets sympatilære. Men dermed er sagen slet ikke klaret; ti ligheden i sagnstof er i fuld gang, selv hvor man ikke træffer spor af overnaturligt.

Bedre vil det slå til, hvis man taler om en barnlig enkel måde at opfatte livet på. Men en sådan psykologisk almensætning udtømmer ikke begrebet; ti det er netop ganske konkrete ligheder, der vækker følelsen af genkendelse hos os. Hvorfor er det i æventyret altid den yngste bror der har lykken med sig? Eller hvorfor sker f. eks. hos de forskellige folk skabelseshandlingen i tre tidsmål? Det er for videnskabelig vurdering af folkedigtningens hele tankeverden af største betydning, om vi kan fastslå disse konkrete ligheder og dernæst henføre dem til de rette almenforhold.

Jeg betragter i det følgende de europæiske folkedigtninger som en enhed. Jeg tar mine eksempler snart fra nordiske, snart fra græske eller keltiske myter, fra heltedigtning, æventyr, viser og sagn. Det vil — så vidt jeg kan se — ikke gøre nogen som helst

væsenlig forandring om jeg tar udgangspunkt i den ene eller den anden folkegruppe, eller i en begrænset art digtning. I det højeste vil man kunne tale om en mere stram og en mere slap underordnelse under de samme love.

Jeg kalder disse overensstemmelser for love på grund af deres almengyldighed indenfor et stort stof. Hvoraf de udspringer, lader jeg foreløbig ude af betragtning, så lidt som jeg undersøger, om de enkelte eksempler byder en handling der i sig selv er rimelig eller urimelig. Hvad der først må slås fast, er blot det at med sådanne eller sådanne træk er folkedigtningerne i almindelighed bygget op.

1. Jeg tar udgangspunkt i sagnets overskuelighed. Det står i stærk modsætning til den mangfoldighed som den virkelige verden har at opvise. På dets scene optræder få personer. Yderst få kræfter griber på én gang ind i et menneskes liv; og skal endelig flere kræfter virke til samme resultat, vil sagnet indføre dem som virkende en efter en.

Jeg skal ikke udføre denne overskuelighed nærmere ved eksempler, da alt det følgende kan betragtes som eksempler herpå.

2. Mest iøjnefaldende er de få personer. Sagnet vil nødvendig have mere end to handlende personer på sin scene. Hvis to har været i samtale og en tredje så optræder, skal en af de to gå over til stum person eller helt forsvinde. Mens helten og uhyret strides, er kongedatteren som han redder kun svagt synlig på scenens baggrund, — og den utro Ridder Rød ganske forsvunden; kongedatteren optræder ikke igen før uhyret er dødt, og ridderen ikke før drabsmanden er falden i søvn. En scene hvor f. eks. hendes bøn eller opmuntring — eller blot hendes stumme spil — blandes ind i de to modstanderes sammenstød, vil føles som ganske moderne.

Et talende eksempel er hele rækken af scener fra Sigurds ormekamp: 1) Fosterfaderen Regin fortæller den unge helt sit livsløb og opmuntrer ham til at dræbe ormen, 2) Regin smeder sværd og Sigurd prøver det på ambolten, 3) Sigurd får Gram af moderen, 4) Regin smeder det sammen og Sigurd prøver det, 5) Sigurd graver grube på ormens vej og får råd af Odin, 6) Sigurd sidder i gruben og støder sværdet i ormens bug, 7) samtale med den døende Fåvne, 8) Regin kommer efter dens død til stede og ber ham at stege ormehjertet, 9) Regin „går at sove“ medens

Sigurd støger hjertet og hører fuglenes varselsrøst, 10) Sigurd dræber Regin, 11) Sigurd rider til ormeboet og lægger guldet på sin hest Grane. Mærk hvor gennemført denne sceniske totalslov er! En talende enkelthed er det, at den overnaturlige hjælper — her som overalt i sagnverdenen — ikke er på scenen i det afgørende øjeblik men forud. Ganske i modsætning til virkelig tro og til gamle kunstneriske fremstillinger, hvor guddommen står eller svæver hos de kæmpende. Men i sagnverdenen synes denne gruppering lige så selvfølgelig som at der f. eks. i Parthenonsmetoperne ikke pludselig sættes fem eller ti personer, når der ellers stadig er to.

Selv hvor handlingen opfordrer til mange personers optræden overfor hinanden, foretrækker digtningen en vis enkelt modsætning. Da Sigurds drabsmænd kommer hjem til Gjukegården, er der først Gudruns og Hognes ordskifte, så Brynhilds tiltale til de komne, så Gudruns svar til hende, — stadig to personer i scenens forgrund¹.

Ind under den sceniske totalslov kommer også de utallige digte, hvor et eller andet stof meddeles i form af spørgsmål og svar.

3. Sagnet skematiserer sit stof, både personer og tildragelser; det gir kun de til handlingen nødvendige træk. Ensartede personer og ensartede optrin göres med flid så ens som muligt. Hver morgen fører drengen med det gode sværd sine får ind på en ny løkke, møder en bjærgmand, fører næsten samme samtale med ham, og dræber ham på samme måde.

Sagnets digterske værdi er i væsentlig grad betinget af, at det har sådanne handlingstræk der i al deres nøgenhed klart udtrykker den hele situation.

Skematiseringen går så vidt, at man lægger personerne ord i munden, der kun i hovedsituationen er rigtige, i den indledende situation urigtige: „Skön jomfru, skyd en særk“ — „Kong Lindorm, skyd en ham“ (DSt. 1904, 5; kun i sidste tilfælde er udtrykket „skyde“ anvendt med rette). Ederland råber tilbage, hver gang hun sejler bort med en af de stjalne troldeskatte: „jeg kom-

¹ I en berömt nordisk folkevisе kæmper Ribold ene mod al sin fæstemøs slægt, men den optræder kun som masse. Personlig handlende er alene han og fæstemøen, hvis angstfulde råb er årsag til hans död („i det samme kvinde-mål da fik Ribold sit banesår“, Dgt' 82).

mer to gange endnu“, „jeg kommer en gang endnu“, „jeg kommer aldrig mere“. Kun sidste gang er svaret ubetinget berettiget. I de to andre tilfælde foregriber det hvad fortællingen senere skal indeholde, ganske uanset at Ederland højst nødig kommer oftere til troldelandet. Men selv hvor sagnets personer står på tilhørernes standpunkt i stedet for at tale ud af deres egen karakter, er der en digtersk magt i det: man føler dobbelt pigens snildhed og troldenes hjælpeløshed.

4. Den næste fordring er sagnets anskuelighed, lad os sige sagnets plastik. Hvert optrin skal danne et tydeligt billede for fantasien: hver person i en handling eller tilstand, hvis ydre form og indre stræben svarer til hinanden, og som skiller sig tilstrækkelig ud fra hverdagslivet til ikke at tabe sig i det.

Med forkærlighed stiller sagnet de simple modsætninger sammen: stor mod lille, mand mod kvinde, menneske mod dyr; selve modsætningen karakteriserer hvers ejendommelighed. Tillige bringer det sine personer i det legemlig nære sammenspil, svarende til deres rolle overfor hinanden: helten med hans hest; Skjold binder bjørnen; Thor drager Midgårdsormen; kæmperne lægger sig om Rolfs lig; Sigmund bærer sin døde søn. Sagnet er — langt mere end senere tiders mere udmalende digterværk — en række af plastiske kompositioner. Det korte sagn er ofte bygget over en eneste sådan figurkomposition: den forstenede jætte; tyrens og lindormens kamp; tyren der har stanget sandflugten frem. Det længere sagn (f. eks. æventyret) har ofte en enkelt scene der rager op over de andre og fortætter den hele handling (pigen der skal bære brudelys ved sin husbonds bryllup med heksedatteren; jomfruen der byder lindormen at skyde ham).

En mængde af de mest berømte sagnsituationer er ikke skabt af virkelighedsindtryk, men af fantasi; således en mangfoldighed af sammenspil mellem dyr og menneske: helten støder sværdet i slangen, pigen står på oksens ryg og kiger langt ud, kvinden sidder på bjærgets top og malker sin mælk i tranens og svanens næb, ørnen bærer helten på sin ryg, osv.

Æventyrscener som disse viser sagnets forkærlighed for det dvælende optrin fremfor det øjeblikkelige og urolige. Ligeså: Samson mellem templets støtter; Cuchulinn der rejser hele kongehallen; Roland med hånden klemt om sværdet og om hornet; Marsk Stigs hustru der ikke står op mod sin herre. Nordisk

olddigtning har en særlig lyst til at omsætte den i sig selv pludselige bevægelse til en dvælende: Skjold binder bjørnen; Thor løfter Midgårdsormen; Sigurd sidder i gruben og venter ormen; Vidar træder ind i ulvegabet; osv. I græsk er sagnets plastiske dvælen noget mere sparsom: Herakles i vuggen med slangerne; Perseus med Medusahovedet; den bundne Prometheus; den vrede Akhilleus.

Langt sjældnere er de digtninge, der fremstiller en ganske lille *men* pludselig bevægelse: Psykes lampe der drypper ned på hendes husbond; jomfruen der kun nødtvungen ser sin bejler i øje. Snarest er vi her i en lidt yngre og rigere kunstnerisk udformning — i forhold til det meste af folkedigtningen.

Disse plastiske optrin er sagnenes midtpunkter, fordi sagnets indhold ligger i dets handling; i den kommer både person, karakter og livsbetragtning til udfoldelse. Sigurd er tapper, fordi han dræber ormen; „hundebruden“ straffes og genoprejses ved sin lange vandring; Hagbards og Signes fælles død er troskabens sejr. En udførelse af detaljer (i folkedigt eller i senere literært værk) kan stille disse træk i klarere lys og give dem finere afskygning, — eller kan måske udviske dem! Men det er ikke detaljebehandlingen der gør dem til kunstværk. Sagnene har en egen arkitektur, der udtrykker bestemte livsforhold; og ofte kommer moderne digtere til kort når de vil kappes med den her arbejdende folkesjæl.

5. Sagnet indfører ikke gerne andre motiver end dem der får indflydelse på handlingen; og det lader deres omfang og vægtighed stå i forhold til deres forskellige grad af betydning for det mål som handlingen går henimod.

Denne sagnets logik bevæger sig i et noget andet plan end den ydre sandsynligheds. Undertiden er det mærkelig lidt nøjeregnende i den henseende; det bryder sig kun om den sandsynlighed, der vedrører de handlingsmotiver der er i forgrunden. I folkevisen kommer hestene *hjem blodige og med tomme sadler* til de ventende fruer, uanset at slaget har stået hinsides Øresund langt inde i Sverig¹.

Sagnet begreb om årsag og virkning er et andet end vor tids. Her følges „det overnaturliges egne naturlove“ (S. Grundtvig). Menneskeordets magt over den ydre verden, jegets enhed trods for-

¹ DgF 136. — En lige så dristig skematisering af skuepladsen findes i det ældste græske drama: de föjnikiske kvinder viser sig i Persiens kongestad Susa og synger klagesange ved tidende om deres ægtefællers fald i Salamislaget (Frynkhos' „Föjnikerinderne“; se S. Eitrem, Aischylos, s. 55).

andret legeme, og tingenes ævne til at fremkalde en tilsyneladende fjærn men dog med deres væsen beslægtet virkning er grundlovene i denne verdensorden. De genspejler en forlængst svunden tid af menneskets opfattelsesmåde (magi, animisme, sympati), ikke som tilfældige brudstykker, men som levende system.

6. Sagnets handling samler sig om en enkelt begivenhed; det medtar hvad der fører frem mod den, det udelader hvad der ikke vedkommer den.

Handlingens enhed og sagnets logik er — set i store træk — stærkt særtegnende for det europæiske æventyr, folkesagn, vise, også nok myte og heltesagn. I det enkelte tilfælde kan den få nogen begrænsning. Ikke alle fortællere holder lige strængt derover. Den vil ofte træde mere frem i et sagns fællestype (de for mange opskrifter fælles træk) end i den enkelte opskrift. Men overleveringer med sluttet handling vil langt lettere huskes gennem tiden end den løse forbindelse af enkeltheder.

Handlingsenheden karakteriserer så at sige folkedigtningen på sin højde. Hos lavtstående folkeslag vil den oftest være lidet udviklet. Men også de „romantiske“ overgangsformer til højere kultur vil opløse sagnets faste bygning (dets „indre nødvendighed“) for at tumle sig frit i mængden af fantastiske oplevelser. Frankrigs ridderdigtning og Islands æventyrsagaer indeholder en mængde eksempler herpå.

Enkelte folkeslag har større sans for sagnets enhed end andre. Keltisk folkedigtning viser ofte en forbavsende mangel på indre sammenhæng; nordisk står i det hele ret højt i så henseende.

7. Den simpleste og i sagnverdenen almindeligste form for sammenhæng er den umiddelbare episke handlingsenhed. Hvert træk virker til at fremkalde en begivenhed, hvis mulighed tilhøreren allerede fra første færd aner. Drengen er givet i troldevold, og tilhøreren venter på om det blir ham muligt at slippe derfra. Fra det øjeblik da troldpigen tiltaler ham midt i hans værste nød, aner man at hun kan blive hjælperen til hans frelse. Æventyret om „flugten fra trolden“ er således type på episk handlingsenhed.

En mere ideal handlingsenhed opstår, når flere episke handlinger stilles sammen, således at personers karakter eller livsforhold træder stærkere frem derved, — men uden at der opstår episk handlingsenhed imellem dem. Rundt omkring i Europa træffer

man „Flugten fra trolden“ vokset sammen med „Den glemte kæreste“: kongesønnens svaghed og troløshed blir så meget større, ved at øves mod den der har frelst ham af trolødemagt, og hendes snilde gör sig gældende endnu stærkere ved at stilles overfor den opgave at genvinde den fæstemand der har glemt hende. En sådan sammenvoksning af to handlinger er ret karakteristisk for en del af de europæiske æventyr; men også heltedigtningen har ofte den ideale handlingsenhed. Sigurd dræber Fávne og rider siden gennem luerne til Brynhild; sammenhængen kommer først frem ved at hun netop havde valgt at tilhøre den helt som udførte dette største værk, og svigen han øver ved at gøre det i en andens navn bliver des sårere derved. En endnu flygtigere „ideal“ sammenhæng kommer derved, at hans ydre stordåd bliver forspil til hans sjæls sejr: det skyldfri forhold til Brynhild og til Gunnar.

I almindelighed kræver sagnets „ideale“ handlingsenhed, at hovedperson eller -personer er de samme. Det er undtagelse, at Kætes og Viges faderhævn væves sammen med Uffes Sakserkamp; hans dåd bliver så meget større fordi den også aftvætter skammen fra deres brud på tvekampsloven. Her er kun ideen (sammen med en løs ydre tilknytning) enhedsbåndet; men dette er et senere, mere reflekterende standpunkt.

En art af ideal handlingsenhed er også den slægtharmoni, der er så fremtrædende i nordiske heltesagn: ensartede karakterer og begivenheder gentar sig i voksende målestok indenfor samme æt¹.

8. Handlingen bevæger sig stadig frem til det — i årsagskæde og i tid — nærmeste punkt. Sagnet bryder ikke af for at vende tilbage til noget forud sket; og det flytter ikke skuepladsen, uden at handlingens gang fremtvinger en sådan flytning. *Characteristic of the simple ballad plot is the single narrative stream; synchronistic events are exceptional, and synchronism is never necessary for the working out of the plot*². Dette er „handlingens ligeløb“.

Selv en forholdsvis kunstfærdig folkedigtning som den længste Mærsk-Stig-vise (DgF 145 A) højer sig for denne regel. Den optrækker alle de mindre Mærsk-Stigs-viser i sig, for en stor del ordret, men medtar ikke det optrin at morderne drager til Ribe at købe sig munkekutter; ti dette vilde kræve at man på én gang skiftede skueplads og person. Ligeledes bliver det kun muligt for

¹ S. Grundtvig. Heroisk digtning; min „Danmarks heltedigtning“ I 336 ff.

² Hart, Ballad and Epic (1907) s. 39; med eksempler.

visen at optage Ranes forræderi ved at indlægge en overgangscene, hvor Rane og fru Ingeborg lægger råd op sammen.

Det er lærerigt at se, hvorledes den brede sagaagtige fremstilling af heltesagnet kommer til rette med handlingens ligeløb. Uffesagnet holder over ligeløbet i tid, men springer til nye personer og forhold. Volsungsagnene får guldets forhistorie flettet ind ved at lade Regin fortælle sin fostersøn Sigurd den (således både i Volsungasaga og i den Ældre Edda, på sidste sted nødvendigvis med mundtlig overlevering som hjemmel). I en yngre digtning som Hrolf Krakes saga brister ligeløbet; man tager to gange de enkelte bersærkers historie for og følger den ind i hovedhandlingen i Lejregård. Sådant sker i endnu langt højere grad i de egenlige Islændingesagaer; *nú ferr tveim sggunum fram*, „nu skrider tvende handlinger frem“, hedder det udtrykkelig i Sturlungasaga. Islændingesagaen nærmer sig her til den moderne roman- (og historie-)kunst; og den falder efter sin art væsenlig udenfor folkedigtningen. Ligeløbet er den egenlige folkedigtnings særkende.

9. Person-enheden er ikke mindre væsenlig. Sagnet grupperer sig altid om en hovedperson; det medtar hvad der vedkommer ham, det forbigår alt andet. Føjer det givne stof (f. eks. historiske tildragelser) sig ikke derefter, danner sagnet det om for bedre at sætte alle optrin i forhold til sin hovedperson. Dette er sagnets „midtpunkt-lov“.

Undertiden udgør hovedpersonens oplevelser en ligefrem handlingsenhed; undertiden er det kun en løsere forbindelse af stof, der blot forenes ved et vist hensyn til personens særlige væsen. Blandt æventyrene vil „Den stærke mand“ og „Drengen der ikke kunde blive bange“ være eksempler på en løs og let omskiftelig handling. Amledsagnets ældre del (det foregivne vanvid og faderhævnen) viser midtpunktlovens strænge overholdelse; men Sakses Amledhistorie i sit hele omfang har den „romantiske“ digtnings løsere komposition.

10. To hovedpersoner kan forekomme. Eller snarere: en person kan nærme sig til den egenlige hovedperson i interesse. Især fordeler interessen sig nogenlunde ligelig mellem en mandlig og en kvindelig hovedperson.

Manden er i så tilfælde digtningens formelle hovedperson: sagnet tar sit udgangspunkt i hans skæbne. Kvinden når dog ofte over ham i åndelig dygtighed og i ævne til at fange til-

hørernes interesse. Det er kongesønnens skæbne vi følger, lige fra den gang han endnu ufødt loves bort til trolden; men det er snart Mestermøs snilde som fanger interesse, og siden hendes forladthed og kamp der vækker deltagelse. Det er Sigurd, der er Volsungsagnets hovedperson, men Brynhild som eddakvadene omfatter med deres stærkeste interesse. Ragnar Lodbrok er midtpunkt i en vikingesaga; men i dens finest udviklede form træder han i skygge for Aslogs skikkelse, og igennem sagnet om Kråka og spillemandsharpen hæves hun op imod at være formel hovedperson. I det hele synes der i løbet af sagnoverleveringens mange århundreder at ske en forskydning i vurderingen af kvindens betydning.

11. Når sagnet lader to personer optræde på én gang, fremhæves de som modsætninger i karakter, og bringes ofte også i handlingsmodsatning til hinanden. „Der gik to jomfruer bolde over de grønneste volde, den ene var ved så frit et mod, den anden var så sorrigfuld“ (DgF); „Der sad to fruer og virkede guld, den ene hun var så sorrigfuld“ (DgF 286); i æventyret: „Rige Per kræmmer og fattig Povl smed“; i helte-digtningen Gjukesönnen Gunnar som den svagere men finere karakter, hans broder Hogne som den hårdere; i myten: den stærke Thor overfor den kloge Odin, eller overfor den listige Loke. Dette er den episke modsætnings-lov.

Meget almindelige modsætninger er mellem en god og en ond, en fattig og en rig (undertiden: en kön og en grim), en stor og en lille, en dum og en klog, en ung og en gammel. Hyppig forenes flere af disse egenskaber: en stor og stærk stilles overfor en lille og svag, der tillige er snedig. I en uhyre masse sagn er dette den faste form for mødet mellem trold og menneske.

Den i ydre henseende ringere stedte vil her påkalde tilhørernes sympati.

Blandt myter om tordenguden og hans ledsager har vi både dem der dvæler ved dem som den stærke og den svage (de mere oprindelige) og som den stærke og den listige (Eddaernes Loke)¹.

12. I kraft af modsætningsloven stilles der overfor sagnets hovedperson en eller flere bipersoner med ganske modsat karakter, enten ved at de skabes fra ny eller hyppigere ved at man tildeler de eksisterende bipersoner et så-

¹ Min „Tordenguden og hans dreng“, DSt. 1905, 135 ff.

dant væsen. Prometheus's klogskab får en tåbelig Epimetheus til udfyldning. Når Hervar modig går til sin faders åbne gravhøj, viser kvædet først den flygtende hyrde; når Høgne skal have hjærtet skåret ud, ses scenen først komisk med den rædselsslagne træ Hjalle; Rolf Krake må overfor sig have en gerrig modstander, i Bjarkemål er det Hrørik, i senere sagn Adisl; under heltens kamp med uhyret sidder der en Ridder Rød og skjuler sig (Sigurd og Regin, osv.). Modsætningsloven virker fra sagnets hovedperson ud på dets bipersoner.

Modsætning i karakter ytrer sig i sagnet helst som modsætning i gensidig handling. Den fejle viser sin rænkefuldhed ikke blot ved siden af, men også imod den tapre („Ridder Rød“).

En handlingstype, der nøje svarer til modsætningsloven, er heltens svigefulde død (Roland, Rustem, Rolf Krake, Sigurd Fåvnesbane, osv.). Hans overlegenhed i styrke og mod, hans underlegenhed i rænker træder derved frem på det stærkeste.

En anden sådan type er storkongens ringe efterfølger, der kun hersker i få timer: Hjarvard efter Rolf, Hjarne efter Frode, trællen „Korthår“ efter Conchobar¹.

13. Når to personer optræder som fælles om en handling, er de herved betegnede som svagere end en enkelt. Dette kaldes den episke „tvillingelov“, idet man ved „tvillinger“ ikke blot tænker på dem der virkelig er født sammen, men overhovedet på søskende eller samlevende der optræder med samme egenskaber og i samme rolle².

Taget i videste omfang møder denne type overalt hvor et broderpar eller kæmpepar optræder sammen. I Uffesagnet er Kæte og Vige ringere end Uffe, de når ikke engang kong Adisl

¹ Danm. helted. I 130. ² Andre eksempler på to som karakteristisk for bipersoner men ganske tilfældigt i forhold til handlingen: „to træmænd på marken“ (Hávamál 73), „to lær hang tilbage“ (Háv. 67), „to mænd på vejen“ (Reginsm. 21), „Gjukes datter lod to kæmper segne til jord“ (Atlam. 50); jætten Hymer trækker to hvaler op, men Thor drager Midgårdsormen (Hýmiskviða). — Den følelse af (forholdsvis) ubetydelighed, der knytter sig til to, i modsætning til den mægtighed der rummes i tre, kommer stærkt frem i eddaskvadene (se eks. hos R. Meyer, Die altgermanische poesie nach ihren formelhaften elementen, s. 74—76). Et mærkeligt eksempel er de ovennævnte „tveir Haddingjar“, der forekommer som baggrundsfigurer i nordiske heltesagn; når de sættes ind i en kongestamtavle, bliver de til „þrir Haddingjar“ (Flatøbogen I 26; tre slægtled i rad, og som det sidste tre brødre af samme navn).

der fældes af dem i forening; Uffe rager på samme måde op over de to saksiske kæmper; Starkad over Svipdag og Geigad; Gunnar og Hogne er ringere end Sigurd Fåvnesbane; Akhilleus vilde tabe ved at have en broder ved sin side; for Menelaos eller Ajas går det an; osv. Den store helt står ene, bipersoner kan være dobbelte.

Helt bevidst finder vi tvillingetypen udtrykt blandt Arngrims-sønnerne i Hervararsaga: „to Haddinger de øvede tilsammen én mands værk, fordi de var tvillinger og de yngste, men Angantyr øvede to mands værk.“

En meget karakteristisk „tvillinge“-type er de to kongebørn hvis liv er truet: Hroar og Helge der skjules for Frode; Erp og Eitil som deres moder Gudrun selv dræber; Hrëðric og Hrëðmund der skal stødes fra tronen af Rolf; Signys to småbørn som Sin-fjötle dræber (Volsungasaga); Regner og Thorald ude ved kvæghjorden, efterstræbte af deres troldkyndige stemoder (Sakse I); „Marsk Stig han haver de døtre to, så trange lykke så monne de få“ (DgF 146). Vi kan udtrykkelig påvise at en fordobling har fundet sted: Erp er en virkelig person, søn af Attila; Eitil er intet hunnisk navn men et gotisk og forekommer kun i en enkelt kilde som hans dådløse dobbeltgænger; Hrëðrik (Hrørik) er der ikke grund til at tvivle om som historisk dansk konge og søn af Hroar, Hrëðmund er hans dådløse dobbeltgænger i en enkelt kilde, Beovulfdigtet; Thorald er dådløs dobbeltgænger til Regner, og bærer den i heltedigtningen ganske fremmede sammensætning med Thor-. Disse unge brødrepar synes da opståede ud fra et rent æstetisk hensyn. — Mærk for øvrigt, hvor nøje disse love overholdes: så længe Hroar og Helge er de forfulgte kongesønner, optræder de sammen efter „tvillingeloven“; så snart de er blevne konger, stilles de i modsætning til hinanden — efter „modsetsningsloven“.

I Grækenland er de forfulgte kongebørn ligefrem tvillinger: Amfion og Sethos, Pelias og Neleus, Leukastos og Parrhasios; ligeså Romulus og Remus¹. Frixos der med søsteren Helle flygter på den gyldne væder over Hellespont er det ganske vist ikke; de hører derimod sammen med æventyrets „lille bror“ og „lille søster“ som de svage og forfulgte, altså en lidt fjærnere afændring af samme type.

¹ Derimod anvender Grækerne ikke — således som Nordboerne — „tvillingeloven“ på de slgtede kongebørn: Medea har tre, Klytaimnestra dog to.

I æventyret kan vi se sådanne forestillinger i deres vækst. Af de tre brødre göres de to ældste så ens som muligt, — lige til det at de hedder Per og Povl og ofte optræder sammen overfor den yngre.

Mest fremtrædende er dog „tvillingeloven“ i den rent mytiske verden. Rundt omkring i ariske mytologier står et par guddommelige tvillinger ved siden af den mere ophøjede himmelgud. Men mange guddomme af rang har et par tjenende væsner til ledsagere og bud: Odin har sine ravne, Frey har Bryggve og Beyla. Gudesønnerne optræder parvis: Vidar og Våle hos Odin, Mode og Magne for Thor. Flere af disse grupper kan ikke gøre fordring på høj alder. Helt ned i vikingetidens digtning er loven i fuld kraft: to valkyrjer bærer horn for Odin, skönt én måtte være nok til den forretning; to valkyrjer, Gondul og Skogul, sendes at kære kong Håkon, men den ene af dem er kun stum person. Her afviger digtningen fra sin sædvanlige utilbøjelighed til örkesløse personer.

Det samme parvise forekommer i den menneskelige verden, som digtningen skildrer; hövdingen sender to mænd i sit ærinde. „Kongen heder på svende to: I beder liden Kirsten ind for mig gå“ (DgF); Agamemnon sender to herolder til Akhilleus; Odin hyder Sigmund og Sinfjötle (eller Hermod og Brage) at modtage den nye gæst i Valhal; „Jomfru, jomfru, trolover I mig, otte skøn jomfruer skal tjæne dig, de to skal følge dig ud og ind, de to skal bære dit skarlagenskind“ (DgF 183; på kalkmaleri i Ørslev kirke ses den adelige jomfru med to tærner). Det virkelige liv synes at ha givet den tids mennesker indtryk af „tvillinger“ på de underordnede pladser.

Når digtningen sætter én tjæner alene sammen med sin herre, virker derimod „modsætningsloven“ på dem; han kommer i karaktermodsætning til ham, og derved tillige i virksomhed: Skirne overfor Frey; Tjalfe overfor Thor (DSt. 1905, 129 ff.). Men når „begge bondens børn“ optræder, er de blot et tilbehør til guden.

På ejendommelig måde går det til, når det tvillingagtige par sættes på hovedpersonernes plads. Da virker „modsætningsloven“ til at de må agere mod hinanden. De græske dioskurer tvedeler sig: en lys og en mørk, en himmelsk og en jordisk; ja man sætter dem endogså i kamp om den samme brud. Også de to „tvilling-“ eller „fostbrødre“ i et velkendt europæisk æventyr (det som Hart-

land har behandlet i sin „Myth of Perseus“) bringes i samme mod-sætning: den ene dræbes af broderen, fordi han tror at han skjult af deres store lighed har bedraget ham hos ægtefællen.

14. „Tretals-loven“ og „Gentagelsesloven“. Sagnet har forkærlighed for tallet tre: tre personer, tre ting, tre efter hinanden følgende optrin af samme art, osv.

I det egenlige æventyrs verden kan man næppe røre sig uden at træffe det:

Amor og Psyke (i Apuleius' roman „Det gyldne æsel“). Yngste af 3 kongedøtre ofres til overnaturligt væsen og bliver hans brud; 3 besøg af søstrene, der overtaler hende til at udspejle sin mand; olielampen drypper på ham og han forlader hende; hun søger råd hos 3 gudinder efter hinanden; den sidste af dem, Venus, pålægger hende 4 [i andre opskrifter af æventyret 3] opgaver; under den sidste af dem, vandringer til dødsriget, søger 3 væsner efter hinanden at få hende til at slippe honningkagerne hvormed hun skal mildne dødshunden, men hun fører sin vandring til ende; åbner dog den medbragte dase, men frelses af ægtefællen, der kommer til stede for at gøre ende på hendes prøvelser.

Hvidebjørn kong Valemon (Asbjørnsen og Moe, Norske Folkeeventyr, I nr. 30). Bjørn henter 3 kongedøtre med sig 3 torsdage i rad, beholder den sidste; hun er hos bjørnen i 3 år, får 3 børn, som bjørnen tar fra hende; besøg i hjemmet, lokkes til at tænde lys og se bjørnen, han vækkes ved tælledryppen paa hånden og forlader hende; besøg hos 3 kvinder, ser der 3 børn og får 3 genstande; kommer til troldkonens gård 3 dage før hendes bryllup med bjørnen, køber for de 3 genstande 3 nætter hos kæresten og genkendes i den sidste.

Den blå stud (utrykt ævenlyr fra Østjylland, Grundtvig æv. 3 c): Blå stud hjælper drengen at vogte hjorden; stemor misundelig og vil have den slagtet; han forlanger ifølge en drøm at hun forinden skal ride 3 gange om ilden på studen, hun falder i bålet; drengen rider på studen op ad bjærget til prinsessen; plukker et æble i æblehaven og blå stud må slås med en anden stud med 3 hoveder; have med sølvfrugter, og slås med 6-hovedet stud; med guldæbler og 9-hovedet stud; kaster de 3 æbler i prinsessens skød og hentes tilbage for at ægte hende.

Lige så ejendommeligt er tretallet for den mytiske verden:

Verdensløbet i Voluspå: 3 Burs sønner løfter landene af havet; guderne samles på tinge og ordner verden; 3 mægtige og kærlige aser (Burs sønner) gir liv til træstammer på stranden. Odin gir ånde, Høner sjæl, Lodur gir lod; 3 grumme tursemøer (nornerne) overtar styrelsen: kamp opstår da Guldveig dræbes, „3 gange brændte de hende, 3 gange fødtes hun og lever dog“; Odin slynger sit spyd til hævn; Vanekamp; edsbrud; Balders død; jætteværdene udmales: 3 haller, dværgeættens, jættens og den på ligstranden; 3 haner galer, den røde hos jætten, den gyldne hos Hærfader, den sorte hos Hel; naturens oprør; 3 jætteskarer

fra 3 verdenshjørner: Hryms, Lokes og Surts; Odins og Thors fald; verdensbrand; verdens fornyelse i Balders genkomst; Høner og „tvende brødræsonner“ træder i de 3 Burssønners plads.

3 er i almindelighed det højeste tal, hvis enkelte dele sagnet kan gøre rede for. 5 og 7 betyder „mange“, især af en sælsom eller magisk art. 12 bruges om en sammenhængende flok af følgesvende; 9 spiller en mytisk-religiøs rolle, men er ikke af så stor episk betydning. Højere tal bruges i almindelighed ikke gerne uden at man bygger en trinfølge op til dem: trolden med 3, 6, 9 hoveder (eller med 3, 9, 27).

I østerlandske fortællinger træffes ikke sjældnen en firtalslov i stedet for tretalsloven. Den dukker undtagelsesvis op i Europa, men næppe i det egenlige fantastiske æventyr.

I heltesagn er tretallet stærkt fremtrædende når fortællingen tar et fantastisk skær (Perseus, Vølund, Bødvar Bjarke); ellers synker det — her og i visedigtingen — ned til kun at omfatte mindre væsenlige forhold: Akhilleus forfølger Hektor tre gange rundt om Trojas mur; „De stredes i dage, de stredes i tre“ (DgF); „sovet tre nætter hos mig“ (Gripisspá). Spredt omkring i alskens folkedigtning dukker det op, ligesom tilfældigt: „For N. N. vil vi bukke, for N. N. vil vi neje, for N. N. vil vi vende os om“ (børneleg).

Omvendt er dets fuldstændige eller delvise forsvinding et kendetegn på overgang til boglig digtning. Af et berømt æventyr om de tre tryllegaver og de lange næser har vi 150—200 varianter; men kun i en literær omarbejdelse, Fortunatusbogen, optræder to tryllegaver i stedet for de sædvanlige tre¹.

Tretallet i folkedigtningen udtrykker især at noget er stort (vanskeligt at overkomme, farligt). Helten har tre stærke hunde; trolden har tre hoveder. Rejsens længde udtrykkes ved at helten må først til dyrenes, så til fiskenes, så til fuglenes herskerinde, før han kan få vejen opspurgt; glasbjærgets stejlehed ved at han to gange glider ned og først tredje gang kommer op. Når noget skal fremtræde som et væsentligt moment i æventyret, vil det som oftest være understøttet med en række af gentagelser.

Trerækken kan antyde en gradvis overvindelse af vanskelig-

¹ Antti Aarne, Vergleichende märchenuntersuchungen (disp. Helsingfors 1907) s. 131. Jeg griber lejligheden til at henlede opmærksomheden på dette grundige og værdifulde arbejde (I Trylleringen 3: Aladdin, II De lange næser, III Drengene der åd tryllefuglen).

heder, eller en stadig voksende vanskelighed, kort sagt en stigende række: første gang når helten halvt op ad glasbjærget, anden gang til randen, tredje gang helt op — og tar guldæblet af prinsessens hånd; han møder trold med 3, med 6, med 9 hoveder; osv. Men rækken kan også være ganske jævn: første, anden og tredje bror prøver deres lykke i verden; Mestermø tryller de tre natlige friere fast på ganske samme måde. Her er en forskel fra moderne kunst. Det vilde ikke tiltale vor tids kunstsans at se soldaten tre akter i træk holde vagt ved den fortryllede prinsesses kiste.

Når folkedigtningen har sådan forkærlighed for gentagelsen, synes det navnlig at have sin årsag i at den mangler midler til at udmale den enkelte situation tilstrækkelig fyldig; kun gennem gentagelsen når den til at give en forestilling om hvor væsentligt et moment det pågældende er.

Foruden den bevidste forhøjelse af motivet virker tregentagelsen også til at give fortællingen en vis fylde, som den efter sin skematiske karakter ikke kunde få ellers. Og endelig er tretalskompositionen ikke blot af rent æstetisk, men også af ganske praktisk betydning: herved kan den folkelige fortæller holde rede på sit stof. Tretalsloven er et hovedprincip i den æventyrlige fortællings arkitektur.

15. Når flere stilles efter hinanden, ligger der eftertryk på den sidste i rækken: den yngste af tre brødre, det sidste af tre forsøg; „hver af dem har sønner tolv, den yngste hun har tretten“ (DgF 16); „den ene græd tårer, den anden græd blod, den tredje græd sin moder af sorteste jord“ (DgF 89). Det kaldes „bagvægt“.

Hyppigst drejer det sig om den sidste af tre. æventyrets Per, Povl og *Elspen*; stamsagnets Nori, Østen og *Dan*; Humli, Gizurr og *Angantýr* (kvad i *Hervararsaga*); „Der sidder tre møer i bure, de to spinder guld, den tredje hun græder sin fæstemand under sorten muld“ (DgF 90).

„Bagvægts“-loven gælder også for større antal, når de forekommer i overleveringen. *Hervar* kalder de døde kæmper af graven: „*Hervarðr*, *Hjörvarðr*, *Hrani*, *Angantýr*“ (sin egen fader sidst — fordi han er den væsentligste); i Sakses række af Arngrimssønner *Angantýr* sidst af alle 12 (i isl. sagaer danner han bagvægt i første bogstavrimende gruppe); i Sakses *Fridlevsaga* 12

røvere på -bjørn, og sidst af dem Bjørn, den eneste af dem der optræder selvstændig.

Også for to personer gælder „bagvægt“: „Phol og *Wodan* fore til skoven“ (Merseburgkvadet); „Rige Per kræmmer og *fattig Povel smed*“ (æ.v.); „Hr. Iver og hr. *Esbern Snare*“ (DgF 131), — i folkevisen dog krydset af adskillige andre hensyn¹.

16. På første plads sættes den fornemste eller anseligste. Denne regel om „forvægt“ er ikke nogen særlig episk lov, den gælder al redegørelse: den mægtige gud, den herskende hövding, den ældste broder. Indenfor Aserne begynder man altid med Odin, indenfor vor helteverden med de mægtigste folk, Gøter og Huner (og deres herskere).

En strid mellem „forvægt“ og „bagvægt“, om hvor rækkens egenlige tyngdepunkt skulde ligge, synes ikke at forekomme i overleveringerne. I religiøs fremtræden af guder råder ren forvægt. Odin viser sig med to ledsagere Vile og Ve, der kun er udkløvninger af hans eget væsen; men vi har slet ikke denne gudetrethed i episk situation. Odin optræder med Høner og Lodur ved menneskets skabelse, — i rent guddommelig virksomhed (som tredobbelt 3: ophøjet væsen), ingen af dem er enkeltvæsner og kommer i episk situation, — altså forvægt. Ganske anderledes i den til morskab fortalte, æventyragtige myte: Odin, Høner og Loke vandrer gennem verden, men Loke er altid — mærkelig nok — den handlende hovedperson, i kraft af „bagvægt“².

„Bagvægt“ er sammen med tretalsloven den store regel for episk komposition.

17. I sagnets begyndelse går man fra det enkelte til det mangfoldige, og fra det hvilende til det stærkt bevægede. („Indledningsloven“.) Man vil således nævne

¹ I danske folkevisers begyndelseslinje skal altid den mandlige person stå foran den kvindelige („hr. Peder og liden Kirsten“), den benævnte foran den ubenævnte („Villemænd og hans væne mø“), kongen foran en ringere person; DgF 20 „Havhor konge og Sivor konge“ har i næsten alle opskrifter „forvægt“ (!), svarende til almindelig lyst til at få nævnt hovedpersonen straks (første linje tjæner ofte som en slags titel til visen).

² Således i Idunmyten, Andvaremyten, og den færøske Lokkatáttur. Et andet eksempel: Høj, Jævnhøj, Tredje er en tredobbelt Odin, og har „forvægt“, idet Høj er en kendt skikkelse, de andre kun hans dubletter; men sætter man dem i beretning — som i Snorres Gylfaginning — får Tredje „bagvægt“ og viser sig som den klogeste.

faderen förend sönnerna, selv om han er en ganske ubetydelig bi-figur: „Skammel han bor sig nær i Ty, han er både rig og kåd, så væne haver han sønner fem, de to fors ilde ad“ (DgF 354; det er disse to, som det gik ilde, visen handler om). Den dvælende scene er tjenlig til indgang: „Villemænd og hans væne brud de legte guldtavl i hendes bur“ (DgF 40), „Datter spurgte hun moder: Havde jeg ingen broder?“ (DgF 186; snart efter er hun på vej til grevens gård at befri ham).

For alle arter af folkeminder gælder denne gradvise overgang: fra forestilling af personerne til ganske jævn og daglig handling og derfra til en mere spændt, endende i pludseligt stød. Modsat kulturdigtningen, der ofte springer ind i handlingen! (Undtagelsesvis kan en folkevis — spansk — begynde med den unge faderhævner der rider afsted efter drabet¹.)

18. Fortællingen standser efter en afgørende begivenhed, men nødig altfor pludselig. Det må ikke give et ryk i tilhørerne; stemningen skal have tid til at lægge sig til ro og gradvis svinde bort fra hovedoptrinet.

For at fyldestgøre denne „hvilelov“ tilsættes en særlig slutning, f. eks.:

1) Hovedpersonens senere skæbne, især således at man følger ham over i en varig eller dvælende tilstand; „Sin fader gjorde han ilde sår, hans moder miste en hand; *fordi træder Ebbe Skammelsön så mangen vild sti om land*“ (DgF 354); Niels Ebbesön rømmer til „Norge“ (DgF 154); liden Kirsten jordes i Vester-vig (DgF 126); „hun satte sig på hans ganger rød, hun red til sin moder så væn en mø“ (DgF 183 A). Også under fjærne fantastiske former: roserne fra de elskendes grave mødes over kirkekam, — som en harmonisk fornyelse af de elskendes stræben mod hinanden.

2) Bipersonernes senere skæbne især i forhold til den digter-ske retfærdighed: „Dronningen blev lagt på stejle og hjul, kongen og kejseren de drak jul“ (DgF 126 F); „Tager i nu den onde tærne og sætter hende levende i jord“ (DgF 20); „Det skal du have for tidende, dog de er ikke gode: føde og klæde i kongens gård, den stund vi lever både“ (DgF 145).

3) Synlige minder om begivenheden, herunder også spøgeri

¹ *El infante rengador* (Wolf & Hofmann, Primavera II s. 72). Som mod-stykke: DgF 298 „Svend af Vollerslov“.

af de i sagnet omtalte personer. En folkedigtning i versform har ofte fået et sådant „stedfæste“ i prosafortælling knyttet til sig; Adelbrand har slæbt Landelille til døde efter sig, men siden opbevares hans hoved på gårdens loft og kan aldrig få ro (DgF 311). Når visen er ude, trænger tanken endnu til at dvæle ved de stærke optrin. I de almindelige folkesagn er „stedfæste“ en ligefrem nødvendighed; det ikke blot tjæner til at bekræfte fortællingens sandhed, men også som hvileplads efter det egenlige optrin.

4) Udtalelser om de nærmestes sorg. Et i digt yndet træk er, at fæstemøen dør af savn: Rolands trolovede; „Den anden dags morgen, da dagen gjordes ljus, da var der tre lig i hr. Olufs hus“ (DgF).

Digtningen tåler nødig altfor mange hvilestykker. Er den af mindre omfang, slet ikke mere end et enkelt. Ofte forekommer i forskellige opskrifter af samme digtning forskellige sådanne afslutninger; det er væsenligere, at der er et hvilestykke, end hvori det består. Man frembringer derfor ikke nogen bedre tekst ved at hægte disse forskellige slutninger sammen (således som tidligere udgivere og bearbejdere af folkeviser ofte har gjort). Den fyldigere episke digtning tåler naturligvis mere hvilestof end den knappe; men i det hele undgår folkeoverleveringen ophobning af hvilestof. Handlingens ligeløb og enhed sætter snævre grænser for det.

Hvileloven gælder for alle arter af episk stof. Undtagelse herfra findes måske i en del af de spanske folkeviser: Ridderen sidder lænket i fangetårnet dybt nede, bag døre af jern, kongens vilje er urokkelig og snart skal han dø, — se da åbnes døren og kongedatteren træder ind for at forkynde ham frihed! En ganske egen smag lader her begivenheden virke ved sin pludselighed både i forhold til det foregående og til den følgende pause. Men en så skarp undtagelse fra vanlig folkestil giver netop øje for hvad der er det almene.

Man har hidtil tænkt sig folkedigtningen som bestemt ved et vist åndeligt trin og ved stærkt vedhæng ved det nedarvede. Vi bør gå en hel del videre: anerkende en række overleverede vedtægter for dens formelle bygning, ikke blot udtryk for den almindelige „folkepoetiske“ opfattelse, men bestemte vedtægter for den forestilling der knyttede sig til tal og til plads i rækken.

Her er en opgave for fremtidens forskning. Hidtil har man ved sådanne positive træk haft opmærksomheden henvendt på ganske andre sider end den æstetisk-psykologiske. Nævner jeg „tvillingeloven“, vil man søge i religionshistorisk retning og nævne dyrkelsen af dioskurerne som udgangspunktet, måske endog forlælle at denne dyrkelse er udspring til alle mytiske tvillingepar. Men selv ud af de få eksempler jeg har givet på at de to ensartede altid udtrykker noget svagere end den enkelte (og det var let at forøge dem i stort omfang) vil man se, at de episke „tvillinger“ slet ikke er noget dødt lævn, men en digtningsskabende kraft, omfattende væsner der står ganske udenfor kultus (valkyrjer, ravne, de i heltedigtning overgåede historiske skikkelser), og forgrenende sig i en mængde særlige tilfælde, der står dioskurbegrebet fjærnt, men ligger som umiddelbare udslag af den episke tvillingopfattelse. Man vil ikke ud fra religionshistoriske forestillinger kunne nægte tilværelsen af en episk tvillingelov.

Et næste spørgsmål er, om den episke tvillingelov måske er affødt af den religiøse dioskurforestilling. Det er jo muligt. Det er muligt at dioskurguderne går tilbage til en tid, hvor man ikke havde den forestilling at det ensartede par egnede sig bedst til tjenende eller bipersoner. Men hvorledes man skulde gøre en sådan udviklingsgang sandsynlig, véd jeg ikke. På den anden side lader de guddommelige dioskurer sig forklare ud af den episke lov: Grækernes Kastor og Polydeukes, Indernes Açviner er gudesendebud og knyttede til en mægtigere guddom, efter det samme princip som Odin sender to valkyrjer at kære kong Håkon til sin hal. Religionshistorikerne vil, så vidt jeg véd, forklare dioskurerne af morgen- og aftenstjærnen; men er disse lysfænomener så nært sammenhængende, at de af sig selv vil afføde tanken om et par tvillingbrødre der følges ad? eller forudsætter de ikke snarere et underlag af episke tvillingeforestillinger for at opfattes på den måde?

Det er ikke min sag at forske dioskurernes udspring; lad religionshistorikerne om det. Det er mig nok at påvise, at alt hvad der kommer indenfor det episke fortællestof går ind under disse love, enten det er helligt eller profant. — og at forskerne bør kende og ta hensyn til de episke love, når de vil udnytte myterne som religionshistorisk kildestof.

Jeg hævder ikke at „episke love“ er den eneste kilde til sag-

nets udvikling. Det er langt fra mig at nægte, at f. eks. tanken om en mørk og en lys dioskur kan ha et eller andet lysfænomen til forudsætning. Men når modsætningen imellem dem træder så stadig frem, er det ikke bare som lævn fra en for længe siden tabt naturbetydning, men fordi en stadig virkende kraft er til stede: sagnverdensens „tvilling-“ og „modsætningslove“ krysser hinanden. Enhver der har givet sig af med sagnstof — indgående og uden nogen forudfattet hypotese om dets oprindelse — véd hvilken drift til nydannelse der opstår i dets livsløb, og at denne nydannelse i høj grad bæres af en drift til at danne det i lighed med det øvrige kendte sagnstof¹. Derfor, hvad enten sagnet har sit udspring fra omverdens-forestillinger eller fra en blot sagnpoetisk virksomhed, er det under de episke loves magt og bearbejdes til overensstemmelse med dem. Hvad der strider for stærkt imod dem, afstryges ved selve indgangen til sagnets verden; hvad der gör sig mindre fremtrædende, omdannes i tidens løb.

Hvad her er udtalt med „tvillingeloven“ for øje, gælder naturligvis på samme måde f. eks. „tretalsloven“. Tretallet spiller en rolle i den guddommelig-mytiske verden, og i mange enkelttilfælde kan en gudeskikkelse ha bragt den med sig til myte, ja til æventyr; men der er intet som tyder på, at vi her har selve oprindelsen til tretallet. Vi ser f. eks. folkestamsagn, der stadig lader folket selv og de to nærmeste nabofolk udgå fra en gruppe af tre brødre. For Jøden er det Sem, Kam og Japhet; for Perseren er det de tre slæfædre for Turanere, Iranere og Arabere, — i begge tilfælde hele den folkeverden som folket kunde overskue. Æventyrets unge helt, der går til dyrenes, fiskenes og fuglenes herskerinder, får således søgt hele den jordiske verden igennem, og finder først sin tabte brud i „slottet ved verdens ende“. Men også Hellenernes tre højeste guder, Kronos' sønner, er bestemte ved den samme fordeling. Har måske livet selv budt den fjærne tids mennesker sådanne æmner til iagttagelse, at de uvilkårlig ordnede alt i tregrupper?

Selve løsningen af udsprings-spørgsmålene bör dog ikke være vor nærmeste opgave; men den tydelige udmåling af de episke love. Både deres bestemte formulering og undersøgelsen af deres rækkevidde: hvilke folkedigtninger der mest afgjort underordner sig hver enkelt af dem, og hvorvidt de optræder som bundne til

¹ Se min „Danmarks helteedigtning“ I, indl.

et bestemt kulturtrin. Så vil vi altid senere vinde overblikket over deres grundlag i menneskeheden (eller den tidlige menneskeheds) sjæleliv.

Dog ved siden af de nye opgaver som de „episke love“ stiller os, lærer de også at løse de gamle problemer på grundigere måde. De griber ind i vor daglige undersøgelse af sagnenes slægtskab. Jeg tar et eksempel. Man har formodet slægtskab mellem et indisk æventyr og skabelsesberetningen i Voluspå: tre guder finder to træer som de danner til mennesker, Odin gir ånde, Høner sjæl, Lodur blodomløb og levende farve. I det indiske æventyr danner fire kunstige mestere en kvinde: den ene skar hende ud af træ, den anden malede hende, den tredje gav hende skønne træk, og den fjerde gav hende sjæl, — og så stredes de om hvem der skulde ha ret til at ægte hende¹. Den karakteristiske lighed imellem dem er den på flere fordelte levendegørelse af træstammen. Men denne lighed er i virkeligheden slet ikke rammende; det er en grundsætning i episk fremstilling (omtalt under „tretalsloven“ og „gentagelsesloven“) at enhver vanskelig opgave kun løses ved en række af ensartede handlinger, snart udførte af den samme, snart af en række personer der udfylder hinanden. I enkeltheder er de to historier afvigende; og på den fælles overholdelse af en episk lov kan man ikke bygge bevis for slægtskab².

¹ F. v. d. Leyen, Märchen in den göttersagen der Edda, s. 12.

² Den skikkelse, hvori de episke love her fremtræder, har de væsenlig faet under samtaler i det filologiske laboratorium i efteråret 1905. Jeg formulerede almensætningerne forud og de andre deltagere gav eksempler og tilføjelser dertil. Fra Gudm. Schütte, der en tid deltog, stammer det væsenlige i formuleringen af „forvægt“ og „bagvægt“ (jf. nu hans Oldsagn om Godtjod, s. 95 ff., og DSt. 1907). Carl Ludvigsen har bl. a. ydet dioskur-eksemplet (langt mere gennemført end jeg her har meddelt det). Opfattelsen af tretalsgrupperne som naturbetingede er Astrid Lunds. Fra fru Sofie Olrik stammer en stor del eksempler og nærmere udførelse af tankerne. Desuden gjorde vi småundersøgelser over de episke loves forekomst hos ikke-europæiske folk, ved at man tog en vilkårlig valgt sagnsamling fra et folk med lavere kultur. Nogle af disse resultater vil blive meddelte i det følgende. De kan naturligvis ikke gøre fordring på at være udtømmende granskning af en sagnverden, men har en vis interesse som stikprøver og til at vise den fremgangsmåde vi har brugt.

C. BREDAHLS UNGDOMSDIGTNING.

VED

O. THYREGOD.

I.

I en Avisartikel skriver Bredahl om sine Ungdomsoplevelser: „Stundom indtraf ogsaa et og andet, som tilbørlig udsmykket kunde tage sig godt ud i en Levnedsbetegnelse, ifald jeg vilde gøre mig til Helten i en saadan“; men i et Brev til Vennen Ingemann udtaler han sig (^{29/10} 1840) i modsat Retning, og da han paa Opfordring omtrent samtidig begynder paa og nogle Aar før sin Død fortsætter med virkelig at gøre sig selv til Helt i en (utrykt) Selvbibliografi, forekommer det ham misligt, og han „nødes til at slaa Svinker for om muligt at bøde lidt paa det skindmagre Stof, naar han ikke vil gøre sin Helt til noget stort paa Sandhedens Bekostning“. Naar man nu betænker, at den, der skrev alle tre Meddelelser, i sin Ungdom flere Gange var udsat for Livsfare, kan man ikke antage Avisartiklens Udtryk for ligefrem Overdrivelse.

Med fantasirig, plastisk Fremstillingsevne digtede Bredahl sine *Dramatiske Scener* under Indtryk af den Sjælenød, hvorunder hans Udvikling var foregaaet; han var i *Sultan Mahmuds Pilgrimsgang* netop i Færd med at forsøge sig i psykologisk Skildring; hans Interesse for de sociale Tilstande bevirker imidlertid, at hans Psykologi bliver ufuldkommen; men naar han paa dette Tidspunkt saa tilbage over det Liv og de Oplevelser, der havde givet ham saa rigt Stof til Digtning, maatte han mene, at hans Ungdomsliv havde rummet usædvanlig store Begivenheder og Impulser, og først efterhaanden, som Kræfterne svigtede og han sad tilbage ukendt og med stadig Kamp for Eksistensen, indsaa han, at ogsaa denne Antagelse var en af de bristede Illusioner, hvoraf hans Liv havde haft saa mange.

Bredahls Ungdomsliv er endnu uoplyst, og det er af to Grunde vanskeligt at skaffe fuld Klarhed over de personlige Tilskyndelser, hvoraf hans Digtning er opstaaet. Mange ældre officielle Dokumenter synes; det er knapt nok, vi kender Tid og Sted for hans Fødsel — eller det er hidtil angivet galt. Men dertil kommer, at de Meddelelser, hvori han til Vennerne eller for Offentligheden har udtalt sig om sit Ungdomsliv, er saa kortfattede og har paa talrige afgørende Punkter saa iøjnefaldende

Lighed med, hvad hans store Forbilled Joh. Ewald beretter om sit Levned, at man kunde være tilbøjelig til ikke at anse Bredahls Meddelelser for overensstemmende med de Indtryk, han modtog under og umiddelbart efter Oplevelserne.

Korrektheden af hans Meddelelser hæves imidlertid over enhver Tvivl paa de Punkter, hvor hans (hidtil utrykte) Ungdomsdigtning med Samtidighedens troværdige Røst gör Rede for hans Oplevelser og hans Stemninger. Blandt de Papirer¹, Bredahl efterlod ved sin Død, findes et Hefte (ca. 200 Sider), som han selv har betitlet *Adskilligt*; det indeholder Digtninge fra Tiden 1808—17, tillige findes enkelte løse Ark, Blade og Optegnelser fra samme Periode. Paa Grundlag af dette Materiale er det muligt at følge Digteren længere tilbage end hans trykte Digtning lærer os ham at kende — tilbage til et mere umiddelbart Standpunkt, hvor Oplevelserne giver sig direkte Udslag i Digtning, og hvor de fremmede Paavirkninger er kendelige som Dragter, der ikke helt passer den Person, der bærer dem.

Den Ungdomsdigtning, som Bredahl har gemt paa Bunden af sin Dragkiste, har han ikke villet lægge frem for Publikum², og han har gjort Ret i at gemme den for profane Blikke, thi det er et naivt Sjæleliv, den aabenbarer; men i al sin Umiddelbarhed afslører den visse oprindelige Aarer i Bredahls Digtning; den meddeler adskillige Bidrag til Opfattelse af hans ejendommelige Udvikling, og derfor har det Betydning, at den dog ikke er gaet til Grunde.

Kun et af de ældste Digte — hvis man her tør bruge dette Ord — synes at pege helt tilbage til Skoletiden, og det er bevaret under saadanne Omstændigheder, at det tydeligt fremgaar, at Bredahl ikke har villet forholde Efterverdenen dette Barndomsminde. Det er en Oversælt-

¹ Indholdet af de Haandskrifter fra Tiden for „Scener“ne og de følgende Tidsrum, som ved Familiens Velvillie befinder sig i mit Værge, kan jeg her ikke gøre Rede for, da det vil blive for vidtløftigt; men jeg maa tillade mig at anmode enhver, som er i Besiddelse af Bredahl-Haandskrifter, om venligst at overlade mig disse til Brug for et Arbejde om Digteren.

² Om Heftet *Adskilligt* tør man antage, at han har tænkt sig dets Indhold læst af andre, og at han har indskrevet dets Digte (fra S. 1 til 176) i eet Træk, og dette tør man maaske antage er sket 1812. Øverst paa Titelbladet findes nemlig en Udregning foretaget: 1812 — 948 = 864. Han har, tænker jeg, i 1812, mens han var i Gang med Indskrivningen, foretaget en Udregning for maaske i den „Vandmandske Tidsregning at komme til et Aarstal, som dog ikke er kommet til Anvendelse i Digtet, der omtales nedenfor, i Lighed med den kyllhanske, han har gjort i „Dramatiske Scener“ V S. 62—3.

Har han trængt til Selvforsvar for, at han gav sig til at gøre Udvalg af sine Digte, da har han kunnet finde dette i et Par Linier i et af de indførte Digte

... hvad jeg putter hen i Krogene
— det sker kun sjældent, men det kan dog ske —
vil jeg som oftest glemme,
og det er Læseren til største Skade!

Disse Linier tør maaske anvendes, hvis Læseren skulde finde, at her er medtaget for meget af hans Poesier.

telse fra Latin¹, skrevet paa en Lap Papir, som ved Skæbnens Ugunst er blevet overklippet; men med stor Omhyggelighed har han syet de to Stumper sammen, saa man læser:

Naar Du til nogen Dig betror
som Ven, Du være varsom min Broer!
den ubekjendtes Hjerter tit
kan være Gift, og det er — skidt.

Og nedenunder er med pyntelig Omhu antegnet: „Denne er en gandske mageløs Oversættelse af Sir Christian Bredahl.“ -- Dette lille Træk paa Bredahls burleske Naivitet bør anføres som Korrektiv til Ingemanns altfor mørkt tegnede Skoleprofil; i al sin Ubetydelighed er jo Oversættelsen, og Tilføjelsen ikke mindre, karakteristisk baade fra Tankens og Formens (Ordvalgets) Side.

Bredahl blev jo Student 1801, men vi ved meget lidt om hans Studenterophold og hans Studier; at disse ikke interesserede ham, viser Resultatet. Han opgav dem og vendte tilbage til Sorøegnen. Omtrent samtidig med at han opgav Studierne, var det at han, efter sin egen Udtalelse paa Grund af en ulykkelig Forelskelse, besluttede sig til at slentre gennem Livet. Man spørger strax: Hvem, naar og hvor var hans udvalgte, og hvert enkelt af disse Spørgsmaal indeholder saa forskellige Muligheder, at vi foreløbig maa opgive dem og nøjes med det enkle Faktum, at han var ulykkelig forelsket, og i Stedet spørge: Hvad blev Resultatet af hans ulykkelige Forelskelse og hans Beslutning? Og her møder hans efterladte Papirer os med Svaret.

II.

Et af hans Digte begynder:

Jeg synger -- nej! Det var mit Spøg, Hr. Læser!
Jeg stemmer Harpen — ikke heller!
Jeg ganske simpelt hen fortæller,
saa godt jeg kan, om mine Hændelser,
da jeg forleden efter Mettes Griller
(saa hedder Musen her)
til Hest paa Pegasus slog nogle Triller
iblandt Plejåderne og mistede i Luften
Fornuften.

Digitet fortsætter med fuldstændig baggesensk, travesterende Lethed, hvorunder kun glimtvis Bredahls tungere Aand giver sig til Kende. At Baggesen en Tidlang kan have været Forbilledet for Bredahl, skulde man maaske forsvore; men maaske begaar man ingen Fejltagelse ved at antage, at Forbilledet eller Henlederen af Bredahls Opmærksomhed paa

¹ Da jeg forgæves har eftersøgt Forfatteren til det latinske Epigram, anfører jeg det, da maaske en Læser kan meddele Forfatteren:

Cui fidas videas, non cuique est fidere tutum
saepe sub ignoto corde venena latent.

Som Motto for hele Heftet Adskilligt har han anvendt de sidste Linier af Horatius Ars poetica:

Doctum indoctumque fugit . . .
Quem vero arripuit, tenet occiditque legenda
non missura cutem, nisi plena cruoris hirudo.

Baggesens Digtning har været den fælles Lærer, Wöldike i Slagelse, der som bekendt hjalp de digterisk anlagte blandt sine Elever lidt paa Vej ogsaa med Hensyn til Formen for deres egne Poesier. Er dette rigtigt, for man maaske ogsaa antage, at det er Wöldike (hvis Fætter blev gift med Anna Hedvig Jacobsen, som han traf hos Ewald i Rungsted), som har indført Bredahl i Joh. Ewalds Digtning, og gennem denne modtog Bredahl langt varigere og dybere Paavirkning. Bredahls allerførste Digtning er, som ogsaa det følgende vil vise, i den Grad ewaldsk, at man har vanskeligt ved at sige, hvor Ewald-Paavirkningen holder op og Bredahl selv bryder frem. Forholdet er saa fremtrædende, at det ikke som Baggesen-Paavirkningen kan illustreres ved en løsrevet Strophe af et enkelt Digt, det maatte forfølges gennem den Stofmængde af ewaldske Udtryk, Versformer og Tanker, som findes i de ældste Digte.

Blandt de allerførste Digte i Heftet *Adskilligt* findes en lille Cyklus bestaaende af Digte: „Almas Sang“, hvortil slutter sig Faderens velsignende Udtalelse, „Vilhelms Sang“ og „Den lykkelige Moder“. Det første af disse Digte er skrevet til Melodien til „Bag grønklædte Bakke“, hvilket er Begyndelsen til Ochenschlägers sentimentale Vilhelm (Saml. Værker Bd. 24 S. 4 ff.), der tryktes 1802 og senere fik stor Udbredelse som Skillingsviser. Bredahls Digt minder i Ordlag og Stemning meget om sit Forbillede, men det er lysere og slutter med, at Faderen udtaler sin Velsignelse i ret religiøst-rationalistiske Vendinger. Det andet Digt indeholder Vilhelms Glæde over Forbindelsen; men her er det Ewald, som er Forbillede for Rytme og Ordvalg; thi dette Digt er det samme, som genfindes i „Dramatiske Scener“ (IV S. 40—1). Det tredje Digt er heller ikke udpræget bredahlsk. Udtalelse af Glæde over et nyt Menne-skelivs Begyndelse er jo i sig selv ikke særlig fremtrædende hos ham:

... See Vilhelm, see, min Smertes Lön,
din förstefötte Sön!

Har Barmen Rum til al sin Lyst,
har Læben Ord til al den Glæde,
som lejr sig i dette Bryst?
Hvad kan din Alma mer end græde?
Kom Vilhelm, lad os knæle ned
i vor Lyksalighed!

Mærkeligt er det forøvrigt, at Bredahl, hvis Rejser hele hans Liv igennem synes at have indskrænket sig til Ophold i Kallundborgegnen, hvor han er født, i Slagelse-Sorøegnen, samt i København, kom i en vis Berøring med Ewalds Yndlingssted. I et Bryllupsdigt (1817) til Jomfru Dorothea Voigt, hos hvis Fader Bredahl en Tidlang havde Bolig, besynger han:

Den Fryd, som Naturens og Kærligheds Gud
om Rungstedlund spredede ud.

Jomfru Voigts Brudgom hørte nemlig hjemme i Rungstedlund, og denne Omstændighed udnytter Bredahl til at benytte det ca. 8 Aar gamle Digt i „Rungsted Lyksaligheder's“ Rytme for med det at medgive Bruden en Paamindelse om det nye Hjemms Skönhed og Minder:

Hvor tryllende Egne
 et Eden indhegne,
 omkredse dit [o: Ewalds] Minde og nævner dit Navn,
 o Skjald! og begræde dit Savn [o: Savnet af Ewald].

hvortil han knytter en Bebudelse af den Lykke, hun vil finde:

Velsignet blandt Dage
 er Du, som mig første Gang lærte
 min Lyst at modtage,
 min Peter ved bankende Hjerte!
 O stedse Du byde
 min Taare at bryde
 sit Hegn og at mæle og rulle i Lyst,
 som venligen tyer til mit Bryst!

*

*

*

Saa syng Du, o Pige, naar engang
 din Elskovsdag i Middagslue straalur;
 og Hjertet fylde Øjets Offerskaaler
 med Glædens Taarer under denne Sang . . .

Han skildrer Egnens Skønhed. Idylliske Naturskildringer var ellers ikke Bredahls stærke Side; men Ordvalget viser ogsaa, at Skildringen er digtet mere paa Følelse og Laan end paa Selvsyn. Men denne Omformning af det ældre „Vilhelms Sang“ modtog senere Fornylelse, da det omarbejdedes til det Digt i „Dramatiske Scener“, som Norna har modtaget af Rutli. Paavirkningen fra „Rungsteds Lyksaligheder“ er stadig tilstrækkelig fremtrædende og ikke til at tage fejl af¹; men denne Paavirkning er altsaa, som paavist, betydelig ældre end Scenerne. — Det er jo ikke helt ualmindeligt, at Digtere omformer gamle Lejlighedsdigte til Benyttelse i højere Poesi; men hos Bredahl har man hidtil manglet Materiale til Undersøgelse af hans Poesier og Bestemmelse af deres første Udspring. Dette er dog foreløbig en Sidebemærkning. Forholdet til Ewald trænger til nærmere Redegørelse. Det er jo nemlig ikke blot Naturglæden, som har paavirket Bredahl, det er tillige det ewaldske Hang til Knæfald og den overstrømmende Tilbedelse af den Guddom, der virker i Naturen og fordrer Skabningens Lovsang, som er gaaet Bredahl saaledes i Blodet, at han øjensynlig gør sig de allerstørste Anstrængelser for at faa denne Forkyndelse frem saa ofte og saa højt som muligt. Den tydeligste Fornemmelse heraf faar man i et stort Digt, en Drøm „E[walds] Grav“, som ved den Uhygge, det skal vække, og den Kirkegaardsstemning og Spøgelseverden, det opruller, peger hen paa, at Bredahls Ungdomsdigtning er baaret frem af Storm- og Trængselstidens stærkt pulserende, mørkerøde Eksaltation — noget Bredahl trods al Forstandstro aldrig blev kvit.

Det er Midnat², Maanen lyser over Dalen, hvor dyb Stilhed hersker. Digteren, som i Naturens dybe Tavshed hører Lovprisning af Skaberen, vækkes til endnu dybere Andagt ved midt i Stilheden at høre en men-

¹ Jvf. Georg Brandes, Samlede Værker I (1899) S. 432. ² Læseren vil formentlig her og i det følgende nemt mærke, naar det er Bredahl, som indirekte fører Ordet.

neskelig Stemme i Sang opfordre Naturen til Andagt og Lovprisning. Digteren gaar efter Lyden af denne Stemme og kommer til en Hytte, hvis ærværdige og graahærdede Fjer, Døden, byder ham velkommen og indleder en Samtale om Dødsfrygt, kryster Digterens Haand i sin iskolde og peger paa de hvide Skygger, der under Sang begiver sig til Ewalds Grav. Sangen fortsættes, nye Stemmer falder ind, og vekselvis besynges Ewald og Gud, indtil Morgenens falder paa, da Sangen forstummer, og Digteren paa Oldingens Bryst ser, hvem han har gæstet:

„Død“! raabte jeg ængstelig — og vaagnede just i det samme.

Hvad der forbavser i dette Digt, er dets aldeles ubetydelige Indhold. Erindrende om de talrige Fester en Menneskealder tidligere for afdøde Digtere (f. Eks. den baggesenske Kreds i Hellebæk ved en falsk Efterretning om Schillers Død) strømmer den over af Svulst, som trodser ethvert Forsøg paa Beherskelse. Men midt i den stærke Hensvimlen i Mystik møder dog ægte og vel afvejede Udtryk for den Ewald-Beundring, Bredahl nærede og bevarede hele Livet igennem, og tillige findes her Udtryk for en varm og oprigtig Hjertensgodhed, som er sjælden hos Bredahl og mest kommer frem, hvor han stiller sine Personer i Forhold til Blomsterverdenen.

Da Dødningsene forsvinder for den frembrydende Morgendæmring (under et Kor, hvis sidste Strofe senere er benyttet som første og sidste Strofe af Digtet „Ved min Faders Grav“), skildrer Bredahl Morgenens bryde frem:

Skyen rødmer, Purpurkilder
vælde ud fra Østens Favn.
Lunden gyldnes, Blomster græde
klare Perler. Liv og Glæde
myldre i den store Kjæde,
alt udraaber Godheds Navn!

Ewald-Beundringen og Paavirkningen fra Ewald følger Bredahl gennem hele hans Ungdomsdigtning, saa at den præger hans Tanker og undertiden endog hans Opfattelse af rent personlige Oplevelser.

Et Digt, som med al sin Svulst kunde være digtet af Oehlenschläger og, ganske vist stærkt forkortet og en Kende mindre religiøst, tænkes optaget i hans „Digte 1803“, har Titlen Idylla og Halvor med Underskriften „Min Lovise tilegnet“. Første Strofe anslaaer straks den naivt romantiske Tone, som gaar igennem hele Digtet:

Blidt smilede Maanen fra Himmelens Blaa
til Dalen ned;
i Lundene hørtes de Sangersker slaa
om Kærlighed.
Men Graven favner Idylla.

Det indeholder en Fortælling om et ungt Pars Elskovsvaande og gudhengivne Verdenssmerte: Halvor overfaldes og dræbes i Skoven af Snigmorderen Oller, og Idylla finder hans Lig, medens hun, i fuld Overensstemmelse med Tidens kunstneriske Krav, gaar og synger et „Oldkvad“ om Haldurs og Nornas ganske tilsvarende Skæbne; hun rystes ved Synet af Liget —

Ej hørte man Klage, ej Purpuret slaa
i Hjertet, som brast.

Det er ikke uden Interesse, at et saa romantisk, udslidt Emne har kunnet formaa den senere Kejserskjald til at vælge Folkevisetone med gammeldags Ordlag, og det forekommer mig, at Tilegnelsen og en enkelt Fodnote særlig maa vække Opmærksomheden baade ved sit Indhold og tillige derved, at de er udeladte i en senere Renskrift (i et Hefte, som indeholder Afskrifter af Digte tildels af andre Forfattere).

Tilegnelsen til min Lovise betragter jeg som et Vidnesbyrd om, at Digtet er forfattet eller indskrevet i *Adskilligt* under en Forelskelse; og jeg finder en direkte Udtalelse heraf i Strofen:

Hvi blegner Dit Purpur? Hvi bøjer Du Dig
saa ømt til mit Bryst?

hvortil slutter sig Forklaringen: „Rosen paa hendes Barm, som modtog Taarer fra Øjet — Kan Du græde med Idylla, Lovise?“

Der findes i Heftet *Adskilligt* et andet Digt, som indeholder mere tilforladelig Udtryk for de Følelser, som besjælede Bredahl overfor den saakaldte Lovise, nemlig Digtet „Ode til den sorte Streng paa min Lirc, samt et Par Ord til min Lovise“. Med Hensyn til dette Digt udtaler Bredahl, at han næppe selv forstaar det, og den, som læser det, maa indrømme, at det paa mange Steder er endnu mere mystisk end det tidligere omtalte, det er derfor uigengiveligt i alle sine Enkeltheder; men Grundtanken er: Digteren spørger, om Lyrens sorte Streng, hans Melankoli, kan vinde ham Laurbær:

Kan Ætren skælve ved min Stemme
og bære den fra Pol til Pol,
naar dine Huler Skygger gemme,
som mørkne selv en Ewalds Sol?

Digteren vender sig bort fra den luende Begejstring, men paakalder kun Elskovsgudinden, og han slutter med en Henvendelse til Gudinden, i hvis Slutning det hedder:

. . . den Skat, som købes ej
for alle Perus røde Gruber —
Den Blomst, som sikker dig din Vej
selv mellem Zahras Sønners Struber —
Det var din Barm, du Himlens Datter,
som bød min Røst forstumme her,
hvor ingen Tanke overnatter,
som jo et Uskylds Foster er —

Vogt denne Blomst, Uskyldige!
som voksede med din Bar[n]doms Dage.
Dens Liv er Lyst blandt Blomsterne,
dens Død er Graad og vildsom Klage,
kun Dyd er dens Beskytterinde,
Lovise! Du skal elske den,
og fra dens Væld skal Nektar rinde
og sødt beruse Sangersken.

Disse to Digte viser os Bredahl optaget af Kærlighed; den elskede

har begejstret ham til en Bùrgersk Ballade, der med al sin Svulst forraader, hvad der rørte sig i hans Sind; ikke mere behersket er „Oden“; thi ogsaa den vidner om et oprevet Følelsesliv. I Navnet Lovise ser jeg det *nom de guerre*, som Bredahl i sin Ewald-Beundring laaner fra „Rungstedts Lyksaligheder“, og han opfatter den Kvinde, han benævner med dette Navn, baade som inspirerende Muse for og interesseret Læser af hans Aandsfostre.

I et Digt, der øjensynlig er senere — maaske endog et eller to Aar —, er den elskede mere jordisk og Inspirationen mindre højstemt; det er ogsaa kun hendes Fødselsdag, som har givet Anledningen til:

Pryd, som Uskyld ene giver,
Pligt, som kær for Hjærtet bliver,
Dyden og den Kærlighed,
som ej saarer, men opliver,
følge hvert af dine Fjed.

Saaledes begynder et Lykønskingsdigt, som helt igennem holder sig i samme Højde. Men Bredahl, som ellers sparer paa Papiret, har her ødslet en hel blank Side paa et kaligrafisk: „Til Jomfru G. H. . . . paa hendes Fødselsdag“. I Jomfru G. H. . . . ser jeg samme Person, som ellers i Heftet *Adskilligt* kaldes Lovise, og i den Omstændighed, at Bredahl her er saa flot med Papiret og nøjes med Prikker, skönt han ellers i Heftet skriver sine bekendtes Navne helt ud, ser jeg Vidnesbyrd om, at G. H. . . . har staaet hans Hjerte nærmere, end han har villet vedkende sig paa Papiret, som han maaske, da Heftet sammen-skrevs, har tænkt sig bevaret for andre. Og hele denne Kærligheds-historie, hvortil de tre Digte giver Indblik, finder jeg afsluttet ved et fjerde Digt — ikke opbevaret i *Adskilligt*, der bl. a. afsluttes med Digte, der optoges i hans Scener, — men i et 16 Siders Ark, der bestemt kan siges at hidrøre fra Tiden efter 1810; det første Digt er nemlig „Ved min Faders Grav“, der var indrykket i Berlingske Tidende for d. 14/12 og atter 21/12 1810¹, dets andet Digt er „Til Sophie Hedvig“, der stod indrykket i Berlingske Tidende 24/12 1810, og det indeholder derefter: „Til Peder Jappe, som frelste mit Liv² d. 1. Jan. 1811“.

I dette Ark findes uden Overskrift og med noget utydelig Hurtigskrift, som muligvis er Vidne om Sindsbevægelsen under Nedskrivningen, det Digt, jeg mener bør anses som det fjerde i Bredahls Kærlighedsbog. — Læsere, der ikke har indgaaende Kendskab til Bredahls omformende Digtning, og som ikke har Forstaaelse af, hvor sjældent han udtrykker sin Tanke og navnlig sin Oplevelse lige ud, vil maaske finde, at selv dette fjerde Digt ligger Oplevelsen fjernt; men Kendeie af Bredahls Digtning behøver kun at mindes om Oplevelsen med den gamle Kone, paa hvem Skovfogden løsnede et Skud, hvilket jo „kyhlamiseredes og omkalfatredes“. — Efter denne Bemærkning meddeles Digtet fuldstændigt; et bortrevet Hjørne af Bladet vil neppe volde Vanskeligheder med Hensyn til Forstaaelsen.

¹ Jvf. O. Borchsenius: To Digtene (1886) S. 77—78 Fodnoten. ² Jvf. Arentzen: Baggesen og Oehlenschläger VII (1877) S. 452.

Velkommen, Glimt fra Himlens hvalte Blaa!
 Hyl ej dit Aasyn i de mørke Dampe!
 Rul ren og klar iblandt de Stjerner smaa,
 du blege, underlige Midnatslampe!

Nu smiler blideligt dit blanke Skjold;
 som hendes Blik dit Aasyn er at skue!
 Du er saa skøn — men ak, du er saa kold,
 du est Ophelia, du blege Lue!

‡‡

Kom hid, du Yngling, som saa ensom gaar
 imellem Grayene ved Midnatstide!
 Med Guldskrift hist din Skæbne skrevet staar:
 „Hos Gud skal ej dit arme Hjerte lide.“

‡‡

Ak, ogsaa mit slog een Gang højt og varmt,
 det slog for dig, min Kummers Skaberinde!
 Nu er det bristefærdigt, tomt og armt —
 Ophelia! Det bløder ved dit Minde!

Velsignte Taare! sig, hvor kom du fra?
 Har du dit Fængsel brudt for mig at glæde?
 Er du den sidste for Ophelia,
 og skal mit Øje aldrig mere græde?

Tror du at skabe Medynk i et Bryst,
 som Lynet selv forgæves skulde ramme?
 [V]ilst du forandre Hjertets Sorg til Lyst,
 [og] skal dets kolde Purpur atter flamme?

[?]Fors]vinde! Vanvids Foster! o forsvind!
 Synk i din Grav! Du lindrer ej min Smerte.
 Nedrul som Ligsved fra min blege Kind,
 du smelter ej hint [ø: hendes] kolde Marmorhjerter!

Hist oppe skrevet staar med gylden Stil:
 „Hos Gud skal ej dit arme Hjerte lide.“
 Vær mig velkommen, hulde Dødningsmil!
 Du viste mig den Skrift ved Midnatstide.

At „Lovise“ og Mærket „G. H. . .“ her er afløst af „Ophelia“, vidner jo om Bredahls Shakespeare-Læsning; men at lægge mere deri vil neppe være rigtigt.

Vi har altsaa ved disse fire Digte faaet et Blik ind i Bredahls Sjæleliv — men heller ikke mere; vi staar stadig lige uforstaaende overfor Spørgsmaalet om hans Oplevelse og om hendes Stemning overfor den ejendommelige Digternatur. Vi husker hans Omtale af den ulykkelige Kærlighed, der indgav ham den Beslutning at slentre gennem Livet; men mere har vi hidtil ikke vidst. Er det nu muligt af hans Papirer at bestemme, hvilket Indtryk Kærligheden ellers har øvet paa hans Udvikling og derigennem maaske naa til klarere Forstaaelse af det næsten altfor pludselige i hans Produktion? — Kunstnerisk i Ordets mest æstetiske Forstand blev han ja aldrig — og det ønskede han ikke at blive; men der maa dog være Tilløb, forinden Springet voves ud i Verdensrummet og inden hans Opfattelse af den kyhlamske Verden blev skærpet

som i hans „Dramatiske Scener“. Vi har fundet et jordisk Digt - Løjligheidsdigtet til Jomfru Voigt og dets ældre Forløber, som ellers kun var kendt i den kyhlanske Skikkelse — findes der andre? Disse Spørgsmaal bliver det nu Opgaven at besvare.

III.

Familien Bredahls første offentlige Optræden synes at være ved Averteringen af Digterens Faders Død i Sorø. Dette Avertissement (Statstidende d. 7/12 1810) har den ret sjældne Tilføjelse, at Familien frabeder sig al Bevidnelse af Deltagelse. — Det er en egen mandigt tænkende Slægt, som her ved J. N. Bredahl (Digterens ældre Halvbroder) ønsker at bære sin Sorg alene — og at det var Sorg, derom vidner Digtet i to følgende Numre. Det er en Bøn til Algodheds Herre om Kraft til Dyd; og det ikke let forstaaelige Digt i et følgende Nummer er ligeledes en Besyngelse af Dyd og slutter:

. . . husk, at Sjælen Styrke finder
ved Taalmod. Haab og Bøn til Gud!

Digtene viser os med andre Ord en lærvillig Elev af Slagelsepræsten Bastholm, der ansaa Dyden for Hovedsagen i Kristendommen — vigtigere end Troen — og derfor selv skrev Dydsdagbog, hvor han optegnede moralske Frøm- og Tilbageskridt, fordi „Saligheden skal fremgaa af Dyden“. Denne ægte rationalistiske Tankegang er stadig tilbagevendende — saaledes i Digtet til Peder Jappe, hvilket lyder:

O, du som rig ved Nøjsomhed
ej under Ønskers Byrde blegner,
hvis Bryst den gyldne Skat indhægger,
som gode kun beriges ved!
Din ædle Daad, dit Hjertes Lyst
skrev du med Træk, som vare rene;
i røden Guld med Ædelstene
skrev du den dybt i dette Bryst.

Derefter følger et Digt til: „Religionslæreren, Dydens Ven, J. Langhof“, som er skrevet i Dorothea Voigts Navn til Pastor Langhoff (Præst i Lyngby 1797 til sin Død 1822), hvorefter følger et nyt til samme fra samme; dette sidste lyder:

En Blomst opelskte du med Dyden i mit Bryst.
„Erindring“ er dens Navn; den er mit Hjertes Lyst.

Stadig samme lidt kølige Rationalisme, skönt der mellem disse to Digte og det til Peder Jappe ligger flere Maaneder. Digtet til Jappe er skrevet i Januar 1811 i Sorø; Dorothea Voigt blev konfirmeret af Pastor Langhoff Sommeren 1811; de to Digte er sandsynligvis noget senere end Konfirmationen.

I det Digt, som følger umiddelbart efter Digtene til Pastor Langhoff, er en fuldstændig ny Tone anslaaet i de første Strofer, medens hans Interesse for „de fattiges Tal“ ikke fornægter sig i den sidste Strofe.

I Drikkeviser og Selskabskvad
 man drikker bestandig til Bunds;
 man synger om Vin paa hvert evige Blad,
 ja stundom man drukner i Puns;
 men veed I noget, I Herrer, som køre
 med Amor og Bacchus i Ring,
 jeg tænker, I synger med Halsene tøre,
 og det er en jammerlig Ting.

Hvor faar I den Vin, den Medicin,
 den Puns, som I drikker til Bunds?
 Ak, eet er at rime paa Puns og paa Vin,
 et andet at drikke til Bunds!
 Gud se i Naade til Dannemarks Rige,
 at Fred med det første vi faar;
 thi før fanger jeg og fler mine lige
 Vorherredød aldrig en Taar.

Han fortsætter med, at Vin og Puns ikke er det giftige Tøj, som almindeligvis falbydes; men hvis der var „en Vintapper from, i Handelen ingen Tartuf“ — naa, hvad kunde det hjælpe, hvis han ikke gav „paa Puf“ — og selv om man fik skrabet 10 Daler sammen, „hvad mer er at haabe end tro“, og saa fik sig købt tre Pægle derfor — det blev dog kun en Slurk eller to.

. . . Ak, Herre Jeh! Hvad er tre Pægle til Mands,
 naar Tørsten skal slukkes til Bunds.
 Vi samledes, Brødre, til Fryd og Gammen,
 jo pyl, neppe Halsen blev vaad!
 De Hundeflasker staa tomme tilsammen —
 nu kan jeg ej mere for Graad.

Saa maa jo synge hver Mand, hver Viv,
 som er blandt de fattiges Tal; —
 og Herre Gud ved, hvor man frister sit Liv,
 da aldrig man faar Perial!
 Rige kan drikke sig fulde og vrædle
 om Konger og om Politik,
 imedens vi andre fattige Djævla
 maa nøjes med fattig Mands Drik.

Denne spøgefulde Visc, der har Underskriften: „Frederich Vilhelm Alexander von Gyldenrose, forhenværende Parykmager, fecit“, er tydelig nok en munter, ikke helt uinteressant Opsang til den senere Maaneskjalds harmfulde Digtning mod Stormskjoldbulders og andres Fraadsen og Leven højt. I Virkeligheden staar vi vel her overfor en munter Lejlighedssang, maaske digtet til en Fest i Lighed med en vistnok utrykt Sang fra 1810 ved en Sejlads paa Sorø Sø: „Ved den store Ekspedition til Bøgholm under Admiral Frantz Varming salvo titulo og Hønsepa-tronen Capitain Christian Bredahl s. t.“, i hvilken Koret synger:

Mildt vinkende Sø
 den sølvblaa Slette kløve vi
 med Lyst,
 og Kummer saarer ej vort Bryst;

thi Glæden lejrer sig deri,
 saa blid som du, fra Stormen fri,
 mildt vinkende Sø!
 I Hytter, frygter ej vor Mast;
 thi Freden sidder naglefast
 paa lillichvide Flag;
 frygter ej, frygter ej! — Vort Öjemed
 er skyldfri Spøg og Munterhed,
 og Sang vort Vaabenbrag.

Men efter Visen til den fattiges Snaps følger i det lille Ark Digte to Sinaadigte, Stambogsvers, der er skrevne til den bekendte lærde, Pastor Henrik Beckman i Boslunde ved Skelskør. — Om Bredahls Forhold til ham kan jeg ikke oplyse; dog skal jeg anføre, at Bredahls Farbror R. Bredahl († 1816) havde en Gaard i Skelskør. De to Digte er noget afvigende fra de øvrige ved den stærke Paavirkning fra Oehlen-schlæger. Et Par Linier viser Forholdet:

. . . Ved Baalet se
 et Offer til de vrede Guder,
 et Menneske!

Højt glammer Hund i Midnatsstunden
 ved Altrets Fod.
 Iflautboller ryge i Offerlunden
 af lunkent Blod.

De Sekler svinde, Kæmpers Bene
 i Höjen muldne,
 og Altre af Kampestene
 i Gruset smuldne . . .

Kristendommen trænger frem, og Digteren slutter med Haabet:

Du, som forkynder denne Lære
 om Haab og Trøst,
 forkynd den højt til Himlens Ære
 og Støvets Lyst.

Efter de to Digte til Pastor Beckman følger et nyt Digt, skrevet paa Opfordring af Jomfr. Voigt — et ubetydeligt Stambogsvers; men derefter følger „Ophelia“-Digtet, som er meddelt ovenfor — og det maa bemærkes, at de tre Stambogsvers og Ophelia-Digtet synes skrevne med samme Pen; der er en tydelig udtalt Uro i Skriften her, som et Par Steder gør den vanskelig at læse, hvilket ellers saa langt fra er Tilfældet med Bredahls store, faste Haandskrift. Og denne Uro er ikke helt borte i Arkets to sidste Digte, der paa Grund af deres Indhold og ved at følge umiddelbart efter Ophelia-Digtet tør betragtes som hidrørende fra samme Tid — altsaa Tiden omkring 1813—14, hvis Dateringen af de foregaaende Digte er rigtig.

Det første af disse to Digte hedder „Uvejret“, og det meste af det er benyttet til Skildringen af Uvejret i „Dramatiske Scener“ II S. 138—39. Paa nævnte Sted findes Arkets fire første Linier, derefter følger i

„Scenerne“ 13 nye Linier i Stedet for det oprindelige Digts Linier 5—18. Digtets Linie 19 lyder:

Flam Lyn! Svulm Bølge! Ras og svulm.
at Gudsforrægteren en Guddom aner

hvorefter de følgende seks Linier ordret svarer til Versene S. 139 i „Dr. Scener“ II; men Digtet er ikke endt, det fortsætter med en videre Udmaling og slutter:

Sig, tornekronte Helt fra Golgatha!
er det Basunen, der i Døden gjalder
og Brøden frem til Dom af Graven kalder?
O, vil det bange Hjerte Du husvale?

Man kan maaske navnlig i disse Linier finde et Dødsønske udtalt, som ganske naturligt kunde fremtræde efter Katastrofen — at Bredahl dog ikke ønskede at søge Døden, synes man at kunne læse (Dr. Scener I 54) i Sottos Udtalelse — og dette kan finde Bestyrkelse i det noget forsørne Sømandsdigt, som er indført efter Uvejret og slutter:

Han [ø: Sømanden] skulper op, han skulper ned,
i Kamp med Storm og Møje,
og Døden skulper stundom ind
og lukker ham hans Øje;
han kæmper mod det vilde Hav,
daldera, daldera: det vilde Hav
blev mangen Sømands Grav.

Af det her fremdragne ser vi altsaa, at Kærlighedsoplevelsen aabenbart tør dateres til Tiernes første Aar — vistnok 1813—14 — og at den har rystet hans Sind saa stærkt, at den i langt højere Grad end Tanken om, en Maaned efter Faderens Død selv at drukne har bragt ham ind i alvorlige stemningstunge Overvejelser — eller snarere vildsomme Impulser om Død, Undergang og de sidste Timer. Og i Digtet „Uvejret“ er der et Par betydningsfulde Linier (L. 5—18), der senere blev Digteren værdiløse, fordi de er en første Kim til Maanesynerne; men netop derfor fortjener de at kendes:

Nu vokser Stormens Kræfter, Bølgen rejser
sit vaade Hoved op mod Himlens Bur; —
et Silkeflag paa gylden Vimpel knejser, —
hvo er hin Mand med Kongespir og Krone?
O det er ham, som nylig paa sin Trone,
i Purpur klædt og Guld, udgyde lod
en Strøm af ædelt og uskyldigt Blod!
Nu sidder hist han blegnende og gruer.
Saa føl din Afmagt, du som nylig voved
blødtørstig — Tigersøn — for Jammer døv
at trodse med din Vælde! Gyldne Støv
nedbøj i Ydmyghed dit stolte Hoved!

Nu brænder Lynet — Polerne knage —
Stormene bryde og kæmpe og brage.

Her træffer vi Bredahl et hastigt Sekund skuende ud over Tilværelsen paa samme voldsomt-retfærdige Maade, som senere i „Dramatiske

Scener*. Det er jo naturligt, at der forud for de bredt udmalte Scener -- eller for at bruge Digterens oprindelige, næsten bedre karakteriserende Navn „Dramatiske Efterretninger“ — maatte opstaa hurtige skarpe Syner, der senere omformedes — til det helt ukendelige maaske, som Skovfogdens Skud paa den gamle Kærling. Manden med Kongespir og Krone er vel senere udformet, ikke til en af Kongerne, men den snu og blodtörstende Saringo.

Men hvad betyder det, at dette Billede opstaar under eller umiddelbart efter hans Oplevelse. I April Maaned 1814 underskrev jo Kejser Napoleon sin Abdikation, og dette har vel gjort Indtryk paa Bredahl. Samme Aar lod Bredahl en Ven tage sig af Familiens Pengesager, da Krisen 1813 havde gjort et første Indgreb i den Arv, han havde faaet ved Faderens Død. Denne Ven skrev til Bredahls Halvbroder i København, denne blev vred over en fremmeds Indblanding. Bredahl tager saa igen selv Affære, skriver et Brev, hvis Kladder synes skrevet med samme Pen som „Ophelia“-Digtet, omend mindre nervøst, og et Brev fra Broderen viser, at Sagen senere ordnedes. I alt dette ligger vel ikke nye direkte Impulser, men det viser sig dog, at han netop paa den Tid fik Øjnene opladt for, at Krisen bevirkede, at Broderen, i hvis Gaard i København hans og hans Søkendes Penge var anbragt, aabenbart stod mindre solidt end ventet. Han skriver: „Hvor smerter det mig, at min Søster Christine Marie ved min Skødesløshed (o: Uforstand i Pengesager) maa føle Følgerne af et Tab, der vistnok er trykkende under hendes Omstændigheder og det Forhold, hvori hun som ugift, fader og moderløs maa staa til den Hjælp og den Velvillie, hun ikke burde været nødt til at søge udenfor Skødet af sin Familie. Denne Tilstaelse har af tvunget mig Taarer, hvormed kun en ugudelig kan spotte.“

Indgav hans ulykkelige Kærlighed ham Tanken om at slentre gennem Livet, da synes Digterne ikke at modsige dette; men paa den anden Side stødte der i de kritiske Aar mere til, end han selv har talt om, og Skovfogdens Skud fandt ham ikke helt uforberedt — i al Fald ikke i de Skuffelser og Selvbehrejdelse, der næsten forudbestemte ham til at blive Digteren med den stærke Beskyttelsestrang og vaagne Retsfølelse.

Arket med Bredahls Digte er nu gennemgaaet, og det har vist os, hvad han har skrevet under den kritiske Tid. Denne har tydelig nok bragt stærke Storme ind i hans Følelsesliv — eller rettere har vakt et intenst Følelsesliv; den nøgterne, forstandsklare Rationalisme, som er udtalt i Digterne „Ved Faderens Grav“ og til Peder Jappe, er svundet for en selvopgivende Længsel mod Døden, og de fromme Gravtanker er svundet for vilde, feberagtige Dommedagssyner. I Digterne „Ewalds Grav“, „Idylla og Halvor“ og „Ode til den sorte Streng“ er Grunden under Bredahls Rationalisme begyndt at vakle; Rationalismen fejrer endnu Triumfer som i selve Fødselsdagsdigtet til Jomfru G. H. . . .; men snart falder den helt sammen, og „Uvejret“ lader Dommedagssyner true „det bange Hjerte“.

IV.

Der er nu et Spørgsmaal, som paatvinger sig. Man kan længe og ofte nok bortvise det som uvedkommende, paatrængende og ubesvarligt; det vender dog tilbage. Hvem er den Jomfru G. H. . . , som har øvet en saa fremtrædende Indflydelse paa Bredahl, hvilket Standpunkt har hun indtaget overfor Digteren, hvorfor afvistes han i haabløs Længsel. Det ene Spørgsmaal slutter sig til det andet; men hvor findes Svar paa den Gaade, der kun frembyder et G. og fire Prikker efter H.

Efter den almindelige Antagelse opholdt Bredahl sig i Sorø da Faderen døde og i den følgende Tid; det var derfor rimeligt at søge Jomfru G. H. . . i Sorø; men Kirkebogen fra den Tid bestaar i løse Optegnelser, der intet meddeler; saa man maa søge andet Steds efter Læge, Præst o. s. v. Apotekeren Hosum Klein synes at have ladet sine tre Døtre døbe med Efternavnet Klein; men i Akademiprofessoren Møller-Holst's Hus synes der at være større Sandsynlighed for at finde den eftersøgte. Ad forskellige Veje kan opspores hans Sønner og Døtre; og det viser sig, at et Barnebarn hedder Georgine Holst, et Navn, der kunde passe og være en Opkaldelse efter den eftersøgte, som da kunde være født efter 1788, da der intet vides om Börn fødte i Tiden fra 1787 til 1798. Men Henvendelse til Familien og Undersøgelse paa Arkiver har bragt det Resultat, at Prof. Møller-Holst ikke har faaet Börn i Aarene 1788—97. Tanken maa opgives, og dermed maa man vist opgive at søge i Sorø.

Imidlertid viser nogle Breve fra Tiden 1811—14, som det ovenfor er nævnt, at Bredahl egentlig ikke kan siges at have haft fast Ophold i Sorø. Gennem Breve og Digte er det muligt at følge hans Spor baade i Sorø, København, Oldeberggaard, Slagelse og Skelskøregnen; hvor skal man da søge den ubekendte? Det er jo ikke helt uinteressant at søge i Kirkebøger og andre officielle Dokumenter; der er jo vidt Spillerum for Fantasien, nye Hypoteser kan gribes, naar den sidste har vist sig fejlagtig — og jeg maa tilstaa, at jeg har anvendt megen Tid paa Eftersøgen af Bredahls bekendte og deres Forbindelser for gennem dem at naa til at kunne meddele Navnet; men hidtil er det ikke lykkedes, og det er jo muligt, at det aldrig vil kunne opspores.

Saa faar vi trøste os med, at selv om vi fandt Navnet, vil det maaske ikke oplyse det allermindste udover, hvad hans Papirer indeholder; det vil vel sagtens i heldigste Tilfælde kun oplyse om, hvor vidt hun blev gift og da med hvem. — Vi ved altsaa kun, hvad hans Digte fra den Tid meddeler.

V.

Bredahls Ungdomsdigtning d. v. s. Digtningene for han 1819 fremtræder med sine *Dramatiske Scener*, er imidlertid ikke udtømt med Digtene under selve Følelscgennembruddet. Digtene i det løse Ark er alle gennemgaaede; men paa de ca. 200 tæt beskrevne Sider i Heftet *Adskilligt* er flere Digte, som er uomtalte. Desuden har han jo selv

nævnt: „Pauli Omvendelse“, „Roller“ og „Søbekaalen hin poetiske“ blandt sine utrykte første Arbejder; men af disse er blandt hans Papirer hidtil kun fundet Begyndelsen af det sidste.

Det vil nu være af Interesse at kaste et undersøgende Blik paa Indholdet af „Adskilligt“s Digte. Side 1—44 og Side 107—49 optages af et længere Digt, hvis første Linier er nævnt ovenfor; vi vender S. 110—14 tilbage til dette Digts Indhold. Efter dette følger S. 45: „Idylla og Halvor“, S. 58: „Almas Sang“ o. s. v., og som Side 69—74 er indheftet en Afskrift af „Sang paa Dannerkongens, Sjette Frederiks Fødselsdag“. Bladet S. 75—76 er udrevet; og herefter følger tre Læg med Side 77—180. Disse Sider indeholder S. 77: „Sydens Sejr“, en „Mellemsang“ af et større tabt Digt „Fortvivlelsen“, hvis tre andre Stykker: „Haabet“, „Den moralske Forbedring“, „Døden“ skreves 1808 — altsaa er det ældste af hans Poesier, man kan datere — Titterne er betegnende for Indholdet af det opbevarede. S. 80: „Charithe“ (Fædrelandskærlighed fremstillet i Billedet af en Hyrdinde). S. 90 følger: „Ode til Krigsguden“, S. 93: „Ode til Smaasjæle“, S. 96: „Ode til den sorte Streng“, S. 103: „Hymne til min Skræders Saks og dens Familie“, S. 107: Fortsættelsen af Digtet paa de første Sider, S. 150: „Til Jomfru G. H. . .“, S. 157: „Elwalds Grav“, S. 174: „Nornens Gave“, og efter et Par ubeskrevne Blade følger et nyt Læg paa 12 Sider. S. 181: „Til Jomfru D. M. Voigt“, S. 185: Af „Dramat. Efterretn.“ (nemlig de Vers i Rytme som „Vift stolt paa Kodans Bølge“, der optoges i „Dramatiske Scener“ I S. 147—8). S. 187—8 er ubeskrevne. S. 189 findes Digtet „En Riddersmand drog fra sin unge Brud“, der stærkt omarbejdet og udvidet baade i Indhold og Form genfindes i „Dr. Scener“ I S. 172—3; Side 190: „Skyen flyver paa Nattens Vind“ (som i omarbejdet og forkortet Form genfindes i „Dr. Scener“ II S. 174), og Side 191 slutter med nogle Linier: „Du Rest af Liv, som slaar i dette Bryst“, der ikke fandt Anvendelse i „Dramatiske Scener“.

Dette er Titterne paa de Digte, som Bredahl vistnok 1812 og 1817 fandt værdige til Nedskriven. Nogle af disse er tilstrækkeligt karakteriserede ved deres Navne, andre er allerede omtalte i det foregaaende med Hensyn til det Lys, de kaster over Bredahls Paavirkning fra Ewald, og den Krise, han gennemgik; men nogle af Digtene maa analyseres mere indgaaende eller anføres, fordi de kaster Lys over enkelte Forhold i hans senere Produktion; nogle af Digtene vidner nemlig om hans politiske Syn; og for en Digter med Bredahls sociale Livssyn har dette Interesse.

Læsere af hans stemningsrige: „Erindring om Danmarks svundne og Haab om dets kommende Dage“ vil vide, hvilken Stilling han indtog overfor den senere politiske Udvikling her hjemme, og dem vil det ikke forundre, at det første Digt, som i det hele taget forelagdes Offentligheden og blev trykt, er et Digt i Anledning af Frederik VI's Fødselsdag 1809 — vistnok det eneste af Bredahls Værker, som opnaaede at blive afsunget udsat for Kor, med Duet, Kvartet, Solo, forskellige Stemmer og Mellemspil. Musiken til denne Cantate udarbejdedes af en Dilettant cand.

jur. Holger v. Scheel, og Cantaten blev afsunget i Enighedsselskabet i Sorø 28. Januar 1809. Digtet viser os hvilke Forhaabninger — eller rettere, for at tale i Digtets Sprog: hvorledes man udgyder sig i Jubelstemmer ved Synet af Skjoldungens Dyd. Det er „Frederik Danske“s Dyd, som vækker Glæde i Danmark, der faar Genlyd fra de norske Klipper — og Slutningskoret lyder:

Hver Tivlens Skygge [neml.: om hans Dyd] skal forsvinde
ved Glimtet af vor rene Lyst —
bort — svøbt i Heklas Hvirvelvinde
til Albion, til Fjendens Bryst!

Dette hans første offentliggjorte Digt er altsaa en upersonlig Hyldning til Frederik VI's første Fødselsdag som Konge; det er kedeligt, at Digteren har staaet Begivenhederne i 1807—8 altfor fjernt til at faa et Indtryk — og Anledningen har stemt alle Stemmer til Jubel; thi i et Par andre Digte gror Tivlen, Missstemningen og Satiren frem. I Digtet „Charite“ besynger han Fædrelandskærligheden i upersonlige Vendinger, men vender sig saa til hendes Tempel i Norden:

. . . hvor Mildhed Christians Scepter førte,
hvor Folket nøjsomt ej begærte
at dræbe Glæder, Brødre nød;
hvor Landets Sønner trygge lærte
at lokke Guld af Dalens Skød.

Da søgte Rovdyr Landets Kyst —
de det misundte Folk forfølge;
thi Albion saa Danskes Lyst
og krævede Blod fra stolte Bølge;
men ræd — som Stimand for det Væрге,
han skjult kan se hos Vandreren —
lod Britten Folkets Barm tilsværges
Venskab — og gennemborte den.

Digtet fortsætter med at fortælle, at Odin fra Hlidskjalf saa, hvorledes Glæden forsvandt hos Danskerne, og han græd derover — men Digteren vil besynges Charites Lægedom: Folket svor at hævne elskte Fødeland, og Bretland skjalv;

thi stolte, troløs Britte ved,
at Eden hellig er i Norden,

og Odin saa en Laurbærkrans omslynge det Folk, som saa rask ilte til Kampen og jublende klyngede sig om sin elskte Frederik. Men Albion forsøgte „ved Perus Muld at bøje Gothen“ o: Svenskerne, og det skete:

Men Nor sit Folkes Fryd fornam,
og tavs forglemt han sin Smerte —
saa' elskte Dan og favnte ham,
og Broder hang ved Broders Hjerte —
thi tryk som Nordens stolte Fjelde
skal Dannerkongens Trone staa,
og Visdom, Retfærd, Mod og Vælde
skal Haand i Haand om Tronen staa.

En uindviet [o: Bredahl] i dette Digt] Harpen tog
 og nærmed sig Charites Trone,
 men skurrende han Strengen slog,
 og ingen agtede dens Tone. —
 Hvad? Er det mig Charite kalder
 til Harpeslag i Glæders Hjem?
 Nej, hun skal vække Nordens Skaller,
 og de skal værdigt tolke dem.

Det er tydeligt i hver Linie, at det er en ung, varmblodig Patriot, som synger; stærk Personlighed mærkes dog ikke; men alligevel forraader dette nordiske, næsten mytologiske Digt en vis Fase i Digterens Udviklingsgang, et Gennemgangsstadium til den rene Fantasidigtning. Endnu har Lovprisningen Overtaget over Harmen; men Tanken paa Englændernes Overfald bringer dog en vis Dirren i Sindet — og denne er skarpere udtalt i det Digt „Ode til Krigsguden“, som har Undertitlen: „Forsøg i den saphiske Verseart (o: Versnaal)“, men næsten snarere burde hedde: „Forsøg i tyrtaiosk Krigssang“; her kulminerer nemlig Bredahls politiske Harme i et Vers som:

Stormvante Bølge, som taalmodig banker
 troløse Britters vidtberejste Planker,
 sig: hvi du sortklædt ej af Ryggen kaster
 Albions Master?

Og gaar vi nogle Aar frem i Tiden fra dette Digt, der maa antages at hidrøre fra Tiden omkr. 1807, da finder vi Fortsættelsen af hans politiske Syn paa Situationen, nemlig i Aaret 1814 ved Skilsmissen fra Norge. I den Sag staar Bredahl med sin Sympati paa norsk Side; han ser paa Danmarks Optræden i denne Sag ganske som Normændene saa paa den lige umiddelbart efter¹ at Adskillelsen havde fundet Sted: Nor stod netop rede til at ile sin Søster Dana, der haardt var stedt i Nød, til Hjælp, og Svca skjælv allerede, men da sendte Dana Bud: Vort Baand er løst, lad dig i Lænker skikke! Harmfuld over dette Budskab staar Nor slagen med Forfærdelse, og Odin maa fra Hlidskjalf sende Hermoder med Trøstens Bud; hans Ord formildede Vreden i Nors Barm, saa Længsels Ild tænder sig i hans Øje, og fra Fjeldets Top skuer han vemodig ned mod Herthas Dal og udbryder:

O svage Mø! Du vil forraade mig?
 I Slaveaag du vil sig? Nor skal bøje?
 Ej kan jeg harmes: ynke maa jeg dig,
 thi Surtur vist har koglet for dit Øje,
 Ved Frejas Luer! Ved min Baldurs Navn!
 jeg elsket har dig, Dana! — o saa saare!
 Thi se, skönt fast du ej er værd mit Savn,
 paa Kampens Kind den tunge Afskedstaare,
 og derfor vil jeg, støttet til mit Spyd,
 fra Klippens Top til dig og dine tale
 djærvt som jeg bør — o hør min Stemmes Lyd!
 Lad Kraftens Røst dig vække af din Dvale!

¹ Se f Eks. S. B. Thrice: Danmarks Historie i vort Aarhundrede I (1889), S. 208. — Det har Interesse at sammenligne Digtet med Tegnér's „Nore“ i samme Anledning.

O rejs dig, Mø! og rundt omkring dig sku!
 Kast saa et Blik paa dine svundne Dage!
 Stor var du da — og — o! hvad har du nu
 af Oldtids Kraft og Hæder vel tilbage?
 Med frydfuld Hu jeg mindes end saa grandt
 den Stund, da sammen vore Snekker stævnede
 fra Kyst til Kyst, fra fjerne Land til Land,
 og Niddings Daad paa Havets Røver hævnede,
 da Albions kække, pantserklædte Søn
 forgæves Sværd mod Nordens Kæmpe hævdede
 og Galliers Helt, mer end for Aukthors Drøn . . .

Her er Digtet afbrudt midt i en Sætning, hvis Slutning maa have lydt: frygtede os Nordboere. Det er jo tydeligt, at den manglende — maaske aldrig med Pennen fuldendte Fortsættelse maa have indeholdt en skarp Dadel af den danske Politikers Umandighed. En saadan Udtalelse fra dansk Side maa forbyde baade ved sin rigtige Tilkendegivelse af norsk Opfattelse og ved sit nøgterne, harmfulde Syn paa dansk Dvaskhed i 1814. — Det bør anføres, at den Skrift, hvormed dette Digt er skrevet, paafaldende minder om den, der ovenfor er angivet som særegen for det Tidsrum, i hvilket Oplevelsen med Jomfru G. H. . . har fundet sin Afslutning.

Dette Digt, hvori man alligevel bedst kender Bredahl, er det sidste blandt hans politiske Ungdomsdigte; det havde været interessant at se Slutningen, navnlig hvis han i denne gjorde Forsøg paa at forklare, hvor Grunden til, at Oldtidskraft og Hæder er forsvundne, er at søge. Hans senere Beundring for Frederik VI (Kong Thurm i „Dramatiske Scener“), og hans Optræden under Datidens storpolitiske Forhandlinger synes at modsige Tanken om, at Bredahl tidligere har næret andre Anskuelser om ham; men den Gang sad man jo heller ikke inde med Kendskab til Datidens hemmelige Politik — og Bredahl levede jo i al Fald fjernt fra de Steder, hvor Forhandlingerne førtes.

VI.

Den Harm, som et kortvarigt Øjeblik har været oppe hos Bredahl, da han søgte at give Nors Mening til Kende overfor Dana, er jo i fuld Overensstemmelse med hans Retfærdighedstrang og hans Sortsyn overfor alt smaaagtigt — det maatte næsten forbyde, hvis den ikke var udtalt oftere end i dette Digt, og det er ogsaa Tilfældet i hans „Ode til Smaasjæle“ og „Hymne til Skræderens Saks“.

Ved Smaasjæle forstaar han særlig dem, udtaler han, der ved Paskviller saavel i Prosa som Rim stræbe, drevne af Misundelse, unavn-givne at skade deres Medborgeres gode Navn og Rygte, og sin Ode til dem stemmer han straks i første Strofe rigtig i harmefnysende Tonart:

Sølet i sumpige, raadne Moradser,
 svøbt i en Taage, bevogtet af Natten,
 ræd for at ses paa dit Overdrev, Pindus,
 græsser en Hjord.

Mængden fornemmer dens rallende Murren,
 frydes ved Lyden af rimede Skældsord,
 kalder dem „Sang“, saar Slangernes Hvislen
 kær for dens Sjæl.

Han fortsætter med stigende Harme mod Bagvaskerne, „der skjuler det gode og kun fortæller Lyderne og opfylder Borgernes Bryst med Tvedragt, Mistillid og Klage“ samt „med Pøbelsprog tryller Mængdens Øre, der lytter til sligt“. Og han slutter sine Udbrud mod det „blege, skumlende Kryb“ med det pessimistiske Fremsyn:

Ej før, end Kodans ufængslede Bølger
 kedes at rulle mod Daniens Kyster,
 Muserne favne de faa, men retskafne
 Venner i Nord.

Det er forstaaeligt, at Bredahl maatte gribe Pennen og rase mod Bagvaskere; om der har været en personlig Grund til hans Harme eller den er rent ideel, oplyser Digtet ikke — og de andre efterladte Papirer tier med Hensyn til dette Punkt. Der er imidlertid mere Anledning til paa et andet Punkt at antage personlig Tilskyndelse, nemlig til hans „Hymne til Skræderens Saks“. Denne er en Udformning af Ordsproget: Klæder skaber Folk, men en skarp Dadel over at:

. . . uskønsom Abe
 glemmer hvad han skylder dig;

thi i en ironisk Fodnote til dette Digt udtaler han: „Jeg vil ingenlunde hermed sige, at Krigsmænd — og endnu mindre nybagte Officerer — har Saksen mere at takke end andre skikkelige Folk. Bevares! Hvor kan nogen Kristensjæl falde paa det.“ En og anden kunde maaske af denne Note udlede, at Bredahl har haft et Sammenstød med f. Eks. en nybagt Officer; og med Poul Møllers Oplevelse med en Løjtnant i Minde kunde man maaske tænke, at Bredahls Kærlighedshistorie ligeledes har haft en Episode, hvor en Løjtnant spillede en Rolle¹. En saadan Episode kan dog neppe findes i Oplevelsen med Jomfr. G. H. . . ., da Hymnen synes forfattet langt tidligere.

Nu, da vi gennem Prøver af Bredahls Papirer har kastet et Blik ind i hans Ungdoms mere umiddelbare Sjæleliv, har set Paavirkninger brydes mod hinanden, har set, hvorledes Forelskelsen kalder et Følelsesliv frem, der staar i skarp Kontrast mod tidligere rationalistisk Tankegang, og hvorledes hans politiske Tanker flammer — og endelig gennem

¹ Fra et andet Digt („Adskilligt“ S. 118) kan hentes et tidligere Udfald mod Kriegerstanden, hvorved man mindes om Bredahls Skildring af v. Finken i „Dram. Scener“s første Bind:

Mit Hjerte (for sin Læser bør man intet dølge)
 var alt paa Vejen til min Bukselomme —
 jeg nægter ej, det var Kujoneri;
 men en og anden blandt de Herrer Røde,
 som slaas i Fred, men skælver naar han hører
 Hr. Mars ved Trommen rører —
 og daaner, naar han ser en Finger bløde —
 er — som bekendt — for sligt ej heller fri.

hans Harne mod Dumhed og Lavsind staar ligeoverfor et blivende Træk i Bredahls Digting — nu maa vi spørge os selv, om der i hele hans Produktion fra denne Ungdomstid slet ikke findes noget, som vidner om hans senere Maanesyn og kyhlamske Drømmerier, eller om der ikke findes noget Digt, hvor han udtaler sig om sin Fremtidssang og Haab. Det er jo saa ofte, at Digtere som i en Anelse ved deres første Fremtræden kundgør det, som de senere kommer til at uddybe. Dette dobbelte Spørgsmaal maa besvares med Nej; — men der er dog endnu to Digte, som har Interesse som Kyhlamsangerens første Digerspring og første Digterhaab.

Det første Digt i Heftet *Adskilligt*, hvis Indledningsvers er anførte ovenfor S. 92, hedder nemlig: „Min Vandring paa Constellationen Vandmandens Bukseknep, som er en Planet“, eller med et litterærhistorisk Navn kan vi kalde det: Bredahls første Kyhlamtanke eller lignende; thi Springet ud i Verdensrummet er her foretaget, og den nyopdagede Verdens Navn kan være ret ligegyldig. Men som det allerede er nævnt, er dette Digt skrevet under stærk Paavirkning fra Jens Baggesen; man behøver kun at læse et Par Vers (*Adskilligt* S. 29—31) om Vandreren Tanke ved at se en ung Dame:

Jeg tror, jeg stod som Jeppe¹,
den Gang han stod i Stuen hos Kong Dan . . .
. . . jeg stod som Baggesen² og ingen anden,
den Gang han kæmpede mod Peises Kløer
og stod med den ved sin Zemires Dør.
Ja akkurat som — nej! — Det gør ej stort til Tingen;
thi efter hvad han selv fortæller
stod han som ingen. —
Hvorledes stod jeg da? . . .
. . . jeg stod kort sagt som jeg!
Som jeg? O intet mindre! — jeg stod som ikke nogen;
thi sandt at sige satte jeg mig ned
som benløs over hendes Yndighed,
og pønsede paa, hvad jeg skulde sige . . .

eller nogle Vers om hans Omflakken efter en Dröm (*Adskilligt* S. 114—15):

Men for at være visse til Behag,
som ej et langt Præludium maa lide,
er det nok bedst, jeg lader Verden vide:
at jeg et Stykke havde vanket om
— maaske saa langt som Kæmpen Goliath,
ifald han ellers vilde, kunde skræve;

¹ Jf. J. Baggesen: Danske Værker² I S. 135. ² Jf. J. Baggesen anf. St. I S. 74:

. . . dog, naar rigtig Tingen
jeg overvejer, stod jeg ej som han —
som Herkules — ej heller det gaar an —
som jeg ved ikke hvem — jeg stod som Ingen —
jeg stod som ingen havde staaet för
af alle Verdens staaende Personer,
trods alle Heraklider og Samsoner,
med Katten i min Haand tæt ved Zemires Dør.

men ikke slet saa langt som Bauge drat,
da Bolverks Trumf fik Dovre til at bæve . . .¹

for at blive klar over Paavirkningen; den er tydelig næsten paa hver Side. Indholdet af dette Digt er næsten ugengiveligt paa Grund af dets Form: Digteren slynges ved en Stormvind de 300,000 Millioner Mil op og falder ned paa den nævnte Planet; men efter at være kommet sig efter den lange Fart opdager han, at Forstanden er gaaet i Løbet. Denne Opdagelse virker vel noget nedslaaende; men, tænker han saa, hvor mange klarer sig ikke stolt uden — dog han vil se, om han kan „nap'en“ og tager Fod i Haand og møder jo en Mængde —

dog var der færre Mandfolk end Gudinder —
paa Dansk: der var flere Kvinder.
Blandt dem var en og anden meget skön,
men klædt saa tyndt, som om hun vilde sige:
„Her skal du se en gennemsigtig Pige.“

Paa sit Spørgsmaal til disse Kvinder faar han Svar, at de kun tjener til Prydelse, til blot Beskuelse i Staten og følgelig intet kan oplyse ham; han træffer da en Mand, som er behængt med Ræverumper, Musetænder, gamle Stumper af Pengemonter o. desl., og denne forklarer, at dette er, gennem mange Slægtled, arvet Fortjeneste, som hans Stamfader lik, da han fremviste sig „med Haanden i sin gyldne Bukselomme“. Vandreren mumler, at saa stor Uorden raader dog ikke paa Jorden, og han fortsætter sin Vandring.

En fire Tusind Mil jeg havde vandret om
og fandt da endelig — Forstanden mener du?
O nej, men at min Støvle var itu . . .

. . . jeg begyndte alt at nikke
med Mæden i min Mund. — Ej, sagde jeg, det var
den Appe . . . ej . . . den Appe . . . ah —
den Appetit, som holder Folk for Nar —
og saa min Støvle — Puh —

— Det som jeg ej fik fat!

Forstand — — Godnat! —

I Søvn er jeg en Helt (det gaar vel fler, desværre!
som mig — som for Eksempels Skyld — o Herre!
jeg nævner ingen — men!)

I Drømmeri,
i Pølseæden, Pølsegören [o: Digten], Svinke
er jeg just heller ej Bogfinke.
Blandt andet drømte jeg forleden,
at jeg var gift; jeg straks til Panden fandt
for at erfare, om det og var sandt;
men der var ingenting at finde
undtagen nogle Levninger af Sveden —
godt, tænkte jeg, saa var det kun en Drøm for denne Sinde . . .

— Vandreren ser nu en henrivende og frugtbar Dal, hvis Skönhed beskrives under den Form, at Digteren opfordrer een, „hvis Læber dier

¹ Jf. J. Baggesen anf. St. I S. 44:

. . . og Bauge trimled' om,
saa lang han var, og drat en tresindstve Favne,
for han igen til Fodefæste kom . . .

Camoenens honningfulde Bryster“ til ret at stemme Strengene til Dalens Besyngelse, og Sammenfattelsen af denne Lovprisning slutter med at udtale, at denne Digters Sang vil gennemtrænge hvert Bryst og lære Læben at stamme: Gud! — I denne Dal er en Hytte, som netop kunde rumme Ejeren, der ved sin Nøjsomhed følte sig lykkelig i den. Ejeren var en bedaget Mand, der sad i Hytten og røgte sin Pibe; men ved hans Side saas den Kvinde, af hvem Synet bragte Digteren fra Koncepterne (af hans Udtalelser er ovenfor S. 110 citeret).

Ejeren af denne Hytte fortæller sin Historie; han er egentlig en Fyrste, som kun har været omgivet af daarlige Raadgivere og Smigrere; han havde ingen Vejleder og Lærer og ingen Ven, som kunde udtale Sandhedens Ord; derfor døvedes han af Smiger og troede sig fast „en Gud i Støvet“.

Velsignte Dag! da mig for stedse blev berøvet
mit Scepter — thi du var Frelsens Dag!
Et Scepter var for tungt i disse Hænder!

En af de Smigrere, hvis Slavesjæl
saa ofte krøb i Støvet for min Fod
og svor at ville dø for mig og for den gode Sag,
greb Oprørsfanen, tørstig efter Blod,
og plantede den mellem Folket.

„Kun eders Vel,
Medborgere! tvang mig at plante denne Fane;
forsamler eder under den — thi i dens Skygge
bo Uafhængighed og Frihed for de svære Byrder,
hvorunder I nu sukke . . .“

. . . Ej flød en ædel Draabe i hans Aarer,
hans Lyst var Mord, som Higen efter Sceptret
indgød hans kolde Sjæl. Igennem Borger-Taarer
saa han med Fryd til Maalet —
saa frydes Stimand over Morderstaalet,
han støder i den fredelige Vandrer —
Ild, Jammerskrig og Blod var Løsenet . . .

. . . Paa disse Arme bar jeg gennem Faren
min hele Skat, den ømhedsfulde, blide,
hvis Taarer rinde ved min Side;
hun er min Datter — ubindret har jeg hende hørt;
en Nat, som Tvivlens sort
slog venligen sin Kappe om os begge
og skjulte os for Oprørsskaren. —
Men jeg har gjort et herligt Bytte:
Den Skat, Magthaveren forgæves søgte om,
fandt Bonden her i denne Helligdom . . .

Her blev jeg Dydens, alle godes Ven.

Saaledes taler den gamle, og Vandreren lytter til hans Ord og ønsker at kunne leve bestandig i hans og Datterens Nærhed; men saa vaagner han, og Meddelelsen om hans senere Oplevelser har igen en mindre patetisk Karakter. Men denne Fyrste, som her er fremført talende, forekommer os ikke helt ubekendt. Vandreren, „Skriveren“

som han kalder sig, eller — som vi vilde sige — Bredahl har her i Drømmen givet det første Indtryk af den Fyrste, som senere blev den ædle, strænge Kejser Glomer, og nogle af Fyrstens Tanker, men i modnere, mere afklaret Form kan man finde i Kejserens smukke Ord („Dram. Scener“ V S. 228—9): Der gaar saa mangen Frister gennem Livet.

Men hvorfra stammer den Fyrste, der jo snarere synes at staa i Forbindelse med den franske Revolution end med Kejser Napoleon? Der kan maaske findes en historisk Personlighed, som har givet Impulsen; men det er dog lige saa sandsynligt, at Fyrsten er opstaaet under Læsning af Datidens politiske Noveller; saaledes vil man i Rahbeks lille Novelle „Bomhuset“¹ finde flere Træk, som kan have virket til Dannelse af den rationalistiske Fyrste i Drømmen.

Men Skriverens Vandring er endnu ikke sluttet; efter nogle lovprisende Ord til Søvnens gaar Skildringen med baggesensk Reminiscens (se ovenfor S. 110—11) over til Fortælling om et Møde med en Christopher Svip, som paa Planeten har opnaaet Berømmelse ved sit „nye Princip“, hvis Anvendelighed dets Opfinder selv priser højlydt og vidtløftigt, men hvis Indhold ikke meddeles, bl. a. fordi Vandreren lader, som han kender og i den Grad er opfyldt af Beundring for dette Princip, at han fordømmer den, der tror, at Hr. Svip kan falde fra sin Højde:

. . . saa er han [o: Tvivleren] jo slet intet.
„Hvad, noget er han dog! men hvilket, den Spilfægter?“

Jeg spekulerer! maaske en Gudsfor nægter?
Det er det værste, jeg . . .

„Holla! De spørger vel?
Hvad er en Gudsfor nægter mod en Ikketæinker?
mod den, som Sjælens Vokslys sænker
i Pølen?“

Formodentlig en Bagatel?
„Perbene! Og desuden
De forstaar dog vel Latin?“

En parus er jeg kun i Sproget.

„Jeg hører nok De er en Synke.“
Saa er jeg allerede noget!

„Det hedder „parvus“ paa Latin
og ikke „parus“.“

Med Der Tilladelse er „parus“ en Bogfinke
og altsaa . . .

„Lader vi den Finke flyve?;
„desuden er man paa Beviser læns,
„paa klare nota hene for Guds Eksistens . . .“

Svip søger nu at udvikle, at der ingen Gud kan eksistere; men som tidligere taber han sig i Udladelser over sin egen Fortræffelighed.

¹ Denne er optrykt i Fortællinger fra Oplysningstiden 1902. ² Man vil finde den Vittighed anvendt i Dram. Scener I S. 114—15.

indtil han pludselig opdager, at hans Tilhører er ved at falde i Søvn; han faar ham vækket, og Disputten fortsættes — nu dog under Opposition fra Vandreren Side, og sluttelig skilles de, og Vandreren fortæber sig nu i Overvejelse angaaende lærde Folks snurrige Ideer: Claus tror, han skal opnaa Berømmelse, naar han lader en Snes bølgende Tirader skingre gennem Høresalen; Max har en anden Orm, han ler ad Claus — og sluttelig:

Puf er en Bagatel blandt Bagateller
han svulmende sig til Vorherre svinger
og et Fragment af Ham med sig tilbage bringer
svøbt i Metaphysik — nu skriver han en Bog,
hvor han ej selv forstaar sit Englesprog. —
Hr. Svip og Svap med ny Principper:
den ene skyder blindt, den anden sigter,
men ingen af dem har opfyldt de Pligter,
de gamle [neml.: Principper] rummer —
enhver kort sagt en vældig Rytter er.

Dermed slutter hele Digtet; et „(Fortsættes)“ synes nemlig aldrig at være blevet opfyldt. Som det nu er, maa vi imidlertid anse ogsaa den sidste Afdeling af Digtet som et første Indfald af Scenernes Digter — Baggesen-Paavirkningen tabte sig, Tankerne omformedes; men Claus og Puf, Svip og Svap gaar igen ikke alene som Navne, men Typer i hans senere Digtninge. Det vilde føre altfor vidt at paavise dette.

Der er dog i Heftet *Adskilligt* et, ganske vist ufuldendt Digt, som har nogen Interesse. Det er det sidst indskrevne „Nornens Gave“; der findes paa Side 174 2¹/₂ Strofe, næste Side findes 3²/₂ og Side 176 findes 3¹/₂ Strofe samt to overstregede Ord til første Linie af Digtets 11. Strofe, men Side 177 til 180 er ubeskrevne og upaginerede, og derefter er et helt nyt Ark paa yngre Papir med Digte fra 1817.

Nornen har ikke skænket Digteren Lyst til Held, som bygges paa Mæcener, eller arvet Guld eller Plads blandt Kræ, som hæves af Aners Træ — men derimod en liflig Drik af Brages Bæger. Ved den Drik skal Hjertet smage Guders Vellyst og opfyldes af hellig Ild, saa det lærer at slaa for Dydens Ven og gemme Taarer for enhver, som hentæres af Kummer.

Men naar de hede, gyldne Draaber bruse
igennem Barmens Purpurvæld,
da skal du gribe Harpen og din Muse
behude Fred og Samdragt Held;

thi ej skal Haab om stores Gunst og Gaver,
ej Smilet af Tyranners Dag,
som tvinger vilde Jubelskrig af Slaver,
fornaa din Haand til Harpeslag.

Ej Lurens Skrald og Kampens Tordenbulder
og Nationers Undergang
og Aaget paa den frihedsvante Skulder
forkyndes ved din Harpes Klang. —

Derimod skal han besynge Smilet og Oliegrenens trygge Ly og Folkets Jubel samt Venskabs søde stille Lyst

og Kærlighed, som smeltende indvier
til Glædens Tempel Støvets Bryst;

og Gravens Ro og Haabets milde Stemme
og Godhed, Skaber af vort Vel,
skal fylde Harpen, og dens Strenge gemme
en Genlyd af din fulde Sjæl!

Hermed slutter Nornens Tale, og Digtet er afbrudt her. Det danner jo i mange Henseender en Modsætning til, hvad Bredahls Digtning virkelig blev; saaledes har han jo netop som faa været Sanger for, at Aaget burde afkastes af frihedsvante Skulder. Paa den anden Side har det ikke faa Berøringspunkter med Rationalismens Dyds, Venskabs, Godheds og Gravfreds Besyngelse; men der er et Par Udtryk, der forraader mere Følelse end det 18. Aarhundredes Poeter besad: at Kærlighed smeltende indvier Støvets Bryst, og at Strengene gemme Genlyd af den fulde Sjæl synes mere at stemme overens med et elskende Gemyts Følelser end med den grubliserende Yngling ved Faderens Grav. Og saa tør man maaske henføre dette Digt til den kortvarige Periode i Bredahls Liv, hvor Kærligheden varmede og lyste, inden Opløsning knugende og tung førte hans Sjæl ind i Fortvivlelse.

Fra denne sidste Tid stammer derimod snarere de sidste Linier i de tilheftede fire Blade, som har Overskriften „(Af) Dramat. Efterret.“, men ikke anvendtes i Scenerne:

Du Rest af Liv, som slaar i dette Bryst,
udaand dig i et Suk paa Sangens Vinge!
Lad Gravens Nat min halve Del omringe,
det Slør af Støv, som skygger for min Lyst!
Nyn Dødens Engel til min sidste Sang,
bortlul min Aand og Tanke til det fjerne,
hvor Haabet flammer fra den lyse Stjerne
og salig Glæde er i Harpens Klang!

I disse faa Linier udtales en noget dunkel, mild Dødslængsel — den skulde sandsynligvis være lagt i Munden paa Sotto i hans Dødsstund; men dette er opgivet, muligvis har Bredahl følt dette Digt mere privat — og det samme gælder, maaske i ringere Grad, om de to foregaaende Digte, som blev helt omarbejdede, inden de gik over i „Dramatiske Scener“ (II 172—3 og 174). At paavise Forholdet mellem gammelt og nyt vilde dog her føre for vidt baade for disse to Digtes Vedkommende og for selve de Afsnit af Scenerne, hvortil første Udkast er bevaret.

Her skulde kun gennem Bredahls egne Digte meddeles Forklaring til hans Udtalelse om hans ulykkelige Kærlighed og om Tiden, der har „Lægedom for saadanne Vunder; min bortflygtede Munterhed vendte tilbage og forjog Tungsindigheden, der efterlod sig Erindringen om overstandne Lidelser.“ — At dette ikke er tomme Ord, derom vidner i det foregaaende næsten hvert Digt fra disse Aar; men disse Aar er tillige

indholdsrige paa andre Oplevelser — Tilskyndelser til uddybet Syn paa Tilværelsen, saa i dem lægges Grunden til det Hovedværk, der saa Lyset i Løbet af den næste Periode i hans Liv og omarbejdedes under nye Indtryk.

Man kunde nok ønske, at der var mere bevaret af hans Digtning fra den Tid; men det er der sandsynligvis ikke, og saa faar vi nøjes med hvad der er. Det oplyser dog noget om en Tid, hvorom ellers kun kendtes lidt fra senere Brev- og Avisudtalelser, og enkelte Digte vidner dog om, at Digteren allerede nu er i Færd med at træde frem som den ejendommelige Forfatter, han blev. Og det er jo ikke udelukket, at vi i det her fremlagte Materiale i Virkeligheden staar over det væsentligste af Bredahls Ungdomsdigtning; i hvert Tilfælde er det muligt paa Grundlag af dette at trænge frem til litterærhistorisk Formel for hans Udvikling:

Bredahl optræder i Litteraturen første Gang 1809; han har digtet tidligere og digter stadig væk, men gemmer sine Digtninge. I Løbet af de næste 3—4 Aar foregaar dybt rystende Omvæltninger i hans Sjæleliv, frembragte dels ved private Oplevelser dels ved hans nyvakte politiske Syn. 1814 indtræder Krisen, da flytter han til Oldebjerggaard hos Voigts, men synes aabenbart utilnærmelig og indesluttet — han har besluttet at slentre gennem Livet.

1817 tager han sit gamle Hefte frem igen; han fortsætter ikke paa de gamle Sider, men tilføjer et nyt Ark; derpaa kom dog ikke til at staa meget. Digtningene strømmede nu for stærkt; Tilfældet med den gamle Kærling, som Skovfogden skød paa, fordi hun samlede lidt Brænde i Skoven, fandt ham forberedt til at optage Kampen mod Undertrykkelse og Uret. Kyhlam aabnede sin Verden, og d. 27. Decbr. 1819 averteredes i Statstidende: Fra Pressen er udkommet „Dramatiske Scener“ af C. Bredahl.

Vor Litteratur var et Værk og en Personlighed rigere.

KULTUR OG FOLKEMINDER

NIELS EBBESENS VISE

Sofus Larsen, Niels Ebbesens vise med kritisk kommentar. Udgivet med understøttelse af Carlsbergfondet. København, H. Hagerup 1908.

Dr. Sofus Larsen har udgivet et stort arbejde over Niels Ebbesens vise, intet mindre end et forsøg på — tilnærmelsesvis ordret — at genskabe visens oprindelige skikkelse. Hans middel dertil er de almindelige filologiske regler for udpegen af forvansket tekst og gætning af den bedre mening, som gemmer sig i den urette ordlyd.

Hvad der overrasker ved denne granskning, er at man her når til resultater, der ligger så langt borte fra udgangspunktet. Når Niels-Ebbesen-visens første strofe i de overleverede former beretter, at greven drog ind i Danmark med 84 bannere, tekstretter den nye udgiver således, at verset kommer til at indeholde efterretning om et (ellers ikke i historien kendt) nederlag han tilføjede de danske før sit komme til Randers, samt størrelsen af den danske hær (4 bannere) som han da kæmpede imod. Eller et andet eksempel: Når i overleveringen Niels Ebbesens smådreng råder ham til at dræbe greven, tekstrettes verset således, at det bliver grevens smådreng der (på et andet tidspunkt) advarer sin herre om at Niels Ebbesen vil dræbe ham. Så store er tekstrettelserne ganske vist ikke hele vejen; men der er gennengående en ret stor afstand mellem det sete og det tænkte.

Man føler sig på gyngende grund i retning af sådanne resultaters videnskabelige pålidelighed. Og dog er det en forfatter, som ingenlunde mangler en art iagttagelsesævn og en kendelig logik. Når han når så vidt ud, ligger grunden fremfor alt deri, at han ved siden af sine ligefremme iagttagelser bygger på en række almene forudsætninger, der enten slet ikke bevises eller kun får en begrundelse, som er meget let i forhold til den overbygning de skal bære.

En af disse forudsætninger er den, at omdannelsen i vore folkeviser skyldes tankeløs syngen efter, så at man gav en tilfældig lignende ordlyd i stedet for den rette sammenhæng. Forf. er her kommet noget hurtigt forbi det spørgsmål hvorledes omdannelser sker i overlevering på folkemunde.

En anden forudsætning er, at det er dansen, der for visedigtningen i det hele og for Niels-Ebbesen-visen i særdeleshed har haft denne uheldige virkning.

Niels-Ebbesen-visen mangler rigtignok det for danseviser karakteristiske omkvæd; men forf. føres derved til at forudsætte at den har haft et. Det eneste sikre er, at alle seks overleveringer — der er uenige om umådelig meget andet — er enige om ikke at give den noget. Hvorfor Niels-Ebbesen-visen netop skulde miste sit omkvæd, i en tid hvor alle andre viser med stor nøjagtighed holdt fast på deres, — det får vi ikke at vide.

En fjærde forudsætning er at visen oprindelig har været forfattet i et versemål med regelmæssigt stavelsetal. Begrundelsen heraf er, at danseviser kræver et stavelsetal ligt med tallet af dansetrin. (Men hvordan kommer da de stakkels Færinger igennem dansen; de nøjes snart med halv så mange, eller kommer op paa et langt højere tal?)

En femte forudsætning er, at rimene har været lige så regelmæssige som i et moderne digt.

En sjätte — stiltiende — forudsætning er, at hverken Niels-Ebbesen-visens oprindelige forfatter eller de senere sangere har været Jyder. Det kunde ellers have været interessant at få forf.s teoretiske begrundelse af dette standpunkt.

En syvende og meget væsentlig forudsætning er, at visens forskellige stærkt afvigende former alle nedstammer fra en eneste, der ved år 1550 endnu var udelte. Beviset herfor er, at alle opskrifterne bruger ordforbindelsen „messe ogottesang“; havde visens hjemmelsmand levet under katolicismen, måtte han jo vide at den rette følgeorden var „ottesang og messe“. Her er det mærkelige, at de folk der levede o. 1550 havde tilbragt deres barndom i katolicismen og altså måtte være af forbavsende kort hukommelse for ikke mere at have rede på forskellen på en morgengudstjeneste og en højmesse. Men det pudsigste er, at det samme går igen andensteds. Aksels og Valborgs vise, der ellers er så overmåde nøje underrettet om katolske kirkeforhold (se DgF 475 indl.), har samme orden: „Aldrig forsømmer hun messe, ej hellerottesang.“ Ja selv den islandske Grågås, som vi troede ført i pennen af katolske præster i 12te og 13de årh., pålægger præsten at synge på hver helligdag „messe ogottesang ... og aftensang.“ Enten må vi da erklære også Grågåsen for ikke at være ældre end 1550, eller også har middelalderens mennesker været adskillig mindre logiske i deres udtryksmåde, end dr. Larsen forudsætter.

Dr. Larsen synes at have overvurderet sin egen — og måske i det hele vor tids — ævne til at sætte sig ind i så fjærn en tidsalders tankegang, ligesom han også havde gjort adskillig bedre i at sætte sig grundig ind i det danske sprogs almindelige udvikling, inden han gjorde det omfattende arbejde med at samle ord og udtryksmåder fra vor ældste litteratur til jævnførelse. Det er i alt fald for sprogmand ingen ubetinget nydelse at læse hans „oprindelige“ Niels-Ebbesen-vise med dens blanding af former fra 14de, 15de, 16de og lidt 20de årh. Men det er vel det mindst betydelige ved sagen.

Dog jeg skriver ikke dette for at dvæle på den kirkegård af skønne spildte kræfter, som dr. Larsens bog indeholder, men for at fremhæve et område, hvor hans granskning har tilført vor forståelse nye og nyttige

momenter. Vi får et nyt historisk træk i visen, og i sammenhæng dermed en ny vurdering af en enkelt overlevering.

I Vedels trykte tekst af visen klager grev Gert over at Niels Ebbesen har i sit følge Esge Frost og hans to brødre, der alle har været i grevens brød, men er rømte fra ham. I andre optegnelser ombyttes navnet (samtidig med anden omdannelse af strofen) med Hans eller Anders Frost. Men kun Esge passer på en historisk person fra den tid: en adelsmand i en fremtrædende stilling, der tidligst nævnes 1314, sidste gang 1346; forøvrigt hovedet for Strangesön-slægtens yngre gren (Frost'erne) og fætter til Niels Ebbesens fader. Dr. Larsen slår det yderligere fast ved at frendrage et aktstykke fra 1331, hvori Esge Frost og en anden ridder udtaler, at de er blevne grevens vasaller og med al deres ejendom er givne under hans beskyttelse. Hertil svarer det da ganske, at han i 1340, da Strangesönerne stiller sig i spidsen for den nationale bevægelse, „rømmer“ fra greven og er i Niels Ebbesens flok.

Dette giver nye holdepunkter til bestemmelse af Niels-Ebbesen-visens overlevering.

Opskrifterne (hvoraf de fleste foreligger i Vedelske håndskrifter) falder i to grupper¹. Den gængse form er den vi har i ABC, med nogle afvigelser indbyrdes i retning af „dagopfattelse“ (AC) og „natopfattelse“ (B) af grevens mord, men i de fleste handlings-enkeltheder stemmende sammen. En stærkt afvigende form er E, hvor Niels Ebbesen rådslår med sin moder (ikke med sin hustru) og hvor han søger hjælp hos sin bror Knud Ebbesen; men denne tekst er afbrudt og ikke godt overleveret, og forskerne har hidtil lagt E-formen til side, når de skulde bestemme Ebbesen-visens oprindelige skikkelse.

Endelig har vi Vedels trykte tekst. Efter gængs opfattelse (S. Grundtvig) er den helt uden kildeværdi, blot sammenarbejdet efter de endnu eksisterende Vedelske håndskrifter. Når vi derimod — med dr. Larsen — lægger vægt paa del historiske moment og enkelte andre træk, må Vedels 4de opskrift ikke blot have været de endnu eksisterende smatitser, men en samlet (nu tabt) tekst; og denne tekst har været i slægt med E, men i visse måder bedre overleveret.

Disse to overleveringer får nu en forøget interesse. Ved at sammenligne E med de ejendommelige vers af Vedels trykte tekst, kan vi til en vis grad bestemme indholdet af denne E-gruppe; og blandt dens særtræk findes et enkelt af samtidshistorisk udspring.

Så vidt følger jeg med tak dr. Larsen. Jeg følger ham ikke, når han i sin undersøgelse bruger Vedels trykte tekst (sammengrumset som den er af forskellige opskrifter og af Vedels egne forfatterændringer) som en tekstkilde af lige rang med ABCE, ja i virkeligheden som meget bedre! ti når det gælder at fastslå de enkelte læsemåder, tilfredsstilles dr. Larsen såre lidt af de ægte optegnelser, hvorimod Vedels stil med alle dens

¹ Jeg ser foreløbig bort fra D, der i 16de årh. er sammenarbejdet af to ægte kilder, en stående nær ved A, og en anden (sparsommere) hørende til E-gruppen.

biord og tillægsord, vulgærudtryk og indskudte småsætninger kommer langt nærmere ved, hvad dr. Larsen antar for Ebbesen-visens grundform.

Jeg lader altså dr. Larsens rekonstruktion ligge, og spørger alene, om vi ved at granske E-gruppen kan komme nærmere til visens ældste form og historiske grundlag.

E-teksten er alene om den scene, at Niels Ebbesen umiddelbart efter at han i hjemmet, rådslående med moderen (i den anden gruppe: hustruen), har fattet beslutning om at dræbe grev Gert, rider til Bygholm og kalder (sin bror) Knud Ebbesen ud til samtale. Desværre afbrydes teksten pludselig; men vi kan med ret stor sikkerhed gætte os til, hvad samtalen har drejet sig om: Niels Ebbesen har opfordret broren til at hjælpe sig med dette værk.

Knud Ebbesen nævnes ellers ikke i kilderne; men Thisets undersøgelser har bragt en mængde oplysninger om „Strangesønnerne“ og deres slægtsforbindelser, og har derved vist sig at danne et vægtigt grundlag for at bestemme, hvad der er virkeligt eller uvirkeligt af det som visetcksterne indeholder¹. Vi véd, at Niels Ebbesen havde 4 brødre; de to ældste, Esge Krog og Strange, overlevede ham; to andre faldt sammen med ham ved Skanderborg 1340. Vi har ikke navn paa dem; men den ene var vistnok den Elev Ebbesen der blev begravet i Vester-vig; den anden er foreløbig navnløs, og vi vil indtil videre benævne ham X. Ebbesen. Spørsmålet er da, om X. Ebbesen og Knud Ebbesen er identiske.

Det gælder for den tids adelsstand, ligesom for vikingetidens Nordboer og ned i tiden for store dele af vor bondestand, at valget af navn til børnene var i høj grad indskrænket; man skulde opkalde de afdøde frænder i opstigende linje på fædrene og mødrene side². Denne regel følges også af Ebbe Strangesens sønner: ældst er Esge Krog (efter fædrene oldefar), så Strange (efter farfar), Niels Ebbesen efter mødrene oldefar (den samme som hans morbror Niels Bugge på Hald var opkaldt efter); og X. Ebbesen må vi da vente opkaldt efter sin mødrene-

¹ Historisk tidsskrift 5. R. V 443 og 6. R. II 644; Danmarks adels aarbog 1888, 63 ff; 1890, 135. ² Jf. Gustav Storm i Arkiv f. nord. filol. IX; A. Olrik o. fl., Dansk navneskik (1899) s. 71. For bondestanden har reglen om opkaldelse efter afdøde skægtninge gældt i stort omfang indtil vore dage. For den middelalderlige adel foreligger der ikke nogen samlet redegørelse; men den største kender af dansk adelshistorie, arkivar A. Thiset, bekræfter på min forespørsel, at han ud fra sit kendskab til denne betragter tingene som selvfølgelig for den danske adel i 14de årh., selv om man først i det fyldigere materiale fra 15de årh. vil kunne finde stof til en grundigere påvisning af forholdet. Man vil for øvrigt i selve „Strangesønnernes“ stamtavle finde vidnesbyrd nok (Hist. tidsskr. 5. R. V 657 tavle; Danm. ad. aarb. 1888, 63 ff). Alle de i 1340 dræbte personer blev opkaldte overordenlig hurtigt; derimod måtte stamfaderen Esge vente forholdsvis længe, inden han blev opkaldt i sit første oldebarn og sit yngste sønnebarn (o: han levede endnu, da ældste sønnesøn fødtes); på samme måde blev hans søn Strange ikke opkaldt i sin første men i sin anden sønnesøn; afvigelserne fra den gængse opkaldelsesskik forklares ved at farfaren endnu var levende ved de ældste børnebørns fødsel. (En tilsyneladende undtagelse danner Esge Crochs søn af samme navn 1367; dog sikkert ikke opkaldt efter sin far, men snarest efter sin — nu usikre — mødrene slægt.)

slægt, Buggerne. Vi kender i Buggeslægten ved denne tid tre mandsnavne: Bugge, Niels og Knud. Bugge (morfar) kunde det ikke være, ti han levede endnu (død efter 1332); Niels (oldefar) var allerede optaget; — og kun Knud stod tilbage. Således turde der være indre sandsynlighed for, at X. Ebbesen er = Knud Ebbesen.

Kortere kan det udtrykkes således: Knud Ebbesen (i visen) og Knud Bugge på Hald var fætre; navnet Knud (et i disse nordjyske adelsslægter sjældent navn) har de efter al rimelighed arvet efter en fælles stamfar¹.

Tillige passer deres roller i visen og i krøniken sammen. Knud Ebbesen søges i foråret 1340 til hjælp af sin bror Niels, der vil overfalde greven; et halvt år senere falder X. Ebbesen sammen med Niels i kamp mod Holstenerne.

Vi vender tilbage til visen. Niels Ebbesen søger hjælp hos Knud, da han vil fælde greven. Får han den? Svaret må fra visens standpunkt sandsynligvis blive nej; broren optræder ikke i nogen visetekst, så lidt som i anden kilde, ved drabet i Randers; og hans optræden her vilde snarest gribe forstyrrende ind i fremstillingen. Men hvad holder ham tilbage? Er det almindelig frygt?

Svaret kan søges hos en person i visen, der ved første øjekast står ganske fjærnt. Ved drabet i Randers optræder — både i vise og i krønike — Ove Håse, en slægtning af Niels Ebbesen; han er grevens ivrige tilhænger og falder under forsøget på at hævne sin herres død på morderen. Denne Ove Håse var svigerfar til X. Ebbesen (= Knud Ebbesen); og hr. Knud havde en meget væsentlig grund til ikke at blande sig i kampen mod greven, han vilde derved få sin hustrus far til sin bitreste fjende. Den tabte del af visen skal sikkert udfyldes i overensstemmelse med disse historiske forhold. Knud har da nægtet sin personlige hjælp, måske med venlige udtalelser eller tilsagn om støtte af en eller anden art.

Der åbenbarer sig her nye momenter i den måde hvorpå Strange-sønnerne var filtrede sammen først med grevens indtrængen og siden med fædrelandets befrielse. Men vi får tillige kastet lys over en dunkel side af visen. Den gængse A-gruppe er os noget af en gåde. Straks efter grevens død, mens tanken endnu er helt optaget af den store modsætning mellem greven og Niels Ebbesen, fæster sangeren vor opmærksomhed ved et ganske lille optrin, Ove Håses hidsige forfølgelse, og Niels Ebbesens forgæves forsøg på at få ham til at afstå derfra på grund af familieskabet. Sagen får sin forklaring nu. Vi har i E-gruppen fundet lævning af en form af visen, der var mere mættet med virkelighedsstof og navnlig bragte familiens forskellige personer og deres indbyrdes forhold paa scenen. Hr. Knuds (kølige) svar for drabet, og hans svigerfars hidsige hævnthirst bagefter hænger nøje sammen.

Hvad jeg udvikler her, gør ikke fordring på at være ubetinget nyt. Efter at have nedskrevet min fremstilling, ser jeg den ældre litteratur igennem, og opdager at sammenhængen allerede er påpeget af A. D.

¹ Navnet kan næppe være arv fra dennes mors eller stemors forfædre (Palne Jonsen, Peder Vendelbo).

Jörgensen: „Partiet om Ove Hals er næppe oprindeligt i denne vise, skönt det findes i alle opskrifter; det gör brud på handlingens enhed mod slutningen, og det falder mat efter grevens drab. At det imidlertid er gammelt, synes at fremgå Ligesom ved drabet i Finnerup lade kan der have været flere viser om Nils Ebbesens død, en mere historisk ved siden af den opbevarede. Til denne hører da måske også det bekendte vers om Nils Ebbesens ridt til Bygholm“¹. Det helt nye, der er som prik over i'et, er da kun den nære sammenhæng mellem Ove Håse og hr. Knud på Bygholm, — og så det at den „mere historiske“ vise foreligger i E-gruppen.

„Niels Ebbesen red til Bygholm, og bød Knud Ebbesen ud.“ Hvorledes kommer denne herregård i en af Strangesönnernes værge? Bygholm (lige udenfor Horsens) var intet privat eje, men et kongeligt slot, vistnok fra först af en tvangsborg mod de oprørske bønder på Erik Menveds tid; den styredes af kongelige lensmænd². Til en sådan tilidspost passede netop Knud Ebbesen, der ved sin svigerfar var knyttet til landets store magthaver grev Gert. Knuds stilling som hertugelig eller grevelig lensmand og hans snart påfølgende deltagelse i frihedskampen er et mærkeligt led i det omslag, som „Strangesönnerna“ ved den tid foretar sig. At Holstenerne efter Skanderborgslaget lagde hans lem-læstede lig på stejle, kan da heller ikke undre os.

Lad os se, om vi kan finde nøjere rede på de historiske momenter i Niels-Ebbesen-visens to grupper. I E-gruppen er det Esge Frost, der har „römt“ af grevens tjeneste og nu rider i Niels Ebbesens følge. I A-gruppen er det Anders Frost, der har „taget orlov“ og slået sig sammen med grevens fjender.

Dr. Larsen løser spørgsmålet på den måde, at begge bör have plads i visen: Esge Frost som en mand i Niels Ebbesens tjeneste, Anders Frost som en af den nationale bevægelses førere. Løsningen er ikke heldig. For det første fordi de åbenbart er varianter til hinanden. For det andet fordi den vender de historiske forhold på hovedet. Esge Frost var en anset ridder, der vel ved given lejlighed kunde „ride med“ sin frænde Niels Ebbesen, o: undergive sig hans førelse, men ikke så godt blive hans tjenestemand. Hans søn Anders Frost var derimod en ganske ung og ubetydelig person; han nævnes ikke i dokumenter för otte år senere, og först ved 1360 spiller han en rolle ud over den snævraste hjemstavnskres. Han har i 1340 næppe været bosat mand, ti hans søn blev opkaldt efter sin farfar, der endnu levede 1346, og forekommer ikke offentlig för 1377. Esge Frost som tjenende og Anders Frost som partifører er en utidighed, som kilderne slet ikke kender til.

Sagen er meget simplere. Visen navngir kun én slægtning af Niels Ebbesen, der har været i grevens tjeneste men har forladt ham. I E-gruppen er det, stemmende med den virkelige historie, Esge Frost; i

¹ A. D. Jörgensen, Bidrag til Nordens historie i middelalderen, 149. ² 1333 nævnes en Johannes Bjørnsen, 1364 Peder Iversen Lykke (Trap, Danmark, V³ 349). Knud Ebbesens broder Esge Krog træffes 1364 i en lignende stilling, som hovedsmand på Randershus.

A-gruppen er det Anders Frost, idet den mere berømte søn (der ved 1360 var ledende mand indenfor den jyske adel og stod Niels Bugge nær) i kraft af en erindringsfejl indtog sin fars plads. Niels-Ebbesenvisens gængse tekst (A-gruppen) røber sig derved som en lidt senere afændring; og dette har også været erkendt af forskningen. Det nye er, at E-gruppen står den virkelige historie nærmere.

Det er A. D. Jörgensen, som har hævdet, at Niels-Ebbesen-visen (o: A-gruppen) ikke er samtidig med begivenhederne, men kun nærtidig: Anders Frost og den sammen med ham optrædende Povl Glob betegner „særlig fremragende mænd, dog så vidt det kan ses, snarest fra en noget senere tid“. I AB mælder Niels Ebbesen: „Kolding er bestødet, og Ribe det er brændt“; „men begge disse slotte var 1340 i hans [grevens] hånd.“ „Også må man tænke sig i det mindste nogen tid hengået efter begivenheden, før den kan omdigtes med en stærk tendens“¹.

Et enkelt navn synes endog at give en bestemt datering. „Hertug Henrik“ som betegnelse for grev Gerts søn er historisk så urigtigt som muligt, men minder påfaldende om Erik af Pommerns unge og tapre modstander († 1427), og kan let være opstået ved ubevidst overføring på den ældre Henrik af samme slægt. I så fald har visen først fået sin „endelige“ form under Holstenerkampene i begyndelsen af 14de årh. Tvingende er denne slutning dog ikke, da „hertug Henrik“ også ellers forekommer i vor visedigtning (se Reeke i Dania VII 133).

Men interessant er det, at af alle de her fremførte træk møder vi i E-gruppen ikke andre end Niels Bugges optræden; og den turde være historisk nok. Han forekommer allerede 1333; og hans far, der faldt i kamp ved Lyby kirke, forsvinder af historien med 1332². Endnu vægtigere er det naturligvis, at denne gruppe på et enkelt punkt har det historisk oprindelige: Esge Frost i stedet for A-gruppens Anders Frost.

Af vidtrækkende betydning er en anden variant. Umiddelbart efter at Niels Ebbesen under rådslagning med sin mor (hustru) har bestemt sig til at slå greven ihjel, har A-gruppen en henvendelse til svendene om de vil hjælpe ham, E-gruppen til Knud Ebbesen på Bygholm. Naturlig følelse for komposition siger os, at vi ikke skal slette disse skilte optrin sammen; der er grænser for hvor mange indledende forhandlinger en sådan digtning tåler. Knud Ebbesen og svendene er varianter; den ene udelukker den anden. Af disse varianter er den ene, E-gruppens, historisk (Knud Ebbesens optræden), den anden er poetisk, den bevæger sig i forholdet mellem ridderen og hans trofaste svende.

Men her gemmer sig tillige en anden væsentlig forskel. Niels Ebbesens samtale med sine svende og deres troskabsløfte danner den poetiske forudsætning for Svend Trøsts optræden. Borttager vi — med E-gruppen

¹ A. D. Jörgensen, Samlede afhandlinger, I 459. ² Danm. adels aarbog 1890, 135; jf. DgF 331. — For øvrigt er heller ikke Povl Glob uhistorisk i 1340. Han nævnes tidligst 1331, og spiller i årene 1340—43 en vis rolle som Valdemar Atterdags betroede mand; ganske vist er han i 1360'erne mere fremtrædende som partifører (meddelelser fra arkivar A. Thiset).

— denne scene, vil det sige, at også Svend Trøst tages bort, eller i det mindste at hans poetiske styrke væsentlig dæmpes.

Tidligere forskere anså Svend Trøst for en historisk person, der kun tilfældigvis ikke forekom i dokumenter. Nu er der vist enighed om at opfatte ham som en poetisk skikkelse, der med navn, strofe og situation er lånt fra en anden folkevise¹. Her viser det sig atter, at denne poetiske skikkelse er et særkende for A-gruppen; i E-gruppen kan vi kun eftervise historiske hjælpere for Niels Ebbesen.

Også kompositionsmæssig er der noget påfaldende ved Svend Trøst. Da greven er dræbt, gir visen sig god tid til at omtale alle heltens oplevelser. Således plejer vore viser ikke at gøre; efter den voldsomme hovedbegivenhed har de et enkelt fortsættende (eller tilbageskuende) optrin, hvorved handlingen lægger sig til ro². Men Ebbesen-visen fortsætter sig på en for tilhørerne forbavsende måde, og de to første optrin (kampen mod Ove Håse og Svend Trøsts brokastning) konkurrerer med hinanden om den rolle at hidføre heltens frelse. Vi bør måske rent ud betegne dem som den historiske og den poetiske variant af heltens frelse; eller vi bør betegne Svend Trøst som den senere tilgift til kampen.

Man vil også lægge mærke til, at Svend-Trøst-partiet har en i sig selv sluttet handling; det lader sig bedre opfatte som et særskilt folkesagn end som del af en i snævrere betydning historisk vise. Det samme gælder for resten om det straks påfølgende optrin: kællingen der gir Niels Ebbesen det ene af sine brød; det afspejler begivenhedens betydning indenfor en lille handling, men uden forbindelse med de momenter, som visen ellers lægger vægt på.

Jeg må her udtale en tanke, selv om jeg ikke kan levere noget fuldstændigt bevis for den. Det er sandsynligt, at Niels Ebbesen, da han med sin flok gik ind i Randers, efterlod en vagt ved Randers bro, for i rette øjeblik at kunne kaste broens planker af. Denne vagt har da rimeligvis været en „smådreng“, hvis mod og snarhed han kunde stole på; sine væbnede mænd havde han jo brug for andensteds. Hvis drabet blev besunget i en samtidig vise, vilde dette optrin ret selvfølgelig udtrykkes således:

Tak have og den liden smådreng
han var sin herre tro:
han kaste op fjælen for grevens mænd,
de funde slet ingen bro.

Til med tak til en hjælpende biperson ender viserne så ofte (til jomfruens køresvend der reddede hendes hovedguld og sko med sig, DgF 234; til broren der bragte hestene i land, DgF 374; osv.). Men en sådan slutstrofe findes netop i visen (C, og spores i den overarbejdede D); og heri gemmer sig da udspringet til „sagnet“ om Svend Trøst der tar orlov af sin herre men tjæner ham allerbedst. — Mere end en mu-

¹ DgF 377; mine Danske folkeviser i udvalg, indl. s. 61. ² Jf. mine „Episke love“, DSt. 1908, 85.

lighed udgir jeg ikke dette for at være; ti for visens sidste halvdel mangler vi jo E-gruppens tekst, til at lyse op i hvad der er oprindeligt og hvad der er yngre¹.

Endnu et uhistorisk træk vil jeg henlede opmærksomheden på. Alle opskrifter kender et indledningsvers om at greven drog til Randers skönt hans død var spået ham; og der er ikke grund til at tvivle om, at vi her har visens oprindelige begyndelse. Men A og C indskyder derfor et vers om at greven drager ind i Danmark med „fire banner og fir-sindstye“. Historisk set er dette en kolossal overdrivelse. Stilistisk er det en tilhæmpelse til visernes fantastiske talstørrelser, de „syv og syvsindstye“ Didrikskæmper eller Sverkers „tre og trøsser fem“². Overleveringsmæssig er de to indledninger dubletter. Indtoget i Danmark og tallet på grevens hær er kendelig nok sat til på en meget senere tid, da man ikke var umiddelbart hjemme i Niels Ebbesens død, men trængte til historisk indledning. Men denne indledning er meget sent tildigtet: den mangler ikke blot i E-gruppen, men også i A-gruppens „nat-affattelse“: først „dag“-formen optar den og røber derved sit unge udspring³.

Således kan vi på en række punkter skelne mellem den ældre mere historiske, den yngre mere poetiserende form. Det havde været interessant, om vi i samme mål havde kunnet drage æstetisk sammenligning mellem de to former; men det tillader kilderne kun i ringe grad. Mens den yngre form foreligger i tre gode opskrifter, har vi for den ældre kun en halv (E) ikke videre fuldkommen; dertil kommer Vedels tabte tekst, således som vi kender den af hans notitser i A (F*) og af hans benyttelse i trykteksten (F); og endelig har jo bearbejderen D på enkelte punkter lånt fra den ældre form. Desuden er der en mulighed for at E-formen på punkter har modtaget indsivning fra anden overlevering.

Med dette materiale kan vi gøre et forsøg på at give E-gruppens første parti, samtalen mellem greven og Niels Ebbesen:

1. Grev Gert han drog til Randers,
og did lod han sig råde;
det var hannem for lange spået,
han skulde sit liv dær lade. E 1 F* D 1
2. Greven han sendte Niels Ebbesen bud,
at han skulde til ham ride:
felig til og felig fra
skulde han for hannem blive. E 2

¹ D er sammenarbejdet af en tekst, der står nær ved A, og en der står nær ved Vedels tabte håndskrift, og kan her (v. 51) snarest repræsentere E-gruppen. Desuden har Vedels v. 80 måske benyttet hans tabte hskr. (ved siden af C 53). Strofens forekomst indenfor A-gruppen (i C) må da snarest bero på yngre sammenblanding. ² DgF 6. 136; jf. 17 slutn. ³ En ganske tilsvarende øgning er sket med et moderne digt i folkevisestil. For danske er C. Plougs „Påsekløkken kimed mildt“ tydeligt nok med sin begyndelse; men omdigtet til færøsk dansevis kræver det et par forstrofer der sætter tilhørerne ind i situationen (Føroyjakvæði nr. 234).

3. Greven og Niels Ebbesen de snakked sammen
ude ved Randers strande;
fuld lidet var deres skæmt,
end halve mindre gammen. E 3

4. „Hør du det, Niels Ebbesen,
du vær velkommen her;
hvor lider dine frænder udi Nør-Jylland?
og hvor står landet dær?“ E 4 (D)

5. „Vel står landet udi Nør-Jylland,
så monne mine frænder og lide;
de skulle eder alle til tjeneste være,
ihvort I dem tilsige.“ E 5

„End har jeg udi Nørrejylland
både ven og dertil frænde;
de skal eders nåde til rede være,
ihvort I ville dem sende.“ F*

6. „Hør du, hr. Niels Ebbesen,
vilt du mig sanden sige:
mange svende har du med dig,
der du tørst vel på lide?“ E 6

7. „Alt har jeg tredive svende med mig,
og flere og ikke færre¹;
det vil jeg for sanden sige,
jeg har dem alle vel kære.“ E 7

8. „Niels Ebbesen, du est en fuldtags mand,
hvi slår du så lang vej om?
du lå igår i hr. Bugges eng
alt med tre hundred mænd. E 8

9. Og selv² har du, Niels Ebbesen,
nogle hovmænd, ride hos dig;
og de har været udi mit brød
og ere rømte fra mig. F 21

Hør du, hr. Niels Ebbesen,
alt hvad jeg siger dig:
du har mange svende udi dit brød,
dem har du fået fra mig. E 9

10. Først er han hin unge Eske Frost,
og så hans brødre to;
foruden min ja [og] minde
de af min tjeneste drog. F 22

Du har med dig hin unge Hans Frost
fremmest udi din skare,
og siden de skalke, hans brødre to,
ufelig monne fra mig fare.“ E 10

¹ 3: lidt over tredive svende. ² Omvendt ordstilling i 1ste linje skyldes formodenlig Vedels ændring; måske rettere: Hvor har du (ell. hveden har du), Niels Ebbesen.

11. „Alle de svende, der jeg har,
dem har jeg fanget med ære;
hør I det, min ædelig herre,
I tør intet efter dem kære.“ E 11
12. Der er ingen tilsammen viet
uden munken og hans kappe;
hovmand rider, og hovmand bier,
hvor han kan tjæne til takke.“ E 12 F*
13. „Felig est du til mig kommen,
og felig måt du bortride;
gjorde jeg det ikke for min kristelig tro,
trang skulde vejen dig blive!“ E 13
14. „En fyrstelig lejde have I mig given,
alt om jeg må hende nyde;
men har I noget ondt i sinde,
I skulle det selv fortryde.“ E 14
15. „Hør du det, hr. Nilus Ebbesen,
jeg taler med dig for længe;
du skal enten af Danmark rømme,
eller jeg skal lade dig hænge!“ E 15
16. „Tyve må I i galgen ophænge
både for ugle og ørn;
men jeg vil udi Danmark bo,
både hos hustru og børn.“ E 16
17. „Otte dage lover jeg dig,
dem skalt du have til frist;
[så mænd ved, Nilus Ebbesen,
jeg skal dig [hjemme] gæste!“ E 17¹
18. „Syvnters frist den ere god
og kommer mig vel til fromme;
men er jeg nogen dannekones søn,
da skal jeg förre komme“². D 14 (E 17)

Hvad der udmærker denne digtning, er først og fremmest det negative, at den mangler den dramatiske iscenesættelse, som kendes fra A-formen. Her er ingen Niels Ebbesen, som træder et skridt tilbage eller slår op med hånden, eller som udæsker riddere og svende til dyst om hans ords sandhed; heller ikke er her grevens intrigeagtige spørgsmål, om Niels Ebbesen vil ride hans ærende; så lidt som her er det samlede overblik over de forskellige ledende mænd i nationalpartiet. A-gruppens 100 mænd i plade holdende i hr. Bugges gård er ombyttede med 300

¹ I E er grevens tale og Niels Ebbesens svar fildrede sammen til én strofe; svarstrofens rette form findes i D; slutningen af grevestrofen er derimod ikke helt sikker. ² 3: Så sandt jeg er en hæderlig kvindes søn, skal jeg opsøge dig tidligere. — Herefter har E en strofe: „Grev Gert I er en hastig mand, dertil min herre så from; hvor I ikke frem med magt kan komme, da rider I en anden vej om.“ Men den passer ikke i sammenhængen, og tanken er allerede brugt i v. 8; strofen er snarest et frasprenget og meningsløst lån fra A-gruppen.

lejrrede i engen, — det mere dagligdags. Stridens hovedpunkt bliver det i middelalderen ikke ualmindelige, at den ene har taget den andens tjenestemænd til sig. Også her mærker vi grundpræget af historisk vise. På den anden side træffer vi allerede de væsentlige træk i Niels-Ebbesens visens komposition: spørgsmål om tidender, om tallet på hans svende, sigtelsen for at ruste sig med danskhedspartiet, stridens opblussen om lensrettens uopsigelighed (dansk og tysk ret mod hinanden), og de gensidige trusler hvormed parterne skilles.

Så kommer samtalen i hjemmet. Scenen spores i beslægtet form i E, D og F; men det er uvist, om andre end E lader moderen give råd om at slå greven ihjel. Niels Ebbesens forudgående omtale af hustruen peger på hende som det oprindelige, og den ved leddet ventende moder som en forvanskning i almindelig folkevisestil.

Ikke så sikkert er det, at rådet om hesteskoene er fælles for hele E-gruppen.

Straks efter (uden svendeforhandlinger) kommer Niels Ebbesens udridt og samtalen ved Bygholm. Men desværre slipper kilderne her, ikke blot E men også de andre; vi har i alt fald ikke i D og F noget eneste vers, der med sikkerhed kan henføres til E-tradition¹. For Randerskampen kender vi derfor ikke selve den ældste formning, men kan kun skimte den gennem den yngre redaktion; kampen mod Ove Håse kunde tyde på, at den er gået forholdsvis uforandret ind i denne.

Således har den ældste „mere historiske“ form af Ebbesens-visen vendt sig fra at være en flygtig A. D. Jörgensensk gætning til at være et kildefast æmne. Men iagttagelsernes midtpunkt ligger ikke på det æstetisk-literaturhistoriske område, men på det rent historiske.

Vi har i Esge Frost mødt navn på en af de mænd, der red med Niels Ebbesen på hans dristige tog til Randers. Og vi har derigennem fået bekræftelse på, at han og hans *socii* (som den gamle krønike kalder dem) ikke var karleflokken fra en gård, men rummede et udvalg af sammenhørende nørrejysk adel.

Vi har i Knud Ebbesen fået en af heltene fra Skanderborg omsat i individuel skikkelse, og set den kæde af omstændigheder der bandt ham til samtidens politiske stilling.

Og vi har atter set disse historiske skikkelser forsvinde af visedigtningen, givende plads for efterhistoriske personer som de jyske adelsførere, eller opdigtede som Svend Trøst.

¹ Muligvis dog „borg eller fæste“ (E 40), „faste borge“ (F 69) er spor af en ellers tabt kilde.

VORE SANGLEGE

AF

HJALMAR THUREN

Den flamske Maler P. Brueghel, der saa fortræffeligt gengiver Bøndernes Dagligliv paa Reformationstiden, har paa et af sine Malerier skildret Datidens Lege. Man ser henved et Par Hundrede Børn more sig paa bedste Maade: springe Buk, trille med Tøndebaand, lege Blindebuk og Ballerone, bære i Guldstol, gaa paa Stylder, spille Top — kort sagt udføre en Mængde Lege, der lever den Dag i Dag i ganske samme Skikkelse.

Denne Overensstemmelse mellem Legene i Nutid og Fortid strækker sig endnu videre. Man genfinder de vigtigste af vore Legeformer ikke blot i Middelalderen, men endog i den græske Oldtid. Blandt alle folkelige Overleveringer er Børnelegene de levedygtigste og mindst foranderlige; de paavirkes ikke i væsentlig Grad af de skiftende Moder, de præges kun svagt af det enkelte Folks særlige Ejendommeligheder — i ethvert Fald hvad Legens Grundidé og ydre Form angaar. For Sanglegenes Vedkommende gør det nationale Særpræg sig selvfølgelig gældende paa Teksternes Omraade — omend i langt mindre Omfang end man paa Forhaand skulde tro. Det er denne Sammenhæng mellem Folkeslagene vi nu skal følge for en Række velkendte danske Lege.

Vor hjemlige Literatur vedrørende Børnenes Leg er ikke helt ringe. Thieles „Danske Folkesagn“ og Svend Grundtvigs „Gamle danske Minder“ indeholder mange værdifulde Legetekster, E. T. Kristensen bringer i sine „Danske Børnerim, Remser og Lege“ et overvældende rigt Materiale, og for ganske nylig har Brødrene Thyregod udgivet en stor Samling Sanglege med Melodier og et Tillæg, der oplyser om en Del af vore Leges Oprindelse.

Endelig findes der Legetekster og Melodier i Berggreens „Danske Folkesange og Melodier“ (1869), Sofus og Serine Hagens „Børnenes Musik“, Anna Erslevs „Sanglege“, C. B. Schlägelbergers „Syng med os Mor!“ foruden i adskillige Sangbøger for Skole og Hjem.

I disse Bøger og i Svend Grundtvigs til Dels utrykte Samling Lege findes utvivlsomt alt væsentligt vedrørende disse Folkeminder — hvad man endnu kan optegne af Tekster, bliver mere eller mindre betydningsfulde Varianter — og Tiden er da inde for en systematisk Behandling og historisk Undersøgelse af dette store og interessante Stof.

Den følgende Studie over vore Sanglege har kun til Hensigt at fremdrage de vigtigste Typer og belyse Hovedpunkterne i Spørgsmaalet om disse Leges Oprindelse. En mere udtømmende Behandling af de danske Lege maa høre Fremtiden til.

Ved en Gruppering af vore Sanglege forekommer det mig naturligt at gaa ud fra Legenes Hovedhandling. Stoffet ordner jeg da saaledes: 1) Lege, hvori et Frieri gengives, 2) Lege, der handler om et eller flere Pars Kærlighed, 3) Forfølgelses- og Befrielseslege, 4) Efterlignelseslege, 5) Søge- og Findelege, 6) Lege, hvori alle Deltagere til Slut udfører en Bevægelse, 7) Sangdanse uden særlig Handling.

Indenfor hver Gruppe ordnes Stoffet igen efter Legens Form, eftersom der leges i lange Rækker, i Kreds, parvis eller uden fast Opstilling.

Tallene ved de enkelte Lege gælder E. T. Kristensens „Danske Børnerim, Remser og Lege“, Aarhus 1898. I adskillige Tilfælde henvises til S. T. Thyregod og O. Thyregods „Sanglege“, Kbh. 1907 (afk. Thg.) og til Svend Grundtvigs „Gamle danske Minder“ I 1861 (2. Udg.), II 1857, III 1861 (afk. Gl. d. M.). Naar en Legebetegnelse staar i Klammer, betegner det, at kun enkelte Former af denne Leg hører til vedkommende Afdeling.

Frierlege.

Danselege i to Kæderækker.

Fru Inge 300
Herren fra Ninive 641
Hr. Ravnsborg og Per Krybentaa 298
Offer og Ædelig 299

Ringlege.

(Fru Inge) Gl. d. M. I 26
{ Frierdansen 309
{ Frierlegen 310
Tre Gutter (Riddere) i Skoven 311
Thg. 12

Kærlighedslege.*To Kæderækker.*

De kække Nonner 297

Leg med Bue.

Maaneskinstur Thg. 85

Ringlege

med sluttet Kreds til Legens Ophør.

Anders Mogensen og Lillevennen 647

De tre Grever Thg. 25

Der brænder en Ild 316, 643

Dommerdansen 305

Du er alt for lidt for mig 323, 645

Du lykkes, du er vakker 317

En Gang, men aldrig mere 647

Engel 278, 642

En Jomfru vil vi fæste 324

En Rose paa Engelens Grav 310

Fald paa Knæ, min Rose 288

Jeg gaar omkring i denne Ring Thg. 87

Jeg gik en Dag spadserende 283

Jeg gik mig i Lunden 322, 645

Jenten (Gutten) er vaagen 638

Kling, Klang, Fugl i Fang 290

Kom, fagre Ungersvend 317, 644

{ Kom, unge og gamle 319

{ Kom, Karle og Piger 646

Lænke Trolle 277

Lysegule Lokker 318, 644

Marie og Rytteren 636

Munken gaar i Enge 294, 635

Pluk Roser 306, 642

Se, se saa faar du mig Thg. 89

Skøn Ridder (Jomfru) drager det røde

Guldbaand 307, 642

Skøn Jomfru træder i Kredsen ind 309

Sæt jer paa Stolen 321

Søsterlegen 312, 643

To Piger, de ganger sig ned til en
Strand Thg. 23

Tag Lyset op Thg. 70

[Trine] op og [Trine] ned Thg. 91

Udi Engen den grønne 318

Vil du ha' mig 705

Ringlege med Oplosning af Dansekæden.

Al den Kærlighed, du har for mig 323

Hind har vi i vor Hav' 321

Skære Havre 316

(Skøn Ridder han drager det røde
Guldbaand) 307

Skiftende Dansekæde.

Gutten gaar paa Brandvagt 304

Staaende Kreds

undertiden med Pardans i Kredsen.

Bejleren 310

Over Bjærg og dybe Dale 320

Tompegutten 706

Østbo og Vestbo 305

Parvis Opstilling.

Enken Thg. 77

Ost og Brød 320

Tyvelegen 318

Sanglege uden fast Opstilling.

Der gaar en Ridder spadserende 309

Der ringer to Klokker 214

Forfølgelses- og Befrielseslege.*To Kæderækker.*

Den rige og den fattige Fugl 300

Palle reiser til Norge 303

Een Kæderække.

Klodsemand 278

En Række mod en enkelt Person.

Jeg svinger mine Høns 245, 517

Ræven og Gaasen 247

To staaende Kæderækker.

Og hvad var det Thg. 92

Sælge Potter 302

Lege med Bue.

Bro Brille 219

Over den salte Sø 306

Ringlege.

Blindebuk 689, Thg. 51

Bonden med Haren 636

- { Borre Voldborre 291
- { Din Kærest er død 292
- Bryde Kloster 292
- { Det underlige Dyr 634
- { Hjorten 636
- En Bondepige hungik paa Vejen Thg. 26
- En Laskeredans 320
- { Haren hist i Grøften Thg. 47
- { Hjortelil i Gruben 636
- Linke 305
- Nappe Bjørneskind Gl. d. M. II 145,
- Thg. 49, 50
- Ræven lakked ad Bondens Gaard
- Thg. 46

Staaende Kreds.

- Klavs Fisker han havde en liden graa
- Gaas 278
- Kat og Mus 292
- { Rabasken 212, 482
- { Mester Erik 482
- Nappe Gaas 231

Sanglege uden fast Opstilling.

- Bjærgmand 235
- Bore Guldæble 216
- Bytte Gaarde 212
- Bære død Mand til Graven 224
- Gaas og Svane 302
- { Ingen Røvere 702
- { Trolld 523
- Kongelegen 236
- Plukke i Jeppes Kaal 235
- Ræven og Gaasen 247

Efterlignelseslege.

En Række.

- Tingelingelater Thg. 102

Ringlege

med sluttet Kreds til Legens Ophør.

- Adams syv Sønner 284
- Al Verden gaar omkring 283
- { Bonden paa Stolen (Tronen) 287
- { Mads paa Stol 638
- Der var en Mand 282
- Fangen 282
- Se et Postbud, hvilken Due 639

Nissen 639

- { Peder Wessel 637
- { Lille Niels Peter 637
- Rundt om en Enebærbusk Thg. 40
- Ræven trasker over Isen 285
- Vil I vide, hvordan Bonden 633, Thg. 28
- Vil I nu vide og vil I forstaa 283

Ringlege med Opløsning af Dansekæden.

- Dammen skinner i Aftenglans 290
- Dukkedansen 646
- { Kragen 632
- { Skaden 632
- { Storken 633
- { Viben 632

Skiftende Kæde.

- Væve Vadmæl 640

Parvis Opstilling.

- Bære Blod 505
- Gaa paa Børsen Thg. 100
- Skomagerdansen 646

Søge- og Findelege.

Staaende el. siddende Kreds.

- Den sorte Nøgle 694
- Den vandrende Ring (Daler) 210, 694
- Gemme Ringen 481
- Putte i Bælte 196, 691

Sanglege

med en Slutningsbevægelse.

Ringlege.

- Fiskeren 291
- Kringelkrans, Rosensdans 173
- Paa Skorstenshøj 324
- Slaa Hejrenhat 282
- Spinde (vinde) Nøglegarn 279
- Vi slutter Kreds Thg. 77
- Vikke veje 279

Legerim med Dans.

Ringleg.

- Nu har vi Jul igen Thg. 98
- Vi har lang Vej hjem Thg. 100
- Videvidevit 97

Skiftende Kæde.

Gedebukkedans 631

Slættegilde 279

Pardans.

Komme og gaa 645

Danseviser og -vers 324 ff.

Sanglege udenfor Nummer.

Den bedste Brudegave 294

Guldejerens Gl. d. M. II 303

Lade Fisken dø 208, 479

II

De fleste **Frierlege** udføres af to Rækker, der danser mod hinanden — den naturligste Legeform, naar Talen er om to for-handlende Parter.

I Offer og Ædelig — den klarest formede Frierleg, vi har bevaret — danser en Række Karle (Frierne) og en Række Piger skiftevis mod hinanden, mens de synger en Vekselsang, hvis Tekst ofte gengives saaledes:

I Først kommer Offer, saa kommer Ædelig saa kommer syv Mands Ædelig, saa kommer Kongens Bønder alle. II Hvad vil Offer o. s. v.? I Bejle til Offer ... II Hvad vil Offer o. s. v.? I Bejle vil Offer ... II Hvad byder Offer ...? I *Sølv* byder Offer ... II Nej faar Offer ... I Bort gaar Offer ... I Igen kommer Offer ... II Hvad vil Offer ...? I Bejle vil Offer ... I Hvad byder Offer ...? I *Guld* byder Offer ... I Nej faar Offer ... I Bort gaar Offer ... I Igen kommer Offer ... II Hvad vil Offer ...? I Bejle vil Offer ... II Hvad byder Offer ...? I *Tro* byder Offer ... II Ja faar Offer, ja faar Ædelig o. s. v.

Utvivlsomt har Thyregod Ret i, at Legen viser tilbage til Tider, da det var Skik at købe Bruden, og at den ovenstaaende Form, hvori ikke Pengene, men Troskab og Kærlighed gør Udslaget, er fremstaaet ved senere Tiders Ændringer¹. En islandsk Tradition lader Hoffin og hans Folk byde Sten, Kobber og Guld²; først efter det sidste Tilbud modtages Bejlerne. Denne og en beslægtet færøsk-dansk Optegnelse fra 18de Aarhundrede er aabenbart de oprindeligste af de nu bevarede Legeformer. I svenske og finske (sv. „Simon i Sälle“ „Offer og Edla“)³ og i en færøsk-dansk Gengivelse⁴ byder Bejlerne ikke Penge, men angiver deres Livsstilling; Pigerne tager først mod dem, naar de kan fremstille sig

¹ Thg. 103. ² H. C. Lyngbye: Færøiske Qvæder, Randers 1822, Indl. 38. Ólafur Daviðsson, Íslenzkir víkivakar og víkivakakvæði, Kbh. 1894, 107 ff.

³ A. Arwidson, Svenska fornsånger 1842, III 175 ff. ⁴ Antikv. Tidsskr. 1849—51, 310.

med en smuk Titel (f. Eks. fær. „Greivi er Offur“). De stærkt forvanskede norske Former nævner simpelthen en af de legende, som da forkastes eller antages¹. Vi er i alle disse Tekster kommen helt bort fra Brudekøbslegene og over i en anden Klasse Frierlege, der nu om Stunder forekommer langt hyppigere. En Overgangsform træffes i en svensk Overlevering², der lader Simon i Sälle byde et Slot, en Hest, et Skib eller lign.

Dr. Axel Olrik har meddelt mig følgende angaaende Legen:

„Offer“ er øjensynlig det gammeldanske mandsnavn „Offe“ (ældre „Uffe“); den eneste af personerne der bærer et virkeligt navn.

„Ædelig“ er intet navn, men et i folkeviserne ofte forekommende tillægsord, der betegner personers adelige stand. Jævnside med det forekommer navneordet „ædeling“ (f. eks. „træder vel op. i ædelinge“) o: en adelsperson. Linjen bør vist rettelig lyde: „bejle vil ædeling“; men ordet „ædeling“ fortrængtes tidlig af sproget.

Rimets mening syntes at være den, at bejlerne kommer i flok, først „Offer“ (som af en eller anden Grund er den anseligste), så en adelsmand, så „syv mands ædelig“ (syv adelsmænd på én gang?), og så alle „kongens bønder“; ordet „alle“ antyder at de udgør en endnu større skare. „Kongens bønder“ vil sikkert sige selvejere.

Det hele sceneri tilhører den senere middelalder, med adelsmænd og med bøndernes indordning under kongemagten. Selve ordene „ædelig“ og „ædeling“, som er særtegnende for folkevisesproget, kan ikke være tidligere end 13de årh. Formen „Offer“ for mandsnavnet „Offe“ er opstået da man i jysk ikke mere var sikker i de gamle endelser. Selve „Offe“ forekommer ikke før beg. af 14de årh.; den ældre form er „Uffe“, og denne form foreligger også i legen (E. T. Kr., Børnerim 299, om optegnelsen ellers er rigtig). Former som „Hoffin“ må være udvandrede fra Danmark tidligst i 14de årh.; navnet „Uffe“, „Offe“ er ukendt i de andre nordiske lande, og navnet måtte derfor tydes. Alt dette fører os til at legen med denne særlige sangtekst er opstået i Danmark i sidste halvdel af middelalderen.

Om der er ældre elementer i den, er vanskeligt at sige. Det er således ikke oplyst, hvorfor bejleren (den forreste bejler?) bærer navnet „Offe(r)“. Altfar dristigt vil det vel være at tænke paa den angelske kongesøn Offa (vor Uffe), der som bejler overvandt Thrydos barske sind.

Af Frierlege, der ligesom „Offer“ dances i to Rækker, er adskillige bevaret i engelsk Tradition. Medens der i „Three dukes“³ kun er Tale om et Valg af Hustru uden Diskussion om Penge

¹ Bernt Støylen, Norske barnerim og leikar, Kristiania 1899, 115. ² Otto Hellgren, Sånglekar från Nääs, Stkh. 1905, 114. ³ A. B. Gomme, The traditional games of England, Scotland and Ireland, London 1894—98 II 233 ff.

eller Rang, er „The three knights from Spain“¹ og en Form af Legen „Green grass“;² typiske Brudekøbslege, hvorimod det i „Three sailors“ er Bejlerens Livsstilling, der bliver bestemmende. I den sidst nævnte Leg hedder det:

Bejlerne: Here come three sailors, three by three,
to court your daughter a fair lady!
Can we have a lodging here?

(Gomme II 283.

Moderen afviser Bejlerne. Næste Gang kommer der tre Soldater, som heller ikke antages. Tilsidst tre Konger, der modtages med den største Glæde. Moderen giver dem sin Datter med „hundred Pund i Lommen og en smuk Guldring paa Fingeren.“ Her skulde man vente, at Legen sluttede. Kongerne røver imidlertid Pengene og Ringen og bringer den udplyndrede Brud tilbage til Moderen.

I Tyskland er „Der Herr aus Ninive“ den almindeligst forekomne Frierleg.

I Es kommt ein Herr aus Ninive.
Gi, ça, Hasenfuss.
II Wass will der Herr aus Ninive?
I Er will die jüngste Tochter haben.
II Was will er mit der jüngsten Tochter?
I Er will ihr einen Mann verschaffen.
II Was soll das für ein Mann wohl sein?
I Das soll der Kaiser von Rusland sein³

Legen findes i en enkelt Optegnelse paa Dansk:

I Der kommer en Herre fra Ninive.
Hejsasa, Pilatus!
II Hvad vil den Herre fra Ninive?
I Jeg vil ha' jer ældste Datter.
II Hvad vil I med vor ældste Datter?
I Vi vil gifte hende bort.
II Hvad for en Mand skal hun saa ha'?
I (Et Navn nævnes)
II 'Ta' hende saa med Glæde⁴.

Et Omkvæd, der ligner det danske, forekommer hyppigt i den tyske Leg, ligesom ogsaa denne undertiden slutter med Moderens Opfordring: „So nehmt sie hin, die jüngste Tochter“. Legen ud-

¹ Stds. II 257 f. ² G. F. Northall, English folk-rhymes, London 1892, 381.

³ Fr. Böhme, Deutsches Kinderlied und Kinderspiel, Leipzig 1897, 509. ⁴ E. T. Kristensen, D. Børnerim, Remser og Lege, 641 (afk. E. T. Kr.).

føres paa samme Maade som „Den rige og den fattige Fugl“: Først er der een Herre fra Ninive over for en Række; naar Sangen er forbi, slutter een fra Rækken sig til Herren fra Ninive og Legen begynder forfra med to Herrer; næste Gang er der tre og saa fremdeles. I Svejts indledes Legen saaledes: „Es chumt en Hêr mit eim Pantoffel“¹ — ved Tøflen menes Brudeskoen — og i flamsk Belgien hedder den parallelle Leg: „Er kwam hier e ka-nunnetje“ eller „Daer kwamen twe paters al dansen“².

I tysk Tradition er denne Frierleg ofte sammenknyttet med andre Lege, bl. a. med den om de giftesyge Nonners Flugt fra Klostret (dansk: „Her kommer de kække Nonner“). J. Bolte mener, — idet han navnlig henviser til Navnet paa Friernes Hjemsted: Ninive, Nonnefei, Nunnefähr o. l. — at Nonnelegen ligger til Grund for „Herren fra Ninive“³. Sandsynligere forekommer mig Böhmes Anskuelse, at Ninivelegen er en selvstændig Frierleg og rimeligvis ældre end Nonnelegen⁴.

Man kunde ved første Øjekast være tilbøjelig til at antage, at den i de tidligere nævnte nordiske og engelske Lege gængse Drøftelse af Bejlerens Kvalifikationer oprindelig har været en Bestanddel af „Herren fra Ninive“. Det forekommer mig imidlertid, at Legens Form, der kræver den stadige Gentagelse af Visen, taler imod at antage en længere og mere indviklet Legetekst. Derimod er en anden yngre Sangtekst fra Schlesien et typisk Eksempel paa Teksten til en Brudekøbsleg:

1. Sind drei draussen, Frau Mutter!
dei, didl, dum, dei!
2. Frag, was sie wollen, meine Tochter!
3. Einer will mich haben, Frau Mutter!
4. Frag, ob viel Thaler, meine Tochter!
5. Drei hundert Thaler, Frau Mutter!
6. Das ist zu wenig, meine Tochter!
V. 7—10 $\neq$ V. 1—4
11. Vierhundert Thaler, Frau Mutter!
12. Das ist zu wenig, meine Tochter!
V. 13—16 $\neq$ V. 1—4

¹ E. L. Rochholz, Alemannisches Kinderlied und Kinderspiel aus der Schweiz, Leipzig 1857, 379. ² Kinderspelen uit vlaamsch België verzameld door den Westvlaamschen onderwijzersbond, Gent 1905, I 15, 19. ³ Ztschr. d. Vereins f. Volkskunde 1894, 1896. ⁴ Böhme 520.

17. Fünfhundert Thaler, Frau Mutter!

18. Den sollst du haben, meine Tochter!¹

En anden tysk Vise — der i flamsk Belgien kendes som Legetekst² — begynder saaledes:

Steht einer draussen, Frau Mutter!

Heiss ihn willkommen, mein' Tochter! Fallersleben 119.

hvorefter følger en Skildring af, hvad Frieren skal beværtes med, hvor han skal ligge o. s. v. Denne sidste Vise findes paa Dansk, dels som en selvstændig Skæmteverse: „I Morgen kommer Frieren, min Datter!“³ — muligvis danner den tillige Grundlaget for Skæmtevisen om Hovmanden og Bondens Hustru⁴ — dels med den førnævnte Vise om Brudekøbet som Indledning: „Ungkarl holder herude, Fru Moder!“⁵ Jeg ser mig ikke i Stand til at afgøre, om de to Viser allerede er blevet forenede i Tyskland eller efter at de har naaet Skandinavien. Ingen af Viserne benyttes som Legetekst herhjemme.

I de stærkt sammensatte Former af „Der Herr aus Ninive“ optræder foruden Brudstykker af den før omtalte Nonneleg tillige et Legevers om en ung Piges Klostergivning. Mærkværdigt nok har Böhme ikke skilt dette Vers ud fra Nonnelegen, uagtet vi sikkert her har med to forskellige Traditioner at gøre: Nonnelegen handler om Nonnernes Flugt fra Klostret, medens det omtalte Legevers — der iøvrigt findes i Frankrig og Italien — drejer sig om det stik modsatte: en Jomfrus Indførelse i Klostret. Det hedder saaledes i en af de renere Former:

Es kommen drei Damen geritten,

Heisa Fipilatus!

Von Adel und von Sitten.

Wir wollten gern die erste Tochter!

Was woll'n Sie mit der ersten Tochter?

Wir woll'n sie in ein Kloster haben!

In was für'n Kloster wollen Sie sie haben?

In das Sankt Marien Kloster.

Was soll sie in dem Kloster machen?

Sie soll das Sticken und Stricken lernen o. s. v. Böhme 516.

¹ Hoffmann v. Fallersleben u. Ernst Richter, Schlesische Volkslieder, Leipzig 1842, 119. ² Kinderspielen I 19. ³ E. T. Kristensen, 100 gl. Skæmteviser, Aarhus 1903, 129. ⁴ Stds. 207. ⁵ Stds. 128.

Uden Tvivl er Versene i denne Leg dannede efter Frierlegens Forbillede; den leges som den hos os kendte Form for „Herren fra Ninive“. Den tilsvarende franske Legetekst lyder:

Bonjour Madame la Marceline, avez vous des filles a me donner? — J'en ai une, qui est si belle, qui porte de la dentelle, a qui faudra-t-il la donner? — Au couvent des orphelines; on les tient très sévèrement. — Non, tu n'auras pas ma fille, ni pour l'or, ni pour l'argent o. s. v.¹.

[God Dag, Fru Marceline! Har De nogle Døtre til mig? — Jeg har een, der er saa smuk; hun er klædt i Kniplinger; hvem er det, jeg skal give hende til? — Til de forældreløses Kloster; der holder man dem meget strængt. — Nej! Du faar ikke min Datter, hverken for Guld eller for Sølv.]

Endnu nærmere den tyske Form staar den italienske, hvor Klostergivningsverset findes i Legen „l'Ambasciatore“ i følgende Sammenhæng:²

Hr. Sendebud, hvad ønsker De? — Jeg vil have Frk. Louisa. — Hvad vil De gøre med hende? — Jeg vil gifte hende bort. — Hvem vil De give hende til? — Til Keiserens Søn. — Hvad skal hun gaa klædt i? — I en Dragt af Fløj og Diamanter. — Hvor skal hun bo? — I et Slot af Sølv. — Hvad skal hun spise? — Unge Høns og Sukkergodt. — Hvad skal hun bestille? — Leve som den gode Michelaccio, spise, drikke, spadser. — Tag hende, hun er Eders.

Hr. Sendebud, hvad ønsker De? — Jeg vil have Frk. Lina. — Hvad vil De med hende? — Jeg vil gøre hende til Nonne. — Hvad skal hun bestille? — Bede Dag og Nat. — Hvad skal hun spise? — Insekter og Rødder hele Aaret. — Hvordan skal hun være klædt? — I en Dragt og en Særk af Sækkelærred. — I hvilket Kloster skal hun opholde sig? — I Klostret delle Sacramentine. — Tag hende blot, hun er Eders!

Her træffer vi altsaa et Vers af en Frierleg + Klostergivningsverset. Frierlegens Grundide er forrykket; Sagen drejer sig ikke længer om en Forkastelse eller Antagelse af Frierne, men udelukkende om den Skæbne, Kvinderne vil faa. Om Klostergivningsmomentet ogsaa i Tyskland tidligere har været knyttet til en Frierleg, — hvad en enkelt Form tyder paa — saa at disse til sammen har dannet en ny Leg som den italienske, ligger det udenfor denne Afhandlings Ramme at undersøge. Det væsentligste i denne Forbindelse er, at en Frierleg som „Der Herr aus Ninive“,

¹ E. Rolland, Rimes et jeux de l'enfance, Paris 1883, 70. ² Overs. eft. C. Nigra, Canti popolari del Piemonte, Torino 1888, 563.

„Nonnelegen“ og en Leg, hvori Skildringen af en Klostergivning forekom, rimeligvis har eksisteret i Tyskland som tre selvstændige Legeformer. I dansk Overlevering er vore Frierlege (nogle Former for „Offer og Ædelig“ og Ninivelegen) og „De kække Nonner“, som siden skal omtales, Paralleller til de to førstnævnte tyske Lege. En Klostergivningsleg er ikke bevaret hos os, men har maaske været kendt her i Landet, hvad et Par Linier i den danske Frierleg Fru Inge synes at tyde paa. Efter at Fru Inge har skænket sin Datter til Frieren og opfordret ham til at tage sin Brud med sig til fremmede Lande, skulde man naturligt vente, at Legen var forbi. I flere af Gengivelserne fortsættes imidlertid med følgende i Sammenhængen umotiverede Spørgsmaal:

Hvad skal hun i fremmed Land gøre?

Sy og spinde, kniple, vinde som andre Møer monne gøre.

I næsten alle Former for det tyske Klostergivningsvers hedder det: „Was soll sie in dem Kloster machen?“ og der svares, at hun skal sy, strikke eller spinde. Her hører dette Spørgsmaal og Svar hjemme, mens det ikke er paa sin Plads som Slutningsvers i en Frierleg. Det forekommer mig da ikke urimeligt at antage, at vi i de anførte Strofer fra „Fru Inge“ har Reminiscentser af en Klostergivningsleg.

Fru Inge gør overhovedet et stærkt sammensat Indtryk. Thyregods Gengivelse af Legen¹, der minder meget om en af Lærer N. E. Petersen, Hørsholm, meddelt Form², har 3 Dele og slutter som Panteleg, hvad Thyregod med Rette anser for kunstlet. Pantelegen har i Virkeligheden intet som helst med „Fru Inge“ at skaffe. Hele den sidste Del af Thyregods Gengivelse: „Min Datter, sig kun frem, er Hjorten mod dig slem?“ er hentet fra den gamle Hindeleg. I andre Former af Legen sluttes ikke med Hindelegen, men med en af de „løse Strofer“, der ofte synges i vore Danslege, naar disse ender med to elskendes Forening³. Tages de nævnte Tilføjelser bort, bestaar „Fru Inge“ af to Afsnit (med to Melodier): den indledende Sang af Frieren og hans Følge:

Nu spænder jeg min Spore og sadler op min Hest,
saa rider jeg til Tinge og er Fru Inges Gæst.

¹ Thg. 15. ² Dansk Folkeminde-Saml. (afk. D. F. S.) 1, Bl. 169; E. T. Kr. 302.

³ E. T. Kr. 301; Hj. Thuren, Folkesangen paa Færøerne, Kbh. 1908, 62—63, 270.

Fru Inge! Fru Inge! der er en Mand til Tinge
som bejler til jer Datter, Fru Inge!

II en Samtale mellem Fru Inge og Frierens Følge:

1. Saa skal I mig for Sandingen sige, hvad for en Mand, af hvad
for Stand, I vil min Datter give.
- 2 a. Vi giver hende Manden i Volde. Han er saa favr, han er saa fin,
en [Rakkerknægt] saa bolde.
- 3 a. Saa holder vi vor Datter for gode, at ' hun skal ligge ; en
[Rakkerknægt] for Fode.

Legen begynder forfra og Frierens Følge nævner en ny Livs-
stilling. Antages denne, synger Pigerne [el. Fru Inge]:

- 3 b. Saa tager vi vor Datter ved Haanden og fører hende, fører hende
til de fremmede Lande.

Herpaa kommer det umotiverede Vers om, hvad hun skal fore-
tage sig i fremmede Lande. Legen er i sin nuværende Form
utvivlsomt yngre end „Offer“legen; den hører til det ikke ringe
Antal danske Sanglege, der er paavirkede af Folkevisen.

Hvad Udførelsen angaar, danses Legen oftest i to Rækker og
slutter med Pardans; undertiden er den bleven udført af en Kreds
med Hovedpersonerne i Midten¹.

Frierlegen Hr. Ravnsborg og Per Krybentaa blev i Følge
E. T. Kristensen ogsaa dannet i to Rækker. Det lader sig næppe
afgøre, om den stærkt forvanskede Leg oprindeligt har været en
Brudekøbsleg: Den rige Hr. Ravnsborg afvises, da han kun vil
give sin Brud Spot og Skam, medens den fattige Per Krybentaa
antages, fordi han lover Flæsk og Rugbrød. Hr. Ravnsborg er
svært udpyntet, han hopper og springer, fulgt af sine Svende,
medens Fattig-Per skildres som en skrutrygget, pjaltet Person, der
følges af sine lurvede Sønner². Man kommer uvilkaarlig til at
tænke paa Forfølgelseslegen „Den rige og den fattige Fugl“; som
det siden vil blive paavist, stammer denne fra en Frierleg, der
navnlig er vel bevaret i Frankrig og Belgien.

III

Kun en eneste af de danske **Kærlighedslege** udføres af to
Rækker dansende, nemlig De kække Nonner, som allerede er

¹ Sv. Grundtvig, Gl. d. Minder I (2. Udg.) 26. ² E. T. Kr. 299.

kortelig omtalt i Anledning af de tyske Frierlege. Teksterne i Danmark¹ og Sverrig² afviger kun ubetydeligt fra hinanden:

- I Her kommer de kække Nonner, Hr. Dommernik!
 Ædru, sædru, sandelig, Hr. Dommernik!
 I De vil med Biskoppen tale, Hr. Dommernik! o. s. v.
 II Biskoppen er ikke hjemme.
 I Hvor monne han da være?
 II Han er paa Skrivekontoret.
 I Hvad monne han der gøre?
 II Han skriver de Kærlighedsbreve.
 I Hvad staar der i de Breve?
 II Der staar, de to skal sammen.

E. T. Kr. 297.

Nu følger almindelig Pardans, i Reglen under Afsyngelsen af en „løs Strofe“.

Legen findes den Dag i Dag i flamsk Belgien med følgende Begyndelse:

Mynheer de Bisschop heeft een brief geschreeven³,

derimod ikke i nyere tysk Tradition, uagtet den, som J. Bolte viser, har været meget i Brug i Tyskland i 17.—18. Aarh.⁴ Hertuginde Elisabeth Charlotte af Orleans omtaler Legen i to Breve, hun skrev i Paris til sin Halvsøster i Tyskland (1709 og 1718), og nævner Legens Begyndelses- og Slutningsstrofe:

Von da kommen wir gecken und nonnen her. Hr. Domine!
 Und was nicht ist, kann werden war.
 Sede, sede, sancte, quid, nostre Domine.

Hertuginde, der var en pfalzisk Prinsesse (f. 1652), har aabenbart leget Legen i sin Ungdom. Hun spørger i det sidste Brev, om den endnu kendes i Tyskland.

Endvidere meddeler Prof. Bolte, at Hamburgerdigteren Conrad v. Hövel nævner Legens første Linie i sin „Eren — Danz — Singe — Schauspiel — Entwurf“ 1663. Her lyder Teksten som i de danske Gengivelser:

Hi kommen wir kækken Nonnen her, Her Domine!

Endelig findes Legen i en tysk Bog om Selskabslege fra 1750. Her gengives hele Teksten:⁵

¹ E. T. Kr. 297, Thg. 5. ² Arwidson III, 188. ³ Kinderspelen 13. ⁴ Zeitschr. d. Ver. f. Volkskunde 1894, 1896. ⁵ Böhme 519—20.

Hier kommen die kecken Nonnen daher. Sera, Sera, sancti nostri Domini. — Was ist der Nonnen ihr Begehr? — Wir fragen nach dem weisen Mann, der uns das Petschaft zeigen kann. — Der weise Mann der ist nicht hier, er ist in seinem Schreib-Loschier. — Wir fragen nach dem weisen Mann, der uns den Brief recht lesen kann. — In diesem Briefe steht geschrieben: ein jeder soll sein Nönnjen lieben. — Wir wünschen der Braut ein neues Jahr; was wir wünschen, das werde wahr!

Sammenligner man de danske og svenske Nutidsoverleveringer med de ældre tyske, viser det sig, at Legen er vel bevaret i Norden. At det latinske Omkvæd, der allerede er halvt uforstaaeligt i de tyske Former, ikke er til at kende igen i den danske Folkeoverlevering, kan næppe vække Forundring. —

Den overvejende Del af vore Kærlighedslege udføres af en lukket Dansekæde. Den simple Kredsdans har man utvivlsomt kendt til alle Tider og den vil sikkert aldrig forsvinde fra Ungdommens Leg, saa sandt den hører til Livets enkleste Udtryksformer, der ikke er underkastet Tidernes skiftende Smagsretning. Hvad angaar de dramatiske Arter af Lege, der behandler erotiske Æmner, synes de for en Del temmelig unge. Det er dog ikke udelukket, at enkelte af dem viser tilbage til de hedenske Majdanse, ved hvilke det erotiske Moment spillede en stor Rolle, og at andre af disse Lege er beslægtede med Middelalderens Ronder og Reigen.

De fleste af Kærlighedslegene er „Udvælgelseslege“: En eller flere opholder sig i Kredsen og vælger, mens Verset synges, en af Kredsen, hvorefter Parret eller Parrene danser — en grumme enkel Legeform, der kendes overalt i Evropa. Undertiden er dog disse Udvælgelseslege noget mere afvekslende, idet de, der staar indenfor Kredsen, dramatisk fremstiller, hvad Legevisen beretter.

En Del af disse Lege er paavirkede af Folkevisen. Det gælder først og fremmest Munken gaar i Enge. De allerfleste Tekster lader Nonnen (eller Skønjomfru) tilbagevise Munkens erotiske Tilnærmelser, og Munken opfattes som en humoristisk Person:

Op springer Nonnen saa let som en Fjer,
bag efter kommer Munken saa tung som en Stump Ler. E. T. Kr. 295.

En lignende Visetekst træffer vi i Sverrig, hvor Legen iøvrigt kun synes lidt udbredt. Enkelte danske Optegnelser lader Munken og Nonnen være et elskende Par, der til Slut danser sammen. Ogsaa i flere Legeformer af den først nævnte Type sluttet med

Dans — trods Nonnens afvisende Holdning under Legen. Fælles for alle Gengivelser er Indledningen om Munken, der gaar en Sommerdag i Engen og plukker Blomster og Bær, dernæst Verset om, at Munken breder sin Kappe for Nonnen og endelig Munkens Bøn om et Kys.

Hverken i tysk eller engelsk Tradition har jeg fundet Paralleller til denne Leg. Den tyske „Nonneleg“ hører, som paavist, til en anden Legegruppe og de tyske Spottevers om den dansende Munk¹ har intet med vore Tekster at skaffe. I fransk Literatur har jeg ikke truffet Legen, men en „pastourelle“ fra 1ste Halvdel af 14de Aarh., der slutter med et Vers om Munken, som gaar gennem Engen til den længselsfuldt ventende Nonne². Om denne Pastourelle staar i noget som helst Forhold til vor Leg, faar staa hen. Derimod har Flamlænderne en meget udbredt Munkeleg „Patertje“, der udføres som „Munken gaar i Enge“ og hvis Tekst indeholder Fællestrækkene i den danske Vise. Willems antager, at Legen gaar tilbage til 15. Aarh.

1. Daar ging een patertje langs de kant,
— Hei, 't was in de mei! —
hij vatte zijn zoetelief bij de hand.
- Hei 't was in de mei zoo blij,
hei 't was in de mei! —
2. Pater, gij moet knielen gaan,
nonnetje, gij moet blijven staan!
3. Pater, spreid uw zwarte kap,
daar uw heilige non op stap!
4. Pater, geef uw non een zoen,
dat moogje nog wel zesmaal doen!
5. Pater, beur uw non weêr op,
en dans nu met uw kermispop!
6. Pater, gij moet scheiden gaaen
en moet uw nonnetje laten staan!
7. Nonnetje, wilt nu kiezen gaan,
neem nu een' anderen pater aan!³

[1. Der gik en Pater langs Aabredde, — Hej, det var i Maj! — han havde sin elskede ved Haanden. — Hej, det var i Maj saa blid,

¹ Böhme 288. ² K. Bartsch, Altfranzösische Romanzen und Pastourellen, Leipzig 1870, 30; overs. i K. Bartsch, Alte franz. Volkslieder übersetzt, Heidelberg 1882, 231. ³ Hoffmann v. Fallersleben, Niederländische Volkslieder, Hannover 1856, 140. Jvf. J. F. Willems, Oude vlaenische liederen, Gent 1844, CXXV; E. de Coussemaker, Chants popul. des Flamands de France, Gand 1856, 328; Kinderspelen I 50 f.

hej, det var i Maj! — 2. Pater, I maa knæle; Nonne, I maa blive staaende! 3. Pater, bred Eders sorte Kappe; saa maa Eders hellige Nonne staa paa den. 4. Pater, giv Eders Nonne et Kys, det maa I endnu gøre seks Gange! 5. Pater, rejls nu Eders Nonne rigtigt og dans med Eders pyntede Jomfru. 6. Pater, I maa skilles, og I maa lade Eders Nonne blive staaende. 7. Nonne, vil Du nu vælge, tag nu en anden Pater!]

Alle flamske Omkvæd lader Legen foregaa ved Foraarstiden, „meidans“ kalder Willems den; maaske har vi her Resterne af en af Fortidens erotiske Majdanse. I de danske Vers er Staffagen udførligere beskrevet: den blomsterklædte Eng ved Sommertid. Medens den hollandske Tekst — naar første Vers undtages — bringer Korets Opfordringer til Munken og Nonnen, — en Legeform, der i det hele taget hyppigst anvendes — er den danske objektivt refererende, uden Tvivl, fordi vor Leg er bleven stærkt paavirket af Folkevisen, hvad Legens Handling indbød til. Rime­ligvis har vor Lege­vise oprindeligt som den flamske handlet om et Par, der løb af Kloster, og om deres Kærlighed. Skildringen af den knibske Jomfru er da siden indført efter Folkevisetraditionen, ligesom Opfattelsen af Munken som komisk Figur er af yngre Oprindelse¹. Hvor vidt de faa danske Tekster, der svarer til de flamske, er de ældste eller er opstaaede ved Forkortning af de gængse Former, der lader Munkens Kærlighed blive afvist, er et Problem, der næppe kan løses. Folkevisestilen er i en enkelt Over­levering gennemført i den Grad, at Munken er bleven Ridder:

Den Ridder gik i Engen
da plukked han af de Bær
og reder sig en Seng.
Da han de Roser havde plukket
og redet der en Seng,
da kom der en skøn Jomfru
og sov hos ham i den.

DFS 11, 419.

De danske Melodier falder i to eller tre Afsnit. Fra første Færd blev aabenbart alle Vers sunget til en og samme Melodi, — en saadan meddeles af Thyregod efter DFS² — maaske til Slut efterfulgt af en „løs Strofe“, der akkompagnerede Munkens og Nonnens Dans.

¹ Thg. 105. ² Thg. 6.

Angaaende de andre Kærlighedslege, der er paavirkede af Folkevisen eller leges til kendte Folkevisetekster, skal jeg indskrænke mig til at nævne et Par Eksempler. Det røde Guldbaand er fyldigt analyseret af Thyregod¹; ud fra en norsk Tekst, der ikke lader Ridderen „drage Guldbaandet“, men „riste [Runer paa] Guldbaandet“², sammenstiller han denne Leg med DgF 79. Paa Svensk har Teksten udpræget Folkevisekarakter med Omkvædet: „För rosor och liljor de gro så väl“³. Verset

Skön Jomfru, du træder i Kredsen ind,
der svinger du dig saa let i Sind,
og er der en Ridder, du haver kær,
saa træd ham paa Foden, men ikke for nær.

knyttes undertiden til Guldbaandslegen⁴ eller til En Rose paa Engelenes Grav⁵; ofte optræder det som selvstændig Tekst til en Udvælgelsesleg. I Folkevisens Tegn staar endvidere Jeg gik mig i Lunden og Kom, fagre Ungersvend. Og følgende Folkeviser gör Tjeneste som Legetekster: To Piger, de ganger sig ned til en Strand, De tre Grever og En Bondepige hun gik paa Vejen. Marie og Rytteren er en Oversættelse af en tysk Folkevis⁶. Flere af de herhen hørende Lege har Paralleller i Sverrig, hvor i det hele taget Folkevisetekster og yngre Viser i Folkevisestil anvendes i Lege i langt højere Grad end hos os.

Af Blomsterlege har Danmark kun faa. De mest kendte er Pluk Roser og Fald paa Knæ, min Rose! Den først nævnte svarer til den tyske „Rosenkronen-Tanz“, der meddeles af Böhme i 3 Varianter⁷. Følgende tyske og den tilsvarende hollandske og belgiske Tekst⁸ staar de danske Former nærmest:

1. Kommt, wir wollen nach Rosen gehn,
Rosen auf mein Hütchen!
Schöne Rosen auf meinen Hut;
Hätt'ich Geld, dann wär' es gut.
Rosen auf mein Hütchen!
2. Wir beide wollen uns grüssen.
Rosen auf mein Hütchen! o. s. v.
3. Wir beide wollen uns die Hände geben o. s. v.
4. - - - - küssen o. s. v. Böhme 473.

¹ Thg. 106. ² Stöylen 116. ³ Arwidson 204. ⁴ E. T. Kr. 308. ⁵ Stds. 311.

⁶ Fallersleben 275. ⁷ Böhme 473. ⁸ Fallersleben 250; Willems CXXVI; Kinderspielen I 24 ff.

Pluk Roser! Pluk Roser!
 Der sidder en Rose i din Hat!
 Tag du den, saa har du nok!
 (el. Har du den, saa er det godt!)
 Tag din Ven og sving ham om!
 Pluk Roser og Violer!

E. T. Kr. 306; Thg. 63.

Teksten sigter uden Tvivl til den gamle Skik at kranse sig med Blomster under Dansen. I dansk Leg gentager man i Reglen et og samme Vers; naar flere Vers synges, anbringes den ændrede Linie midt i Verset, ikke forrest som i den citerede tyske Tekst. Sætningen „Hätt ich Geld ...“, der maa forstaas saaledes i Forhold til det foregaaende: „Jeg er ung og glad, det eneste, jeg mangler, er Penge!“ er ved Overførelsen til Dansk blevet misforstaaet og erstattet med den flove Bemærkning: „Har Du den, saa er det godt!“ Den danske Form er rimeligvis paavirket af en tysk Legebogsoptegning, der begynder saaledes:

Kommt, wir wollen nach Rosen gehen, Rosen und Violen!

Endnu nærmere tysk Tradition staar Legen Fald paa Knæ, min Rose!¹ Vore Tekster gör Indtryk af at være Oversættelser, og vor Melodi staar den af Böhme meddelte nær.

Geh in den Kreis, meine Rosa!
 - - - - - Blume!
 - - - - - : mein Annarjettchen : bist du! Böhme 474.

Fald paa Knæ, min Rose!
 - - - - - Blomme!
 - - - - - lille Hjertens allerkæreste Ven! Thg. 62.

Den tyske Leg udføres pantomimisk som den danske, og Versene varieres paa samme Maade i Tyskland og hos os, f. Eks.

Böhme 474: Knæl, min R...! Sov ind...! Vaagn op...! Staa op...! Vask dig ren...! Kæm dig glat...! Træd ud af Kredsen!

E. T. Kr. 288: Fald paa Knæ, min R...! Red dit Haar...! Red din Seng...! Fej dit Gulv...! Rejs dig op...! Gaa i Kreds! —

Lignende Blomsterlege findes i England. Især minder Legen „Roses up and roses down!“ en Del om „Pluk Roser!“; den leges oftest som de almindelige Udvælgelseslege. Af de franske Blomsterlege er der Anledning til at citere denne meget udbredte Leg:

¹ E. T. Kr. 288.

A la main droite j'ai un rosier,
 qui fleurira
 au mois de mai,
 au mois de mai
 qui fleurira.
 Entrez, entrez, charmante rose;
 embrassez celle que vous voudrez,
 la rose
 ou bien le rosier!

Rolland 71.

[Paa højre Haand har jeg en Rosenbusk, som vil blomstre i Maj Maaned, i Maj Maaned vil den blomstre. Trød ind, trød ind, yndige Rose; kys, hvem du vil, Rosen eller ogsaa Rosenbusken.]

Selve Legemaaden i „Fald paa Knæ“ genfindes i den henrivende franske Bryllupsronde „Mettez vous à genoux!“¹

Der er næppe Tvivl om, at Blomstermotiver til alle Tider er forekommet i Tekster til Kulturfolks Sanglege. Middelalderen havde megen Sans for Blomsternes Poesi. Vi hører f. Eks., at man ved Foraarstid gik ud for at opsøge den første Viol, bragte den til Landsbyen og dansede i Kreds om Blomsten, der varslede Sommerens Komme². Og i middelalderlig Dansesang prises Blomsterne atter og atter.

Allerede hos Hellenerne træffes en Blomsterdans eller snarere en Blomsterleg, hvis Handling illustreredes gennem de dansendes Bevægelser og hvortil der knyttedes en Sangtekst, der minder meget om „Fald paa Knæ, min Rose!“ Athenæus beskriver i „De vises Gæstebud“ en Mængde oldgræske Danseformer og omtaler bl. a. en Dans „Blomsterne“ paa følgende Maade:

„Men der var ogsaa en Privatdans, som hed „Blomsterne“; denne dansede de, idet de mimedede og sagde følgende Remse:

Hvor er mine Roser? hvor er mine Violer? hvor er mine smukke
 Krusblad?

Er det mine Roser? Er det mine Violer? Er det mine smukke Krusblad?“

Δειπνοσοφισταί XV.

Denne græske Tekst er tredelt, og det Blomsternavn, der stilles sidst — *σέλινον*, Navnet paa en Plante, der brugtes, naar man bekransede Legenes Sejrherrer — er det, der har særlig Interesse, hvad man ser af, at kun dette Ord er nærmere bestemt ved et

¹ Rolland 78. ² Ignaz Zingerle, Das deutsche Kinderspiel im Mittelalter (Sitzungsberichte d. Akad. d. Wissensch., Wien 1867, Bd. LVII, 139.)

Adjektiv („smuk“). Navneopregningen har i dette Tilfælde „Bagvægt“, som G. Schütte saa heldigt kalder dette Forhold¹. Hvor en Tredeling træffes i nordiske Legetekster, er denne Bagvægt fremtrædende. Jeg kan henvise til den lige omtalte „Fald paa Knæ, min Rose!“ og til Slutningsbevægelsen i „Vinde Nøglegarn“:

For [Anna] ville vi neje,
for [Anna] ville vi bukke,
for [Anna] ville vi vende os om. —

Enkelte af Ringlegene slutter med, at Ringen opløses og de legende grupperer sig parvis. Herhen hører Hindelegen, der aabenbart viser tilbage til den middelalderlige Juleskik at udklæde sig i Dyremasker². I de bevarede Legeformer er der dog ikke længere Tale om en Udklædning, men Dyrenavnene er bevarede: En ung Mand, der forestiller Hjorten, trænger ind blandt de dansende Piger, der er Hinde, og opnaar „Hindemoderen“s Tilladelse til at vælge sig en Hind. Undertiden faar alle Karlene Piger. Dansk Overlevering kender kun brudstykkeagtige Tekster³, hvori- mod Legen er betydeligt bedre bevaret i Norge⁴, paa Island⁵ og paa Færøerne⁶.

Endnu skal jeg kun omtale Kærlighedslegen Skære Havre, der er lige saa udbredt i Tyskland som i Skandinavien⁷. Overalt leges den i Kreds om en enkelt med afsluttende Pardans. Da de dansendes Antal er ulige, faar en af Deltagerne ingen meddansende og maa da næste Gang staa i Kredsen. De tyske Tekster svarer i Hovedsagen til vore:

1. Morgen woll'n wir Haber mäh'n,
Morgen woll'n wir binden.
2. Wer ist denn die Liebste mein,
wo soll ich sie finden?
3. Gestern Abend sah ich sie
wohl unter einer Linden.
- 4. Ich gedacht' in meinem Sinn,
ich werde sie schon finden.

¹ G. Schütte, Oldsagn om Godtjod, Kbh. 1907, 94 ff; jfr. A. Olrik, Episke Love DST. 1907, 194 og 1908, 79. ² H. F. Feilberg, Jul, Kbh. 1904, II 221 f. ³ E. T. Kr. 321; Gl. d. M., II 275. ⁴ M. Landstad, Norske Folkeviser 786; Lindemann, Norske Fjældmelodier I 121; Stöylen 119 f. ⁵ Ó. Davidsson, ísl. Vikivakar, Kbh. 1894, 103 f. ⁶ Hj. Thuren, Folkes. p. Fær., 56 f. ⁷ E. T. Kr. 315. — S. Sjöberg och A. Lundgren, Ring- och andra Sång-lekar, Stkh. 1905, 6. — Stöylen 79.

5. Was führ' ich an meiner Hand?
Das ganze Hausgesinde.
6. Dies und das und das ist mein,
und das soll meine Liebste sein.

Böhme 492.

Skære, skære Havre,
hvem skal Havren binde?
Det skal Allerkæresten min,
naar jeg ham kan finde
[el. hvor er han at finde?].
Jeg saa ham i Aftes
i det klare Maaneskin,
og hver ta'r sin, saa ta'r jeg min,
saa har de andre ingen!

E. T. Kr. 316.

Legen omtales 1663 blandt Datidens Selskabslege under Titlen: Morgen wollen wir Haberen mähen!¹ Böhme mener, at Legen er den samme som „Den Habern säien“, der allerede i 16. Aarh. nævnes et Par Gange, først i Otts Liederbuch 1534². Det forekommer mig dog usikkert. Vor Leg drejer sig jo ikke om at saa, men om at meje og binde Havren. Alle tyske Gengivelser har enten „mähen“ eller „schneiden“ og de danske „skære“, hvilket, som Thyregod bemærker, tyder paa, at Legen herhjemme stammer fra en Tid, da man endnu ikke mejede Kornet.

IV

Først paa Listen over **Befrielses- og Forfølgelseslege** staar Den fattige og den rige Fugl³. Den bedst kendte Tekst er denne:

Den fattige Fugl kommer hinkende, kommer linkende, alt over Mark og Enge. Og ser du det, du rige Fugl, hvor mine Fjer de hænge? Og har du Lyst at laane mig en, saa laan mig en af dine!

Den rige Fugl kommer susende, kommer brusende, alt over Mark og Enge. Og ser du det, du fattige Fugl, hvor mine Fjer de bruse?
E. T. Kr. 300.

Legen genkender vi i en fransk Overlevering „Le pauvre et les riches“. Om Udførelsen, der svarer nøje til vor, skriver Rolland: „Et Barn staar lige overfor en halv Snes Børn, der holder hinanden i Haanden. Hvergang den fattige har sunget sit Vers, tager

¹ J. Bolte, Ztschr. d. Ver. f. Volkskunde 1894, 184. ² Böhme 491. ³ Thiele II 150, E. T. Kr. 300, Thg. 52.

han en af de rige med sig, indtil der kun er een tilbage, hvis Tur det nu bliver at være den fattige.

De rige synger, mens Rækken bevæger sig fremad imod den fattige:

Riche, riche que je suis,
qui vas, qui viens dans ce pays,
serai-je toujours riche?
Je marierai mes filles
avecque cinq cent livres,
et mes vilains garçons
avec cent coups de bâton.

[Rig, rig er jeg! Jeg, der gaar og kommer i dette Land, skal jeg altid være rig? Jeg vil gifte mine Døtre bort med 500 Pund i Medgift, og mine slemme Dreng med hundrede Stokkeslag.]

Den fattige danser frem og synger:

Pauvre, pauvre que je suis,
qui vas, qui viens dans ce pays,
serai-je toujours pauvre?
Mamzelle sera des nôtres.
Je marierai mes filles
avecque des guenilles,
et mes vilains garçons
avec cent coups de bâton.

Rolland 139—40.

[Fattig, fattig er jeg! Jeg, som gaar og kommer i dette Land, skal jeg altid være fattig? *Vi skal have Jomfruen!* Jeg vil gifte mine Døtre bort med Pjalter i Medgift og mine slemme Dreng med hundrede Stokkeslag.]

Det ses let, at vi her staar overfor en Frierleg. Endnu tydeligere træder Legens Ide frem i den flamske Gengivelse¹. Først danser den fattige frem og synger:

Wij zijn arme, arme, arme, Marion et Marionete,
[Vi er fattige, fattige, fattige, Marion og Marionete]

derpaa den lige over for staaende Række, syngende:

Wij zijn rijkje, rijkje, rijkje, Marion o. s. v.

I de følgende Vers forlanger den fattige en af den riges Døtre til Ægte; han tilbyder først Silkeklæder, saa en smuk Hat, men afvises; tilsidst faar han den, han ønsker, da han siger, at han

¹ Kinderspelen I 4.

vil bringe hende sin Hyldest ved af knæle for hende. (Man mindes her den Form af „Offer“legen, hvori Bejlerens Gaver afvises, mens han modtages, da han byder Troskab og Kærlighed.) Legen begynder forfra med to mod den lange Række og nu fortsættes, til man har berøvet den rige alle Døtrene.

Som allerede Udførelsen — der genfindes i „Herren fra Ninive“ — viser, er Legen oprindelig en Frierleg. I den danske Form er Ægteskabsmomentet forsvundet og erstattet med Forestillingen om rige Fugl, der plukkes. En norsk Gengivelse, der taler om en rig og en fattig Mand, er rimeligvis afledet af Fuglelegen¹. Muligvis har den følgende tyske Leg, der baade omtaler Fuglen og Ægteskabet, dannet Overgangsledet mellem den franske og den skandinaviske:

Es kam ein reicher Vogel,
aus seinem Nest geflogen,
er setzt sich nieder auf die Lind'.
Was schenk' ich meinem Kind?
Ich bin so arm und habe nichts,
und alles, was mein eigen ist,
ein schwarzbraun' Mägdelein:
das soll die [Lina] sein!

Udførelsen er denne: De legende danner en Kreds. Een udenfor Kredsen synger, og den, hvis Navn han nævner, slutter sig til ham. Nu gaar to uden om Kredsen, næste Gang 3 o. s. v., indtil Kredsen er helt opløst.

Omtrent samme Legeform — men til den gængse nordiske Tekst — er anvendt i Sverrig². Om den før omtalte Frierleg om den rige Hr. Ravensborg og den fattige Per Krybentaa er en Udløber af den citerede franske Leg, kan næppe afgøres.

Klodsemand leges af en Række Karle og Piger, af hvilke den bagerste Karl søger at fange den forreste Pige. Før denne Tagfat gaar Rækken rundt og synger en Remse:

Her kommer Idung og Audung, Kallemosedanse, drukken er vor Oldermænd, bag danser Klodsemand, der kommer han. E. T. Kr. 278.

Utvivlsomt er denne Remse, der kendes i to endnu mere forvanskede Former, og den svenske Parallel: „Föråt dansar Adi och Odi“³, Rester af en Sang, der har været knyttet til Fremstillingen

¹ Stöylen 84. ² Arwidson III 167. ³ Stds. III 375.

af et Vætteoplog. I færøsk Tradition er saavel Vætteoptoget som en forstaaeligere Tekst bevaret. En Række Personer, iført fantastiske Dragter af Tang og Pjalter, træder ind i den færøske Gildestue og vandrer rundt, mens Tilskuerne skildrer Uhyrernes Udseende i denne Sang:

Fyri dansar Fívil og hann tútar, so hann tútar í bak, so tað bakið niður gekk; so tann revur í reklum, so tann ormur í kröklum; aftast dansar drumburin af teim öllum. Antikv. Tidsskr. 1849—51, 309.

[Foran danser Fívil og han tuder, han tuder saadan løs, at han er blevet helt pukkelrygget. Saa danser Ræven i Pjalter, saa Ormen i Bugter. Tilslidst af dem alle danser Klodsen.]

Iblandt de mest uforstaaelige Udløbere af denne Sang træffes en fynsk Remse:

Ivede, avede, kivede kavede, owt de wowt de bybelo, der-
 efter kommer Klodsemand. E. T. Kr. 278.

Thyregod, der forøvrigt med Urette henfører disse Remser til „Offer“legen, udtaler træffende, at den sidst nævnte har givet H. C. Andersen Ideen til Æventyrnavnene „Ivede Avede“ og „Klumpe Dumpe“ i „Grantræet“¹.

Hvad Bro Brille angaar, er Materialet umaadeligt omfangsrigt og afvekslende. H. F. Feilberg har samlet et meget stort Antal Optegnelser fra saa at sige alle evropæiske Lande². Angaaende Legens Oprindelse er der fremsat to Hovedopfattelser: De tyske Mytologer tænker paa de dødes Ridt over Gjallarbroen³. Den anden Opfattelse repræsenteres bl. a. af Feilberg, der vel ikke forkaster Muligheden af en mytisk Baggrund, men antager, at Legen i sin nuværende Skikkelse hovedsagelig er bygget over middelalderlige Forestillinger.

Legen Bryde Kloster kendes overalt i Landet. Børnenes Kreds forestiller Klosters Mure, der skjuler en indespærret Jomfru; en af de legende, der opholder sig udenfor Kredsen, søger at sprænge Muren, hvilket tilslidst lykkes ham, og Jomfruen modtager sin Befrier med aabne Arme. Den tilhørende Vekselsang er overalt temmelig ens:

1. Hvad er der i det Kloster at se? Ring Rang, falder i Sang, falde de rødeste Roser. 2. Der er en skön Jomfru favr og fin. Ring rang

¹ Thg. 104. ² H. F. Feilberg, Bro-brille-legen, Svenska landsmål ock svenskt folklif 1905, II. 2. ³ Rochholz 375; Böhme 533.

o. s. v. 3. Kan man ej faa den skön Jomfru at se? 4. Den Jomfru sidder bag Mur og Slaa. 5. Saa vil jeg bryde en Sten eller to! 6. En Sten eller to kan ikke forslaa. 7. Saa vil jeg bryde den halve Mur! 8. Den halve Mur kan ikke forslaa. 9. Saa vil jeg bryde den hele Mur! 10. Den hele Mur kan ikke forslaa. 11. Saa vil jeg bryde Klostret ned!

E. T. Kr. 292.

De tilsvarende tyske og flamske Lege udføres som hos os under Vekselsang mellem Koret og Befrieren. Derimod er der altid Tale om en Kongedatter, — en enkelt Gang en Dronning eller en Konge og hans Datter — der er indespærret i et Taarn. Forestillingen om et Kloster viser sig ikke i en eneste af de mange tyske Optegnelser¹ — jeg tænker nemlig ikke, at der ved Udtrykket „Tempelein“, der findes i een Gengivelse, sigtes til en Klosterbygning. Alle de mange — trykte og utrykte — danske Optegnelser af Legen, jeg har haft Lejlighed til at se, lader Jomfruen sidde i et Kloster. (Kun Berggreen nævner ikke Jomfruens Opholdssted [S. 300] og E. T. Kr. 634 har „Klostrets Taarn“). Maaske kan man tænke sig, at Omkvædene (tysk: Kling, klang, gloria; dansk f. Eks.: Kling klang, falder i Sang!), der minder om Klokkeklang, har fremkaldt Klosterforestillingen. Teksterne i Tyskland er meget forskelligartede; undertiden staar de i Sammenhæng med Brudekøbslegen eller Spindelegen (Vinde Nöglegarn). I enkelte Tilfælde slutter Legen med, at Kongedatteren farer ud som en Furie og søger at fange en af de omstaaende. En af de tyske Former, der ligner de danske mest, er følgende:

Kling, klang: gloria! Wer sitzt in diesem Toria? — Das ist 'ne Frau von Königin. — Kann ich sie wohl zu selm krieg'n? — Ach nein, ach nein, dass kann nicht sein; es ist 'ne grosse Mauer drum. — Die Mauer will ich brechen, die Steine will ich stechen. Einen Stein, doch ja nicht mehr!

Böhme 461.

I flamsk Belgien bryder Børnene lige som hos os først en, saa to, saa flere Sten af den høje Mur. Denne Leg begynder saaledes:

Wi zit al in den toren? Oriori fransaboré!

Des konings dochter. Oriori fransaboré!

(Hvem sidder i Taarnet? — O. fr. — Kongens Datter.) Kinderspelen I 68.

Om Legens Oprindelse er der meget delte Meninger. I Al-

¹ Böhme 457—463; L. Becher, Der Tanz 83.

mindelighed hævdes en af disse Opfattelser; I. den mytologiske, der lader Legen symbolisere Gudinden Holdas (Frejas) Befrielse ved Foraarslid efter Fangenskabet i Vintermaanederne; II. Müllenhoffs Antagelse, at Legen sigter til et eller andet Æventyr om en inde-muret Prinsesse.

Legen kan godt være meget gammel, da den bærende Ide atter og atter møder os fra de ældste Tider (Theseus—Ariadne; Sigurd—Brynhild).

Enkelte Former af den lige nævnte Leg fører over til en Række Lege, hvori en Person indenfor Kredsen forfølger de andre, eller en af de legende udenfor Kredsen jager den, der staar indenfor. Den bedst kendte af disse er Hund efter Hare, hvis Tekst lyder:

Haren hist i Grøften sad og sov.
„Er du syg, du lille Mand,
siden du ej hoppe kan?“
Hare hop!

Legen er indført herhjemme gennem de Frøbelske Börnehaver¹. I Tyskland har denne Hareleg vundet saa stor Udbredelse, at de fleste Samlere har antaget den for folkelig Overlevering. Hos os er utvivlsomt den af E. T. Kristensen meddelte Tekst „Hjortelil i Gruben sad og sov“² en folkelig Bearbejdelse af Frøbels Tekst. Fröbel har bygget sin Leg over en ældre tysk Börneleg:

Jammer in der Grube sass und schlieff; Jammer war so bitter krank,
dass er sich nicht regen kann. Krieg, krieg, krieg! Böhme 577.

Böhme antager, at „Jammer“ i fordums Tid er indsat i Stedet for Navnet paa et dæmonisk Væsen, som den kristne ikke turde nævne. Man har nemlig bevaret en ganske lignende Leg med følgende Tekst:

Nix in der Grube, du bist ein böser Bube, wasche deine Beinchen
mit roten Kieselsteinchen. Nix, greif zu! Böhme 576.

et Vers, der rimeligvis er af meget høj Alder.

I tysk Börnesang findes flere Smaavers om Hare og Hund³, og i 17de Aarh. nævnes blandt de gængse Lege „Häsischen jagen“⁴; Lege, hvori Haren optræder, har saaledes været kendte før den

¹ Thg. 113. ² E. T. Kr. 633. ³ Böhme 56. ⁴ Zeitschr. d. Ver. f. Volkskunde 1894, 184.

Frøbelske Leg vandt Udbredelse. Højest sandsynligt er de talrige Vers om Haren af meget gammel Rod, idet dette Dyr spillede en vis Rolle i Germanernes hedenske Kultus som Frugtharhedssymbol, hvad vi den Dag i Dag har et Minde om i de Sukkerharer, man ved Paasketid forærer Börnene¹.

Bonden og Haren leges saaledes²: Bonden, der har fanget en Hare, mens denne sov, staar med sin Fangst paa Ryggen midt i Kredsen; mens han taler med sin Kone, løber Haren sin Vej, og det gælder nu for Bonden om at fange den. Teksten er hentet fra en Skæmteviser, der beretter, hvordan Bonden sælger Haren til en Tysker, hvorpaa Haren smutter fra Tyskeren³.

I Det underlige Dyr⁴ staar een, der forestiller Dyret, indenfor Kredsen, Jægeren udenfor. Legen omtales 1769 i „Fruentimmer- og Mandfolketidenden“, hvor Begyndelsen af Legeverset citeres⁵:

Der er kommet et underligt Dyr udi min Herres Have, og det har gaaet den ganske Nat og gjort saa stor en Skade.

I Slutningen af Verset opfordres „den liden Smaadrenge“ til at fange Dyret, der er saa hurtigt som en Hind og en Hare. Legens Regler er noget forskellige; oftest gaar Jagten ud og ind af Kredsen som i Legene Kat og Mus og Gaas og Ræv.

I En Laskeredans og Ræven lakked ad Bondens Gaard gælder det for den, der er i Kredsen, om at hale en af de dansende ind til sig. I Borre Voldborre gaar man rundt om en Pige, der sidder paa en Stol, og synger en Vise, hvori meddeles, at hendes Fader, Moder, Søster og andre Slægtninge er døde, hvilket imidlertid ikke gør noget stærkt Indtryk paa Borre Voldborre. Først da man fortæller, at hendes Kæreste er død, springer hun op og søger at fange sig en ny Kæreste.

Den videst udbredte Forfølgelsesleg er sikkert Blindebuk⁶, der hos os snart udføres af en Kreds syngende Börn, der omringer Blindebukken, snart er en Fangeleg uden Tekst. Undtagelsesvis former Legeteksten sig som en Samtale mellem Blindebukken og de andre legende. Legen var allerede kendt i den græske Oldtid, hvor den hed „Metalmuggen“. En af Deltagerne fik et Bind for

¹ L. Hagberg, Påskäggen och deras hedniska ursprung, Fataburen 1906, 141 f. ² E. T. Kr. 636. ³ E. T. Kristensen, 200 Skæmteviser, 93; Thg. 109 f. ⁴ Gl. d. M. III 106 E. T. Kr. 634. ⁵ Nr. 52. ⁶ Ang. denne Legs Historie se: Böhme 62S, Gomme I 37; Rochholz 431 f; J. C. F. Guts Muths, Spiele, 8 Aufl. 1893, 326.

Öjnene og søgte nu at fange de andre, mens han sang: „Jeg vil jage en Metalmyg!“, hvortil hans Kammerater svarede: „Du vil nok jage den, men kan ikke fange den!“. Den oldgræske Betegnelse for Legen er bevaret hos Franskmændene og Italienerne, der ofte bruger Navnene „mouche“ og „mosca“. Fra Reformations-tiden har vi flere tyske Vidnesbyrd om Legen. J. Camerarius kalder den i sin „Samtale om Legemsøvelser“ 1544 for „cæcus musculus“ (den blinde lille Mus), hvad Legen endnu hedder flere Steder i Sydtyskland, og Fischart har 1590 baade Betegnelserne Blindemus og Blindeko. Fra samme Aarhundrede stammer Hollænderen Brueghels förnævnte Fremstilling af Legen — „blintspel“ hed den i Nederlandene i 15.—16. Aarh. Paa dette Maleri har den blindede en Hætte over Hovedet, en Skik, der har sat sit Spor i den ældre engelske Benævnelse „hod man blind“ og i det tilsvarende gammel-hollandske „hed blindeken“. Nu kalder Englænderne i Almindelighed Legen „Blind man's buff“ (Blind Mands Slag), i Skotland hedder den „Blind buk“, i Spanien „puput“¹, i Frankrig „colin maillard“, hos Svenskerne paa Estlands Kyster „blinn visa“, mens Estherne kalder den „pimme-mång“².

Tyskerne har flere Navne foruden Blindemus og Blindeko: „Blinde Henne“, „Blinde Eule“, „Blinde Katze“ og „Blinder Bock“. Denne sidste Benævnelse har vundet Borgerret i Skandinavien. Dog har Normændene ogsaa Betegnelsen „Blindetjuv“³; hos os har man — som Otto Sperling meddeler i Begyndelsen af 18. Aarh.⁴ — foruden Blindebuk kaldt Legen „Blindekoe“, og „Blindemumme“ kan, iflg. E. T. Kristensen og Thyregod⁵, træffes enkelte Steder i Landet. Da Betegnelsen „Buk“ staar sideordnet en Række andre Dyrenavne (Høne, Mus, Ugle, Ko, Myg), og da ikke blot Skandinavien, men Sydtyskland og Skotland har Benævnelsen „Blindebuk“, har Troels-Lund næppe Ret, naar han antager en vis Forbindelse mellem den gamle nordiske Leg „Julebukken“ og „Blindebuk“⁶.

Mens Blindebukken famler efter de andre Deltagere i Legen, har disse Lov til at nappe ved ham og svinge ham rundt. Navnlig i ældre Tid fik den stakkels Buk mange Prygl, ofte slog man endog løs paa ham med en Tamp; utvivlsomt har dette Prygleri bidraget mægtigt til Legens Popularitet blandt Börn og Voksne.

¹ Liebrecht 392. ² Russvurm 193. ³ Stöylen 99. ⁴ Otto Sperling, De nomine et festo Juel, Kbh. 1711, 61. ⁵ E. T. Kr. 192; Thg. 115. ⁶ Dagl. Liv i Norden VII 52.

En anden Leg, der i lige saa høj Grad har tiltalt tidligere Tiders Brutalitet, hedder hos os Ballerone eller Balderune¹. En af de legende lægger Hovedet i Skødet paa en anden og faar nu en Række Slag, i Reglen ni, mens man synger et Vers, der for første Gang citeres af Vedel (c. 1572)²:

Balder oc Rune hans viff,
de yppe dem en grote kiff,
grote kiff ved Tune,
der slog Balder Rune.

Legen slutter paa forskellig Maade. Ofte er det Reglen, at hvis han, der slaar, giver mere end 9 Slag, skal han „balloneres“ næste Gang. Hvorfra Legens Navn stammer, er usikkert; maaske ligger det tyske „ballern“, slaa, til Grund. Paa Grundlag af de i Legeverset nævnte Navne har man tænkt sig en mytisk Baggrund for Legen, og Verset har da affødt en vidtløftig Række Kommentarer i de sidste tre Aarhundreder³.

I Tyskland maa den, der bliver slaact, gætte, hvem der slaar; udpeger han den rette, skal denne næste Gang finde sig i at modtage Slagene. Legen skal allerede være fremstillet paa gammel-ægyptiske Billeder. I Hellas, hvor Legen hed „Kollabismos“, maatte den, der fik Pryglene, enten gætte, hvem der slog ham, eller med hvilken Haand man slog ham⁴. Rimeligvis er det denne Leg, Otfried v. Weissenburg sigter til, naar han i sin Evangelie-Harmoni fra c. 868 skriver under Omtalen af Kristi Bespottelse:

Thiu ougun sie imo buntun,
thaz in zi spile funtun,
ioh fragelun ginuagi,
uuer non thanne sluagi⁵.

[Øjnene bandt de paa ham, hvad de fandt for dem til Leg, og de spurgte ham ofte, hvem der da slog ham.]

Zingerle⁶ og efter ham Böhme citerer kun de to første Linier og antager, at Otfried sigter til „Blindebuk“; dette passer ikke, naar man tager de næste Linier i Betragtning, hvorimod hele den

¹ Thiele II 40; Feilberg, Ordbog over jyske Almuesmaal: „Ballerone“.

² A. Olrik, Kilderne til Saksens Oldhistorie, 1892, I 161. ³ Troels-Lund, Dagl. Liv i N. VII 60 ff. ⁴ Guts Muths, 375. ⁵ Otfrieds Evangelienbuch, udg. af Paul Piper, Tübingen 1882—87, I 488 (Otfried IV, 19, 73—74). ⁶ Zingerle 154.

nytestamentlige Beretning henleder Tanken paa „Ballerone“, der, som før nævnt, i Tyskland er bleven kaldt: „Gæt, hvem var det, der slog dig?“

Legen findes endvidere afbildet paa et vævet Tæppe fra Slutningen af 14. Aarh. og nævnes af Fischart i „Gargantua“ 1590; den er stadig i Brug i Frankrig og England, hvor den kaldes „la main chaude“ (den varme Haand) og „hotcockles“¹.

En anden Leg, hvori Prygletampen spiller en Rolle, hedder i dansk Gengivelse Rabasken, Klabasken eller Mester Erik. Jeg hidsætter et Par Tekster:

Rabasken gaar paa rige Hænder for hver, som slaar sit Hoved om; han sparer hverken Mand eller Kvinde, men ekserserer kort sin Dom, og den, Rabasken haver faaet, han lystig paa sin Nabo slaar. Slaa væk! slaa væk! slaa væk!

E. T. Kr. 482 (jfr. 212).

Se ej tilbage, Mester Erik gaar omkring!

E. T. Kr. 482.

Börnene stiller sig i en Kreds med Hænderne paa Ryggen. En gaar rundt udenfor med Tampen (et Lommetørklæde med en Knude) og lægger stille denne i Hænderne paa en af Deltagerne. Den, der faar Tampen, slaar løs paa sin Sidemand tilhøjre og forfølger ham rundt om Kredsen, til han naar tilbage til sin Plads. Den, der fik Tampen, er udenfor næste Gang. Undertiden bevæger de løbende sig hver i sin Retning; kommer man sidst ind, skal man være udenfor. De, der under Legen vender sig om, faar et Smæk af Tampen.

Legen kendtes i Grækenland under Navnet „Schoinophilintha“. I Middelalderen legedes den ganske som nu, som det fremgaar af en Beskrivelse fra 13. Aarh.² Den Dag i Dag er Legen udbredt over Størstedelen af Evropa. I Tyskland kaldes Tampen „Plumpsack“, og Legen benævnes ofte efter det Vers, der synges: „Der Fuchs geht 'rum“, i Holland kaldes den „de Vlugt of Sackjagen“ eller „Stootballen“; i Svejts, hvor Tampen bestaar af en Bold i en Snor, og i Elsass synger Börnene: „der Lunzi kommt“³, i Finland hedder det „Luzzi laskar om“, og i England leger man „Drop handkerchief“⁴. Spanierne benytter en Sko eller en Tøffel til at slaa med⁵. —

Nu kommer vi til en Samling Lege, hvori Forfølgeren forestiller et Væsen, det er farligt at give sig i Lag med. Vi træffer

¹ Gomme I 229. ² Zingerlé 41. ³ Böhme 558—59. ⁴ Gomme I 109.

⁵ Liebrecht 390.

her et broget Galleri af Figurer — det glubske Rovdyr, Røverne i Skoven, Heksen, Bjærgmanden, ja selve Døden. Snart skildrer Legen, hvorledes det grufulde overfalder de intetanende, snart viser Forfølgeren sig, fordi han bliver tirret. Naar Börnene overalt med Forkærlighed leger disse Lege, skyldes det den Mennesket iboende Trang til at komme i Spænding og den særegne Nydelse, en Uhyggestemning giver. Hvem af os husker ikke, hvordan vi som Børn fandt det dejligt uhyggeligt og pirrende, naar Öjeblikket nærmede sig, da de fæle Røvere skulde bryde ud fra den mørke Skov.

Bjærgmandslegen og Kongelegen er Varianter af samme Leg. I den først nævnte trænger Börnene ind paa Bjærgmandens Høj og synger f. Eks.:

Vi stjæler (plukker) Græs paa Bjærgmands Høj (i Bjærgmandens Have), (for) Bjærgmand(en) er ikke hjemme. Vi vil sende Bud til ham, at han skal blive henne,

eller:

Bjærgmand, Bjærgmand, er du herind', saa kom ud med din' femten Eggind'¹.

Bjærgmanden springer op og fanger et Barn, der da maa være Forfølger næste Gang. Eller ogsaa skal Bjærgmanden efterhaanden fange alle Börnene og bringe dem til sin Hule eller sin Høj. Ganske paa samme Maade leges Plukke i Jeppes Kaal. Lignende Lege findes der mange af i Tyskland, hvor forskellige overnaturlige Væsner optræder som Forfølgere. Böhme beskriver saaledes følgende Lege: „Wasserhexe“, „Wassermännchen“, „Brunnenfrau“, „Hexenspiel“ og „Trippeltrappel“², hvilken sidste svarer ganske til vor Bjærgmandsleg: Trippeltrappel (eller Trimpeltrampel) staar paa en Høj og drillen af Börnene, der synger:

Trippeltrappel, siehst du mich? Kommt herab und hasche mich!

En anden herhen hørende tysk Leg „Skytten“ har en Tekst, der minder stærkt om den hyppigst anvendte Tekst til Bjærgmandslegen³.

Kongelegen udføres saaledes: Börnene trænger ind i den Kreds, der forestiller Kongens Rige, og hvor en Dreng (Kongen) opholder sig. Der synges:

Jeg er oppe paa Kongens Slot; Kongen er aldrig hjemme; han maa sidde i Klemme, han kan aldrig komme hjem,

¹ E. T. Kr. 235 f. Thg. 1. ² Böhme 578—79. ³ Stds. 587.

altsaa en Tekst, der er parallel med Bjærgmandslegens, kun med den Forskel, at Kongelegen ikke nævner de indtrængendes Hensigt. At dette Moment oprindeligt har hørt med til Legen, viser de tilsvarende tyske og engelske Tekster:

König, ich bin in deinem Land,
ich nehme dir Gold und Silbersand! Böhme 580.

I'm on Tom Tinker's ground,
picking up gold and silver. Gomme II 298¹.

I flere danske Lege i denne Gruppe er den forfølgende en Björn, Ræv eller Ulv. Nappe Björnaskind leges som Bjærgmandslegen; Thyregod mener², at den norske Form „plukke Björnebær“³ er oprindeligere, idet der da bliver mere Logik i Legen: Börnene plukker Bærrene i Nærheden af Björnens Hi; denne farer da ud efter dem. Naar man leger Ræven (Ulven) efter Gaasen, forestiller en enkelt en Ræv eller Ulv, der vil fange Gæslingerne, som følger efter Gaasen. För Jagten synges et lille Vers:

Gaasen gaar ude og nipper grønt Græs,
Ræven sidder hjemme og sulter ihjel,

efterfulgt af en kort Samtale om Vejret mellem Gaasen og Ræven. Undertiden indledes kun med en Samtale mellem Gaasen og Gæslingerne, der ikke tør gaa hjem af Frygt for Ulven. I denne Form er Legen almindelig kendt i Tyskland⁴.

Endnu mere udbredt er Legen om Hönen med Kyllingerne, der fremtræder under to Hovedformer: Enten søger Ræven at snappe Kyllingerne, der følger efter Hönen, som synger:

Jeg snurrer mine Kyllinger tre Gange rundt,
for en Høg, for en Gøg, for en Kuk, Kuk, Kuk,

eller Hönen med Kyllingerne standser foran en gammel Kælling (eller en Ræv), der sysler med sin Kedel og i Samtalens Løb afslører, at Kedelen skal gøres i Stand, for at hun kan koge en af Kyllingerne — hvorefter Kællingen (Ræven) søger at snappe en Kylling⁵. Den sidste Form er antagelig den originale, da flere tyske Lege har samme Handling, samme Udførelsesmaade og Sam-

¹ Jfr. Legene „Black thorn“ og „Canlie“ (Gomme I 34, 58.) ² Thg. 113.

³ Stöylen 80. ⁴ Böhme 573 (Gänse und Wolf); jfr. 572 (Wolf und Schafe). ⁵ E. T. Kr. 245 f. Thg. 56.

taler, der svarer nøje til de danske¹. I England findes ogsaa Historien med Gryden, indledet med et lille Vers².

Hvilket Barn kender ikke Legen om Røverne i Skoven? Börnene gaar rundt og synger:

Her er saa dejligt i denne Skov,
her er slet ingen Røvere.

I Reglen fortsættes med Tælning:

Klokken 1 saa kommer han ikke,
Klokken 2 saa kommer han ikke ...

o. s. v. til der siges „Klokken tolv saa kommer han“ — hvorpaa Røverne farer ud af deres Skjulested og forfølger Börnene.

Legen findes i mange Former i Tyskland, oftest under Navnene „Det vilde Dyr“ eller „Den sorte Mand“. Leges „Der böse Mann“, synges der:

Ich möchte gern im Garten geh'n,
wenn nur der böse Mann nicht käm'! Böhme 564.

Tælningen af Klokkeslagene forekommer hyppigt i disse Lege:

Hat eins geschlagen, kommt immer noch nicht o. s. v.

De fleste Lege udføres som hos os — Börnene spadserer parvis — undtagen „Der schwarze Mann“, hvori Börnene danser i Kreds før de jages. Disse Lege nævnes allerede i 16. Aarh.; de er utvivlsomt, som Wachernagel har paavist, en Rest af Pest- og Dødedansene, der ikke blot fremstilledes billedligt, men ogsaa udførtes i Middelalderen³.

Til denne Legegruppe hører en Leg, der leges i Siebenbürgen, naar Majsen høstes. En ung Mand, der forestiller at være død, bedækkes med Blade; de andre staar om ham eller gemmer sig og raaber:

Schampelän Dit! stand aw, et hot int geschlön!

Den døde: Ach, lot mi noch schlofen!

Alle: S. D! stand aw, et hot zwè geschlön!

Den døde: Ach, lot mi noch schlofen!

Alle: S. D! Stand aw, et hot 3-4-5-6 o. s. v. -12 geschlön! Böhme 565.

[Schampelän Død! staa op, den har slaaet 1 o. s. v.]

¹ Böhme 570, Rochholz 409. ² Gomine I 201. ³ Böhme 566, Rochholz 376.

Nu springer den døde (el. Døden) op og forfølger de andre. Den, han griber, skal lægge sig og være død.

Den danske Leg Bære død Mand til Grav er sandsynligvis en Krydsning af Legen om Døden, der forfølger og en Efterlignelsesleg, der skildrer en Begravelse¹. To eller fire Børn bærer en tredje, der forestiller en død Mand, til Graven — ofte under Sang. Efter Begravelsen staar Ligbærerne og taler ondt om den afdøde. Da rejser den døde Mand sig og forfølger de andre. Den, der fanges, skal være Dødmand næste Gang.

En enkelt Form for Legen med Julebukken har været udført paa lignende Maade; i en Tekst fra Bergen skildres nemlig, hvorledes Julebukken dør og lægges i Liglagen, hvorefter den pludselig til almindelig Forfærdelse rejser sig og springer efter Julegæsterne².

Lege, hvori Begravelsesceremonier efterlignes, findes i England³ og, som H. F. Feilberg har meddelt, paa Sicilien. I ingen af disse sluttes med, at den døde rejser sig og forfølger sine Omgivelser. Derimod har Englænderne en anden Leg, hvori dette Moment forekommer, nemlig „Gamle Roger er død“. Rogers Opvaagnen fra Døden foranlediges ved, at en gammel Kone stjæler Æbler fra det Træ, der vokser paa hans Grav⁴.

V

Til Efterlignelseslegene henregner jeg saavel de Lege, hvori Børnene gengiver Episoder af de voksnes Liv (f. Eks. Saa Havre), som de Legeformer, der kun gaar ud paa at efterligne visse Bevægelser, Legens Leder udfører (f. Eks. Adams Sønner) eller hvori en enkelt indenfor Kredsen mimisk fremstiller, hvad de andre synger om (f. Eks. Bonden paa Tronen).

Da Lege, der skildrer det daglige Livs Fordeelser, er meget almindelige hos primitive Folk, er det sandsynligt, at Efterlignelseslegene har været kendt siden Menneskehedens Barndom. Blandt Historiens ældre Vidnesbyrd mener jeg at kunne henregne følgende Yttring fra Ny Testamente, der viser, at Jødernes Børn ved vor Tidsregnings Begyndelse morede sig med at efterligne de voksnes Bryllups- og Sörgefester:

„Men hvad skal jeg ligne denne Slægt med? Den ligner Smaa-børnene, der sidder paa Torvene og raaber til deres Kammerater

¹ E. T. Kr. 224; Feilberg, Bro-brille-legen, 6. ² Troels-Lund, Dagl. Liv VI 51; Feilberg, Jul II 231 f. ³ Gomme I 43 („Booman“). ⁴ Stds. II 16 f.

og siger: Vi spillede paa Fløjte for Eder, og I vilde ikke danse; vi sang Sörgesang for Eder, og I vilde ikke græde.“ Matth. Evang. 11, 16—17.

Først skal jeg omtale dem af vore Efterlignelseslege, hvori de samme Bevægelser udføres af alle Dellagere. Den for Tiden mest udbredte er utvivlsomt Saa Havre¹. Man danser i en Rundkreds under Sangens to første Linier; såa standser Kredsen og efterligner Bondens Bevægelser, som omtales i Verset. De danske Tekster slutter sig nøje til de tilsvarende franske:

Qui veut ouïr, qui veut sçavoir,
comme on sème l'avoine?
Mon pèr' la semoit ainsi,
puis se reposait un p'tit,
tapoit des pieds, battoit des mains
et faisoit le tour du vilain.
Avoine, avoine, avoine,
le beau temps te ramène.

Rolland 99 f.

[Hvem vil høre, hvem vil vide, hvordan man saar Havren? Min Fader saæde den saadan, derefter hvilede han sig lidt, stampede med Fødderne, klappede med Hænderne og udførte en Bondedans (egl. en enkelt Dansefigur). Havre, Havre, Havre; det smukke Vejr bringer dig igen.]

Og ville I nu vide, og ville I forstaa
hvorledes de Bønder deres Havre monne saa?

De saaede, de saaede.

Derefter de monne som Kavalerer staa.

De klappede med Hænderne,

de stampede med Fødderne,

de snurrede sig omkring.

Thiele II 145, fra Fyn 1823.

I de danske Gengivelser har undertiden 4de Linie en Tekst, der svarer nøjere til den franske: „og saa hvilte han sine Arme.“ (E. T. Kr. 283; Thg. 32). E. T. Kr.'s Tekster handler desuden ligesom Rollands om „min Fader“.

Medens vi herhjemme gentager Verset uforandret, fortæller den første Linie i de følgende franske Vers om Faderen, der „mejer“, „binder“ og „tærsker“ sin Havre — hvad vi kender i en beslægtet Leg, der snart skal omtales.

Man kunde være tilbøjelig til at tro, at England har dannet Bindeleddet mellem fransk og dansk Tradition. Dette er dog

¹ Gl. d. M. III 185; Støylen 111.

næppe Tilfældet, idet alle engelske Former ikke nøjes med at nævne Havren, men ogsaa omtaler Hvede og Bønner, som i denne hyppigt sungne Form:

Oats and beans and barley grow!
Do you or I or any one know,
how oats and beans and barley grow? Gomme II 2.

Da denne Indledning er typisk for de engelske Former, vilde den ikke være bleven udeladt ved en Overføring til Dansk. Endvidere slutter de engelske Lege med en Henvendelse til Bondens Hustru eller til Parret, hvilket heller ikke kendes hos os. I en enkelt dansk Variant forekommer ganske vist et Kærlighedsvers med tilhørende Pardans, men Verset er uægte, kendt fra andre Lege. Thyregod er dog ikke tilbøjelig til at tro, at den danske Legeviser lige som den engelske har haft Trækket med Bondens Hustru — en Hypotese, der forekommer mig mindre sandsynlig, naar den anførte franske Parallel drages ind i Undersøgelsen. I Tyskland kendes Legen ikke.

En beslægtet Leg, der har vundet særlig stor Udbredelse, fordi Pestalozzi og siden Fröbel optog den blandt deres pædagogiske Lege, har denne Tekst hos os:

1. |: Vil I vide, hvordan Bonden : sin Havre mon saa?
2. : Ser I, saadan gör Bonden :|, naar sin Havre han saar.
3. |: Vil I vide, hvordan Bonden :| sin Havre mon slaa?
4. : Se, saadan gör Bonden :', naar sin Havre han slaar.

De følgende Vers lader Bonden køre Havren hjem, tærskes den og more sig efter endt Dagværk. Udførelsesmaaden er som i „Saa Havre“.

Den tyske Gengivelse staar, hvad Udførelse og Tekst angaar, den danske saa nær, at man kunde være tilbøjelig til at anse den danske for en Oversættelse. Dog maa bemærkes, at i to af de tyske Gengivelser svarer et tysk Vers til to danske.

Wollt Ihr wissen, wie der Bauer seinen Hafer aussät?

Seht, so machts der Bauer, wenn er Hafer aussät! Böhme 496.

(Resten af Versene lader Bonden meje, gaa i Værtshus, drikke, betale, gaa hjem.)

Englænderne skildrer Bondens Virksomhed paa lignende Maade:

1. ;: Would you know, how doth the peasant :;
sow his barley and wheat?
2. ' : And it's so, so doth the peasant :
sow his barley and wheat! Gomme II 399.

Beslægtede Lege findes i Holland, Belgien og flamsk Frankrig.
I Belgien synges:

- Hoe zaait den boer ;: zijn korentjes : ?
Alzoo zaait den boer enz! Kinderspelen I 85.
[Hvordan saar Bonden sine smaa Korn?]

og Kniplerskerne i Bailleul synger en Legesang, der begynder
saaledes:

- Salà moet er nu gezaeyen zin!
[Salat maa saas]. Coussemaker 339.

Endelig findes denne Efterlignelsesleg i Italien, hvor den hedder
„la fava“ (Bönnen):

1. Pianta la fava — la bella villana,
quando la pianta, la pianta cosi!
2. Bagna la fava, la bella villana,
quando la bagna, la bagna cosi! Nigra 562.

[1. Den smukke Bondekone planter Bönnen; naar hun planter den,
gør hun saaledes! — 2. Den smukke Bondekone vander Bönnen; naar
hun vander den, gør hun saaledes!]

Resten af Versene beretter, at Bondekonen plukker, bælg og
spiser Bønnerne.

Medens Jeg gik mig over Sø og Land¹ vistnok savner
fremmede Paralleller, er der tyske og flamske Lege, der minder
om Ræven trasker over Isen². Den danske Tekst til denne
Leg — der udføres i Rundkreds med mimisk Fremstilling af, hvor-
ledes Herrerne, Damerne, Pigerne bevæger sig, — lyder saaledes:

- Ræven trasker over Isen.
Saa faar vi Lov at synge [Herrernes] Vise.

Begyndelseslinien i de skandinaviske Vers — f. Eks. norsk:
Reven ruslar yvir rise³, svensk: Räfven raskar öfver riset (el. isen)⁴
— er ganske uforenelig med det følgende. Bedre Sammenhæng
er der i de tyske Former:

¹ E. T. Kr. 640. ² E. T. Kr. 285. ³ Stöylen 94. ⁴ Arwidson III 356.

Zwischen Köln und Paris,
wo die neue Mode ist, —
so machen die [Herren]!

Böhme 497.

En anden tysk Legetekst:

Victoria, Victoria!
Und als ich an das Bächlein kam,
begegnen mir zwei [Damen],
: die's so machen! :

Böhme 499.

findes i fyldigere Form i flamsk Tradition: 'T groen meuletje (Den grønne Mølle)¹.

Københavnske Børn leger for Tiden med Forkærlighed en Efterlignelsesleg, der udføres ganske som de foregaaende, med denne Tekst:

: Saa gaar vi rundt om en Enebærbusk
: Enebærbusk : :
tidlig Mandag Morgen.
: Saadan gaar vi rundt, naar vi vadsker vort Tøj
: vadsker vort Tøj : :
tidlig Tirsdag Morgen.

Onsdag Morgen tørrer de Tøjet, de øvrige Ugedage ruller de det og foretager andre huslige Sysler. Søndag Morgen gaar de i Kirke.

Vi har rimeligvis faaet Legen fra Sverrig eller Norge² — hvad Omtalen af den hos os saa sjældne „Enebærbusk“ tyder paa. Til Skandinavien er den kommet fra England, hvor den kendes af hvert Barn. Versemaalet er der som hos os:

1. |: Here we go round the mulberry bush
: the mulberry bush : :
on a cold and frosty morning.
2. |: This is the way we wash our hands
: wash our hands : :
on a cold o. s. v.

Gomme I 404.

De andre Vers fortæller, at de vadsker deres Klæder og gaar i Skole. Hvert andet Vers er som det først citerede; naar dette synges, vender alle i Kredsen sig om, medens man under de andre Vers illustrerer den nævnte Virksomhed.

De engelske Vers kan varieres efter Behag: kæmme Haar,

¹ Coussemaker 342. ² Hellgren 19; Stöylen 93.

bage Brød, børste Støvler o. s. v. I de skandinaviske Former er Virksomhederne sat i System og forbundet med Ugedagene, hvilket kunde tyde paa, at Legen her har været i pædagogiske Hænder, før den blev Folkeeje. Medens alle skandinaviske Gengivelser har „Enebærbusk“, er Buskens Navn forskelligt i de engelske Former: f. Eks. gooseberry —, holly¹ —, broomberrybush². Alice Gomme mener, at Legen oprindeligt har været en Bryllupsdans om et helligt Træ eller en Busk, idet hun henviser til endnu eksisterende engelske Bryllupsskikke. Muligvis er der en vis Sammenhæng mellem denne Leg og de mange tyske „Reigen“, hvori „der Hollerbusch“ spiller en Rolle — et Udtryk, der iflg. Mannhardt sigter til Gudinden Holda (Freja), de ufødtes Vogterske, der i sin underjordiske Have skjuler Sjælene i Blomsterkalke eller i Buske, indtil den Tid kommer, da de skal fødes til jordisk Tilværelse³.

Vi kommer nu til de Efterlignelseslege, hvori en af Deltagerne har Plads midt i Kredsen. Den mest kendte af disse er Adam og hans Sønner. Adam slaar i Midten og gör ved hvert Vers' Slutning en Bevægelse, som alle efterligner. Den gængse Sangtekst lyder saaledes:

Adam havde Sønner syv, syv Sønner havde Adam. Alle vare de lige glad, alle gjorde, som Adam bad. Se alle paa mig, gör ligesom jeg! Som saa!

Legen omtales første Gang af Fischart i 16. Aarh.⁴: 1663 citeres den af Conrad v. Hövel i „Eren-Danz-Singe-Schauspiel-Entwurf“⁵; i 18. Aarh. var den i Danmark en yndet Selskabsleg⁶. Ogsaa i Sverrig er Legen almindelig⁷.

I en enkelt tysk Optegnelse har Legen 3 Afsnit; i Almindelighed benyttes og benyttedes kun første Del:

Adam hatte sieben Söhne, sieben Söhne hatte Adam; sie assen, nicht, sie tranken nicht, sie machten alle so (wie ich)! Böhme 495.

En Optegnelse fra Thüringen har:

Sie sahen sich ins Angesicht
und machten alle so wie ich!

en Variant, der svarer til det danske:

Se alle paa mig, gör ligesom jeg!

¹ Gomme I 405. ² Thg. 113. ³ Böhme 441. ⁴ Stds. 495. ⁵ Ztschr. d. Ver. f. Volkskunde 1894, 184. ⁶ Samling af Julelege 1796, 38. ⁷ Arwidson III 194.

Den flamske Tekst lyder:

Adam hadde zeven zoons, zeven zoons had Adam! Weet ge weet dat Adam deed? Adam deed azzoo ze. Kinderspelen 87.

[Adam havde syv Sønner, syv Sønner har Adam! Ved I vel, hvad Adam gjorde? Adam gjorde ligesom de].

Naar man leger Bonden paa Stolen (Tronen), sætter een sig midt i Kredsen; de andre gaar rundt og synger:

1. Nu sætter vi Bonden paa Stolen!
Den stakkels Bonde!
2. Den Bonde skal ha' sig en Viv ...
3. Den Bonde skal ha' sig en Dreng ...

For hvert Vers bringes en af Deltagerne — i det flg. faar Bonden en Pige, et Barn o. s. v. — ind i Kredsen. I de fleste Former af Legen berøver man derpaa den stakkels Bonde alt, hvad han har faaet. En ganske tilsvarende Leg kendes i flamsk og tysk Tradition¹. Legen er en videre Udførelse af Mads paa Stolen; her drejer Handlingen sig om, at Mads faar en Kone, som han klapper og kysser og tilsidst rejser fra:

: Nu sidder Mads paa Stol! :
Nu sidder Mads paa Englestol!
Stol, Stol, Stol!
Nu tager Mads en Fru ...
Nu klapper Mads sin Fru ...
Nu kysser Mads sin Fru ...
Nu græder Madses Fru ...

Paa flamsk hedder Legen „'T boertje“:

Sa boer, gaet al naer den dans,
gaet al naer den kermisdans!
Kermis, kermis, kermisdans!
Gaet al naer den dans!

Coussemaker 329.

[Hej, Bonde, gaa nu til Dansen, gaa nu til Kermessedansen o. s. v.].

De næste Vers lyder i Oversættelse:

2. Hej, Bonde, sæt dig paa Stolen, sæt dig paa Kermessestolen o. s. v.
3. Hej, Bonde, vælg dig en Kone ... 4. Hej, Bonde, kys din Kone ...
5. Hej, Bonde, gaa ud af Dansen ...

¹ Kinderspelen 52 f; Böhme 673; H. Carstens, Kinderspiele aus Schleswig-Holstein, Jahrb. d. V. f. niederdeutsche Sprachforschung 1882 VIII 98.

I Nissen¹ staar denne i Kredsen; der synges:

Nissen var en kunstig Mand, femten Kunster kunde han: Han kunde neje og bukke, han kunde Fugle plukke o. s. v.

Efterhaanden som Nissens Færdigheder opregnes, udfører han dem. Legen findes paa tysk under Navnet „Petter Michel der Tausendkünstler“. Af ganske lignende Karakter er den stærkt udbredte tyske Leg „Murmeldyret“².

Förend jeg slutter dette Afsnit, skal jeg gøre opmærksom paa, at Efterlignelseslege var stærkt paa Mode i Italiens og Frankrigs fornemme Verden i 17. Aarh., som det fremgaar af en fransk Skildring af Sport og Lege, der udkom 1654³.

VI

Vore **Søge- og Findelege** er kun faa i Tal og udføres omtrent paa samme Maade. Mest kendt er Den vandrende Ring eller Den vandrende Daler: Man sidder i en Rundkreds med en Snor mellem sig; paa denne anbringes en Ring, som hemmeligt skydes rundt blandt Deltagerne. Undertiden har man ingen Snor, men nøjes med at lade en Ring, en Nøgle eller et Pengestykke gaa fra Haand til Haand. En af de legende staaer i Midten og prøver at gætte, hvem der har Ringen. At Legen har været populær i 18. Aarhundredes Selskabsliv, ses af dens hyppige Forekomst i Anvisninger til Underholdning⁴. Den tyske Ringleg er, baade hvad Tekst og Udførelse angaar, Forbilledet for den danske:

Alle, die das Ringlein lieben,
nehmen sich gar wohl in Acht,
dass sie's fleissig weiter schieben,
oder sind auf Pfand bedacht.

Böhme 662.

Hvo, som denne Leg vil lege,
han maa nøje passe paa,
hurtig Ringen fra sig dreje,
ellers Pant han give maa.

Thg. 66.

Samme Lighed er der mellem de danske og tyske Tekster, naar Legen leges med et Pengestykke:

¹ Thg. 1; Arwidson III 267. ² Böhme 503. ³ La maison academique, contenant un recueil general de tous les Jeux divertissans pour se réjouir agréablement dans les honnes compagnies. Paris 1654, 228. ⁴ F. Eks. Samling af Julelege 1796, 23. Den uuddømmelige Spøgemester 1821, 88.

Thaler, Thaler, du musst wandern . . . Böhme 662.

Her lader jeg en Sösling vandre . . . E. T. Kr. 480.

Gemme Ringen minder meget om den lige omtalte Ringleg. I Kredsen staar een med tilbundne Øjne, mens en af de andre Deltagere faar en Ring. Alle holder de knyttede Hænder frem; den, der staar i Midten, tager Bindet af og søger at gætte, hos hvem Ringen findes. Legen ledsages ofte af Sang, hvortil Teksten synes at stamme fra Sverrig:

I de grønne Lunde, der gemmer jeg Ringen.
Se dog har jeg funden, men hvor har jeg den?¹ E. T. Kr. 481.

I England kendes Legen under Navnet „The diamond ring“², mens Spanierne kalder den „El anell picadrell“³.

Den tidligere nævnte franske Legebog fra 1654 beskriver en Ringleg, der kun adskiller sig fra vor Leg derved, at det er flere Ringe, der skal findes⁴.

En navnlig tidligere stærkt udbredt Leg hedder Putte i Bælte⁵: En af Deltagerne gaar syngende rundt til de andre og lader, som om han giver hver af dem noget (en Sten, en Pind el. lign.). I Virkeligheden har kun een faaet Genstanden; hvem det er, maa nu den første i Rækken gætte. „Fruentimmer- og Mandfolketidenden“ nævner 1769 (Nr. 52) Gem Bælte blandt de Lege, der var mest i Brug i Julestuerne i 18. Aarh. Begyndelse. Ogsaa i Norge har Legen stor Udbredelse under Navnene „Göyma stein“ og „Göyma belte“⁶, og i Tyskland, hvor den allerede nævnes i 16. Aarh., benyttes bl. a. i Rhinegnene en Tekst, der svarer til vor:

Stopfe, stopfe Steinchen, halte feste zu! Böhme 637.

Put i Bælt', put i Bælt', forwar'en wal! E. T. Kr. 196.

Den næste Gruppe — **Lege med en Slutningsbevægelse** — omfatter ligesom den foregaaende kun faa Former, af hvilke der endog blot er Anledning til at omtale to: Kringelkrans, Rosensdans og Vinde Nøglegarn.

Kringelkrans danses i Kreds; naar Sangen slutter, bøjer alle Börnene sig eller sætter sig paa Hug under et højt Udraab.

¹ Jfr. Helligren 30. ² Gomme I 96. ³ Liebrecht 392. ⁴ La maison academique 221. ⁵ E. T. Kr. 196—99, 691. ⁶ Støylen 112.

I Tyskland er der Overflod af disse gamle „Ringelreihen“¹; nogle af Teksterne omtaler Dansen under en „Hollerbusch“ (o: Gudinden Holdas Busk), andre er mærkelig usammenhængende ligesom de danske Tekster, der iøvrigt synes afhængige af de tyske. En af de forstaaeligste af vore Sangremser lyder saaledes:

Kringelikrans for Rosendans, Kokken er stegt paa Fyre, Jomfruen er saa dyre, komfili, komfalli, bukke neja! E. T. Kr. 173.

En tilsvarende plattysk Tekst er optegnet i Slesvig:

Ringeldanz, Rosenkranz, de Ketel hang to Führ! De Jungfern sind so dyhr, Gesellen sind so goden to koop, dat se op de Straten loept. Kükle, kükle-hü! Böhme 444.

[Ringeldans, Rosenkrans! Kedelen hang over Ilden! Jomfruerne er saa dyre, Svendene kan faas for saa godt Køb, at de løber op ad Gaderne.]

Verset hører til en stor Gruppe tyske Tekster, der drejer sig om at koge og vadske — et Æmne, der i det hele taget hyppigt træffes i Börnelegene. I Stedet for Kedlen sætter de danske Vers „Kokken“ (Hanen), og „Gesellen“ optræder et Par Gange i forvansket Skikkelse („Kingeselling“, „Naammesellen“)². Kun Thyregod har „Duerne stegte paa Fyre“³ — næppe en tilfældig Variant, da Verset til en tysk Rosenkransleg lader en Due flyve i Kedlen⁴.

Ogsaa i England er denne Leg overordentlig yndet; Legen sluttes som hos os med at Börnene sætter sig ned:

Ring, a ring of roses, basket full of posies —
Tisha, tisha! all fall down. Gomme II 109.

I andre engelske Gengivelser træffer man den før nævnte Forestilling om Börnene under Busken.

De franske Börn har den største Forkærlighed for denne Leg. Af det store Antal Tekster, Rolland meddeler, skal jeg anføre følgende, der ligesom de danske sigter til Madlavning:

Rondin, Picotin!
La Marie a fait son pain
pas plus gros que son levain;
son levain n'a pas levé
son four n'a pas chauffé.
Piïïï!

Rolland 59.

¹ Böhme 438—46; Guts Muths 236. ² E. T. Kr. 173. ³ Thg. 65. ⁴ Böhme 444.

[Rondin, Picotin! Marie har bagt et Brød, der ikke er blevet større end hendes Dej; hendes Dej hævede sig ikke, hendes Ovn blev ikke varm. Piiii!

Hollænderne kalder Legen „Roze, roze meie“¹, Belgierne „Lange, lange reke!“², i italiensk Tyrol synges „Ghingingaja!“ og i Neapel „a la rota, a la rota!“³.

Mannhardt og Müllenhoff ser i disse Ringlege, hvori Børnene nejer og bukker sig, Resler at hedenske Offerdanse i germansk Oldtid. Mon ikke Legen er endnu ældre? Kredsdanse, under hvilke alle Deltagerne sætter sig paa Hug, synes almindelige hos Naturfolkene — en primitiv Danseform, der maaske gaar igen i vore Rosenkranslege.

„Vinde Nöglegarn“⁴ har som bekendt i Almindelighed denne Tekst:

Vinde, vind Nöglegarn, saa fint, saa fint som Rendegarn! For [Anna] ville vi neje, for [Anna] ville vi bukke, for [Anna] ville vi vende os om!

Undertiden synges der: „Spinde, spinde Nöglegarn“ og Slutningen udvides i enkelte Former med „og tage en Kærest' ud af æ Rum“, „og göre en lille Kontrakt“ eller en lignende overflødig Tilføjelse. Vikke veje, Slaa Hejrenhat og [Sören] staaar paa Skorstenshöj er Varianter af „Vinde Nöglegarn“.

Som de tyske Paralleller viser, er „spinde“ (ikke „vinde“) det oprindelige Udtryk. I de mange tyske Tekster til Legen — der som hos os slutter med en Omdrejning — spindes der enten Silke eller Hör, og det spundnes Finhed angives ogsaa i tysk Tradition („saa fint som Haar“). De danske Vers har her „Silkegarn“, „Trendegarn“, „Rendegarn“, „Sejlgarn“; disse Betegnelser er opstaaede som Rim paa „Nöglegarn“, et Ord, der vel er fremkaldt ved Omhytningen af „spinde“ med „vinde“.

I Tyskland hedder det ofte, at der er spundet i 7 Aar:

Holle, Holle, Weide,
spinnt sie klare Seide;
spinnt sie klar, wie ein Haar,
abgesponnen sieben Jahr.
Sieben Jahr sind jetzt um,
die [Anna] dreht sich einmal um!

Böhme 451.

¹ Erk og Böhme, Deutscher Liederhort 1894, III 602. ² Kinderspelen I, 101. ³ Zingerle 150. ⁴ E. T. Kr. 279—80; Thg. 35—36.

I Belgien begynder Visen saaledes:

Blauwe, blauwe, blomme,
juffrow keert u omme,
[Blaa, blaa Blomst; Jomfru vender sig om;]

først i Slutningen af Verset berettes, at hun

spint zijn garen als zijdedraad. Kinderspelen 94.
[Spinder sit Garn som Silketraad].

Mannhardt og Rochholz antager, at denne i Tyskland, Danmark og Nederlandene saa stærkt udbredte Leg fra først af har været en Kordans til Solens Ære, opført ved Foraarets Komme; Teksten skal da hentyde til den spindende Gudinde Holda, der hersker i de 7 Vintermaaneder, og Dansekredsen, der drejer sig, fremstiller symbolsk Solskiven, der faar større og større Magt over Vintermørket. —

Endelig har jeg i en Gruppe samlet de Tekster, der ikke er knyttede til en egentlig Leg, men benyttes som almindelig Danse-sang. I denne Sammenhæng maa nævnes de mange rent lyriske Smaavers, der — efter vilkaarligt Valg — knyttes til de dramatiske Lege, naar man slutter med Pardans. Jeg behøver blot at minde om disse Begyndelseslinier: „Se hvor lystigt, de danser, de to!“, „Med Hænderne siger vi Klap, Klap, Klap!“ Som R. Steffens har paavist, forekommer der næsten overalt i Evropa lignende „løse Strofer“.

Hvad angaar Melodierne til vore Sanglege, bestaar de ældste — ligesom de fleste Melodier til vore Börnerim og Remser — af ganske enkle Toneformler. Vi træffer saaledes hos os, som i den meste europæiske Börnesang, følgende Figur med Hovedtonerne f a c d (f. Eks. i „Bro Brille“ og „Skære Havre“):

og atter og atter forekommer i Melodierne Strofer, byggede over Durtetrakordet f—b.

En Del af det yngre Melodistof er indvandret fra Tyskland sammen med Teksterne (f. Eks. „Adam og hans Sønner“, „Hunden

og Haren“, „Fald paa Knæ, min Rose!“); andet stammer fra Sverrig (f. Eks. Mel. til „Over Bjærg og dybe Dale“.)

Større Melodisamlinger findes bl. a. i: Hagens „Börnenes Musik“ og Schlägelbergers „Syng med os Mo'r!“. Ingen af disse kan dog maale sig med Brødrene Thyregods; her meddeles et fyldigt, omhyggeligt gengivet Melodistof til vore Lege — ofte flere Melodier til samme Leg — og i Bogens Slutning en oplysende Oversigt over de hyppigst forekommende Melodimotiver. Disse enkle Tonefigurer vil utvivlsomt i uoverskuelige Tider akkompagnere Börnenes Leg, ganske uafhængig af Svingningerne i Fremtidens Musikopfattelse.

INDIANSK SAGNDIGTNING OG DE EPISKE LOVE

AF

ASTRID LUND

— — —

MÅLET for min undersøgelse er ikke en udtømmende redegørelse for de episke love hos Indianerne i deres helhed. Jeg har udvalgt to stammer blant de nordamerikanske Indianere og søgt at eftervise de episke loves forhold til disse folks sagnfortælling. Samlingerne, jeg har brugt, er hentede fra to ret tilfældige folk, Arikaraerne og Zunierne¹.

Arikaraerne er Prærieindianere. På de store sletter vest for Mississippi drager de, afhængig af bøflernes vandringer, fra sted til sted. Er der udsigt til rigt bytte, rejses skindteltene, og mens mændene jager, sørger kvinderne for majs til husholdningen; de både sår og høster, den slags beskæftigelse foragter manden. Er jagten forbi og indhøstningen færdig, slår man sig ned et nyt sted, og i evig uro, uden tid til eller sans for fredelige sysler, går livet for dem.

Anderledes med Zunierne. I det vestlige Ny-Mexiko, hvis ufrugtbare jord vandes ad kunstig vej, har de deres boliger, store murede fælleshuse, som deres slægt gennem århundreder har beboet. Jagten er også vigtig for dem; men det er fredeligere dyr, harer og rådyr, der især er dens mål. De er agerdyrkende folk og har mange husdyr, desuden er deres håndarbejder (vævning, flætning og pottemageri) smukke og ejendommelige.

Trods alle ydre forskelle skaber bægge folks nære forhold til naturen en lighed i forestillinger og myter; natur eller dyrefenomener påtrænger sig overalt til forklaring; men kulturspringet viser sig i den forskellige opfattelse. Alt er hos Arikaraerne håndgribeligere, og dyrene, bøflerne, elgen og bjørnen er i deres sagn virkelige dyr, der, selv om de undertiden optræder i menneskeskikkelse, ikke lægger deres sande natur bort med hammen; deres boliger er huler og kløfter, som Arikaraen hver dag så dem på sine strejftog i prærier og skove. Når hvirvelvinden tager den unge pige med

¹ Traditions of the Arikara, by George A. Dorsey. Zuni Folk Tales, by Frank Hamilton Cushing. — Jeg betegner i det følgende disse to skrifter som A og Z.

sig langt bort, så er det ingen personificeret hvirvelvind, men den samme, der forfulgte menneskene, da de først kom ud af jorden, og til hjælp mod hvilken deres gud Nesaru sendte en sten og et cedertræ, at de i skove og bag klipper kunde søge ly mod den. Lidt videre er vi med tordenfuglen, der dog ikke endnu som hos mange Indianerfolk er et symbol, men fra hvis øjne lyn udgår, og hvis vingesus er tordenen. Mens Arikaraerne må kæmpe med de vilde dyr, og uvejr og storm er deres fjender, har Zunierne fået naturen mer på afstand. Dyrene blir fjernere, ophøjede væsner, deres instinkter, deres hurtighed og styrke stiller dem over menneskene; de tror, at alle dyr, ved siden af at være dyr med særlig karakteristiske egenskaber, er mennesker med menneskelige evner, men mægtigere, smukkere, „bedre“ end de selv. „Ørnene er et folk som vi,“ — siger en Zunifortæller, — „i virkeligheden et bedre folk, for efter som de ønsker det, kan de vise sig i den ene eller den anden skikkelse“, og når ørnejomfruen kaster hammen, står hun for ynglingen som en ung pige, smukkere end nogen anden, — men det er især hendes øjne, vi hører om „så mørke, store og dybe og dog så hvasse, at man blir forfærdet ved at se ind i dem — sådan øjne sås aldrig i denne verden.“ Dyrene har også hyer med huse ligesom Zuniernes egne, kun indrettede efter de særlige dyrs behov, således er ørnenes stad højt, højt oppe, der hvor fuglen forsvinder i luften, deres huse er skinnende hvide, for de spiser rå føde, så ingen røg kan svarte dem, og for at komme op og ned behøver de ingen stiger, de har jo vinger.... Mod uvejr gir de sikre huse læ, og Zunierne frygter ikke længere tordenguderne, de to brødre, der i gamle dage boede på det store bjerg udenfor byen, fra hvis top to mægtige klippetakker rager op; derfor er disse guder halvkommiske figurer, og kun en enkelt gang skinter man bag de latterlige, uvorne småfyre, som fortælleren morer sig med at gøre rigtig næsvis og uartige mod den stakkels gamle bedstemor, de ærværdige, mægtige og alvorlige herskere over lyn og torden.

Et felt er der, hvor Arikaraerne og Zunierne mødes; det er dyrefablen. Her fortæller Arikaraerne med fast grund under fødderne langt bedre end i de andre sagn, hvor de ikke rigtig véd, hvad de skal gøre med helten og den magt et eller andet ventligsindet dyr har givet ham, og for hvis skyld hele historien blir til; de lar ham kæmpe og leve eller kæmpe og dø, uden at vi får større interesse for ham; men her, hvor der er tale om det, de kender til og daglig ser, er deres evne både til at finde på og fremstille situationer fra dyrenes liv næsten ligeså stor som Zuniernes. Det er især prærieulven, der må holde for; og hvor man efterhånden kender den godt! Om dens nysgerrighed, dens blanden sig i alle andres affærer, dens dumvigtighed og tankeløshed men også dens snedighed hører vi i anekdoter, der tillige som ophavssagn gir os forklaring på dens mange ydre mærkværdigheder. Jeg anfører et par eksempler for at vise arten af sagnene¹:

I (Zuni). „I gamle dage boede der i nærheden af Zuni en gammel

¹ I: Z 255 (forkortet); II: A 140 (ordret).

prærieulv, og i et nåletræ, der var ganske kroget, og næsten ingen nåle havde, så solen kunde skinne ind i det, boede en græshoppe. En skønne dag sad græshoppen på en gren og sang, da prærieulven kom forbi. „Hvor er det dejligt,“ sa'e prærieulven; „lær mig den sang, så kan jeg lære børnene at danse efter den. Jeg har en stor familie hjemme.“ „Nå ja, hør så efter.“ Og så sang græshoppen igen „Tchumali, tchumali, shohkoya“. „Vidunderligt, nu skal jeg prøve“; og med hæs stemme halvt hylede, halvt sang prærieulven, med fejltagelse nu og da, det samme, som græshoppen havde sunget. Henrykt styrter prærieulven hjemad uden så meget som at sige tak; men altfor optaget af at gentage sangen for ikke at glemme den lægger den ikke mærke til et grævlingehul, styrter i det og husker ikke længere et ord. Den raser over grævlingen, men trøster sig dog og siger: „Nå, jeg vil løbe tilbage og få den gamle græshoppe til at synge den igen. — Når den alligevel sidder og synger for sig selv, hvorfor skulde den så ikke lige så godt synge for mig? Og der er ikke mindste tvivl om, at den stadig sidder på den gren og synger løs.“ Græshoppen er godmodig nok til denne gang igen at synge; men siger til slut: „pas nu bedre på.“ Naturligvis går det igen galt, — en flok duer flyr op og skræmmer prærieulven, og den glemmer hvert ord. Imidlertid har græshoppen været klog nok til at indse, at det vilde blive tilfældet, og for at lære prærieulven at passe sine egne sager puster den sig op, til den revner i ryggen, trækker sit gamle skind af, fylder det med en klar sten af passende størrelse, klistrer det sammen med lidt harpiks og springer over i et andet træ. „Puh ha,“ sa'e prærieulven, „jeg er ganske ødelagt af al denne extra løben omkring, men det er godt, du er her endnu, du vil nok være så elskværdig at synge den endnu en gang.“ Den venter på svar, men der kommer intet. „Jeg siger, jeg har glemt sangen og vil have, du skal synge den igen. Vil du eller vil du ikke?“ — „Se her, ser du disse tænder? Nu vil jeg fire gange spørge, om du vil synge, og hvis du så ikke gør det, så skal det gå i en hurtighed med at få dig ædt op.“ — „Vil — du — synge — for — mig? En.“ — „Vil — du — synge — for — mig? To.“ — „To gange endnu.“ — „Se her, synger du? Du må jo være gal! Ser du mine tænder? Nå! nu kun en gang til! Vil du synge for mig?“ Intet svar. Prærieulven springer til og snapper græshoppeskindet og bider så hårdt til, at den brækker tænderne midt i kæben og jager nogle af dem så langt ned i halsen, at de næsten ikke kan ses, og spredte de andre, så de kommer til at se ud som veritable hugtænder! — I gamle dage passede prærieulven ikke sig selv og bekæmpede ikke sin vrede. Så bed den en græshoppe, der kun var et græshoppeskind med en sten i. Og alle dens efterkommere har arvet dens brækkede tænder. Og siden den tid er det også græshoppens vane at trække skindet af og lade det blive i træerne, or at beskytte sig mod følgerne af at gøre sig for meget bemærket, når den på en solskinsmorgen vover sig ud at synge“.

II (Arikara). „Der var en landsby, og i den landsby boede en ung pige, der var meget smuk. Alle de unge mænd gjorde kur til hende

men hun vilde ikke gifte sig. Så kom der en bøffel, der vilde gifte sig med hende. Sommetider kunde den skabe sig om til en ung mand, fint klædt og som lugtede meget godt. Pigen kom til at holde af bøflen. Prærieulven kom for at besøge pigen og talte med hende. Pigen sagde, at hun brød sig ikke om at tale med nogen nu, for hun havde en ung mand, og den unge mand var bøflen. Prærieulven sagde: „Å, den bøffel er min hest, den rider jeg på!“ Pigen sagde: „Hvis du vil ride den bøffel her, vil jeg gifte mig med dig.“ Prærieulven gik hjem, tog en kølle og slog sig så stærkt på knæet, at det blev ømt. Bøflen kom for at tale med pigen. Pigen sagde til bøflen, hvad prærieulven havde sagt. Bøflen blev rasende og sagde: „Nu skal jeg hente prærieulven og dræbe ham her.“ Bøflen stampede i jorden, så støvet stod om den. Prærieulven så, at bøflen kom. Bøflen sagde til prærieulven, at den skulde komme ud. Den sagde: „Du skal gå til pigens tipi. Jeg skal slå dig ihjel.“ Prærieulven sagde: „Jeg er halt, jeg kan ikke gå.“ „Det er ikke sandt,“ sagde bøflen, „kom ud, onkel, hører du, kom nu.“ Prærieulven sagde: „Hvis du vil have, at jeg skal komme til pigens tipi, må du bære mig, så skal jeg komme.“ Bøflen samtykkede i at bære prærieulven. Bøflen lagde sig på knæ, og prærieulven kom op på ryggen af den og sad på bøflen; prærieulven havde en stok til at slå bøflen med. — Prærieulven sprang op og løb tilbage til landsbyen og giftede sig med pigen. Bøflen var så flov, at den aldrig kom tilbage til landsbyen. — Af den grund er prærieulvens efterkommere slette og rænkefulde. Ved lave midler blir de gifte.“

På tilsvarende måde får vi forklaring på prærieulvens mærkelige sorte hårduske, på dens gule, matte øjne og på mange andre ting. I det hele taget er Indianernes kærlighed til ophavssagn stor, og Arikaraerne står heller ikke her tilbage for Zunierne. Hvert mærkeligt fænomen, vi træffer på, forklares og forklares godt. Vi får at vide, at musen fik sin spidse snude den dag, den hjalp med at grave folket (Arikaraerne) op af jorden og som den første jog snuden gennem overfladen; at muldvarpen, som også var hjælper, nu kom til, men blindedes af lyset. Vi hører også, hvorfor raven er sort, og får forklaring på de mange bjørne i Zunibjærgene og de hyppige uvejr over „Thundermountain“ — kort sagt, det der er mest iøjnefaldende ved et dyr eller en ting, skaber nødvendigvis et ophavssagn. De hvide „skumstænk“ i uglens dragt stammer fra den dag, den kom til at le ad prærieulvens naragtigheder, netop som den dansede med skum på hovedet, siger Zunien; Arikaraen forklarer prærieukyllingens små hvide pletter således: Da folkene kom ud af jorden, blev prærieukyllingen udsat til at bringe de fire verdenshjørners guder fredspiben, og så hurtig løb den, at sandet fæg den om ørene; siden den tid er til minde herom dens brune dragt ganske hvidpletlet.

Kommer man udenfor dyrefabler og simple ophavssagn, blir Zuniernes overlegenhed iøjnefaldende og deres digtning langt rigere end Arikaraernes. I de foreliggende samlinger er for Arikaraernes vedkommende alt, hvad der på nogen vis kan komme ind under „folkeoverlevering“ taget med; en del af stoffet er personlige beretninger, der ikke har noget med sagn-digtning at gøre. Af de virkelige sagn er mange myter knyttede til

dyredanse eller religiøse ceremonier, andre fortæller om en „omformer“ eller kulturbringer, således som han kendes hos alle Indianere, og endelig er der en del myter, ikke om folkets skabelse, men om deres hændelser, efter at de ved dyrenes hjælp er komne ud af jorden, hvor guden gemte nogle af de oprindelige folk, mens han i vrede lagde størstedelen øde. Nogle af myterne er æventyrlige nok, men ingen er egentlig æventyr, overalt skinner en vis tro på myten igennem. Z er en æventyr-samling, men atter her er ikke alt digt; ja, man kan i hvert af disse æventyr som i de almindelige ophavssagn finde forklaring på et eller andet påfaldende, som af fortælleren lægges til grund for den lange beretning. Man undrer sig over, at det så ofte lyner og tordner over „Thundermountain“, eller over, at nogle af stammens mænd forstår sig bedre på jagt eller på at helbrede slangebider end de andre; og af denne undren skabes måske en lille historie om tordenbrødrenes misbrug af lynet og tordenkilen, eller om en drengs venskab med en fugl eller en slange, men fra den ene Indianerfortæller til den anden voxer historien, hver har sin lille iagttagelse, sit lille malende træk, og før man ser sig om, forsvinder det lille ophavssagn næsten i det store æventyrs mylder af enkeltheder.

Læses disse sagnsamlinger igennem med opmærksomheden særlig henledt på mulige „episke love“, er fir-tallets store rolle det, der strax står tydeligst for en. Stadig træffer man på fire; den i anden sagn-dannelse almindelige forkærlighed for tre-tallet kender disse Indianere ikke. Dette forhold skyldes dyrkelsen af de fire verdenshjørners guder¹. Regn, sol, vind — i rette tid og i rette mål, deraf var folkenes velfærd for en stor del afhængig, derfor måtte de frygte og altså dyrke disse guder, der, om de vilde, kunde blæse himlen klar for skyer, så solens bagen blev uudholdelig, eller samle skyer, så en ustandselig regn ødelagde både høst og jagt. Derfor er disse guders tal — fire — blevet Indianernes hellige tal. De rejser fire mil, går fire skridt, har fire pile, onkler eller søstre; ved ofringer spiller fir-tallet en stor rolle, ved opremsninger nævnes fire ting; på sanune måde ved handlinger eller forsøg, der berettes uden at man går i enkeltheder: det fjerde par mokassiner holder, tre gange sprang prærieulven tilside, men stod sidste gang. Fire gange siger frugten „tag en bid“ (da prærieulven spørger hvad den hedder), så er den spist. „Den fjerde og sidste gang“ hedder det eller „Jeg så, og igen så jeg og igen og igen“, og „igen og igen og endnu en gang.“ „Denne kunst skal du ikke kunne gøre fire gange,“ siger haren til prærieulven, da han har hørt af dem at lave rødder til dejlige, blødt indvolde og vil snyde dem for betalingen.

I tilfælde, hvor forsøgene er ensartede, men detaljerede, gælder fir-talsloven med jo større tilnærmelse, jo mer ensartede enkelthederne er:

¹ Jf. Brinton, *The Myths of the New World*. — Selv uden kendskab til andre Indianerstammer, vil man let ud fra de her behandlede samlinger se, at de fire verdenshjørner er udgangspunktet for fir-tallets store betydning. —

Fire er den unge piges bejlere: den første kommer glad og tillidsfuld, men han kan ikke opfylde betingelsen; den anden ler ham ud, eller han er en selvglad ung mand, der tænker „Når jeg først kommer, blir hun nok bedåret“, den tredje tager fler gaver med end de andre, eller han er en sølle fyr, som vi morer os over, og endelig den fjerde er den rigtige.

Tre nætter i træk går den unge mand til graven og bønfaller sin brud om at tage ham med til aftenlandet, først den fjerde drager de sammen afsted.

Tre gange synger den „hornede tudse“, der er krøben ind i prærieulven, inden denne, der spørger tudsen ud om hvor den er, opdager det, — en tungnemhed som fir-talsloven må tage ansvaret for.

Da prærieulven vil hævne sig på uglerne, nævner den efterhånden tre ting, som den vil ryge dem ud med; de udler den stadig; men den fjerde ting er harpax, og nu skjuler de sig forfærdede, for det er de bange for.

Når tarantlen, der er meget grim, spørger den unge mand, hvis smykker og pragtfulde tøj den har lånt, om den er smuk, blir svarene, efterhånden som den kommer længere bort fra manden, men også nærmere ved sin hule: smuk, smukkere, endnu smukkere, fuldkommen smuk, indtil tarantlen har nået hulen. — Og sådan videre.

Hvor derimod sådanne sammenhørende forsøg varieres stærkere og udføres uden understregning af det ensartede, blir forholdet et andet. Mens Arikaraernes sagndigtning frembyder en række morsomme eksempler på en næsten altid mislykket bestræbelse efter også i den art tilfælde at gøre antallet til fire, lader Zunien, der er selvstændigere og en bedre fortæller, det afhænge af, hvad der i det foreliggende tilfælde er naturligt og bedst begrundet. Her er eksempler.

Når insekter skiftevis skal angribe frieren, der slår hø, lader Zunien det være de tre slags, der vanligvis er høstfolks plage, og handlingens led blir tre.

Skal smykkerne stjæles fra uhyret, udvælges hertil de fugle, for hvem hurtighed og lydløshed er det særegne: isfuglen, ørnen og falken.

Ved uglernes dans er der to mærkværdigheder, skummet og de forvredne ben, prærieulvens danseforsøg falder derfor i to afdelinger.

Gælder det om at stille helten på så mange prøver som muligt, blir fortælleren ved så længe, han kan finde på noget nyt, og antallet bliver f. ex. fem. — O. s. v.

Også hos Arikaraerne træffer vi på forsøg, hvor handlingen retter sig efter virkeligheden, og ikke virkeligheden tvinges ind under fortællerens vilje:

Da slangen er krøbet ind i drengens hjærneskal, er der tre naturlige led i faderens anstrengelser for at få den ud: 1) Vinden vender hjærneskallen, 2) Regnen fylder den, 3) Solen bringer vandet i kog.

De plager, en prærierejsende er udsat for, er inddelingsgrund i et andet tilfælde. Disse plager er træthed, sult, tørst; og dagene, han rejser, dertil tre. (I Z; er det ved en lignende rejse dagenes antal,

man går ud fra, dette er nødvendigvis fire, plagerne altså også fire: træthed, lavamark, kaktus, afgrund). O. s. v.

Langt oftere har derimod Arikaraerne i sådanne varierede tilfælde fire, men det viser sig da, at det ene af forsøgene er parallel til et af de andre (det simpleste af dem) eller på anden måde mistænkeligt, således at det er den sædvanlige fir-tals-magt, der har skabt dette ene forsøg.

Følgende eksempler til belysning af dette forhold.

(A 14). Stjærnedrengen møder 1) løve, 2) bjørn (parallel forsøg med ringe indbyrdes afvigelse), 3) fire mænd, 4) slanger (forskellige fra de to første og uden indbyrdes lighed).

(A 28). Prærieulven stjæler en vindpipe fire gange; om de tre forsøg (1, 2, 4) fortælles i enkeltheder, men om et af dem hedder det kun: „Tredje gang prøvede han også at stjæle den, men igen mislykkedes det.“

(A 29). Bøflerne stiller en mand, der er gift med en bøffelko, på prøve: 1) rådslagning: væddeløb; 2) rådslagning: han skal kende sin kone mellem fire køer, sønnen sætter en burre på hendes hoved; 3—4) rådslagning: stampes, hvis det mislykkes, stanges. a) Fjer på hovedet (trolddom), fire angreb; b) Sten i jorden, så horn knækker (trolddom), fire angreb. — Dette er nærmeste ex. på fire varierede forsøg, men der er usikkerhed, og de to sidste er i virkeligheden parallele.

Her er ingen grund til at formode et oprindeligt tre-tal, i bestræbelsen for at nå fire slår indbildningskraft og opfindsomhed kun til til tre; men endogså i tilfælde, hvor et andet antal ligefrem er givet, forledes fortælleren til at udvide det til fire:

(A 33.) Ørnen siger til drengen 1) „giv mig kaniner, så skal du få så mange skalpe, som der er fjer i den højre vinge“; 2) „i bægge vinger“; 3) „så mange skalpe vil jeg give dig (spreder bægge vinger)“; 4) „så mange som der er fjer i min hale“.

(A 3—8). Af sagnet om Arikaraernes oprindelse har vi flere optegnelser, hvad der sætter os i stand til at gøre interessante iagttagelser med hensyn til fir-tallet. Da folket kommer ud af jorden, hjælpes de af nogle dyr. I III får vi at vide, at det er grævling, muldvarp og mus (de almindeligste og bedst kendte gravere). Beretningen er god, og der er knyttet ophavssagn til hvert af dyrene. Nu viser det sig, at alle andre redaktioner (een undtagen, der kun nævner grævling) har de samme tre, men desuden et nyt til, dette ny er imidlertid ikke altid det samme, og det har ikke ophavssagn, — to ting, der viser, at det er kommet til udelukkende for at gøre de oprindelige tre til fire¹.

Det samme er tilfældet med de hindringer, folket møder (kløft, mørke, skov, sø, III, IV, V, IX; sø, mørke, afgrund, tæt skov, VI; afgrund, hvirvelvind [en af folkets senere plager], flod, kløft, VII). De tre

¹ IV: grævling, [pungrotte, muldvarp, mus; V: mus eller muldvarp, skunk (ophavssagn fra muldvarp her overført på skunk), grævling; VI: grævling, muldvarp, mus (+ ræv som „bud og løber“), pludselig nævnes også bjørnen „og så graver de fire“; VII: mus, muldvarp, grævling, ræv (de fire bestemmer at bringe folket ud af jorden).

konstante er de hindringer, man naturligst vil møde på et sådant togt; den fjerde er kun dublet til en af de andre.

De vanlige hjælpere ved disse hindringer er isflugl, ugle, lom, men da sammenhængen mellem hindringer og hjælpere er svag til trods for ophåvssagn, opstår en del forvirring. I det hele taget afstedkommer Arikaraernes ringe herredømme over stoffet usikkerhed i prøvernes antal, når der ikke er indre sammenhæng; men bestræbelsen for at få det traditionelle fir-tal fyldt ud er tydelig.

I en stor del tilfælde er både hos Zunierne og Arikaraerne tre det naturlige tal; men der er ingen bevidst stræben henimod tre.

Tydelig hos Zunierne, ikke så stærkt understreget, skønt også tilstede hos Arikaraerne, er en glæde ved modsætninger. Jo fattigere og mer foragtet helten er, des større blir springet til høvding. Den fornemme, smukke, rige høvdingedatter bryder sig blant sine mange bejlere kun om den fattigste eller endog den hæsligste (En af fortællerne forklarer dette således: Det grimteste barn og det, der blir taget mindst hensyn til, blir oftest mer udviklet, fordi han maa klare sig selv! Z 202). Er den unge pige rigtig smuk og overmodig, forekommer de latterlige, små, snavsede tvillingbrødre, hun blir gift med, os kun endnu latterligere. Overfor de forsvarsløse unge piger er det modbydelige uhyre, på hvem ingen beskrivelse er sparet for at gøre ham ækel nok, yderligere modbydelig. Ser man guderne i deres majestætiske ro lige overfor det ivrige lille tusindben, voxer stilheden om guderne, og tusindbenets umådelige bevægelighed blir større i stilheden. — Drengen, der er sagnets helt, har altid en gammel bedstefar, og gammel — ung, mand — kvinde er hyppige modsætninger. Aller hyppigst måske er menneske overfor dyr, eller det svage men snedige dyr overfor det stærke og dumme (f. ex. prærieulven, der løber væddeløb med høften og får den til med lukkede øjne at styrte i afgrunden). —

For at få en begivenhed virkningsfuldere gør man den til en undtagelse; man nævner den som den sidste af en række ens handlinger, lader den afbryde en ensformighed. Det er atter modsætningsloven, der virker, men i den særlige form af bagvægt; det afgørende tilfælde blir endnu mindre dagligdags, når det stilles overfor de ligegyldige; f. ex.: Tvillingbrødrene løfter mange sten, inden de finder tusindbenet, som de søger. Tre dage rejser ynglingen og „jomfruen med den røde fjer“, den fjerde kysser han hende. I sidste hytte genkendes „Moder-Majs“. Det sidste par mokassiner holder. O. s. v.

Omvendt behøver dog ikke en række ens handlinger at ende med noget afgørende; en sådan opremsning skyldes da Indianernes hang til udførlighed: Når stjernedrengen har lagt sig til at sove og som sædvanlig har stillet sine pile omkring sig, for at de skal vække ham, når faren nærmer sig, hedder det: „Den første pil faldt, han vågnede ikke, den anden faldt, den tredje faldt, den fjerde faldt, men han vågnede heller ikke“.

Der er stigende vægt i en række ensartede, varierede hand-

linger, når handlingerne interesserer som sammenhørende. Ex.: Da den hornede tudse er krøbet ind i prærieulven, rører den først ved lever, så ved mave, så ved hjerte (prærieulven dør). Af fuglene isfugl, ørn, falk, der kappes i hurtighed, når falken, den sidste der prøver, mest. O. s. v.

Har hvert tilfælde selvstændig interesse, blir sammenhængen svagere, og der tillægges ikke det tilfælde, der nævnes sidst, større betydning end de andre. Da Arikara-folket kommer ud af jorden, er de hindringer, de møder, lige farlige. Deres orden blir vilkårlig (hvad forskellige opskrifter viser), de sideordnes, og efter den sidste siges: „Nu mødte de ikke flere“, „dette var den sidste“, eller lignende. I „De to brødres hævn“ (Z 317) er hjælpernes bistand lige vigtig; og der gøres ikke noget forsøg på at understrege den sidstes hjælp ved at lade den være afgørende.

Undertiden hænder det også, at eftertrykket på den sidste af en række sammenhørende handlinger blir svag, fordi hver enkelt handling kommer til at interessere for sin egen skyld, så at modsætningen mellem den sidste og de øvrige ikke kan blive stor: Når drengen den ene gang efter den anden indlader sig i kamp med uhyrer, er skildringen af alle kampene så fængslende og udførlig, at interessen for den sidste svækkes.

Går man over til i almindelighed at undersøge Indianernes måde at fortælle på, synes forskelle og uligheder hos de to folk strax for store til at gøre en sammenligning mulig; men alligevel har Arikaraernes springende, urolige fortælle-måde og Zunierne overlegne, beherskede, de samme grundtræk. Der er en udpræget tilbøjelighed til at gå i bredden, en udførlighed, der bunder i Indianernes overmåde store iagttagelsesevne og deres afhængighed af det iagttagne. Dette forhold gør, at Arikaraen, hvis kombinationsevne er ringe, let blir vrøvlet og trættende, som børn blir det, når de tværer en historie ud i det uendelige, uden at få enkelthederne samlede og med idelige gentagelser, mens hos Zunierne alt følger sig til et hele, og en mangfoldighed, som livets egen, præger deres fortællinger.

Det virkelige liv har også for stærkt tag i disse folk til på noget punkt at lukkes ude, og fortælleren går nødig med til en usandsynlighed, hvis der kan findes en tilfredsstillende forklaring. Man sætter sig ikke søm hos os uden videre i fjederham; nej, som fuglene lærer deres egne unger at flyve, lærer de mennesket det. Da ørnene skal undervise den unge mand, ørnejomfruens ægtefælle, i flyvekunsten, finder de først en ørneham med brede, stærke vinger og dejlige fjer, „så lærte de ham, hvorledes han skulde skabe sig om for at passe den“ (det eneste uforklarlige, derfor det eneste uforklarede). Først må han lægge sig på gulvet, der er dækket med bløde ting, så må han åbne vingerne og springe op i luften: „Ivrig efter at lære spreder han de store vinger og når halvt op mod loftet, men han har ikke lært at holde ligevægten dér og falder baskende ned på gulvet igen. Atter og atter prøver han og lærer lidt efter lidt at flyve og styre rundt i værelset uden at støde

imod. Og hans kone flyver i sin ørneham rundt om ham, passer på og hjælper, og når hans flugt blir usikker, støtter hun hans vinger at han ikke skal falde, indtil han helt har lært at flyve. Så en dag sagde hun, at han skulde gå med hende op på husets tag, og derfra sejlede de bort, bort og atter bort over de store dale og sletter nedenunder, nu mod nord, nu mod øst, og når hans flugt blev famlende, så bar hun hans vinger med sine vinger,“ — indtil han var udlært i hendes folks skik (Z 42). På lignende vis glemmer man ikke, hvad der er naturligt for en mor, når hun længe ikke har set sine unger; derfor hedder det om musekonen: „Hun skabte sig til mus og ammede ungerne“; så først hører vi om belønningen til den unge mand, der bragte dem tilbage (A 82). Skønt helten har en „ufejlbar medicin“, bruger han det langt simplere middel at springe højt op i luften, da boomerangen slynges mod ham, „så at ikke de ædlere dele, men kun hans ben rammes“; medicinen anvendes så og befrir ham for smerte om ikke netop for følgerne af slaget; man tror altså i virkeligheden slet ikke på „ufejlbarheden“ (Z 202; i europæiske æventyr bruger man som bekendt uden skruper tryllesalver ved afhugne hoveder og i lignende alvorlige tilfælde). At slå hø på en eng er betingelsen for at få høvdingedatteren. De tre første bejlere prøver, men må opgive det på halvvejen; da nu den rigtige kommer, siger fortælleren sandheden tro ganske stilkærdig: „Hans arbejde var ikke stort, for de andre havde slået meget“! (Z 11; læg mærke til modsætningen til vore æventyr, hvor vanskeligheden ved heltens forehavende så stærkt understreges). I det hele taget er helten i høj grad menneskelig, og det er ikke ualmindeligt, at det går ham galt. Hos Arikaraerne enten misbruger han magten, eller misundelse bringer folkets had over ham. Hos Zunierne er der et eller andet forbud, han overtræder og straffes for som i „Ynglingen og hans ørn“ (Z 34); selvom her medlidenheden et øjeblik gør ørnejomfruen forsonlig, så hun indvilliger i at følge ynglingen tilbage til hans hjemstavn, er en sådan forsonlighed altfor usandsynlig for en ørnejomfru; den vilde natur kommer op i hende ved tanken om hans troløshed, og hun river ørne dragten — denne gang er det „en gammel, gammel en, med mange knækkede fjer, pjaltet og falmet“ — af ham, byder ham farvel for evig og lader ham hovedkulds styrte ned mod jorden og knuses.

Denne afhængighed af virkelige forhold og interesse for enkeltheder forhindrer skemativering. Kun i absolut ensartede tilfælde skematiseres der, som når samme mennesker påkalder samme guder, når fredspiben bringes de fire verdenshjørners guder og i lignende tilfælde. Selv ved så ensartede handlinger som frierierne til høvdingedatteren gør interessen for de forskellige friere skematisteringen utydelig. Der er noget friskt og set over alt, hvad der fortælles, men ingen dvælen eller hvilen ud i den enkelte situation. Oprindene er anskuelige, levende og ofte mærkværdig gribende. Hvor uhyggeligt er det ikke at se søslangen drage til „Verdensvandene“ med den unge Zunipige. (Hun har krænket guden, søslangen, ved at bade i dens kilde; til straf har den ladet sig bære op i hendes stue som et lille barn; men da hun om

morgenen vågner, ligger den som slange i mange snoninger og fylder hele rummet. Den siger, at hun skal følge den, men først må hun tage afsked med sin slægt, „så løfter den store slange de snoninger af sit legeme, der ligger nærmest døren, så de danner en bue, og som et skræmt dyr flygter hun ud af stuen.“ Nu står hun udenfor huset, rede til at gå med slangen; „da åbnedes døren, og slangen kom ud fra det høje værelse, hvor den lå sammenrullet, og uden at bruge stiger lod den sit hoved og bryst nå jorden i store bugtninger. Den lagde sit hoved på pigens skulder, og ordet blev givet — ordet: „Nu er det tid“ — og pigen begyndte langsomt at gå mod vest, bøjet under sin byrde; men når hun vaklede af træthed eller frygt, skubbede slangen hende blidt fremad og styrede hendes vej. Således gik de henimod flodlejet og ud i det og forbi „Den røde farves bjærg“; men endnu lå slangens vindinger sammenrullede i pigens stue og vedblev at kravle ud, til de var forbi bjærget — så kom først den sidste rest af dens længde frem.“ — Eller se på stjernejomfruen, som hun hænger ned fra himlen i den tynde, svajende snor (hun er gift med en stjerne, men længes hjem til jorden og hejser sig ned i en snor, flættet af bøffelsener; da hun er et træs højde fra jorden, slipper snoren op). Tydeligt ser vi hende, men der er ingen dvælen og hvilen ud i billedet, hendes farlige stilling fylder os kun med uro, og strax efter styrter hun ned og dør. Og når de ærverdige, de store guder sidder med hovedet bøjet i dyb eftertanke, får vi heller ikke noget roligt billede, strax forstyrres vi af det iltre lille tusindben, der piler afsted, frem og tilbage for at stjæle lynet og tordenkilen.

Man må beundre Zunifortælleren for det mesterskab, hvormed han forstår at holde sammen på alle de småmotiver, der i handlingens løb knytter sig til det egentlige motiv. Man er aldrig i tvivl om, at de er underordnede. Forlades handlingens slagne landevej for at afslutte en del af beretningen med et ophavssagn eller for på anden måde at afrunde den, genoptages vejen atter der, hvor man standsede. Arikaraerne derimod lader ofte underordnede motiver få uforholdsmæssig stor plads; undertiden bringes et motiv på bane, men glemmes eller kommer ikke til at spille den forventede rolle. Ideer er ikke det manglende, men ævnen til at tumle stoffet og få et hele ud af det meget spredte. Indianernes lethed ved at finde på noget nyt gør, at de ikke er trofaste mod det gamle; og nogen gennem generationer stivnet form har deres sagn ikke. Hovedhandlingen, eller hvor den mangler, hovedpunktet, beholder fortælleren; men ellers går det med sagnene, som Brinton¹ siger, at det går med sproget: „Få års adskillelse er nok til at frembringe en tydelig dialektforskel.“ At få år også er nok til at frembringe en tydelig forskel mellem to versioner af samme sagn, viser følgende oplevelse. Mr. Cushing, der levede lang tid blant Zunierne, fortalte dem engang en lille italiensk historie om en hane og en mus. Året efter hørte han en af Indianerne fortælle den videre; men da troede han knap sine egne øren, så omdannet var den (Z 411). Selvfølgelig

¹ The Myths of the New World, s. 8.

blir springet større her end ved et æventyr, der allerede har Indianerbredden; men enkelthederne i sagnene er altid så friske, at de ikke kan have gået længe på folkemunde, og det er også en kendsgerning at man overalt finder forskellige ophavssagn knyttede til de samme fenomener.

Den italienske historie er ganske simpel: „Der var engang en hane og en mus. En dag sagde musen til hanen: „Hane, skal vi gå hen til det træ og spise nødder?“ „Lad os det.“ O. s. v. — Men det tilfredsstiller langt fra Indianerne, at en vilkårlig hane og mus gik ud for at spise nødder sammen, og at musen uden videre gav hanen en nød i hovedet. Nej, vi får at vide, at hanen var en takakā-hane, som en gammel kone havde i bur, at den ikke skulde slås med andre haner; buret beskrives nøje, det er bundet sammen med læderstrimler (som musen senere kan gnave over). Den gamle kone er skrækkelig fattig, og selv om folk i landsbyen ellers har råd til at spise kød, må hun leve hovedsagelig af kornsføde, og hanen får affaldet, skønt den holder så meget af kød — men især af orme. Hvorfra kender hanen nu musen, og hvad grund har den til sin træskhed med nødden? Jo, musen boede under en mur i nærheden, og den holdt netop så meget af kornet, derfor kom den også hver dag, når hanen efter middag satte sig i solen, stiv i halsen og uden at se til højre eller venstre; den var søvnig og opdagede slet ikke musen før en dag, da det lille dyr vilde stjæle så stort et stykke brød, at den ikke kunde få det ned i sit hul, men måtte grave hullet større. Larmen vækker hanen; men musen er nede under jorden, og kun den lange, skallede hale er over jorden og går frem og tilbage, mens musen arbejder. „Ha, ved alt det spiseliges bedstemor!“ tænker hanen, det er en orm, hugger i den og sluger den i en mundfuld. Musen blir både vred og bedrøvet, for den elskede sin hale „som en ung danser elsker sit lange hårs glans.“ — Nu véd vi, hvorfor musen hykler for hanen, lokker den til nøddetræet, knuser dens pande med nødden og ovenikøbet afgnaver de lange stive børster, hanen har på brystet; og som er dens stolthed. Når hanen er såret, løber den i den oprindelige historie til en gammel kone og siger: „Kone, giv mig klud at forbinde mit hoved med.“ „Bring mig to hår, så får du klud.“ „Hund, giv mig to hår, hårene gir jeg konen, konen gir mig klud,“ osv. Selvfølgelig får vi af Zunifortælleren langt mer at vide, både om hanen selv, om konen, om hunden og om de andre hjælpere. Hanen klager sig så ynkeligt, at konen kommer ud og spør, hvad der er i vejen. Den fortæller om „den lille skabning med den korte en-fjerede hale,“ og konen siger, den har godt af det, fordi den forlod buret, forlanger de fire hår, osv. i stærkt varierede vidtløftige optrin. Den italienske historie ender med, at hanen hos kilden (den sidste hjælper) får vand. Altså: kilden gav hanen vand, vandet gav han skoven, skoven gav træ, træ fik bageren osv. Men for at få vand må hanen hos Zunierne ofre de fire verdenshjørners guder fire af sine smukkeste fjer, så sender de regn, og træet kaster tørre grene ned (for at undgå usandsynligheden af, at hanen bærer de tunge grene, er de bevoxede med rødtoppet græs, „der selv er let og derfor

letter den byrde, det kommer imellem“). Når endelig selve historien er færdig, mylrer det med ophavssagn. „Hanens store, hængende, blodrøde kam“ skriver sig fra den gang; og det gør også de blå pletter ved tindingen, „der havde været så øm.“ „Og hør nu videre: Af den grund gir det folks læger (medicine masters) aldrig gratis behandling, for der er ingen lægedom i medicin, der ikke koster noget; og siden den tid har hanerne ikke børster på brystet, kun små stumper der, hvor de skulde være, — — og når en høne lægger et æg og en takākā-hane ser det, så begynder den at sige tā-kākte-ā, som dens forfader gjorde, da den så den brune nød. Og sommetider hugger de i og æder disse deres egne frø, især når de er knækkede.“ I gamle dage havde musene jo lange skallede haler, „men det var, før hanen bed musens hale af; nu skriger de altid i rædsel „Weh-tsu-yii-weh-tsu“ som et barn, der har brændt sin finger; dens efterkommere hedder Wehtsu-yii-wehtsu og løber vilde om på markerne. Lige til vore dage har markmus korte haler, hårede og med brune pletter; dens gab er ganske lyserødt (det fik vi strax at vide, at det blev, fordi den stadig slikkede halestumpen), og hvis du ser den lige i ansigtet, ser det ud, som den græd. Således ender min historie.“

Som de to versioner foreligger trykte, fylder den ene 1½, den anden 9½ side!

Ganske unaturligt for fortælleren vilde det være at lade os dumpe midt ned i handlingen; ja, hos Zunierne forberedes hvert afsnit. Ofte går forud for heltens egen historie hans mors, han er da af overnaturlig oprindelse, søn af en stjerne (A). Af solens eller regnens gud (Z). Indledningerne er ikke altid så sikre hos Arikaraerne som hos Zunierne; men vi forestilles for helten, inden vi træffer ham i den afgørende situation (forøvrigt blir vort kendskab til ham aldrig stort, da Arikaraen ikke er stiv i karaktertegnning). I Arikarasagnene er handlingen meget ofte den, at en eller anden ung mand blir gode venner med et dyr (bøffel, elsdyr, hare osv.), hvis særlige magt han da får kendskab til. Vi får så, inden den unge mands møde med dyret, noget at vide om ham selv eller hans slægt, eller han gør dyret en tjeneste, som i „Musens magt“, hvor han bringer musens unger tilbage, eller i „Kaninernes magt“, hvor han frelser kaninen fra ørnen. Hvor Zuni-sagnene ikke bringes i gang ved heltens overnaturlige oprindelse kan det dreje sig enten om de små tordenguders æventyr, eller det er høvdingedatteren, der skal vindes. Skridt for skridt føres vi ind i handlingen, vi ser tvillingguderne hjemme hos den stakkels bedstemor, som de driller og gør nar af, vi lærer dem at kende, og véd hvor vi har dem, inden den egentlige handling begynder. Om høvdingdatterens skønhed, fornemhed og rigdom hører vi; vi har moret os over eller beklaget hendes uheldige bejlere; så først kommer den rigtige, om hvem interessen samler sig. Endog hvert enkelt optrin forberedes. Når f. ex. et lille barn er bleven lagt ud i skoven af sin mor (barnets far er solen, og moren er bange for ikke at blive troet, når hun fortæller det), hedder det ikke

simpelthen: „der fandt nogle rådyr det“, nej: „da solen steg i øst, og høje og dale lidt efter lidt steg frem af nattens skygger, kom et rådyr og dens to små lysplettede kid ned fra højene, løb mod syd over sletten og standsede med årvågne øjne og øren for at drikke. Mens de drak, forskrækkedes de af barneskrig, og da de så sig omkring, opdagede de, at støv, bomuld og andre ting fløj omkring i luften, næsten som en lille hvirvelvind blæste ved siden af affaldsdyngen, hvor barnet lå. Det var barnet, som da det vågnede og opdagede det var alene, sulten og kold, græd og slog om sig med de små hænder.“

Zunien gør ofte som afslutning rede for de personer eller forhold, der har interesseret stærkest. Slutningen kan være vemodig: Ynglingen, der har hentet sin brud i dødsriget, falder den fjerde dag for fristelsen og kysser hende; nu er hun evig tabt for ham, uglerne fører hende tilbage til aftenlandet, og „derhen gik hans tanker altid siden“. Æventyret kan også ende brat, som hvor ørnejomfruens elsker knuses mod jorden, da hammen rives af ham. Men en lov for Zunifortælleren er det, mens sindene lægger sig til ro efter æventyrets omskiftelser, at uddrage den lærdom eller moral, som det indeholder, eller som han selv lægger i det.

Af Arikaraernes sagn bevarer man et ufærdigt, uharmonisk indtryk, men tilbøjelighed til ikke at slutte brat efter det afgørende optrin viser sig også her ved stedfæste, ophavssagn eller beretning om hovedpersonens senere skæbne.

Man vil af det foregående se, at den høje grad af regelbundethed, der fra europæiske æventyr kendes indtil trivialitet, ikke findes hos Indianerne. Fir-tallet er selvskrevet, hvor man går ud fra selve tallet; for antal gennemføres fir-talsloven ikke. Hos Zunierne mærker man slet ikke dens tryk, Arikaraerne har en række mislykkede forsøg på også ved antal at få fir-tallet gennemført.

Modsatningsloven er ikke absolut gældende, mens gentagelse, bagvægt, skematisering blot er lejlighedsvis kunstneriske virkemidler og endnu ikke, som hos os, episke love, under hvis åg sagndigtningen har bøjet sig. Indianersagnene er i stadig udvikling, Arikaraernes famlende, søgende, Zuniernes i fuld blomstring, rige nok til ikke at være smålige, og kun dødsdømte, fordi folket dør ud. De har ikke som vore fundet deres endelige d. v. s. stivnede form.

FRA SPROG OG LITERATUR

FRA DE SIDSTE ARS SPROGGRANSKNING

V

EN „begivenhed“ kan man næsten kalde udgivelsen af ESPERSENS bornholmske ordbog. Hermed er Bornholm rykket frem i aller forreste række med hensyn til oplysning om folkemålet, og den fjærde fuldstændige danske folkemålsskildring har sluttet sig til HAGERUPS bog om Angelbomålet 1854, 2. udg. 1867), THORSENS om Sejerøområdet (1894) og JENSENS om Børglumområdet (1902). Som Hagerups og Thorsens bøger omfatter også den nu foreliggende en fuldstændig sproglære (lyd- og bøjningslære) og en ordbog over ord og ordbetydninger, som afviger fra almensproget (for Jensens vedkommende er det tilsvarende stof gået ind i Feilbergs ordbog). Hertil må endnu tilføjes de to skånske lydlærere af OLSÉNI og BILLING, og THORSENS lydlære for Hvejsnøområdet (i Bidrag til Nørrejysk lydlære), og LYNGBYS kortfattede men fortræffelige sproglære for Braderupområdet (Sønderjysk sproglære). Vi har altså nu åtte temmelig udførlige fræmstillinger af danske folkemål, foruden en del mere kortfattede behandlinger, især af lydlæren¹.

Den nu foreliggende bog falder i flere dele, både hvad plan og tid angår. Den egentlige ordbog er begyndt af rektor JOH. CHR. SUBCLEFF ESPERSEN allerede først i 1850-erne, og 1857 var den udarbejdet og renskrevet. Efter Espersens død d. 4. april 1859 blev den afleveret til Videnskabernes Selskab, som havde støttet forfatteren, og i Selskabets arkiv fik den så lov at hvile i ro i 15 år. Efter tilskyndelse af nuv. kantor Viggo Holm besluttede Selskabet i 1875 at trykke og udgive ordsamlingen, som Sv. Grundtvig lovede at forsyne med en almindelig indledning, muligvis med tillæg af nogle yderligere supplementter, som hr. Holm vilde indsende. Nu gik trykningen rask fra hånden, så at ordbogen var færdigtrykt i foråret 1878 og blev sendt til kantor Holm i trykt tilstand. I 1880 indsendtes og antoges supplementet til trykning, og i beg. af 1881 lå hele ordsamlingen rentrykt, omfattende 504 temmelig store sider.

Sv. Grundtvig fik imidlertid aldrig skrevet indledningen, og efter hans død i 1883 blev det overdraget de nuværende professorer L. Wimmer

¹ Se henvisningerne i min „Nydansk“. Kbh. 1906.

og Vilh. Thomsen at udarbejde den almindelige indledning. Disse har ikke taget sig sagen let, og den sproglære, som nu indleder værket, ligesom fortalen, der er dateret december 1907, vidner om, hvor grundigt de er gået til værks.

Vi står altså her over for en række arbejder fra forskellige tider og af forskellige forfattere, og selv om de senere stadig har støttet sig til forgængerne og søgt at slutte sig til det foreliggende, er det en selvfølge, at sprogranskningens store fræmskridt i de sidste halvhundrede år har gjort, at meget af det gamle må være forældet, og at de sidste udgivere på mange punkter har givet ikke blot mere men også andet, end hvad der stod i det gamle. Dette kan ikke være anderledes, og udgiverne har også selv sagt rent ud, at der er både et og andet i den oprindelige udgivelsesmåde, som de ikke har kunnet godkende. Var udgivelsen sket, som de kunde ønsket, så vilde bogen afgjort have været lettere at benytte, end den nu er; men de har jo ikke kunnet ændre, hvad der var sket før deres tid.

Ordsamlingen er udgivet således, at først kommer Espersens eget arbejde og derpå Holms supplement. Vil man se et ord efter, bør man altid undersøge bægge, hvad der volder noget besvær, og man må desuden altid jævnføre den lange trykfejlliste. Tilsammen er de to ordsamlinger meget righoldige, og dog overraskes man undertiden over at savne ord, som findes andensteds. Sål. savner jeg talemåden „slå potten i tu“ (gøre barsel), som findes i visen s. < 165 >. En gennemført undersøgelse af, hvad der kan mangle, har jeg ikke haft mulighed for at foretage; men i det hele har jeg et stærkt indtryk af, at stoffet er fyldigt. At ordsamlingen kun omfatter særlig bornholmske ord og udtryk, skyldes dels Espersens oprindelige plan, som væsentlig er lagt efter Molbechs Dialect-Lexicon, dels den tidligere udgiver-komité's, af de nuværende udgivere med rette dadlede, forældede standpunkt.

På den mangel, som herved opstår, råder indledningen imidlertid i det væsentlige bod.

Af denne indledning skyldes første del, lydlæren, prof. Vilh. Thomsen. Den er samtidig fyldig, klar og kortfattet, så man let finder, hvad man søger, og virkelig får besked. Det ligger nær at sammenligne den med Billings lydlære for Åsbomålet, og det kan jo ikke nægtes, at man mærker forskellen mellem den dygtige begynder og den fuldt modne videnskabsmand. På enkelte punkter tvivler jeg om forklaringens rigtighed; jeg er lidet tilbøjelig til at tro på gamle omlydsformer i aksel og aks (§ 24), sml. Wigforss i Från filol. fören. i Lund III s. 174 flg.; kvæg (§ 40) har vel ikke gl. *ak*; *fejlnä* (§ 88) vilde jeg antage går tilbage til oldda. *kyndla*; blandt ordene med *å* < *ø* (§ 28) kunde jeg have ønsket, at også navnet Tårkjel havde været med — men det er jo alt småting. Mere betyder det, at prof. Vilh. Thomsen ikke nævner noget om, hvorvidt bornholmsk har noget af den skånske sidsteledsbetoning i sammensætningen. Jeg tror dog, at spor deraf findes (sål. lemydier s. < 158 >), men udeladelsen må fremkalde tvivl, især da jeg må tilstå, at trykket i bornholmsk lyder mig noget fremmedartet, så

jeg ikke er helt sikker på at opfatte rigtigt. En metatese som halnar for hanlar (s. < 161 >) er heller ikke nævnt; findes der mon mere af den art (sm. *þeglná* ovenfor)?

Anden del af indledningen, form-læren, er forfattet af prof. Wimmer. Den er, som man kan vente det, grundig og klar, med noget mere gennemført sammenligning med islandsk, end måske nødvendigt, og med en stærk fremhævelse af alt gammelt i målet. Ved blod (§ 115) kunde have været nævnt, at også i svensk er ordet ofte hankön. M. hens. til slutningen af § 149 kan det bemærkes, at udviklingen i bornholmsk synes at gå i modsat retning af den i nordskånsk-sællandsk, hvor endelsen -et (-ad) synes at fortrænge -ig (-ug). En form, som er undgået både Esopersens og Holms opmærksomhed, og som heller ikke nævnes i form-læren, må dog være bornholmsk, og er mærkelig gammeldags. Billing (Åsbom. § 75, 3) nævner gradbøjningen næmor, næmst til nær, og den samme form næmst har jeg fundet hos Martin Andersen Nexø — så vidt jeg husker, flere gange. Muligvis kendes den kun på en enkelt kant af øen. En tilsvarende form forekommer i Cod. Rantzov. af skånske arvebog.

At jeg kun har sådanne småting at bemærke, viser, hvor lidt jeg har at lægge til den indgående fræmstilling, som de to forfattere har givet. Dersom jeg skulde indlade mig på Esopersens etymologier, vilde jeg få adskilligt mere at bemærke, skönt jeg må sige, at de for sin tid er mærkværdig gode.

Som bogen foreligger, er der imidlertid først og sidst grund til at takke både Videnskabernes Selskab og de tre mænd, der har gjort så godt et arbejde for at gøre bogen så fyldig og belærende, professorerne Wimmer og Vilh. Thomsen og kantor Holm, en varm tak for deres store og værdifulde arbejde til oplysning om et dansk almuesmål. *M. Kr.*

TO DØDSFALD

Et par gamle er gået bort, som vel har haft deres hovedarbejde på andre områder, men som dog også inden for Danske Studiers felt har udrettet noget betydeligt.

Carl Gustaf Styffe, som døde d. 20. marts, manglede kun ti dage i de 91 år, idet han er født på Latorps bruk i Närke d. 22. marts 1817. Han var væsentlig historiker, især historisk udgiver (Unionstiden, Gustav Adolf), men hans Skandinavien under unionstiden (DSt 1905, s. 185), som også omfatter Danmark, om end mindre udførligt, vil måske stå som hans værdifuldeste værk.

Hans Henrik Lefolii (f. i Kbh. 19. febr. 1819, d. i Charlottenlund 7. april 1908) blev over 89 år. Han var væsentlig skolemand og vil som skolemand altid fa sin egen plads i dansk opdragelseshistorie. Også for den danske sproglære har han dog haft betydning. Hans Sproglærens Grundbegreber (Kbh. 1871) er et af de tankerigeste skrifter vi har om vort modersmål, og det er endnu meget langt fra, at alle de tanker, som ligger deri, er komne fræm til brug, ligesom adskillige af dem vil kunne yderligere udarbejdes, når den rette får fat på

dem. I vort tidsskrift (1906 s. 113 flg.) har Lefolii selv givet en uddybning af et grammatik-teoretisk spørgsmål. Man mærker jo nok på bredden, at forf. er en gammel mand — korthed har vist i lang tid ikke været Lefolii's styrke —; men man forbavses over den ungdommelige revolutionære glød hos denne mand og over hans trang til at nå til bunds i en indviklet sag. Og måske allermest over hans tro på det levende sprogs ret overfor den døde skrift, i sandhed et særsyn i vore dage, parret med en tro på menneskers ret til at bidrage deres til sprogets pryd og brugbarhed.

M. Kr.

STRØGODS

Passiar. I Tilslutning til, hvad der er sagt i D. St. 1904, s. 128 i en Artikel om Ordet „Passiar“, kan der anføres et Vidnesbyrd, hentet fra en tidligere Tid end det 18de Aarhundrede. I 1689 skulde Schoutbynacht C. E. v. Stöcken føre en Troppetransport til England, og i Begyndelsen af Septbr. laa han paa Københavns Red med sin Transportflaade, medens Admiral H. Span som Fører for en anden Eskadre laa samme Steds. v. Stöckens Skibsjournal, der er opbevaret i Krigscancelliets indkomne Sager vedrørende Sætaten for 1690 i Rigsarkivet, fortæller da under 9. Septbr., at Hr. Admiral Span „paissiarede“ med et hvidt Flag fra Compagnen, og siden „passyarede“ Schoutbynachten med et hvidt Flag under Nokken af Mesanraaen, hvorpaa Kaptejner fra flere af hans Skibe kom om Bord og fik Ordre. 22. Oktbr. ligger v. Stöcken ved Listerdyb for at indtage Tropperne, og en Kaptejn faar af ham Ordre til at fare ind til Hiorsand, „der at passyare for“ de der liggende Fartøjer og give dem hver sit „Zein“, hvorpaa man kunde kende det ene fra det andet. — Det ses altsaa, at Formen med de to ss (og ikke den med t, „patiare“) allerede den Gang var i Brug, men den Betydning af Ordet, som D. St. angiver, har herved faaet en ny Bekræftelse.

H. D. Lind.

LOKE I NYERE FOLKEOVERLEVERING

AF

AXEL OLRİK

I. *De vestlige nybygger.* 1. Lokki i den færøske sagnverden. 2. „Lok“ i en engelsk trylleformel. 3. Islandske (og shetlandske) sprogdannelser (samt „loki“ som sprogstof). 4. Islandsk æventyr og islandske ordsprog.

[II. *De gamle nordiske lande.* 1. Lokke som luftfænomen (Danmark). 2. Lokke som arneild (Sverige). 3. Lokje som arneild og nattetrolld (Norge).]

I. DE VESTLIGE NYBYGDER

1. *Lokki i den færøske sagnverden*

Loke er den nordiske mytologis store gåde. Hans blanding af venlighed og ondskab, af asabyrd og jætteleblod, giver ham en stilling som næppe nogen anden skikkelse indenfor nogensomhelst gudeverden. Hvad forskellige forskere har gjort for at finde hans oprindelige væsen, indeholder nogle momenter af stor betydning; men alle tolkninger som helhed bevæger sig i den grad udenfor hans mytiske sfære, at gåden ikke er bleven mindre.

Jeg vil en gang tillade mig at fremsætte et forsøg på at klare de vigtigste træk i hans væsen; men inden det kan ske, må en del af kildestoffet underkastes en ny prøvelse: hvad det i sig selv indeholder, om det viser sammenhæng med eddaernes Loke, og om det i så fald er afledt, sidestillet eller ældre i forhold til edda-mythologien.

Færøerne tiltrækker sig først vor opmærksomhed. Lokeskikkelsen har her en enestående rigdom af sagn, hvis helhedsopfattelse og hvis enkelte træk afviger fuldstændig fra den øvrige nynordiske overlevering. Loke er her listig, men han er ikke ond.

Den forholdsvis ældste kilde er visen om Lokki (*Lokka*

táttur), der må være digtet i de sidste århundreder af middelalderen, men foreligger os i tre opskrifter fra 19de årh.¹

Bonden spiller med risen og taber; risen vil have hans søn, om han ikke kan gemme ham. Han kalder på Odin; Odin går med drengen, lader en ager vokse op på en nat og gemmer ham i et bygkorn. Risen kommer med sværd i hånd, griber om sæden og vil hugge drengen, når han finder ham; men bygkornet gled ud af hans hånd, Odin kaldte ad ham, og drengen kom løbende. Anden gang kalder han på Høner, der går med drengen. Syv svaner kommer flyvende, to sætter sig hos Høner, han skaber drengen til en vingefjer på en af dem. Trolden løber på den grønne vang, syv svaner flød på sund; han lægger sig på knæ, griber en af dem, bider den ihjel og vrider halsen om på den; men en af fjerene faldt ud af hans gab, og i det samme kaldte Høner på drengen. Tredje gang påkalder han Lokki. Lokki kræver at bonden skal bygge et bådskur med bred glug på og lægge en jærnstang hos. Lokki ror med drengen ud til den yderste fiskegrund, fisker på sin krog en stor flynder og skaber drengen til et rogn i fisken. Så ror han selv i land. Risen skyder sin jærnbåd i søen; Lokki tilbyder sig til rorskarl, men kan ikke få båden af sted; de bytter, så han bliver styrmand. De når den yderste grund; risen fanger den store sorte flynder og giver sig til at tælle hvert rogn i den. Da glider et lille rognkorn ud, Lokki kalder ham til sig, lader ham sidde skjult bagved sig, og byder ham at springe let i land. Risen ror til land, men Lokki vender båden, så stavnen viser udefter. Drengen sprang i land, så let at man ikke så hans spor i sandet; jætten bagefter, så tungt at han sank i sandet til knæ. Drengen løb i sin faders nøst, risen efter med fuldgodt trøst; risen sad i gluggen fast, jærnstangen i hans pande brast (o: slog mod panden). Lokki han var da ikke sen: hugg af risen det ene ben. Benet groede dog sammen; da hugg Lokki det andet ben af og kastede stok imellem, så det ikke kunde

¹ Som første afdeling til *Lokka-táttur* synges en *Skrímsla-ríma* (FK 90; trykt Lyngbye, Fær. qvæder, s. 480—98, jf. s. 16. 20): risen, der hedder Skrímsli, tvinger bonden til at lege tavl med sig, men bonden tager „sejrhandsker“ på og vinder fra ham; risen må løse sit liv ved at bygge ham en hel kongsgård. Visen slutter med at bondens hustru er med barn og at risen „trår efter bondens død.“ Den røber sig altså selv som første del af et større hele. Derimod har *Lokka-táttur* ikke noget, der peger på begivenheder udenfor kvadet, selv om dens indledning er påfaldende kortfattet.

gro sammen. Lokki går til gården med drengen, hvor bonden og hans kone tager mod deres barn: „Nu har jeg holdt mit løfte for vist, nu har risen livet mist.“

Visen er efter sin hele karakter fra sidste halvdel af middelalderen. Dens forbindelse med den gamle gudeverden har selv i sene tider været så tydelig, at der for denne og for to andre viser „i forrige tider har været pålagt straffebod for at synge dem“¹.

Denne tregruppe af Odin, Høner og Loke har vi også i vor oldlitteratur, netop i de ældste og reneste kilder. Fyldigst er Loke-skikkelsen i Fávneguldets forhistorie: de tre aser vandrer sammen, Loke dræber odderen, men må siden løse sit liv ved guld, og han skaffer det ved at fange dværgen Andvare og tvinge ham til at udrede sine skatte. Flygtigere er hans optræden i Tjasse-myten: han skal røgte stegningen, men fanges af jætten Tjasse og må købe sig fri ved at bringe Idun og hendes æbler i jættens magt; Odin må siden redde hende hjem i ørneham.

Vi finder i Lokka-táttur de samme tre guder, og det samme spil mellem aser og jætter, om hvem der kan overliste den anden. Men Lokka-táttur kender ikke et motiv, som eddamyterne har: at Loke bliver den underlegne og må redde sig ud af faren. Derimod har den det motiv, at guderne påkaldes af mennesker, — et direkte religiøst træk, som vi siden skal følge, — og ligeledes det episke forhold at guderne efter tur hjælper mennesket. Et sådant sagnstof med guddommelige hjælpere plejer ikke at være den egentlige gudemytes felt; det er eventyrets. At Lokka-táttur har et folkeæventyr til kilde, ses allerede på sagnstoffets hele bygning; og det bliver yderligere til vished ved at det genfindes i rent daglig æventyrform.

Fra Sælland har vi det som „Den fattige mand og hans hjælpere“². Fattigmand er i nød for mad, træffer ude i skoven en kone, der vil hjælpe ham, om han kan skjule sig for hende; han må prøve tre gange. En gammel mand med økse på nakken siger til ham: „Følg med mig, jeg skal nok skjule dig.“ Han hugger spån af et træ og putter ham ind; men straks kommer konen og fælder træet: „Næste gang må du skjule dig bedre, for

¹ Lyngbye s. 20 (sikkert efter meddelelse af pastor Schrøter). De to andre viser var den med Lokka-táttur nær forbundne *Skrámsla-ríma* (se foran s. 194) og endvidere den ret unge vise *Óðin úr Ásgörðum* (FK 79; jf. DgF V 2 s. 117).

² Grundtvig, Gl. danske minder, I s. 8.

denne gang var du nem at hitte.“ Den gamle mand tager ham med ned til søen, brækker et rør over og putter ham ind; men konen kom straks med en stor kniv i hånden, og gav sig til at skære rør, deriblandt også det, hvor han sad: „Næste gang må du skjule dig bedre.“ Den gamle mand tog ham ned til søen, fangede en fisk, brækkede den op og satte ham ind i den, og lod den igen svømme. Så kom konen med sit driftetrug på nakken, satte det i søen og roede ud at drage våd. Men da begyndte der et uvejr, så truget kæntrede og konen sank til bunds. Men da søen igen havde lagt sig, gik den gamle mand ned til vandet og fangede fisken, og han tog den fattige mand ud og gav ham alt det som heksen havde ejet.

En beslægtet handlingsrække træffes også så fjærnt borte som i et æventyr fra Mingrelierne i Kaukasus, dog krysses med det motiv som kendes fra det norske æventyr „Grimsborken“ hos Asbjørnsen, at bejleren skal få jomfruen om han kan skjule sig for trolden tre gange. I det mingrelske æventyr får kongesønnen ikke hjælpen af guder men af taknemlige dyr: fisken skjuler ham i sit indre, og dukker ned på havets bund, men prinsessen har dog set ham; næste dag tager ørnen ham under sine vinger og flyver helt til himmels, men prinsessen ser ham dog; råen bærer ham over bjerge og gemmer ham i sin græsmark, men prinsessen ser ham dog; sidste dag bliver det tordenvejr, og frem af lynet dukker en stor sjakal, der graver vej for ham gennem jorden, til han står lige under prinsessen, og dær kan hun ikke få øje på ham; da dukkede kongesønnen op gennem gulvet og sagde: „Nu er du min“¹.

Selv her, hvor handlingen er mere sammensat, kan vi skelne de tre motiver, der udgør den sammenhængende række: heltens skjules for trolden i havet (fiskens bug), i luften (ørnens eller svanens fjer) og på jorden (i græs- eller kornmarken). Fiskens bug findes i alle tre former; fuglens fjer kun i de to, idet den danske form i dets sted har fordoblet mark-motivet til to (træ og rør).

De forskere, der har drøftet Lokka-tåtturs mytiske indhold, har lagt stor vægt på at Odin her trådte i et særligt forhold til kornmarken, og at Høner med sine svaner må være himmelgud; jeg véd ikke om de også har gjort Loke til en havgud, men de burde i så fald have gjort det. Dog det hele system taber betydelig

¹ M. Wardrop, *Georgian Folk Tales* (Grimm Library, I) s. 121.

i mytologisk interesse, når man véd at denne tredeling følger en bestemt æventyrhandling — fra Kaukasus indtil Færøerne — uafhængig af hvem hjælperne er. Derfor bliver den færøske vise en fattig kilde for dem, der søger efter de enkelte guders „egenskaber“ og „naturgrundlag“; men des rigere for dem der vil studere de episke motivers gang igennem verden og deres indflydelse på de enkelte mytologier: Odin, Høner og Lokki har her overtaget rollen som æventyrets hjælpende guddomme. Derfor er der heller ikke mere af den specielle Lokeskikkelse i denne digtning, men kun den sædvanlige æventyr- eller mytegud med sine to mest fremtrædende træk: sin velvilje mod menneskene og sin list overfor troldene. Det er denne list, der er hans berøringspunkt med eddaernes Loke.

Vi vilde naturligvis også gerne vide, om det at påkalde Odin, Høner og Lokki er en virkelig dyrkelsesform, eller kun et teaternummer til ære for æventyrets handling. Men derpå giver den færøske overlevering ingen afgørende oplysning, så vi må vente til en anden lejlighed for at få svar.

Endvidere har man på Færøerne et æventyr *Risin og Lokki*¹. Risen fæster sig „en der hed Lokki“ til tjenestekarl. Lokki narrer risen til at bære oxen — og sætter sig selv oven på den; ligeså med at slæbe træet hjem; og med at bære vand. Da de skal spise suppen, får Lokki alt fedtet over i sin side af potten; siden narrer han risen til kun at få benene med lidt kød over. Narrer atter risen, så han slipper ud af sengen, kryber op på bjælken og galer som en hane; men da risen står op, stikker Lokki ham en gloende jærnstang i øjet, så han dør, — og kommer så hjem med alle skattene fra risens hule.

Denne fortælling tilhører et vidt udbredt æventyr om drengens tjeneste hos trolden (blandet med et andet endnu mere udbredt: Polyfem), der også ellers forekommer på Færøerne, men — som sædvanlig i æventyrets verden — med en unavngiven dreng som hovedperson; også i den meddelte tekst er Lokki navnet på et menneske. — På den anden side er sammenhængen med *Lokka-táttur* åbenbar: begge steder en klog fyr af dette navn, der narrer trolden og endelig dræber ham fra et baghold, da han vil løbe frem.

I og for sig er det ikke urimeligt, at disse æventyr, der nu fortælles om dagligartede menneskelige helte, under tidligere for-

¹ Jakobsen, Færøske folkesagn og æventyr (1901) s. 265 nr. 5 (fortalt af J. H. Matras i Kirke på Fuglø), jf. s. 591.

hold har været henført til mere mytiske eller heroiske skikkelser. Men ved Lokki-æventyret er der ingen grund til at løsrive det fra alle de andre nordiske overleveringer og betragte det som en enlig overlevende rest af en uhyre gammel opfattelsesmåde. Der er jo den kendelige sammenhæng mellem æventyret og Lokka-táttur; i begge styrter risen uoverlagt frem og bliver dræbt, i begge er Lokki den svagere, der intet kan udrette, når det gælder legemlig styrke, men han får jætten til at gøre arbejdet (i Lokkatáttur består det i at han ikke kan få båden frem, — måske et lån fra „Risin og Lokki“, da det ikke nødvendig hører med i visens handling). Det er da ret rimeligt, at selve navnet Lokki er overført fra den overnaturlige jättebedrager til den menneskelige.

Helt alene står det færøske æventyr dog ikke med sin Lokki. En islandsk Loki af lignende art skal blive omtalt nedenfor. Men da skikkelsen dær har fjærnet sig endnu længere fra de mytiske motiver, turde det være det retteste at betragte den som afledt i forhold til den færøske type.

Rent mytiske forestillinger om Lokki findes derimod, foruden i visen, også i „følgende sagn, som efter hr. pastor Schrøters ytring endnu skal fortælles. Loke havde omskabt sig til alle slags dyr, for at erfare, hvilken dyreslægt der havde det værst i livet; derpå havde han fortalt de andre guder, at han vel som sælhund havde haft stor möje med at stå mod havsbølgen; det var dog værre at være ægfugl (en fugl der lægger æg); men ingen hårdere vinter havde han haft, end da han var hoppe og drægtig med Grane (Sigurd Fofnersbanes hest)¹.

Myten om at Lokki har været drægtig med Sigurd Fåvnesbanes hest, er et sidestykke til den i Snorres Edda bevarede, hvor han føder Odins hest Sleipne (idet han som hoppe har lokket jättehesten Svadilfare bort fra byggearbejdet); eller rettere det er vel den samme myte på et senere udviklingstrin, da man har glemt Sleipnes tilværelse, og indsat den i færøske kvæder berømte Grane i dens sted. At Loke har været i sælskikkelse, forekommer i myten om hans kamp med Heimdal ved Singastein; men bestemt vidnesbyrd om at det er denne myte der sigtes til i færøsk, foreligger ikke. At han har været „ægfugl“, véd vi intet af. Helt ukendt er også den „myte“, at Loke skulde have foresat sig at prøve alle dyrs vilkår; eller snarere, dette er blot en udtalelse

¹ Lyngbye, Færøiske qvæder (1822) s. 21.

man har lagt ham i munden, på en tid hvor man kun havde en almen forestilling om at han havde været i forskellige dyreomska-belser. (Således havde han jo — indenfor gamle overleveringer — været hest i Sleipne-myten, sæl i Singastein-myten, laks eller falk ved sin tilfangetagelse; andensteds ko, bromse, loppe osv.). Det hele sagn bygger da. såvidt vi kan se, på den kendte sagnverden, men således at den listige troldeovervinder er ved at glide over i en efterlænsksom og verdensprøvende vismand.

Vi har ham også i færøsk ordsprog: „Hastværk er lastværk, sagde Loke, han skulde gå efter døbevandet, men kom ikke igen, förend jenten stod brud“ (— „og så spildte han vandet i dören,“ tilföjer nogle¹). Det synes jo noget overraskende, at Loke skulde være langsom i vendingen; det er netop snarrådigheden der ellers er hans væsen. Her må være en særlig grund til at digtningen går — ikke udenfor hans område, men stik modsat det gængse. Forklaringen turde ligge i en ejendommelighed ved ordsprog af typen „sagde N. N.“ Ofte er forklaringen tilsat senere; den oprindelige overlevering nævnte blot „sagde N. N.“, fordi det var personens faste talemåde, eller fordi alle kendte historien. Går vi ud fra at den oprindelige form af ordsproget blot er *Illt nytist af bráðræsi, segði Lokki*, er sammenhængen god nok. Det maner frem for os den situation i Lokka-táttur, hvor risen løber efter drengen, men bliver hængende fast i gluggen, eller i „Risin og Lokki“, hvor jætten springer ud af sengen, men får den gloende jærnstang i öjet. Först en senere tid, der ikke havde disse optrin i sin tanke, til-digtede den ironiske forklaring.

Således er der indre sammenhæng i den færøske Loke-skikkelse trods de forskelligartede overleveringer som den fordeler sig på. I handling en væsentlig tilslutning til eddanytologien, men tilsat med træk der lader hans snilde og velvilje træde i forgrunden. Man kunde sige, at den fredsæle færøske befolkning har skabt en Loke i sin egen lignelse.

Ganske afvigende er derimod den færøske ed: *lokkin fari íð lýgur* ell. *í tann sum lýgur*². Opfattelsen af Loke som djævel er

¹ Illt nytist af bráðræsi, segði Lokki; hann skuldi fara eftir skirnarvatni-num; men kom ekki attur, fyrr en gentan stóð brúður, — og tá spillti hann vattnið i durunum (Holm, Skildiringer og sagn fra Færøerne, 2. udg. s. 91 [skrifer „Loki“]; Fær. ant. I 445 nr. 28). ² Kun i Svabos ordsamling (o. 1820), anført i Bloch, Færøsk ordbog II [DFS 152] s. 193 („lojkkjin, interjectiv vel nomen subst. in hac formula jurandi“).

ellers ganske ufærøsk, og det eftersatte kendeord røber en ny sprogdannelse. Der kan vist ingen tvivl være om, at „lokkin“ er en slags oversættelse af norsk *låkjen*, ɔ: den onde, djævlen, — et ord der oprindelig intet har med Loke at gøre, — og at denne oversættelse er sket så sent, at den ingen indflydelse hr fået på Lokki-skikkelsens mytiske udvikling. —

Loke som levende væsen hedder på Færøerne altid *Lokki*¹; ligeså i Danmark og Sverig. *Loki* findes derimod altid på Island og i Norge (Lokjen).

2. „Lok’ i en engelsk trylleformel.

„Jeg er en Lincolnshire-mand af fødsel,“ skriver en præst i Hantshire, Robt. M. Keanley (Folklore 1898, 186) „og tilbragte alle mine tidlige år i Lincolnshires marskegne, hvor der under en tynd finering af kristendom endnu findes en fast undergrund af rent hedenskab. Det kan give en noget at tænke på, at i denne egn, der en gang havde navn af „jomfru Marias land“ (omtr. 1200—1550), dær er næppe spor tilbage af middelalder, men en anselig slump af nordisk hedenskab.

Vi havde svær megen feber ude i marsken i de tider, og min moder uddelte megen kinin til de fattige. Jeg bragte den ofte hjem til dem. Da jeg en dag for anden gang bragte kinin til en gammel kone, hvis barnebarn havde et hårdt anfald, mødte hun mig med det udbrud: „Jeg kan et bedre middel end det skidt bittermikstur. Se her dreng!“ Og dermed førte hun mig ind i hans kammer og hen til fodenden af den gamle himmelseng, hvor han lå og rystede og skælvede. Midt på fodstykket var der naglet tre hestesko med en hammer hængt korsformet op over dem. Hun tog hammeren ned og slog rask på hver sko, idet hun udtalte disse ord:

Father, Son, and Holy Ghost,
Nail the devil to this post.
With this mell I thrice do knock,
One for God
And one for Wod,
And one for Lok.

„Dær dreng,“ sagde hun „har man en sikker trolddom til at

¹ Udtalt [lā ’tši], Fær. ant. II 437; hos Svabo skrevet *lojkjin* (ligeså lojkji = sv. locke, edderkop). Jf. foran s. 199 note 2, og i afsnit II.

holde den gamle så fast som kirketårnet, næste gang han kommer og vil ryste ham.“

Da jeg kom hjem og fortalte min mor det, forklarede hun mig den enestående blanding af kristendom og hedenskab: Gud, Woden og Lokki.“

Vi vil forbigå den engelske præsts andre oplevelser af samme art og alene dvæle ved denne. Skikken at holde det onde fast ved hamerslag er så udbredt, at jeg ikke behøver at tale om den. Det er alene de tre personer, i hvis navn slagene udføres, der her har vores interesse. „God“ er de kristnes gud. „Wod“ er ags. Wōden (= oldn. Óðinn), der ellers i engelsk hedder Wood (el. Hood), men selvlyden er blevet forkortet ved tiltrækning til det foranstående God. Endelig er den tredje person i påkaldelsen, „Lok“, den lydrette form for nordisk Lokki el. Loki¹. Treheden svarer til den nordiske trehed Óðinn — Hœnir — Loki. Høner må — som den mindst fremtrædende — være forsvunden, da den kristne gud trængte ind i formularen.

Det er overordenlig mærkeligt at genfinde den hedenske gude-trehed, netop den form, hvorunder Odin ikke sjælden viser sig i menneskeverdenen. Men mærkeligst er dog, at vi så nøje genfinder situationen fra den færøske vise: mennesket kalder Odin-Loke-treheden til hjælp for at redde sig af troldens magt. Ved afstanden fra Lincolnshire til Færøerne får vi en forestilling om, hvor udbredt denne påkaldesformel har været. Ligesom vi har en meget udbredt svensk trylleformel, hvor Odin alene „står på bjærget“ med sin bue og holder trolde borte, har vi her en anden formel, hvor alle tre guddomme optræder som troldenes bekæmper.

Hvor vidt udbredt formelen er, kan vi se deraf, at navnet „Wod“ er engelsk, stammende fra ags. Wōden, ikke fra oldn. Óðinn. Hvis vi vilde antage formelen for indkommet med vikingetidens Nordboer, måtte vi antage, at der er sket en oversættelse fra nordisk til angelsaksisk; men en ulige simplere forklaring er det, at den har holdt sig fra folkets egen hedenske tid. Denne oplysning er overordenlig interessant. Vi har ellers ikke nogen efterretning om navnet Lokes forekomst udenfor Norden; formelen fra Lincolnshire gør det sandsynligt, at en trehed hvori Woden og „Lok“ havde plads, også er påkaldt af de Angler der vandrede til Britannien.

¹ Optegneren synes at have opfattet det som udtalt Lock [Løk], siden han opgiver Lokki som tilsvarende nordisk form, ikke det sædvanlige Loki.

Dog selv om formlen skulde være overført fra vikingetidens Nordboer, giver den en højst interessant berigelse af vor viden: yder den eneste direkte påkaldelse af Loke, — ganske vist kun som en person af Odins-treheden.

3. *Islandske samt shetlandske sprogdannelse (og loki som sprogstof).*

Inden jeg går videre med Loki eller Lokki, må jeg gøre opmærksom på, at der i sproget eksisterer ikke få ligelydende ord. De har en dobbelt betydning for nærværende undersøgelse: dels må vi undgå at forveksle det umiddelbare sprogstof med mytiske benævnelser, dels må vi være opmærksomme på, hvor en sammenblanding allerede har fundet sted på folkemunde.

De vigtigste ordformer, der her kommer i betragtning, er følgende:

- 1) **loki, ild*, sideform til *logi*, foreligger på oldn. kun i talemåden *fara (ganga) sem lok' yfir akra* (at hærje som ilden der farer over ageren). Ifølge Thorlacius (1801) findes der et nyisl. *loki ferr yfir akra*; ifølge Vigfússon (1874) derimod et *sem logi yfir akra*¹. Jf. gotl. *lukarr*, i., „liten eld“, Rietz).
- 2) **loki, en person der spinder*, vil være regelret afledning af udsagnsordet *lúka* i betydning „at sno med fingrene“, „at spinde på gammeldags vis“ (færøsk).
- 3) **loki, lokki, edderkop*, egl. „spinder“; deraf sv. *låkkanät*, spindelvæv. (Fsv. *lukki, lokke*, sv. *lække* [Götalandene; Rietz 418]; n. *loye langbein* [Telemarken; Ross 486: loke]; fær. *lokki*, „langbenet myg“.)
- 4) **loki, en person der lukker*, vil være regelmæssig afledning af *lúka*, at lukke.
- 5) *loka, læge, slå* (en ting der lukker); i ags. er det tilsvarende ord *hankön* (altså et oldn. **loki*).
- 6) *loki, kurre på tråd*. Isl. ordsprog: *opt er loki á nálþræði* (der kommer let en kurre på tråden; Vigf. Diet.); jf. jysk *de lyk'er å æ trå'i* (der kommer kurre på tråden; Feilb. II 474); jf. oldn. *lykja*, løkke, bugt eller åben knude på snor.

Foruden disse nærmestliggende ord kan andre lignende komme til at gribe ind. Således (7) *lok* (ugræs, det der luges), ell. (8) *lok* (bregne). Endvidere andre afledninger til udsagnsordet „lukke“, og til arisk rod *lug*, krum; eller former der er i slægt med *ljúga*, lyve, og *lokka*, at bedære.

Hvor let et ord kommer til at sejle under falsk flag, ser man på en række ord i færøske kvæder, hvor ordbogskriverne ret en-

¹ Axel Kock, *Loki und seine verwandte* (Indog. Forsch. X 90—103) s. 91 ff. Denne grundigste tidligere behandling af æmnet danner på flere punkter en væsentlig forudsætning for nærv. arbejde.

stemmig har fundet den mytiske Loke¹. *lokubragd* betyder ikke „Lokeagtig snedighed“, men „en snedighed, hvorved man kan lukke op“¹; deraf danner man *lokulist*, hemmelig snedighed, og *lokuvegir*, snigveje². Ret tvivlsomt turde også *lokasliðrar* (en art af sværdskede) være.

„Mindet om Loke er bevaret i den færøske blomst *Lokakona*“, siger N. Winther (Færøsk oldhistorie, s. 231). Mon det ikke snarere betyder „spindekone“? Jf. *lokagarn* (rendegarn, spundet af kartet uld) og *lúka* (at spinde på gammel vis). — Der er så meget mindre grund til at henhøre disse former til den mytiske Loke, som han på Færøerne ufravigelig hedder Lokki, ikke Loki.

Ligeså i norsk. Man har i Telemarken *lo'kasti'g*, m. „sti der går i siksak“, og udsagnsordet *loka*, „at skære ud i siksak eller skruelinje“ (Ross), der sikkert ikke går tilbage til Loke, men til en grundbetydning „at være krum“³.

Også på Island er der grund til nogen forsigtighed. Der er dog ingen tvivl om hentydningen, når vi har de rent abstrakte ord *lokalygi*⁴, *Loka ráð*, *Loka heilræði*⁵.

Vi har både i og udenfor Island plantenavne med Loke, hvor der heller ikke er grund til at tvivle om den mytiske forestilling. Island har *lokasjóðr* (Lokes pengepung), hvis frugt naturligvis ikke rummer virkelige penge, men kun tynde hinder der ser ud som sølvpenge. Shetlandsøerne har *lokis ur*, kæruld, der ikke kan bruges som virkelig uld; og *lokis láins* (Lokes liner), en art tang der ser ud som snore men let brister⁶. I Jylland findes en hel gruppe af sådanne plantenavne, der nedenfor skal omtales. Selve navnenes form viser, at der er tænkt på en person; og de lader sig heller ikke umiddelbart henhøre til *lok*, ugræs, eller *lok*, bregne. — For øvrigt må det islandske navn jo være yngre end

¹ Føroyjakvæði III (Hammershaimb, Fær. kv. II 104 v. 102): kunnug eru mær lokubrögd og allir loynistigir (siger kongedatterens småsvend, da han fører befrierne til den fangne kæmpes fængsel); FK IV 267 (risen træder i fjældet så det åbner sig: kunnigir vóru honum lokubrövir aftur at sínum helli); IV 198 v. 78 (förstnævnte formel, men mere ubestemt betydning). ² Hvert kun en eneste gang, og formen efterlignet efter *lokubrögd*. Se for hele dette afsnit J. Bloch, Færøsk ordbog (DFS 152), der indeholder citater af kvæderne, og ordret gengivelse af de ældre ordbogsarbejder. ³ Jf. det ovennævnte færøske *lokuvegir*. ⁴ F. Magnusen, Lex. myth. 232 (mera mendacia). Om ordets forekomst i æventyr se ndfr. ⁵ Vigfússon, Dict. 397. ⁶ Strængetang, fucus filum. Velvillig meddelelse fra dr. J. Jakobsen.

indførelsen af penge; og det er en variant til det over hele Norden (også Island) kendte *peningagrás* (pengeurt). Snarest er det en lidt sen „mytologisk“ oversættelse af dette (på samme måde som „Sifs hovedhår“, *haddr Sifjar*, næppe er andet end mytologisk gengivelse af *fruehår*, *jomfruehår*¹).

Også fænomenet *lokadaun* (og *lokalykt*) ligger det nær at henhøre til en mytisk Loke. Den første der omtaler det er Thorlacius (1801): han kender det fra sin barndom på Island som „den fugtige og svovlagtige stank, som lyn, lygtemænd og anden luftild efterlader sig.“ Lidt senere nævnes det som „svovlagtig eller vulkansk lugt.“ I nyere overlevering betegnes *lokalykt* som „den skarpe lugt ligesom af et spøgelse der kommer ind i værelset“². Allerede i folkeoverlevering opfattes den altså som ytring af et levende væsen. Den passer heller ikke umiddelbart til nogen kendt ordbetydning af *loki* (heller ikke betydningen „ild“; ti fænomenet er opfattet fra lugtsiden, ikke fra synssiden). Derimod er svovlagtig lugt i alkens folketro ytring af et overnaturligt væsen, sædvanlig med ond eller ubehagelig karakter.

Med *Lokabrenna* (stjernen Sirius) kommer vi på helt usikker grund; det eneste sikre turde være at det står i forbindelse med sensomrens stærke hede. Vil vi søge flygtige ligheder, er der *lokadaun* (der muligvis kunde have sin oprindelse fra torden) og den jyske „Lokke“, der fremkalder pludselig varme; men der mangler bestemt lighed, den jyske „Lokke“ er luftflimmer, især om foråret. Forestillingen om Sirius som stående i særligt forhold til den hede sommertid („hundredagene“ til „hundestjernen“, jf. gr. *seirios*, hed), minder snarest om sydlandsk kultur. Navnets mytiske oprindelse er ikke sikker; måske det blot betyder „den der brænder som ild“, ell. lign.

¹ Jf. Jensen-Tusch, Nordiske plantenaavne, s. 198 (*peningagrás* [i Norge også: *pengepeng*], skjaller, hanekam, *rhinanthus crista galli*) og 33 (lokasjóðs bróðir; også de andre benævnelser viser dens navneslægtsskab med foregående); jf. 179 (jomfruehår). — Det eneste mytologiske plantenaavn, der vides at være gammelt (*baldrsbrá*), kan også følges over det øvrige Norden, hvad disse dannelser ikke kan. ² Thorlacius, *Antiq. boreales* VII 44 (uliginosum et sulphureum foetorem, quem fulgetra, ignes fatui et aliæ faces igneæ in aër relinquant, *Loka daun* (Lokii odorem) vocari in Islandia puer audivi); Vigfússon, *Icel. Dict.* 397 (efter „Isl. þjóðs. ii 556“); *Lex. myt.* s. 232 (sulphureus sive vulcanicus).

Endelig *lokaspæinir*, hövlspåner, har hverken med Loke eller med ild at gøre. Det er oldn. *lokarspæinir* (af *lokarr*, hövl).

Endnu en islandsk benævnelse er der. Når man handler, skal man helst have en *kaupaloki*, en „købe-Loke“; det er en stregefigur (måske egenlig en meget kunstløs fremstilling af en menneskeskikkelse) tegnet på papir og skjult under venstre arm; det giver lykke til handel¹. Denne skik har ikke i nogen måde præg af at høre oldtid til: synes snarere at knytte sig til middelalderlige forestillinger om en „dragedukke“ der bringer sin ejer fordel.

Det mytiske udbytte er altså for Örkenørerne *lokis läins* og *lokis u*, for Island *lokalýgi*, *lokarád*, *lokasjóður*, *kaupaloki*, *lokadaun*. Ejendommelig for den islandske gruppe er dens nære tilslutning til eddamytologien, og et vist præg af ungdom; alle træk kan forklares som afledte af de os kendte gammel-islandske kilder. Intet kan følges ud over Islands grænser; kun *lokalýgi* har et fjærnt sidestykke i dansk „at fortælle Lökkens æventyr.“

Størst interesse frembyder *lokadaun*. Det vilde være af betydning, om vi vidste, hvilken art af „svovlagtig lugt“ der først har givet anledning til benævnelsen. Med navnets særlige islandskhed som udgangspunkt vil det ligge nærmest at tænke på de af jorden opstigende gasarter. Man har da opfattet Loke som en i jordens indre bunden djævel, hvis ildelugtende åndepust steg op gennem fjældets revner. En sådan opfattelse vil have nogen støtte i den norske opfattelse af Loke, især i den bundne og stinkende Útgarðaloki i dybel (i den norske Torkel Adelfars saga hos Sakse). — På den anden side kunde forestillingen opstå ud fra lynnedslaget, således at Thor opfattedes som tordenens hovedperson, og hans ledsager Loke opfattedes som det stinkende bifænomen. Det er en lidt voveligere gætning; men nogen virkelig oplysning i spørgsmålet indeholder kilderne ikke.

4. Islandsk æventyr og islandske ordsprog.

Der er et æventyr om *Lokalýgi*². Loki er den sædvanlige æventyrhelt, søn af en „karl“ og en „kerling“ i deres hytte, men han vinder sig kongens datter; for den skal have hende, der kan få kongen til at sige: det er løgn, og det får Loki ham til. Det

¹ Jon Árnason, ísl. þjóðsögur, I 446. 453. ² Ól. Davíðsson, ísl. þjóðsögur (1899) s. 177, således som han husker æventyret fra sin barndom (udtog hos Rittershaus, Neuisl. volksmärchen, nr. 109).

er et vidtudbredt æventyr, man her har gjort Loke til helt i. Men hvorledes bliver han æventyrhelt (gift med kongedatteren!)? Svaret ligger i selve ordet *Lokalýgi*. Når det betyder „storartet løgn“, „dundrende løgn“, må den der fortæller de storartede løgne i det, være Loki. En anden indflydelse gör sig vel også gældende: i færøsk æventyr er Lokki den snilde helt, jætternes overvinder; under påvirkning af en sådan overlevering kan Loke være gået over til at blive den snilde i æventyr i det hele, altså også i menneskelige omgivelser. Det er en afledt, ikke en oprindelig Loke, vi her har for os. —

Islands ordsprogssamler, den gamle provst Guðm. Jónsson har i sin store samling (Safn af isl. orðskviðum, 1830) optaget et ordsprog: *Leingi geingr Loki ok þór, léttir ei hritum* (Loke og Thor går længe, uvejrene hører ikke op). Det synes som sætningen tænker sig Thor og hans ledsager Loke som ophav til uvejrene. I hvert Fald handler den om at Loke og Thor optræder sammen. Dette var velkendt fra eddaerne; og det 15de årh.s rimedigtene havde i „Þrymlur“ og „Lokrur“ givet Lokes færd med Thor fornyet interesse.

Hvad der volder vanskeligheder, er at dette „orðskviðr“ slet intet egenligt ordsprog er, men en lille stump af et digt i rimur-versemål; og hvad dette digt har indeholdt, er os fuldstændig ukendt¹. Dette maner til forsigtighed i at bruge det som kilde. — Hvad Grimm o. a. har fået ud af det (at Loke var lynets gud, ligesom Thor tordenens), — er ren og skær fantasi. Højt regnet kan man få ud, at til stærkt uvejr hører ikke blot Thor, men også hans ledsager Loke, — omtrent som Odin, Høner og Loke hører med til en fuldt mobiliseret Odins-påkaldelse (ovfor s. 201). —

På Island skal også have eksisteret et ordsprog: *allir hlutir gráta Baldr ór helju, nema kol* (alting græder Balder ud af Hel, undtagen kul)². Det knytter sig til eddafortællingen om hele naturens gråd for Balder. Allerede hos Snorre har myten fået den rationalistiske forklaring, at man kan se gråden, når tingene kommer fra kulde i hede. I ordsproget går man det stykke videre i rationalisme at opsøge et naturstof der kan tænkes uden fugtighed; og

¹ Versemalet er „úrkast“ (3: med to takter i hver lige linje), med indrim i beg. af hver ulige linje, foruden de sædvanlige bogstavrim. ² Retulit mihi vir reverendus Einar Thorlacius, pastor ecclesiae Goddalisensis in Islandia boreali, tale proverbium inter vulgaria haberi (F. Magnussen, Lex. myt. [1828] s. 25).

tanken standser ved det udbrændte kul: har hele naturen indeholdt fugtighed, kan det være den eneste undtagelse.

Det er muligt (men mere end muligt bør man ikke sige) at spekulationen har fundet en overensstemmelse mellem Lokes væsen og kullet. I så fald er sammenhængen denne: På Island har ordet *loki* ikke de mange betydninger, som vi foran anførte; forestillingen kreser stadig om en enkelt: ilden (som loki ferr yfir akra, lokabrenna, lokadaun, lokaspæinir). En Islænding er naturbunden til at tolke Loki som loki, ild; det gjorde allerede Thorlacius, senere Finn Magnusen; og således må den ukendte skaber af ordsproget have tænkt, — hvis han overhovedet tænkte over Lokes væsen.

For os er denne spekulaton naturligvis mindre bindende. Vi véd, at ordet loki kan have en mangfoldighed af betydninger; og når vi skal foretrække en af dem, vilde vi helst møde grundkarakteren af Loke i kilder der er af større vægt, og ikke til tid og sted, hvor man umulig kunde tro andet end at Loke havde med ilden at gøre.

Derfor er det lidet rimeligt, at disse islandske ordsprog fører os i høj grad bag om eddamytologien. Langt lettere lader de islandske minder sig forklare, når vi antager at de bygger videre på (o: er afledte af) eddaernes Lokeskikkelse.

Vil vi søge uden om eddaerne, bør vi snarere gøre det i andre egne af Norden. De kender aldrig Loke i eddaomgivelserne, men de har hver sin karakteristiske opfattelse og sin tilknytning til naturfænomener.

[**Tilføjelse.** *Leingi geingur Loki ok Þór* (s. 206); jf. norsk: Jeg tror gamle Thor er laus (nordenfjeldsk: A. C. Bang: Kirkehist. småstykker, s. 326.)]

SPROGLÆRE

I ANLEDNING AF NOREEN: VÅRT SPRÅK

AF

OTTO JESPERSEN

A DOLF NOREENS nye værk har undertitlen „Nysvensk grammatik i utførlig fræmstællning“, og der er sâmænd ingen grund til at klage over at lœftet om udfœrlighed ikke er blevet holdt. Værket er beregnet pâ ni store bind, og forfatterens bevidsthed om at ha plads i alle disse bind gir sig udslag i en pâ mange steder velgœrende fœlelse af ikke at behœve at spare, hverken pâ exemplar, der vel ingensteder i lignende bœger er givet sâ rigeligt, eller i drœftelser af alle mulige tidligere fremsatte meninger og synspunkter. Skyldtes værket en ringere ând, vilde man vel om en sâdan udfœrlighed bruge ordet „vidtlœftighed“; det taler til fordel for forfatteren, at man langt snarere er fristet til at auvende ordet: „man kan ikke fâ for meget af det gode.“

Det udkomne omfatter fœlgende afdelinger: I, Almindelig indledning, om det svenske sprogs slægtskabsforhold, om rigssprog og dialekter og kilderne til vor viden derom, om den svenske sprogforsknings historie med bibliografiske oplysninger. Frœmdeles lydlære med fonetisk indledning. — Bind II, fœrste hefte, fortsættér lydlæren med kombinationslære m. m.

Bind III, hvoraf et hefte er kommet, indeholder etymologisk lydlære; det udkomne hefte er optaget af en almindelig (ikke særlig svensk) undersœgelse af hvad lydforandringer vil sige (begrebet lydlov o. desl.).

Bind V, hefte 1—3, gir begyndelsen af „betydelselära“ eller „semologi“.

Bind VII, hefte 1, gir en indledning til formlæren eller morfologien, bl. a. en undersœgelse af, hvad ordet „et ord“ vil sige.

Ved den besynderlige udgivemåde, hvorved hefter af bindene I, III, V og VII er kommet imellem hinanden, vanskeliggœres dommen om det allerede udkomne: en endelig dom om værket kan man naturligvis fœrst ha når det hele er færdigt. Hvad vi hidtil har fâet, er for en stor del udenværker og underbygningen, ikke selve bygningen, som man længes efter at stifte bekendtskab med: det vil dær fœrst vise sig om de mange — somme vil mene altfor mange — begrebsbestemmelser og definitioner vi hidtil har fâet, vil tjene til virkelig gavn for videnskaben ved at fœre til et rigtigere og fyldigere syn pâ selve de sproglige teelser.

Bedœmmelsen af det givne blir yderligere vanskeliggjort ved forfatte-

rens overdrevne tilbøjelighed til at skabe nye lærde benævnelser, tit for ting vi i forvejen havde navne for, tit også for noget vi i forvejen ikke havde ord til — undertiden for noget vi godt kunde ha undværet et navn for. Vi får fonem, morfem, semem, buckaler, pertoneret, perspireret, insonant og mange andre. Ja undertiden får man indtrykket af at det ligefrem har moret forf. at spille bolt med de gamle benævnelser, og at han måske hist og her kunde ha viist større skånsomhed mod sine læsere uden at slå af på streng videnskabelig gennemførthed. Hvor mange vil ikke, for at bruge et noget krast udtryk, stejle, når de læse en sætning som denne (V, 330): „Motsättningen neutrum: ikke-neutrum är icke uttryck för någon grammatisk kategori alls, utan af rent morfologisk, väsentligen syntaktisk natur“. For almindelige mennesker må dette stå som nonsens, da man jo plejer at regne morfologi (formlære) og syntax som to sideordnede afdelinger af grammatikken. Der blir kun mening i sætningen, når man husker på de specielt norenske værdier af ordene morfologi, kategori osv.

Istedenfor nu at skrive en anmeldelse¹ af den almindelige slags — jeg vilde ha ikke lidt at sige fx om den lydlige del, hvor jeg i mangt og meget er uenig med Noreen — vil jeg da hellere skrive noget om, hvad sproglære er og hvordan den bør inddeles; mine tanker dærom har klaret sig efterhånden ved forarbejderne til en stor engelsk grammatik; de har berøringspunkter med Noreens system, men adskiller sig fra dem på ret væsentlige punkter.

Når vi tar ordet „sproglære“ i vid forstand, er den gængse inddeling jo følgende:

A. Grammatik.	1. Lydlære.
	2. Formlære.
	3. Orddannelselære.
	4. Syntax.

B. Ordbog.

Afviselser findes naturligvis, men den nævnte opstilling må dog vel kaldes den gængse. Men den er langt fra gennemtænkt eller nøje gennemført. Særlig er forholdet mellem A 2, 3 og 4 uklart. I formlæren opstilles de enkelte ordklasser efter en slags rangforordning: substantiver, adjektiver osv. Man vil sige noget om hver ordklasse i denne række. Ved substantiver og adjektiver blir det „bøjningslære“, det vil sige: man nævner de forandringer ordene undergår, uden at sige andet om betydningen eller funktionen af hver form end hvad der ligger i navne som genitiv (ejeform, ejefald, tillægssald eller hvad man nu kalder det) og flertal osv. Når vi så kommer til talordene, nævner man også dær kasusbøjning, forsåvidt den findes (på latin, græsk, oldengelsk osv. ved nogle af de første); forsåvidt bøjningen stemmer med fx adjektivernes, henvises til dem. Men ellers gør man noget man slet ikke har tænkt på at gøre ved de foregående klasser, nemlig at opremse alle de til klassen hørende

¹ En fortræffelig anmeldelse af Holger Pederson findes i Göttingische gel. Anzeigen 1907, s. 880 ff.

ord. Man går så videre til pronomenerne, hvor vi igen får bøjningen behandlet omtrent som ved substantiverne, men dog med den vigtige forskel at man her som ved talordene nævner alle pronomener (selvom der ikke er noget mærkeligt ved bøjningen), og at ikke selve bøjningens forskellighed, men pronomenernes betydning blir inddelingsgrunden for underafdelingerne (personlige, demonstrative osv.). Mange tar her også pronominale adverbier med, skönt de er ubøjelige, ligesom man jo tog de ubøjelige talord med. I næste klasse, verberne, får vi igen udelukkende hensyn til formforandringerne. Ved adverbierne har man ikke anden art formforandring end gradbøjning, men desuden gives her ikke sjældent en inddeling efter betydning: tidsadverbier, sted, måde osv., ganske somom vi i formlæren havde en inddeling af substantiverne i tidssubstantiver (dag, uge, måned . . .), stedssubstantiver (by, land . . .) osv. Tit nævnes her også en inddeling i umiddelbare og afledte med regler for hvordan adjektiver omdannes til adverbier — noget som jo øjensynligt hører hjemme i orddannelseslæren. Så kommer næste klasse: præpositionerne; da de ikke bøjes, og man skal sige noget om dem, får man tit her en inddeling i dem, der styrer den kasus, og dem der styrer den anden — noget som kun hører hjemme i kasussyntaxen. Tilsidst kommer interjektionerne; for at sige noget om dem gir man sig også her til en opremsning af alle de til ordklassen hørende ord, eller dog alle dem man let kan få fat i. Heldigvis hører dette afsnit til dem, der i almindelighed springes over, både i skoler og af den almindelige læser.

A 3 var orddannelseslæren, der også hyppigt springes over: det er måske den inderste grund til at sådan et vigtigt afsnit som det om adverbiernes dannelse flyttes over i formlæren for ikke at overses. Men her er at mærke, at i dette afsnit gives betydningen sammen med hver enkelt endelse osv.

A 4 syntax indeholder for en stor del kun læren om betydningen (funktionen) af de i A 2 omhandlede bøjninger (kasus, tider osv.). Men i andre afsnit (egl. sætningslære, ordstilling) behandles her sammen både det formelle om vedkommende sproglige udtryksmiddel og dets funktion.

Man behøver blot at stille denne oversigt op for at se, hvor underlig forvirret ordningen er; og det er sikkert kun det at vi fra barndommen gennem Madvig (der ikke er opfinder af systemet, men tvertimod har forbedret det overleverede på flere punkter) og andre er blevet vant til det, som gør at denne inddeling følges i så mange fremstillinger af grammatik.

Noreens inddeling ser anderledes ud, nemlig:

1. Lydlære eller fonologi (ikke at forveksle med fonetik, der efter Noreen er en hjælpevidenskab).

2. Betydningslære eller semologi „som redogör för språkets psykiska innehåll: de ideer som genom språkljuden meddelas“.

3. Formlære eller morfologi „som redogör för det särskilda sätt, hvorpå ljudmaterialet i betydelseinnehållets tjänst formas till „språkformer“ . . . grammatikens centrala och viktigaste del“ (I. 51).

Enhederne i disse tre dele er henholdsvis fonem, semem og morfem; således er „triangel“ og „tresidig retlinet figur“ samme semem.

Af den centrale del er der som sagt hidtil kun kommet lidt; mere dærimod af semologien (et gyseligt af N. dannet ord). Herunder hører fx læren om de forskellige „status“ — et gammelt ord, som N. imidlertid anvender på sin egen måde. I sætningen „faderen gav drengen bogen“ har de tre substantiver efter Noreen samme kasus (læren om kasus hører hjemme i fornlæren), men forskellige status; kasus blir (V. 181) den grammatiske kategori der til speciel opgave har at repræsentere betydningskategorien status.

Derved får vi nu flere — skal vi sige åndfuldheder. Kasus forekommer ikke blot ved substantiver men ved alt sprogmateriale, der fungerer som „biglose“; øs- i øsregne er en kasus af øse. Vi får også kasus af sætninger: dig syng (i jeg hører dig syng) er een, og at du synger en anden oblik kasus af du synger¹. Følgelig findes der en gyselig mængde kasus i svensk.

Af status får vi også en guds velsignelse; jeg skal nævne nogle af de første.

I incessivus, som angir hovedglosens plads i tid eller sted.

I a. lokal incessiv, fx. skovens fugle, skovfuglene, fuglene i skoven, Lunds studenter, lundensiske studenter, Lunda-studenter, studenterne i Lund, livet hjemme, hjemmeliv, et sted i Faust, et sted hos Goethe.

I b. temporal incessiv, fx. forelæsningerne næste mandag, mandagens forelæsning, mandagsforelæsningen, forelæsningen på mandag ...

II interessiv: landet imellem floderne, jernbanen Stockholm-Uppsala ...

III adessiv, angir nærhed, dærunder III a lokal adessiv, fx. havets strand, havstranden, stranden ved havet osv.

Endvidere: extraessiv, cirkumessiv, supraessiv, subessiv. preessiv, poneessiv, anteessiv, postessiv osv. osv. osv.

Med andre ord: Lunds studenter og Lunds omgivelser er samme kasus af Lund, men forskellig status; og således må vi for genitiv få en masse forskellige status, da forholdet der betegnes, jo ikke er det samme i fx Peters død, Peters sygdom, Peters hat, Peters søn, Peters bøger (dem han har skrevet), Peters latter. Ja i Peters hus må vi vel egentlig anta at det blir forskellig status, efter om han er ejer eller lejer. Peters kone (hustru) var måske status possessivus (ejeforhold) under primitive samfundsforhold, men det går visst ikke nu i det tyvende århundrede, så vi må vel lave en ny status til det forhold: status matrimonialis for eksempel.

¹ I forbindelse „at du synger, er prægtigt“ må at du synger være subjekt, skönt det er en oblik kasus; omvendt har vi Noreens egne ord for at i „jag hör du sjunger“ kasus rektus anvendes istedenfor en oblik kasus (V. 182). Når så videre „minnet af att Magdeburg förstörts“ osv. anføres som andre eksempler på „kasus-højde satser“, finder jeg at det hele behandles på en langt mindre skrøet måde i almindelige grammatikker end hos Noreen.

Jeg forsøger at anbringe nogle af Noreen ikke nævnte eksempler i hans status. Bord i borddugen, bordtæppet: ja det kan være adessiv (dugen der grænser til bordet; omtrent som „en butik på St. Kongensgade“) eller mulig extraessiv (der angir den grænse på hvis ydre side hovedglossens „föremål“ helt og holdent befinder sig: „markerne udenfor stadsmuren“, eller „udenom staden“: dugen er jo udenom bordet). Eller skulde det være cirkumessiv (på alle eller de fleste sider omgivet af: „livbæltet = bæltet om livet“, „voldene omkring byen“) eller muligvis supraessiv (ovenpå, „væxterne over trægrænsen“: dugen ligger jo ovenpå bordet) eller — ja det kan rimeligvis ligeså godt være endnu flere status. Jeg veed til slut hverken ud eller ind.

Man skal, tror jeg, altid fatte mistillid til videnskabelige inddelinger som man ingen ende ser på, eller hvor man får altfor mange tilfælde der ikke kan bestemt indordnes på det ene eller andet sted; de er sjældent værdifulde. Grunden til at Noreens statuslære og ligeledes andre ting i hans semologi får så ringe værdi, er ganske simpelt den at hans inddelinger her for en meget stor del slet ikke er sproglige, men inddelinger af tingene (teelserne: fænomenologi). Man føler det ligefrem som en lettelse, hver gang der i denne del kommer en virkelig sproglig iagttagelse, som når der s. 294 efter Beckman göres opmærksom på den forskel mellem „materialia“ og „impartitiva“ der består i at man anvender al ved den ene klasse, hel ved den anden: alt jern er anvendeligt; hele jernet er hedt, osv. Af sådanne værdifulde bemærkninger er der en hel del, men hver gang må man egentlig sige at Noreen er kommen udenfor sin semologi.

Her skal jeg nu forsøge at gi de resultater jeg selv er kommen til ved at sysle med tanker om sproglærens inddeling og fremstilling.

Sproget har to sider, en ydre og en indre. Det ydre er lyden (samt som noget sekundært, skriften). Det indre er betydningerne. Dette ord er tungt, dertil tvetydigt, da det også kan betyde vigtighed („dette har stor betydning for mig“). Bedst får vi modsætningen frem ved at nydanne ordet „tyd“, så vi taler om sprogets lyd i modsætning til dets tyd, dets lydside og dets tydside, dets lydige og dets tydlige forhold. Vi kan da tale om lydskifte og tydsifte osv., kort sagt bruge en del korte og nemme ord. Visse ordforbindelser må man sky for at undgå mislyd, andre for at undgå mistyd; i nogle forbindelser får et ord en bityd, som den tydhøre let får fat på. Når tydligheden mellem to ord blir stor, kalder man dem samtydige ord (samtydere, synonyme), mens de kun sjældent i egentligste forstand blir enstydlige. Det man plejer at kalde folkeetymologi, kan kaldes omtyd; udtyd og indtyd kan siges for betydningsudvidelse og -indskrænkning; „at sidde“ kan bruges som pyntetyd (eufemisme) for „at være i fængsel“; op er modtyd til ned, men dog er at skrive op ikke modtyd til at skrive ned, o. s. fr. Vi får altså ordet tydlære for det man har kaldt semantik, semasiologi eller semologi.

På grund af sin tofoldige natur falder læren om sproget, sproglæren, i tre afdelinger,

læren om lyd uden hensyn til tyd,
 læren om tyd uden hensyn til lyd, og
 læren om forholdet mellem lyd og tyd.

I. Lydlæren blir igen — og det er en inddeling der kan anvendes på alle tre afdelinger — statisk lydlære og dynamisk lydlære. Den første handler om lydene uden hensyn til deres historiske udvikling, er „deskriptiv“ eller beskrivende lydlære, og kan naturligvis handle både om lydelementer, enkeltlyd og lydføjninger; den kan betragte sit æmne dels med hensyn til deres frembringelse, dels med hensyn til deres virkning på øret. Dynamisk lydlære handler om lydenes forandringer i tidens løb, blir altså lydskeftelære. Denne kaldes med et lærd ord almindeligt fonologi i modsætning til den første som fonetik, medens nogle (Saussure, Secheyne) bruger disse to navne i den stik modsatte tyd.

II. Tydlære. Statisk tydlære om tydene i „ligevægt“, d. v. s. uden hensyn til deres historiske skiften; den taler om tydenes indbyrdes afgrænsning, inddeling osv. Dynamisk tydlære handler om tydenes overgang og kan altså kaldes tydskeftelære. Det vil ses, at det meste af hvad der almindelig meddeles i værker om semantik, er tydskeftelære.

Fælles for disse to grene af sproglæren er det nu, at de kan være dels almindelige. gældende for alle sprog, dels særlige for et enkelt sprog (eller en gruppe af sprog). Det beror på, at der på grund af de menneskelige taleorganers væsentlige lighed, og ligeledes på grund af de menneskelige sjæles indbyrdes overensstemmelse, er meget der blir fælles for mange eller alle sprog. Vi har altså en almindelig fonetik med beskrivelse af taleorganerne osv. osv.; vi har en almindelig lydskeftelære, fordi det lydnærme der findes i latinsk *compono* for *con-pono* er det samme som det i dansk *himbær* for *hind-bær*: svækkelsen af snurret tungspsids-r til usnurret og til bagtungelyd osv. findes omtrent parallelt i mange sprog, og således med mange andre skifter. — Ligeså på tydenes område; almindelig statisk tydlære er næsten ikke behandlet, men vi har almindelig tydskeftelære, når man frendrager ligheder som dem inellem dansk slang *krukke* = hode og tysk *kopf* (opr. *kop*) og fransk *tête* (lat. *testa* „krukke“).

III. Læren om forholdet mellem lyd og tyd, den egentlige sproglære. Den kan ikke være almindelig, men må handle om hvert sprog for sig; den beskæftiger sig med sådanne kendsgerninger som at det danske ord *hund* betyder det bestemte dyr, og at det bestemte andet dyr, eller at flertal på dansk udtrykkes ved endelsen *-e* i mange tilfælde: *hunde*, *katte* osv.

Her får vi nu to hovedafdelinger: sproglæren omfatter grammatik og ordbog (lexikon). Forskellen er den som Sweet har opstillet, at grammatik beskæftiger sig med sprogets almindelige (generelle) kendsgerninger, ordbogen dærimod med de særlige (specielle) kendsgerninger. Det at *hund* har den bestemte tyd, angår kun dette ene ord, men at flertal dannes ved at føje *-e* til, angår mange ord. Man vil så sige at det at gås i flertal hedder *gæs*, ikke kommer grammatikken ved, da det er den eneste flertalsform, der dannes ved at bytte *å* med *æ*. Det

er ganske rigtigt, og alle ordbøger gir da også den slags oplysninger, medens de intet siger om de former der altid dannes fuldstændig regelmæssigt, fx genitiv på -s. Men gås — gæs må også opføres i grammatikken, fordi den slags særtilfælde (undtagelser) nødvendigvis må nævnes, da man ellers ikke kan afgrænse de „almindelige“ regler nøjagtigt. Også på andre områder er grænserne svævende mellem hvad der er almindeligt og hvad særligt.

Hver af de to afdelinger af sproglæren kan naturligvis behandles dels statisk, dels dynamisk. Lexikalsk statik tar et sprogs ordforråd på ett bestemt tidspunkt (fx i nutiden) og behandler det uden hensyn til den historiske udvikling. Lexikalsk dynamik tar dærimod sigte på denne, og forfølger ordenes former og tyd igennem tiderne med redegørelse, hvor det lar sig gøre, for årsagerne til forandringerne.

Grammatisk dynamik gir altså det man i almindelighed kalder beskrivende grammatik, medens den dynamiske grammatik behandler sit æmne fra historisk synspunkt og derved kommer til forklaringer af de grammatiske teelsers opståen og udvikling. „Sammenlignende“ grammatik er altid dynamisk, historisk; i mange tilfælde har vi ikke de tidligere sprogtrin overleverede, men kan da i stort omfang slutte os til dem ud fra overleverede skikkelser af beslægtede sprog. Vor tids sprogforskning er for største delen dynamisk, tit måske med forsømmelse af de dele der vanskelig kan behandles anderledes end statisk; mer og mer kommer man ind på selv i de egentlig beskrivende fremstillinger at vise een bestemt tids sprog som fremgæet af en udvikling.

På grund af sprogets dobbeltsidige natur får vi nu i sproglærens centrale del en inddeling efter, hvilken af de to sider man tar til udgangspunkt, enten lyd eller tyd. I ordbogen kan man for det første gå ud fra vedkommende ords lydskikkelse, og så spørge hvad tyd der er knyttet til den. Man har altså som opslagsord fx dansk hund og får så at vide, hvad det betyder, enten ved en forklaring på samme sprog eller ved en oversættelse til et andet sprog. Her står altså sprogets samlydere sammen (bortset fra de uheldige tilfælde hvor retskrivningen skjuler samlyden, som ved hver, vejr, værd). Altså står fx skön ,smuk' og skön (af at skönne) sammen. For det andet kan man gå ud fra tyden, enten opstillet i systematisk ordning indenfor vedkommende sprog selv, som i Rogers bekendte Thesaurus of English Words and Phrases, eller som givet i et andet sprog. Her får man da sprogets samtydere sammen, altså fx på ett sted skön, kön, smuk, pæn, dejlig osv. og på et helt andet sted skön, dom, omdömme, tykke, mening osv. På grund af det lexikalske stofs beskaffenhed som „særlige“ teelser er det ikke let at få det ordnet i et virkeligt system, og de fleste ordbøger tar derfor den i og for sig rent tilfældige alfabetiske orden. En mere systematisk ordning findes, når alfabetet, som fx det indiske, er bestemt efter lydenes slægtskab; man kunde også tænke sig en ordning af sprogets ord, så at de der på grund af nærliggende lyd let kunde forvexles, kom ved siden af hinanden, fx. tam og dam ett sted, tam og tom et andet.

I grammatikken kan vi derimod bedre få et fuldt videnskabeligt system i det hele. Her får vi også de samme to synspunkter¹. For det første kan vi gå ud fra det lydige (formen) og får derved hvad vi godt kan kalde formlære, om end indholdet og ordningen blir noget anderledes end sædvanligt. Her behandles det sammen, der udtrykkes med de samme lydige midler, og vi får således på ett sted endelsen -s, på et andet endelsen -ede osv. Dette må vel at mærke ikke forstås således at vi kun tar hensyn til formen: nej vi må også her fortælle om formens tyd, d. v. s. hvad den bruges til. I mange tilfælde vil dette ske blot ved et navn: -e i hunde angir flertal, -ede i elskede datid osv. I andre tilfælde må der nærmere forklaringer til; det vil således især være tilfældet hvor en og samme lydmodifikation kun har een funktion (een tyd); her vil det være naturligst at gøre det hele færdig på een gang.

Underafdelinger skal jeg ikke her komme dybt ind på, men blot sige at det naturligste måske her er at behandle først ordelementer, så enkeltord, og tilsidst ordføjninger. I det første afsnit tages de enkelte endelser og forstavelser op; fx. -s, hvor vi får paragraffer om -s føjet til substantiver for at danne genitiv, og om -s føjet til verber for at danne passiv; i begge tilfælde med særbestemmelser om de tilfælde hvor tilføjelsen ledsages af vokalforandring, fx. i (til) søs i modsætning til (en) søs (dybde) eller slås (kæmpe indbyrdes) i modsætning til slås (blive slået). I læren om enkeltordene må behandles hvad der angår de grammatiske ord (hjælpeordene): pronomener, hjælpeverber, bindeord osv. I læren om ordføjning tales der især om ordstilling; hver ordstillingstype beskrives med angivelse af dens rolle i talen, således typen „verbum subjekt“ (eksempel går manden) med dens anvendelse (a) i spørgsmål, (b) til at angi betingelse (går manden, så kan du blive), (c) efter et andet led af sætningen (dær går manden) osv. Det vil forekomme een og anden besynderligt at medtage dette i formlæren; men man taler jo dog om en sætnings form; det afgørende er at vi her hele tiden går ud fra det ydre og efter at ha beskrevet det undersøger det indre der knytter sig til det. Lyd-tyd-lære vilde være et klart, omend ikke velklingende navn for denne hoveddel.

Den anden hoveddel af grammatikken behandler det samme blot set fra den anden, den indre side; den kunde kaldes tyd-lyd-lære, men kan ret godt praktisk gå under navnet syntax, eller måske bedst funktionslære. Her går vi altså ud fra de grammatiske begrebskategorier, som vi bestemmer med hensyn til deres anvendelse og rolle i talen. Vi får altså bl. a. sådanne afdelinger som tal (både i substantiver, adjektiver og verber) — kasus — person — køn — tid — måde i udvidet forstand, så at fx spørgsmål kommer med ind derunder — sideordning og underordning o. lign.

Under tal nævnes de forskellige måder hvorpå flertallet dannes, hvilket naturligvis væsentligt sker ved en henvisning til de steder i form-

¹ Således allerede hos mig i *Studier over engelske kasus* 1891, s. 69 ff., *Progress in Language* 1894, s. 141 ff. — rimeligvis under påvirkning af v. d. Gabelentz, i hvis kinesiske grammatik tvedelingen er anvendt.

læren, hvor de enkelte dannelsesmåder affhandles; dernæst fortælles alt det om ental og flertal der er fælles for alle substantiver uden hensyn til, hvordan formerne dannes, fx at (afvigende fra andre sprog) ental bruges efter sammensatte tal der ender på een (1001 nat); ejendommeligheder som et par knappenåle, de par knappenåle, halvanden time, med substantivet i ental, medens andre ord foran sættes i flertal: i disse halvandet år (Pontoppidan), med mine stakkels halvanden lunge (Karl Larsen); forholdet mellem ental og flertal til at udtrykke hele klassen (katten ser godt i mørke = katte ser ...) og alle den slags forhold.

Men vel at mærke, alle de kategorier vi således behandler i denne del, er dem som vi har fundet i den foregående del (formlæren); ellers er de nemlig ikke sproglige kategorier for det sprog vi behandler, hvad der naturligvis ikke udelukker at de kan udgøre fuldt berettigede og vigtige dele af andre sprogs syntax. Således hører fx forskellen mellem „bestemte og ubestemte“ tider (som i engelsk I am writing og I write) ikke hjemme i dansk grammatik. Ved vore opstillinger må vi hele tiden tænke på både den lydlige og den tydlige side, og som følge deraf får vi næppe en eneste sproglig kategori eller begrebsbestemmelse, der uforandret kan bruges i alle sprog.

Vender vi nu tilbage til Noreens lære om status og kasus, vil vi se vigtige følger. Vi kan ikke bruge Noreens status, fordi de er opstillede uden hensyn til det formelle og altså for så vidt passer lige godt på alle sprog. Og vi kan heller ikke som Noreen sige at i faderen gav sønnen en bog har alle tre substantiver samme kasus, fordi der ikke er noget ydre kendemærke på de forskellige kasus. Det vilde nemlig føre til mærkelige konsekvenser. Så måtte vi også sige, at i et får og mange får stod får i samme tal (otal eller fællestal) — for der er jo intet i formen får der viser om det er ental eller flertal. Og vi måtte vel også sige at hjælp i hjælp mig og i han bragte hjælp var samme form, altså i det ene tilfælde ikke befaleform (bydemåde, imperativ) af et verbum, i det andet ikke akkusativ ental af et substantiv. Vi kan ikke se det af denne ene forbindelse, men ved at prøve os frem med andre ord kan vi se at sproget her anerkender kategorier, som blot ikke altid holdes lydligt ude fra hinanden. Hjælp i den første forbindelse er imperativ, fordi vi i understøt mig har en form der ikke kan være noget andet; og i den anden sætning er det et substantiv, fordi vi istedenfor det må sætte formen understøttelse, der ikke kan være andet. Hvis alle substantiver var ligeså ufølsomme for forskellen i tal som får, vilde vi slet ikke opstille nogen forskel mellem ental og flertal, ligeså lidt som vi opstiller en forskel på dansk mellem total og flertal; men da vi siger een hest, mange heste osv., får vi derved også lov til at kalde får i en forbindelse for ental og i en anden for flertal. Lille er den-kön i en lille dreng og det-kön i et lille hus, sml. en stor dreng, et stort hus; tysk die og das er både nominativ og akkusativ, fordi der gøres forskel på der og den osv. I faderen gav sin søn en bog har vi derfor to (ikke tre!) forskel-

lige kasus, fordi vi ved at indsætte jeg eller du ser at dansk her adskiller to forskellige kasus. Det er galt på dansk at tale om dativ, ablativ, instrumentalis som kasus (lige så galt som det vilde være at tale om kasus partitivus eller illativus osv.), men man skal heller ikke af lutter formalisme nægte adskillelser der virkelig gøres.

Norens bestemmelse af begrebet pronomen er yderst interessant og vel værd at tænke nøje igennem. (Se V. 63 ff.) Han stiller pronomener op som modsætning til expressive sememer (hvis betydning for så vidt er fix, at den væsentligt er givet i det sproglige udtryk selv) og bestemmer pronomener som „sememer, hvilkas betydelse är såtillvida variabel („föränderlig“), att den till väsentlig del utgöres af en hänvisning till någon utanför det språkliga uttrycket själf befintlig, genom den öfriga situation gifven omständighet“. Jeg er et pronomen, fordi det betegner een person når Anna Jensen taler, og en anden når Karl Nielsen taler. Følgen er at en mængde ord og ordforbindelser blir pronomener, fx. undertegnede, idag, (der var to drenge) den største osv. Ja og nej er i højeste grad pronominele ord; her er første persons pronominele stedsadverbium, og dær det tilsvarende for anden og tredje person (men i forbindelsen her og der, brugt = på mange steder, har vi vel ikke pronominele ord); nu og da er på tilsvarende måde pronominele tidsadverbier (men nu og da = temmelig ofte, kan da ikke være det). Hesten og min hest synes efter Noreen ikke at være et expressivt semem + et pronomen, men det hele er et pronomen. Efter begrebsbestemmelsen synes nu et fornavn som *Peter* at blive et pronomen; dengang der kun var een Peter, var det det naturligvis ikke; men nu da meget løst regnet hvert syvogtyvende væsen af hankön hedder Peter, og da man hver gang man hører det brugt, kun af situationen kan vide, hvilken Peter der er ment, eller også må spørge, hvad for en Peter mener du, nu synes ordet at nærme sig betænkeligt til et pronomen i Norens forstand. Noreen har selv set det, idet han (V. 64) taler om Kalle Pettersson, der i Ystad bruges om een og i Haparanda om en anden og i Uppsala om en tredje, „eftersom namnet härvidlag onekligen är föga upplysande. Men dette är ju ett beklagligt missförhållande, som ingalunde är åsyfladt. Också skynda Petterssönerna, i den mån deras språkliga bildning stiger, att afhjälpa denna olägenhet genom att anta namn med mera fix betydelse. De befara nämligen icke utan skäl, att vi annars med tiden komma därhän, att, liksom *Kalle* redan i Stockholm fått betydelsen „ängsluspojke“, Pettersson antar t. e. betydelsen „stadsbud“.“ Når man må gribe til den slags åndricheder istedenfor argumenter, må man jo selv ha en følelse af at eens sag står slet.

Skulde mon ikke humlen ligge i at det ikke går an at opstille en ordklasse udelukkende efter „semologiske“ kendetegn? Hvis vi beholder Norens bestemmelse, men blot udfylder den ved at kræve, at sproget ved rent sproglige kendetegn skal særstillte ordene, så får vi en klasse „antydere“, der i alt væsentligt falder sammen med den hærdvundne klasse „pronomener“ — noget forskellig for hvert sprog, idet et og andet ord, der i bøjning eller på anden måde indtar en særstilling i et

sprog, i et andet forhold sig fuldkomment normalt. Skulde der findes et sprog, hvor fx ordet for „jeg“ i enhver henseende bøjes og forholder sig som et almindeligt substantiv, ja så er der ingensomhelst grund til dær at anerkende det som pronomen. Herved stemmer jeg på det nærmeste overens med Wiwel og Holger Pedersen.

Til slut blot dette: i en artikel som denne kommer man med naturnødvendighed til at dvæle langt mere ved de punkter hvor man er af en anden mening, end ved dem som man kan gi sin tilslutning. Jeg venter mig ganske overordentlig stor belæring af mange slags af de følgende dele af Noreens kæmpeværk. Om de foreliggende kan jeg sige: Det er ikke nogen fornøjelse at skrive mod en dum eller dårlig bog. Det har været mig en meget stor fornøjelse at skrive mod meget i „Vårt språk“.

Gentofte, i juni 1908.

FOLKEMINDER

FOLKESANGEN PÅ FÆRØERNE

Folkесанgen paa Færøerne af Hjalmar Thuren. F. F. Publications Northern Series Nr. 2. København 1908, Høst.

Såsom ett led i folkloristiska sällskapets publikationer har utkommit ovannämnda arbete om folksången på Färöarne. I folkloristiskt hänseende torde arbetet vara av synnerligen stort värde. Särskilt för den jämförande folkloristiken utgör verket ett betydande steg framåt.

Vi ha i allmänhet så ofantligt ringa i behåll av vår äldre skandinaviska folkvisa, att alla försök att få fram några karakteristiska kännetecken på den hittills ha måst stranda. Våra moderna folkvisuppteckningar visa, trots sin arkeologiska noggrannhet, på ett markant sätt, att den gamla visan är i utdöende. Enda riktiga principen blir därför att gå till de längre bort liggande länderna Färöarne och Island med bättre bevarad tradition för att få klarhet om den äldre folksången och dess egenart. Rörande Island har man tills vidare ej kommit längre än till det förberedande arbetet. Färöarnes folksång och folkdans har däremot nu fått sin ingående behandling i ovannämnda arbete.

Såsom grundläggande arbete på området kan boken i viss mån jämföras med J. Tiersots klassiska arbete rörande franska folkvisan. Vad som gör vår bok så värdefull är ej blott den sakliga, objektiva beskrivningen utan även de ständigt återkommande jämförelserna med de motsvarande förhållandena under flydda tider i Europas kulturländer. Verket får därigenom internationell betydelse, och är det därför ett lyckligt grepp, att arbetet försetts med ett sammandrag av innehållet på tyska språket.

Det sätt, varpå författaren undersöker den färöiska melodins struktur, torde en gång bli av betydelse för en internationell behandling av samtliga nationers primitiva melodier. Det är i grunden ett fattigdomsbevis hos musikkonstnären, att man ännu vid behandlingen av ett enkelt lands melodier skall behöva genomgå de enklaste principerna t. ex. för recitativet och pentatoniken. Det länder vår författare till heder att ha upptäckt dessa saker till behandling och betonat de ledande principerna för all jämförande musikkonst, men vad skola de musikhistoriskt skolade tänka om en vetenskap, som ej har undanstökat allt sådant, innan särbeskrivningar av den omfattning som Thurens bok framkomma. — Må det tillåtas mig att i korthet referera bokens innehåll.

Färöbon älskar lidelsefullt dans och idkar den med hänförelse vid vilken tid på året som helst, dock företrädesvis vid julen, högsommaren och vid större festliga tillfällen såsom bröllop m. m. Danssättet är i allmänhet ringdans med sjungen text (musikinstrument äro okända såsom ackompanjement till dans). Redan innehållet i dessa sånger tyder på dansens höga ålder. Samma sagaämnen, som voro de för härskande över hela Europa under medeltiden, igenfinnas i färövisan, så t. ex. Sigurd, Karl den store, Roland, Tristan m. m. Dansens rörelser äro de enklast möjliga, för att textinnehållet må framträda så mycket skarpare. Fötternas och händernas rörelser modifieras alltefter textens innehåll, och dansen blir därigenom helt och hållet ett mimiskt komplement till sången.

Om texten således för färövisan hän mot medeltiden, gör danssättet det ej mindre. I slutet kedja rör man sig först två steg åt vänster sedan ett åt höger i avbruten följd, endast någon gång avbruten av stående dans å samme plats. Författaren påvisar genom jämförelser från medeltiden och 16. århundradets beskrivningar av den ålderdomliga kedjedansen, att denna dans, som ännu finnes på de avlägset liggande Färöarne, är den samma, vilken under medeltiden brukades i de stora kulturländerna. Med Tabourets *Orchésographie* (1588) som källa beskrives den franska kedjedansen, som under 15. och 16. århundradet kallas „branle“, delad i två former „branle simple“ och „branle double“. Det förra slaget med sina typiska två steg åt vänster och ett åt höger visar direkt hän på färödansen. Tabouret beskriver branlen såsom en gammal, på hans tid nästan utdöd dansform, och alla skäl tala för, att vi i branlen igenfinna den gamla medeltida balladvisans kedjedans. Den franska folkvisballaden vandrade från Frankrike, England, Tyskland till Skandinavien under 13. och 14. århundradet och har då helt visst även kommit till Färöarne, där den kvarstannat till våra dagar. De gamla balladerna ha å öarne levat kvar, fastän moderna danska ballader, ringlekar, spottvisor m. m. trängt in vid sidan om de gamla.

Vår författare går från den historiska inledningen till meddelande och beskrivning av sitt samlade melodistoff. I sitt äldre arbete av 1901, „Dans og Kvaddedigtning paa Færøerne“, ha vi redan lärt känna 20 färöiska balladmelodier jämte 13 danska folkvismelodier, vilka blivit upptecknade av författaren i Köpenhamn efter en del därvarande färöbor. Inspirerad av dessa hade författaren sommaren 1902 företagit en resa till öarne själva för att på ort och ställe göra vidare uppteckningar. Med tillhjälp av fonograf upptogos melodier från de berömdaste sångarna på ön, och i härvarande arbete lämnas 88 färöiska balladmelodier, jämte flere danska balladmelodier, barnsånger m. m. Melodierna äro återgivna på ett förträffligt sätt, överskådligt och klart. En mängd varianter äro medtagna, vilka än mera belysa huvudmelodien.

Författaren går sedan in på beskrivningen av sångernas rytmik och melodik, och han gör detta på ett grundligt sätt med framläggande av stora, bestämmande principer för folksången som sådan. Här och var kan väl hända, att han förlorar sig något väl mycket i detaljer, som försvåra arbetets genomstudering av icke-fackmannen, men felet torde

härvid mera ligga hos jämförande musikforskningen själv, som ännu är så fruktansvärt outvecklad, än hos författaren.

Rörande melodiska periodbyggnaden ivrar vår författare mot 8-taktsperioder och vill, åtminstone för Färöarnes vidkommande, hävda 7-taktsindelningen med bortfallande av alla pauser mellan de olika perioderna. Även andra perioder med ojämnt taktal försvaras. Vad den europeiska dansvisan beträffar framvisas en del exempel på liknande förhållanden, och torde många gånger upptecknarne av visan begått omedvetna fel-skrivningar genom inskjutande av pauser eller förlänganden av notvärdena i 7. eller 8. takten. Utan att vilja närmare gå in på ämnet, som vore värt ett ingående studium, kan blott nämnas, att en sjutaktsindelning vore vida naturligare än en åttataaktsindelning, och synes det undertecknad såsom högst sannolikt, att förhållandena på Färöarne haft sina motsvarigheter över allt inom kulturländernas folksång, åtminstone då visan sjöngs till dans.

Vid behandlingen av de tonala förhållandena skiljas mellan recitativa och pentatoniska (femtonsskalans) melodier. De förra ordnas efter undertecknads lilla studie „Språket och Musiken“ (Lund 1902). Särskilt intressant är behandlingen av de melodier, vilka bilda övergång mellan recitativa och pentatoniska former. Rörande pentatoniken yttrar författaren sid. 226: „Overgangen fra det enkle Recitativ til de pentatoniske Former falder saa naturligt, og de anvendte Tonegrupper er saa simple, at man godt kan tænke sig at staa ovenfor de samme Udviklingsfaser, som hyppigt træffes i den primitive Sangs Historie“. Vi vilja till fullo instämma häri, och må det härvid tillåtas undertecknad att uttala vissa tvivel om den sedan uppställda teoriens riktighet om inverkan från kelterna rörande „sansen“ för pentatonik. Färömelodiens pentatonik synes mig vara så pass klar och obunden, att den just därför avlägsnar sig från den keltiska melodiens pentatoniska tvångstankar. Beröringspunkter i melodiskt hänseende mellan Färöarnes sång och keltisk kan ej uppställas ens i de allmännaste grundlinjerna. Den vackra, logiska pentatoniska recitativsungen på Färöarne visar enligt min mening alltför nära släkttyske med medeltidens recitativ-former inom folksången för att kunna samställas med den inkonsekventa, ologiska melodytjen hos de flesta keltiska melodier av äldre skaplyne. Vi nordbor visa i allmänhet tilbøjlighet för att tolka så mycket av vårt gamla arv som keltisk längods. Må det blott påpekas, huruom de nordiska skalderna gjorts till keltiska barder med harpa i hand, änskönt intet i hela vår gamla litteratur tyder på något sådant förhållande. Jag vill naturligtvis härmed ej förringa betydelsen av färöbons beröring med keltiska folk, tvärtom synes mig kärleken till sången hos färöborna fått goda impulser söderifrån, och må det stå kvar som intressant faktum, att befolkningen å de sydligare öarne visa keltiskt skaplyne ännu i denna dag. Melodiskt sett synes mig dock luckan bli för stor, för att man skulle kunna tänka på någon direkt inverkan från kelterna. Pentatoniken ligger allt för mycket inrotad i folkmedvetandet hos alla jordens folk, för att man skulle behöva gå till utifrån för att förklara dess förekomst hos ett folk med naturkänsla i behåll.

Författaren går vidare till de kyrkliga melodierna. Med kännedom om färöbornas många minnen från medeltiden, måste det vara intressant att höra något om kyrkomusikens inflytande å melodiken. Det saknas likväl i allmänhet beröringspunkter mellan nuvarande folkdansens och kyrkomusiken på Färöarne. Endast en musikalisk parallell uppställles, men den är förtjent av särskilt beaktande: biskop Jons religiösa dikt „Ljomur“. Denna melodi visar en frappant likhet med en lamentation från 12. århundradet. Den motsvarande färömelodien är upptecknad 1902 och visar på ett gott sätt muntliga traditionens förmåga att kvarhålla de gamla melodierna.

Melodiska motsvarigheter till allmänna europeiska folkvisan finnas för övrigt även på Färöarne. Särskilt gäller detta de nästan universella typerna för barnvisan med sina pentatoniska former. En synnerligen intressant „talsang“ från Färöarne meddelas s. 251 ff. och hänvisas till några paralleler särskilt i de nordiska landen. Slutligen följer en mängd danska ballader i uppteckning från Färöarne, betydelsefulla genom sina motsvarigheter i Danmark.

Författaren har för avsikt att närmare behandla dessa sånger sedan i sammanhang med en upplaga av samtliga danska balladmelodier. Vi emotse med glädje ett sådant arbete. Författaren har genom ifrågavarande bok om Färöarnes sång dokumenterat sig som en framstående författare med nödiga förkunskaper både på folkloristikens och på musikhistoriens område, som förmår se såväl de stora syftlinjerna som detaljerna. Kunde den utlovade boken över danska balladen bli en förstudie till en liknande monografi över Danmarks folksång som det föreliggande arbetet om Färöarnes, vore mycket vunnet.

T. Norlind.

AABENT BREV TIL DR. AKSEL OLRİK I ANLEDNING AF NIELS EBBESENS VISE

Kære Dr. Olrik!

I Aarg. 1908 andet Hefte af dette Tidsskrift har De gjort min Bog om Niels Ebbesens Vise til Genstand for en udførlig Omtale, og Resultatet af Deres Prøvelse er — bortset fra nogle faa, men væsentlige Enkeltheder, hvis Rigtighed De anerkender — blevet en absolut Forkastelse.

Nuvel, for mig var der egentlig ikke noget nyt eller mærkeligt i denne Dom. Jeg kendte jo i Forvejen Deres Anskuelse om de danske Folkevisers kritiske Behandling. Det, der vækker min Forundring, er nogle af de Grunde, den afsagte Kendelse støtter sig til.

Saaledes overraskes De ved mine Konjekturens Dristighed, fordi „man her når til resultater, der ligger så langt borte fra udgangspunktet“. For Deres Vedkommende forstaar jeg ikke rigtig denne Overraskelse; thi hvad kan da have bevæget Dem selv til at slaa ind paa de samme farlige Veje og omforme Overleveringen saa grundigt i hele Slutningen. (Grevens og Niels Ebbesens Replikskifte) af Deres Restitution af E-Redaktionens Løvnninger? Det, der i den overleverede Tekst er Grevens Ord, bliver gjort

til Niels Ebbesens, og de derved opstaaede Huller udfyldes med Deres egne Supplemen-ter: alt uden nærmere Begrundelse, heller ikke umiddelbart indlysende og i ethvert Tilfælde — meget langt borte fra Udgangspunktet¹.

Forøvrigt skal jeg under andre Omstændigheder være den sidste til at bebrejde en Forfatter, at hans Konjekturen afviger i høj Grad fra det, De her kalder Udgangspunktet 3: fra den Mening, Overleveringen byder paa. Thi denne Omstændighed har overhovedet ingen Betydning for Bedømmelsen af en Konjekturens Værd. Dens Mening skal netop afvige — og lidt betydeligt — fra Overleveringens Mening, fordi dens Eksistensberettigelse væsentlig beror paa, at Overleveringens Tankegang beviselig er gal. Derimod skal Konjekturen naturligvis helst enten formelt slutte sig saa nær op til de bevarede forvanskede Rester, som muligt, eller ogsaa maa Forvanskningens Art gøres sandsynlig ved analoge Eksempler, der viser, at Traditionen hyppigt har fejlet netop paa denne Maade.

Ligeledes skal jeg være den sidste til at bebrejde Dem — eller overhovedet nogen — at De vrager mit Forslag til Restitution af V. 1. og holder paa den overleverede Tekst. Det hører ubetinget til Kritikerens Rettigheder, at han har Lov til at forkaste eller betvivle en Gisning, blot fordi den ikke behager ham; ingen kan tvinge ham til at erkende dens Rigtighed. Men paaheraaber han sig til Støtte for sin Anskuelse den overleverede Tekst, saa følger dermed i ethvert Tilfælde én Forpligtelse, som De ikke har efterkommet, at anføre den rigtigt.

Det er nemlig ikke Tilfældet, som De siger, at „Niels-ebbesen-visens første strofe i de overleverede former beretter, at greven drog ind i Danmark med 84 bannere“. Denne Efterretning findes kun i en eneste af de 5 bevarede Opskrifter (C), medens A, som gennemgaaende er bedre overleveret end C, har Verset saaledes:

Greffuen drog y dannemarck ind han,
fulde saa faffuer en skare, fire Banner
oc firesintziuge, thorde emodt hanun stande

hvilket giver en ganske anden Mening. Her regnes nemlig de 84 Bannere til Modstandernes Styrke. Hvorfor jeg paa dette Punkt nærmest følger A, det har jeg i min Bog nærmere udviklet². Om det er rigtigt eller urigtigt, skal her ikke paany tages op til Drøftelse; men man kan ikke med Rette forekaste mig, at jeg, hvor Overleveringen vakler, vælger det Tekstgrundlag, der efter mit udførligt begrundede Skøn kommer nærmest op til det rette, og som De ser, er det netop Tekstgrundlaget, hvis Mening og Tankegang afviger saa betydeligt fra den gængse.

Naar jeg nu med et langt Spring sætter over Flertallet af de Forudsætninger, hvorpaa min Viserestitution efter Deres Opfattelse hviler, og standser ved den syvende, saa er det ikke for at vælte noget Ansvar fra mig — jeg kommer tilbage til disse Principspørgsmaal, men foretrækker

¹ Se Danske Studier 1908 S.127 m. A. 1. — Paastanden om, at i E 17 Grevens Tale og Niels Ebbesens Svar er fildrede sammen til én Strofe, er jo ikke nogen Begrundelse — trænger tværtimod til Begrundelse. ² S. 147 ff.

af bestemte Grunde at behandle dem under ét og her med det samme afgøre alle de Punkter, hvor De ikke som ved de seks første indskrænker Dem til et kort „non placet“, men udtaler Dem noget mere udførligt.

Jeg skal da for det syvende Punkts Vedkommende gøre opmærksom paa, at De ikke gengiver min Tankegang helt korrekt. De sammenblander nemlig to Ting, som jeg med Vilje har holdt ude fra hinanden. Det er for mit kritiske Arbejde ganske vist „en meget væsentlig forudsætning, at visens forskellige stærkt afvigende former alle nedstammer fra en eneste“. Jeg har derfor begrundet min Opfattelse meget udførligt; men min Undersøgelse af dette Punkt og de Beviser, jeg baade i Fortalen¹ og forskellige Steder i Kommentaren anfører for Rigtigheden af min Antagelse, dem forbigaar De i Taushed. Derfor er der heller ikke for mig nogen Grund til at tage denne Side af Sagen op paany.

Derimod er det ingenlunde, som De mener, en meget væsentlig Forudsætning for mit Arbejde, at denne Archetyp „ved 1550 endnu var udelte“. For Fastsættelsen af Visens Tekst kan det saamænd være temmelig ligegyldigt — hvad jeg ogsaa udtrykkelig har udhævet i min Bog² — om vi sætter Delingen til et tidligere Tidspunkt; men af andre Grunde har det en ikke ringe Betydning tilnærmelsesvis at kende Archetypens Alder.

Derfor vilde det ogsaa for Bedømmelsen af mit Restitutionsforsøg være uden Betydning, hvis det virkelig var lykkedes Dem at paavise, at jeg med Hensyn til den omstridte Strofes Tidsansættelse havde begaaet en Fejl; men den Anskuelse, De tillægger mig, er ikke min og fremkommer kun ved en uregelmæssig Gengivelse af mine Ord. Jeg har ikke søgt Beviset for min Tidsansættelses Rigtighed deri, „at alle opskrifterne bruger ordforbindelsen, messe ogottesang“. Derimod har jeg S. 65—66 hævdet, at Udtrykket „mellem Messe ogottesang“ i den givne Forbindelse er ganske taabeligt, da Meningen tydeligt nok er, at Budet skal komme igen, naar det er blevet lyst, ogottesangen som bekendt faldt før Messen. Enhver vil jo heraf kunne se, at jeg aldeles ikke har taget Anstød af, at Messen nævnes førottesangen. Kommer det ikke an paa at angive deres indbyrdes Tidsfølge, kan man naturligvis nævne dem i den Orden, man vil, f. Eks. anføre dem efter den forholdsvis Betydning, der tillægges dem. Men en troende Katholik kunde ikke sige til en anden: „Mød mig mellem Messe ogottesang“, naar han i Virkeligheden mente mellemottesang og Messe. Det vilde være at forudsætte en lige saa stor Begrebsforvirring, som hvis et Nutidsmenneske vilde paastaa, at mellem Morgen og Middag betegnede det samme som mellem Middag og Morgen. De vil heraf sikkert kunne forstaa, hvorfor jeg i Deres Gengivelse af mine Ord stærkt savnede det lille mellem, der stod i Spidsen.

Naar vi nu til Støtte for Niels Ebbesensvisens Udtryk „mellem Messe ogottesang“ hverken kan anføre Deres Paralelsted fra Graagaasen ej heller Aksel og Valborgs Vise, og naar den formodede Archetypus formedelst de bevarede Opskrifters Alder og indbyrdes Afvigelser næppe kan have været yngre end c. 1550, vil det jo paa Forhaand være rimeligt, som jeg foreslaar, ikke at fjærne den synderlig langt fra dette Aar; thi

¹ S. 52 ff. ² S. 65.

vi kan kun rykke den tilbage, og derved kommer den Katholicismens Tid nærmere. Men selv Aaret 1550 synes Dem at have for ringe Afstand fra den katholske Tid. Er Udtrykket mærkeligt i en Katholiks Mund, saa er det efter Deres Mening næsten ligesaa mærkeligt at træffe det hos Mennesker, der levede omkring 1550 og havde tilbragt deres Barndom under Katholicismen; „de måtte være af forbavsende kort hukommelse for ikke mere at have rede på forskellen på en morgengudstjeneste og en højmesse“.

Tilsyneladende er Deres Indvending rammende, og dog tror jeg, at den træffer ved Siden af. Jeg tvivler aldeles ikke om, at hvis man havde sagt til en af disse Visetraditionens Bærere og Forfalskere fra Tiden omkring 1550: „Tænk Dig om min Ven og sig mig, om Du ikke fra Din Barndom kan erindre, hvilken Tid der fejredes først paa Dagen, Ottesang eller Messe“, vilde han have angivet det rette. Men jeg tvivler heller ikke om, at de specielle katholske Ceremonier — deriblandt ogsaa Helligholdelsen af Døgnet's Tider — baade under Kamptidens Bulder og efter Protestantismens endelige Sejr var blevet i den Grad tildængede med Haan og forfulgte med Lovens Straffe, at Landets Indvaanere hurtigst muligt lagde Vind paa at glemme disse Ting og, hvor de forekom i gamle Visetekster, forvanskede dem ganske paa samme Vis, som de forvanskede andre forældede Udtryk og Talemaader.

Jeg kommer nu til Hovedstokken af mine „Forudsætninger“, som det forekommer mig, at De affærdiger noget for overlegent. Lad os dog erindre, at de alle — undtagen den sjette, med hvilken jeg intet har at gøre — hører til det samme gode Selskab som Deres „Episke Love“, nemlig de videnskabelige Postulaters eller Arbejdshypothesernes store Klasse, hvis Opgave det er at angive den Synsvinkel, under hvilken de foreliggende Kendsgerninger bør betragtes, og hvorledes Afvigelserne — baade de tilsyneladende og de virkelige — skal forklares. Saalænge en saadan Arbejdshypothese formaaer at fyldestgøre de nævnte Krav, er den god og brugbar, og jeg véd ikke, at der hverken fra Deres eller fra andres Side er fremkommet noget, der for Alvor kan rokke ved de Betragtninger, jeg har gjort gældende til Gunst for dem, eller ved de Eksempler, jeg har anført til Oplysning af, hvorledes disse „Love“ i Tidernes Løb har virket.

Dog maa jeg bemærke, at den Formulering, De har givet nogle af disse Forudsætninger, kan jeg ikke underskrive som et Udtryk for mine Tanker; den faar staa for Deres Regning. Saaledes véd jeg mig fri for at have paastaet, „at omdannelsen i vore folkeviser skyldes tankeløs syngen efter, så at man gav en tilfældig lignende ordlyd i steden for den rette sammenhæng“. Derimod har jeg hævdet den Mening¹ og støttet den med gode Eksempler, at de væsentligste Faktorer i Omdannelsesprocessen var dels svigtende Hukommelse, dels den skiftende Sprogbrug i Forbindelse med Mangel paa Forstaelse af ældre Ord og Vendinger hos dem, som bar Traditionen. — Hvorledes Traditionen nu foregaar i Folkemunde, spiller i denne Sammenhæng aldeles ingen Rolle; thi vor

¹ Se: Dania 1902 S. 72 ff.; Tilskueren 1903 S. 915; Niels Ebhesens Vise S. 13 ff.

Viden om, hvorledes den danske Adelstradition udviklede sig — og det er det Sagen drejer sig om — beror udelukkende paa nogle faa historiske Data i Forbindelse med en kritisk Prøvelse af de bevarede Opskrifter, og i denne sidste Henseende mener jeg intet væsentligt at have forsømt.

At ogsaa Visernes Foredrag til Datidens Danse har haft en uheldig Indflydelse paa Traditionen er baade af andre Forskere og af mig belagt med Eksempler og støttes ved nyere lagttagelser fra Færøerne¹. Bevisbyrden for det modsatte maa altsaa indtil videre være hos Dem.

Niels Ebbesens Vise mangler Omkvæd. Ikke destomindre har jeg — hvad De anser for urigtigt — erklæret den for en Dansevis, fordi den ellers baade i Henseende til Bygning og Overlevering stemmer med den hyppigst forekommende Type af Danseviser; fordi det er forklarligt, hvorledes den kunde miste sit Omkvæd², og fordi Manglen af dette slet ikke er noget særlig sjældent, endsige da enestaaende Fænomen³, hvad De mærkeligt nok synes at forudsætte⁴. Hvis Manglen af Omkvæd i vore Opskrifter virkelig var Bevis for, at Visen ikke var brugt som Dansevis, hvorledes skulde vi da stille os overfor de Tilfælde, hvor nogle Opskrifter har Omkvæd, andre — eller kun en enkelt — ikke? De er sikkert enig med mig i, at det ikke gaar an at henregne nogle Opskrifter af samme Vise til Dansevisernes Klasse og udelukke andre. Hvis endelig Niels Ebbesens Vise ikke var nogen Dansevis, hvorledes kan De da antage⁵, at den i sin oprindelige Skikkelse har haft et Indledningsvers, hvad De andetsteds⁶, rimeligvis med Rette, betragter som noget for Danseviser karakteristisk?

Hvad den fjerde Forudsætning angaar, maa De virkelig ikke gøre mig værre, end jeg er. Jeg har ikke forlangt et „regelmæssigt stavelsestal“ af Folkevisens Vers, men kun en Strofe saa fri, som den metriske Ramme kan bære uden at glide over i rytmisk Prosa⁷. Jeg har ogsaa udførligt begrundet, hvorfor jeg mener mig berettiget til at stille dette Krav, og hvorfor man ikke fra den Omstændighed, at en rytmisk ødelagt Vise kan bruges til at danse efter, har Ret til at drage nogen Slutning om, at Verseaalet var højst uregelmæssigt ogsaa i de gamle danske Viser. Lad os dog ved denne Lejlighed ikke glemme, at den eneste Strofe, der direkte er overleveret os fra Visesangens Blomstringslid, har en strængt regelbunden Bygning⁸.

Rimene har oprindelig været regelmæssige, og Uregelmæssighederne skyldes enten svigtende Hukommelse eller anden Art af Forvanskning. Ja, derom kan der vist ingen Tvivl være. Ellers vilde det jo være ubegribeligt, at en meget stor Del af de overleverede Vers har korrekt Rim, andre ikke. Hvorimod det er let forstaaeligt, at netop de anførte Faktorer⁹ i en Tradition, der hviler paa mundtlig Overlevering, kan skabe Rimforvirring. Desuden stiller det sig jo saa heldigt, at vi endnu undertiden

¹ Se: Steenstrup, Vore Folkeviser S. 70 ff. — H. C. Lyngbye, Færøiske Qvæder, Randers 1822, S. 73 Note u. T. ² Se Niels Ebbesens Vise S. 70 ff.

³ Se Niels Ebbesens Vise S. 74 med Anmærkn. 3. ⁴ Danske Studier 1908, S. 118.

⁵ Sammesteds S. 125. ⁶ Danske Folkeviser 1899 S. 9. ⁷ Niels Ebbesens Vise S. 88. ⁸ Verset i Runehaandskriftet af Skaanske Lov. ⁹ Se ovfr. S. 225 nederst.

er i Stand til at gribe Forvanskningen saa at sige paa fersk Gerning, idet det samme Vers af og til i én Opskrift af en Vise har bevaret sit Rim i en anden har mistet det¹.

Den der ikke tror paa, at Fuldrimet oprindelig har været gennemført i vore Folkeviser, han maa virkelig dels paa anden fyldestgørende Maade kunne forklare den ovennævnte mærkelige Halvhed i vor Overlevering, dels oplyse os om, hvorpaa det da beror, at vi finder Fuldrim gennemført i de ad skriftlig Vej bevarede middelalderlige Literaturværker f. Eks. Rimkrøniken. Det kan altsaa ikke være Mangel paa Øre, der her har spillet den afgørende Rolle.

Den sjette „stiltiende Forudsætning“, paa hvilken min Restitution efter Deres Mening hviler, „at hverken Niels-ebbesen-visens oprindelige forfatter eller de senere sangere har været jyder“ er jo en Kendelse, De selv har fældet. Ved nærmere Overvejelse indser De vist, hvor urimeligt det er at afkræve mig en „teoretisk begrundelse“ af Deres egne Paastande. Vil det ikke være heldigst, at hver begrunder sine?

Heller ikke skal jeg opholde mig ret længe ved Deres skarpe Udtalelse om mit Arbejdes Værd i sproglig Henseende. Den Slags Domme bør man kun fremsætte, naar de ledsages af de fornødne Præmisser; men dem leder man her forgæves om, og for mig er der da — ialtfald foreløbigt — intet andet at gøre end at tie. Det er jo umuligt at svare, hvor der bogstavelig intet andet foreligger at svare paa end Paastande.

S. 119—20 karakteriserer De Vedels Tryk og min formentlige Vurdering deraf med disse Ord: „Jeg følger ham (o: dr. Larsen) ikke, når han i sin undersøgelse bruger Vedels trykte Tekst (sammengrumset som den er af forskellige opskrifter og Vedels egne forfatterændringer) som en tekstkilde af lige rang med A B C E, ja i virkeligheden som meget bedre! ti når det gælder at fastslå de enkelte læsemåder, tilfredsstilles dr. Larsen såre lidt af de ægte optegnelser, hvorimod Vedels stil med alle dens biord og tillægsord, vulgarudtryk og indskudte småsætninger, kommer langt nærmere ved, hvad dr. Larsen antar for Ebbesen-visens grundform“.

De er enig med mig i, at Vedels Tekst, der tidligere helt blev skudt til Side som en ubrugelig Sammenblanding af de andetsteds fra kendte Opskrifter tilsat med egne Gætninger og vilkaarlige Ændringer, forsaavidt er blevet urigtigt bedømt, som den blandt sine Kilder tæller en hidtil ukendt og rimeligvis fuldstændig Redaktion af Visen, der stod E-Typen nær, men paa flere Punkter var bedre overleveret. I hvilket Omfang denne tabte Opskrift har paavirket Vedels Gengivelse, kan vi under de givne Forhold kun ad Sammenligningens Vej gætte os til. Hans Tekst indeholder med andre Ord et X, hvis Værdi kun i enkelte Tilfælde tilnærmelsesvis kan bestemmes.

Naar vi altsaa dog er tvungne til at anerkende dette og til i det hele taget at arbejde med den, vilde det da ikke være fornuftigst indtil videre at lægge saadanne Betegnelser som „sammengrumset“ til Side? En Del af

¹ Småln. saaledes: D. g. F. 6, 67, 7 med 6, 68, 3; 6, 70, 1 med første Vers i de øvrige Opskrifter af denne Vise (Nr. 332); 6, 91, 11 med 6, 92, 8. Adskillige andre Eksempler staar, om ønskes, selvfølgelig til Tjeneste.

det, De nu kalder saaledes, kunde maaske ved et heldigt Fund vise sig at være den tabte Opskrifts egne Ord.

Overhovedet forekommer det mig, at der snarere er Grund til at være Vedel taknemmelig for det, han har reddet, end til at forarges over, at han dannede sin Tekst paa en vilkaarlig Maade. Jeg vil her slet ikke indlade mig paa Sammenligninger af nogensomhelst Art, men blot bemærke, at hvad han vilde give, var tydeligt nok kun en i det hele og store læselig Tekst, ikke en kritisk Kildeudgave, en Opgave der sikkert laa langt baade over hans og hans Samtids Horizont, og det er urimeligt at dadle et Menneske, fordi han ikke er forud for sin Tid.

Fremdeles finder jeg det ikke helt korrekt, at De uden at anføre blot ét af de Steder, til hvilke der sigtes, forekaster mig Forkærlighed for Vedels sproglige Udtryk. Hvor jeg i Enkeltheder følger ham, har jeg altid omhyggeligt angivet mine Grunde. Den samme Fremgangsmaade synes jeg De burde følge, naar De angriber mit Valg. Kun ad den Vej naar man til en virkelig Afgørelse.

Det Forsøg, De gør paa delvis at rekonstruere E-Gruppens Tekst, anser jeg det for unyttigt her at diskutere. Diskussionen vilde nemlig ikke føre til nogen Forstaaelse; thi om de væsentligste Principsspørgsmaal er vi, som De ser, grunduenige, og Drøftelsen af Enkeltheder vilde kræve for megen Plads. Derimod vil jeg gjerne have Lov til at sige et Par Ord om den ny historiske Hypothese, der danner en af Hjørnestenene for Deres Rekonstruktionsforsøg. Paa en vis Maade er jeg jo Skyld i, at den har set Dagens Lys.

Det forekommer mig da, at der for det første kan rejses grundet Tvivl om Ægtheden af Verset i E, der omhandler Knud Ebbesen. Denne Strofe og den Episode, De antager oprindeligt var knyttet dertil, er der ikke Spor af hverken i de andre Opskrifter eller hos Vedel, som jo har haft for sig en fuldstændig Opskrift henhørende til denne Gruppe. De antager formentlig, at han har forbigaaet den i sin Redaktion. Det er næppe sandsynligt, at han vilde have gjort det, hvis den havde staaet i en af de Opskrifter, han lagde til Grund; thi skarpt gennemtænkte er hans Bearbejdelser ingenlunde, og, som jeg har vist¹, var han ikke den Mand, der gyste tilbage for umiddelbart at sammenstille Vers og Episoder fra forskellige Opskrifter, selv om deres Indhold udelukkede hinanden. Endvidere siger Verset os ikke det ringeste om, hvorfor N. E. bød Knud Ebbesen ud. Naar altsaa Mulighederne som her er mange og Holdepunkterne saagodt som ingen, kan jeg ikke faa Øje paa den ret store Sikkerhed, De mener at kunne tillægge Deres Gætning.

De finder en Støtte for den i Hr. Arkivar Thisets Undersøgelser om Familien Strangesen. Jeg er ligesom De taknemmelig for det ny Stof, som her er fremdraget og belyst; men det egner sig aldeles ikke til Støttepunkt for Gisninger om Personer, der som Knud Ebbesen aldrig nævnes i historiske Kilder. Blot et lille Eksempel til Oplysning: Hr. Arkivar Thiset giver os Underretning om, at Niels Ebbesen mindst havde

¹ Smlgn. Niels Ebbesens Vise S. 34 og 45.

fire Brødre; men derfor er det jo slet ikke givet, at han ikke havde fler end fire. Vi ved derom aldeles intet, og en Hypothese, der kun regner med fire, vakler alene af denne Aarsag.

Reglen om Opkaldelse efter afdøde fædrene og mødrene Frænder, som De ogsaa paaberaaber Dem, hviler sikkert paa en rigtig lagttagelse, og jeg for mit Vedkommende nærer ikke Tvivl om, at den har fuld Gyldighed ogsaa for det 14. Aarhundredes Adelsfamilier. Men der er den Hage ved den, at i de Tilfælde, hvor vort Kendskab til vedkommende Personers fædrene og mødrene Frænder er højest mangelfuldt, kan den saare let føre Personalhistoriken paa Vildspor, særlig da man kun ganske undtagelsesvis véd, naar de fædrene og mødrene Frænder afgik ved Døden 3: naar Muligheden for at opkalde efter dem indtraadte. Jeg sætter saaledes, at to Fætttere er opkaldte efter samme Bedstefader og hver kun nævnes et enkelt Sted med Fornavn og Slægtnavn, men uden Angivelse af Faderens Navn. De risikerer at blive slaaet sammen til én Person; medens to Fætttere, der har forskelligt Fornavn, men ligeledes begge kun nævner sig ved Fornavn og Slægtsnavn, kan blive opførte som Brødre. Ja, end ikke det er udelukket, at en Sønnesøn kan blive slaaet sammen med den Farfader, hvis Navn han bærer, til én Person, eller den samme Mand opført dels som Bedstefader dels som Sønnesøn, hvis de Dokumenter, hvori hans Navn forekommer, har tilstrækkelig Tidsafstand.

De ønsker maaske mere konkrete Eksempler paa den Risiko, vi løber ved at stole paa denne Regel, og De skal faa dem: Kendte vi ikke tilfældigvis den yngre Ove Hases Sigil, gad jeg set den Personalhistoriker, der ikke vilde opføre ham som Sønnesøn af den ældre Ove Hase, medens han jo var hans Dattersøn og tilhørte Strangesønnernes Æt. — Hr. Arkivar Thiset formoder, at Esger Frost den ældre var en Søn af den ældre Anders Esgesen. Det er en Mulighed, der som Mulighed betragtet ikke kan benægtes; men han kan for den Sags Skyld ligesaa godt have været hans Broder, Brodersøn eller Fætter; vi ved nemlig ikke, hvad hans Fader hed. Hvis han virkelig var en Søn af den ældre Anders Esgesen, vilde han vel næppe i Dokumentet fra 1314, hvor hans Navn staar umiddelbart efter Navnene Strange Esgesen og Anders Esgesen — hans formodede Farbroder og Fader — blot være opført som Esger Frost, men snarere i Analogi med dem som Esger Andersen¹.

Endnu mindre lader denne Regel, hvor tilstrækkelig Personalkundskab paa Grund af Kildernes Magerhed savnes, sig benytte til Aldersbestemmelser. Her er vi straks ude paa gyngende Grund.

Saaledes er det ganske umuligt at bestemme, hvor gammel den yngre Anders Esgesen var ved 1340. Ja, hvis nogen vil paastaa, at den Anders Frost, som nævnes i nogle Opskrifter af Niels Ebbesens Vise, slet

¹ Medens jeg er ved Hr. Esger Frost, skal jeg i Forbigaaende oplyse, at hans Navn, saavidt jeg har kunnet efterspore, ikke forekommer i noget Dokument fra 1326. De i Dansk Adelsaarbog 1888 citerede Dokumenter fra dette Aar har i ethvert Tilfælde ikke hans Navn.

ikke er den yngre Anders Frost, men den ældre, vil det være saare vanskeligt at modbevise ham.

Naar De endelig forsøger at bestemme X Ebbesen som identisk med E-Opkriftens Knud Ebbesen, opkaldt efter en ukendt afdød Frænde af Buggernes Æt, beklager jeg ikke at kunne følge Dem. Jeg tilstaar, at der efter mit Skøn optræder for mange ubekendte i denne Ligning foruden den, De søger at bestemme, og Resultatets Sandsynlighedsprocent maa derfor nødvendigvis blive saare ringe.

De er naturligvis af en anden Mening; men gennem disse faa og korte Antydninger vil De kunne forstaa, hvorfor jeg sér med meget stærk Tvivl ikke blot paa den historiske Side af Deres Hypothese, men ogsaa paa den dertil nøje knyttede Theori om to forskellige Redaktioner af Niels Ebbesens Vise.

Deres meget forbundne

Sofus Larsen.

Kære dr. Larsen.

Jeg mente at handle hensynsfuldest ved at skrive en ganske kort anmeldelse af Deres bog — en lang har jeg ikke skrevet — og dertil knytte en skitse af hvorledes Niels Ebbesen-spørmålet nu stod, — fordi jeg derved kunde dvæle ved de lyseste punkter i Deres undersøgelse. Men når De så stærkt forlanger bogen udførligere drøftet, skal dette ønske blive opfyldt.

Min hovedanke var, at Deres skrift var en samling af frie tankekonstruktioner bort fra det kildemæssig givne, næsten overalt hvilende på vilkårlige forudsætninger.

Deres „Brev“ giver tilstrækkelig vidnesbyrd om at jeg her har rørt ved et afgørende punkt.

Hvad har De ikke fundet ud alene omottesangen! De „tvivler ikke om“ at den er „bleven i den grad tildænget med hån og forfulgt med lovens straffe, at landets indvånere hurtigst muligt lagde vind på at glemme disse ting.“

Hvis De havde tvivlet en lille smule, kunde det måske have fået Dem til f. eks. at se efter i Kalkars ordbog. De vilde da have fået at vide, atottesangens tidspunkt så langt fra var glemt, men var ganske tydelig bevidst for det 16de og 17de årh.s forfattere; ja atottesangsklokkerne ringede nok så lovlig netop i de år, hvor de antager at Niels Ebbesens-visen blev forvansket, fordi man ikke mere kendte tilottesang.

Hvis De så havde opkastet det spørgsmål, om der overhovedet var sket nogen udryddelse afottesangen, vilde De have fundet svar i selve kirkeordinansen 1539: „Om søndagen udi stæderne skal altid predickes det wonlige søndags euangelium udiottesang aarlig om morgenen“; og i den ældste salmebog (1529), hvor „ottesang“ forekommer endogså på titelbladet¹.

¹ Rørdam, Danske kirkelove I 61; Kirkehist. saml. 5 R. II 9.

Hele dette med ottesangens hån, forfølgelse og glemsel er — undskyld mig ordet — fantasi. Men selve Deres udgangspunkt, det „ganske tåbelige udtryk“ er ikke frit for det samme. Den samme „tåbelighed“ (ordene i omvendt tidsfølge, fordi det vægtigste sættes først) vil De kunne høre den dag idag i daglig tale: „mød mig imorgen mellem 12 og 12“, ell. lign.

I sådanne påstande og abstrakte ræsonnementer, med ligegyldighed for kildematerialet, bliver De Dem selv lig helt igennem. F. eks. når De påstår, at et regelmæssigt versemål var „en nødvendig betingelse for visernes anvendelse til dans“¹. Jeg gjorde Dem opmærksom på, at den eneste folkevisedans vi kender — den færøske — tog sig store metriske friheder; men De afviste det med, at en rytmisk ødelagt vise ikke afgav noget bevis. Men hvor er da de rigtige viser, som godtgør at de nu eksisterende er de ødelagte? Og hvor bliver „nødvendigheden“ af, når det viser sig at man danser udmærket med de „ødelagte“?

Sagen er, at De holder en autoritet, som hedder „den metriske ramme“, og som ikke er lavet ud af nogen folkevisetekst, men efter latinske „septenarer“ samt det 19de årh.s danske digtere; og denne metriske ramme kan folkeviserne ikke unddrage sig „uden at glide over i rytmisk prosa“². Det de afviser som gledet over i rytmisk prosa, er folkeviserne således som de blev sungne af det 16de årh.s adelsdamer og det 19de årh.s bønder, som der danses efter dem på Færøerne, og som de lyder i alle melodisamlinger fra Nyerup og Weyse indtil Laub og Thuren. Mærkelig nok at man ikke før har opdaget, at de ikke er vers.

Men De føler Dem i kraft af Deres metriske indsigt i stand til at gøre kort proces med det hele: „Chr.Winther og Årestrup afgiver et godt bevis for rigtigheden af min påstand“, og „Hvad der går ud over dette klinger for et moderne øre ubetinget stødende, og kan næppe have virket tiltalende på et middelalderligt“³. Mon dette „moderne øre“ ikke er indskrænket til Deres eget? Tusender af nulevende mennesker har f. eks. hørt Dronning Dagmars vise synge, uden at det mærkedes at de tog anstød. Og hvor utiltalende visen virkede i middelalderen — er det vist örkesløst at tale om.

Efter den ødhed på virkelige iagttagelser over stoffet, som Deres bog opviser, må jeg dog glæde mig ved at De i „Brevet“ kan påberåbe Dem et erfaringsmateriale: „Lad os dog ved denne lejlighed ikke glemme, at den eneste strofe, der direkte er overleveret os fra visesangens blomstringstid, har en strængt regelbunden bygning.“

Desværre er denne strofe (i runehåndskriftet) kun en halvstrofe; og — den har kun én strængt regelbunden linje. Og den er ikke det eneste, der er overleveret direkte fra visesangens blomstringstid, idet Skåningeverset er jævnaldrende eller ældre⁴. Og endelig viser Skåningeverset (som virkelig udgør en strofe) at digtningen i 13de årh. kunde have udfyldning på en, to eller tre stavelser.

¹ NE 87. ² Ovfor s. 226; jf. NE 83: strofen „Hr. Esbern tjæner i kongens gård“ osv. er „nærmest kun prosa trykt i versform.“ ³ NE 89. ⁴ DSt. 1905, 169.

For ikke at gøre Dem uret ved min mangel på „udfærlighed“, skal jeg endnu omtale, at De i bogen påberåber Dem vore folkevisers afstamning fra de mere stramt byggede engelske. Men læser man de engelske viser efter (f. eks. Child nr. 23 i hskr. fra 13de årh.), er også de slemt ulydige mod Deres metriske ramme.

Jeg skal ikke gennemgå hele Deres måde at lave folkevisevers på; men et enkelt punkt er oplysende nok. Deres „metriske ramme“ forlanger, at hver linje skal begynde med en trykløs første stavelse; og De gennemfører dette undtagelsesløst i alle 279 eller 280 tilfælde. Når overleveringen har: „Greven drog i Danmark ind“, retter De det til: „Grev Gerith drog i Danmark ind“; og „gåsen kæger og fåret bræger“ ændrer De til „Her kæger gås, her bræger får“, osv. helt igennem.

Det synes at være undgået Deres opmærksomhed, at digte med ren jambisk begyndelse eksisterer ikke i nordisk i 13de eller 14de årh.; man kender kun trokaisk begyndelse og blandet begyndelse.

Enhver der lægger Deres verskunst ved siden af f. eks. materialet i Karl Mortensens „Ældre danske versbygning“, vil opdage, at De over hele linjen står i et lige så frit forhold til det 13de og 14de årh.s mindesmærker. Sådanne læsere vil blive noget forbavsede ved at finde betoner som disse: „Niels Ebbesön kom ridende“, eller „og riddere og gode mænd“; og de vil næppe føle sig tilfredsstillede ved en erklæring at „Chr. Winther og Årestrup afgiver et godt bevis for rigtigheden af min påstand.“

Men De er ikke heldigere, når De skal aflive et angreb med logiske grunde. Rimene må fra først af alle have været helt regelmæssige; „ellers vilde det jo være ubegribeligt, at en meget stor del af de overleverede vers har korrekt rim.“ Lad os antage det modsatte, at fuldrimet var noget ønskeligt men ikke nødvendigt; da vilde resultatet jo også blive, at „en meget stor del af overleverede vers har korrekt rim, andre ikke.“

Eller når De vil belære mig om, at Niels-Ebbesen-visens mangel på omkvæd ikke er enestående, „hvad De mærkelig nok synes at forudsætte.“ Jeg har kun udtalt, at opskrifterne tilhørte en tid, hvor viser, som havde omkvæd, beholdt deres omkvæd. Beviset for min sætnings rigtighed, har De selv leveret på s. 74 i Deres bog ved det stadig gentagne „omkvæd mangler i alle opskrifter“. Forholdet danner en karakteristisk modsætning til den nyere viscoverleverings vaklen.

„Hvorledes“ — spørger De — „skulde vi da stille os overfor de tilfælde, hvor nogle opskrifter har omkvæd, andre — eller kun en enkelt — ikke?“ Her er det netop, at Deres eget materiale fælder Dem. Det har ingen eksempel på at opskrifter med og uden omkvæd går jævnsides. Det kender kun til at omkvæd svinder samtidig med forandret versemål, — eller når Vedel redigerer på materialet¹. Deres omkvæd i Niels Ebbesens vise, der skal være forsvundet fra alle seks opskrifter, er ikke blevet mindre gådefuldt ved dette.

Men De har endnu et våben imod mig: „Hvis endelig Niels Ebbe-

¹ DgF 18G; 151; 162. Forøvrigt kan omkvædsløshed undtagelsesvis opstå ved afskriverens udeladelse, muligvis også ved optegnerens.

sens vise ikke var nogen dansevis, hvorledes kan De da antage, at den i sin oprindelige skikkelse har haft et indledningsvers, hvad De andensteds, rimeligvis med rette, betragter som noget for danseviser karakteristisk?“

Kære dr. Larsen, hvor har egentlig Deres tanke været, da De skrev dette? Hvor mange digte har ikke indledningsvers af en eller anden art; og hvad vedkommer Niels Ebbesenvisens episke indledning den art indledningsvers (stevstammer) som jeg har talt om i min skoleudgave?

Der har overhovedet ikke været nogen heldig stjerne over de øjeblikke, hvor De vil citere mine egne meninger imod mig. På s. 226 skal jeg være enig med Dem i, at en vise ikke kan være dansevis i nogle overleveringer uden at være det i alle. (Intet er simplere; tænk på forholdet mellem dansk og færøsk visesang). S. 227 skal jeg være enig med Dem i, at Vedel helt igennem har nyttet en ukendt fuldstændig redaktion af visen. Jeg har gang på gang fralagt mig denne mening (s. 128).

Kunde De ikke nøjes med at blive enig med Dem selv? S. 225 udtaler De med største skarphed: „Hvorledes traditionen nu foregår i folkemunde, spiller i denne sammenhæng aldeles ingen rolle; ti osv.“ Men i næste punktum påberåber De Dem „nyere iagttagelser på Færøerne“ om dansens indflydelse på traditionen. Eller: når jeg angriber Deres datering efter ottesangen, svarer De at det er Dem „temmelig ligegyldigt“ om den fælles stamform er så sen; og De henviser til pagina i Deres bog¹. Men slår man henvisningen efter, står der intet om spørgsmålets ligegyldighed, men kun at Deres bevisførelse ikke er så sikker (heri har De sikkert ret); men ovenpå det skriver De et helt kapitel om den store forandring i viseforedraget, der foregik o. 1550. Jeg skal særlig henlede Deres opmærksomhed på slutningsstykket med spærret skrift („kun under disse forudsætninger bliver det forståeligt“ osv.)².

Hvis De finder disse spredte eksempler for løsrevne, skal jeg gerne tage i sammenhæng Deres bevis imod at Knud-Ebbesen-optrinnet kan tilhøre en gammel særform af visen³: 1) Det forekommer ikke i A-gruppen. Nej, A-gruppen har, som jeg nævnte, en anden samtalscene på tilsvarende sted. 2) Det forekommer ikke i Vedels „fuldstændige“ opskrift. Men denne opskriffs fuldstændighed hører kun hjemme i Deres bevidsthed. 3) „Endvidere siger verset os ikke det ringeste om, hvorfor N. E. bød Knud Ebbesen ud.“ Nej, det plejer folkeviserne aldrig at fortælle før i næste vers, — det som her mangler i håndskriftet.

Hvis det er smør, sagde matrosen, så har jeg sejlet mangen stolt mil i smør. —

De synes at være krænkede over at jeg i forbigående har givet en nedsættende udtalelse om Deres sproglige indsigt uden at fremlægge de nødvendige præmisser. For læserne vil et enkelt eksempel⁴ være mere end tilstrækkeligt: „den sorte svend bör sikkert forsvinde af sagaen, som han kun er kommen ind i ved en letforklarlig misforståelse: fortid af verbet

¹ NE 65. ² NE 81; jf. 151 om det „bortfaldne“ verbum i 1. vers. ³ S. 228.
⁴ NE 319.

sværge hedder hyppigt på middelalderligt dansk sor, hvilket ikke sjældent både skreves og udtaltes[!] sord, som om[!] der fulgte en dental efter r... Linjens oprindelige form var sandsynligvis denne: Thæt mæltæ tha oc sord en swen.“

Man studser lidt ved denne dristige uvidenhed om grundtrækkene af dansk lydhistorie; men fænomenet fortsætter sig overalt, f. eks. s. 254 hvor rimet spore: torde erklæres ikke at kunne eksistere i 14de årh. Men egentlig er det lige så påfaldende, at De har så ringe filologisk ævne til at slutte fra skrift til udtale.

Jeg ved ikke, om det er nødvendigt at anføre yderligere beviser for, at „det for sprogmand ikke er en ublandet fornøjelse“ at læse Deres „restituerede“ vise. Alene de første tre ord indeholder tre indbyrdes modstridende behandlingsmåder: „Gref Gerith drogh“. Gert er ført tilbage til den formodede grundform Gerith; drogh er uforandret, skönt den ældre form dro burde være indsat, og det overleverede greffue er moderniseret til gref efter den nu rådende regel for titlens afkortning. Grev Gerith er som sagt ført tilbage til ældre form, men Niels Ebbesøn optræder i form, der var fremmed for hans egen tid. Både greven og Niels Ebbesen hænder det at snakke norsk (igær); men ellers er greven mest mangelfuld i sit sprog: han tror at fastelig er et tillægsord, og han spør Niels Ebbesen, hvor i hænderne det går ham, og hvor i Nørrejylland hans hu står osv. (forveksling af hwar, hvor, og huræ, hvorledes).

Dette og utalligt lignende er bagateller, det er langt fra mig at sige andet (det er hundrede gange værre, at De uophørlig omkalfatrer ordstillingen på tværs af linje- og halvstrofedelingen). Men videnskabsmænd plejer at sætte sig grundigere ind i et sprog, inden de laver tekstrettelser i hundredvis.

Med mest overlegenhed afviser De den indvending, at De ikke skulde have taget hensyn til visens jyskhed. Men se på Deres „restituerede“ tekst (med mindre De ikke skulde vide hvad jysk er), den er forfattet i et — ganske vist ikke daddelfrit — ødansk, endog med fjærnelse af de overleverede jyskheder; se til Deres udfyldning af den „metriske ramme“ som intet øjeblik regner med det jyske bortfald af endeselvlyd; og til alle de steder i Deres kommentar, hvor den mulighed heller ikke har været til. Se f. eks. på det ræsonnement, hvormed De undergraver „den sorte svends“ tilværelse: rimene dur ikke. Jo hvis sangeren er jysk, er de gode nok. Eller tag skrivemåden „urrtesang“ for „ottesang“, hvori De finder et yderligere bevis for ottesangens udslettelse, — mens vi andre blot ser at manden var en Jyde, der ikke kunde gøre forskel på rt og tt.

Lige så mærkeligt som Deres forhold til sprog er, er Deres forhold til kildekritik. Vedels tekst — sammenstykket af tre kendte opskrifter og lidt mere, tilsat med Vedels forbedringer — bruges stadig som en kilde ligestillet de andre. Det er slet ikke gået op for Dem, at De mange gange citerer den, hvor den ikke indeholder andet end A eller C eller E, eller hvor dens afvigelser derfra ikke er større end de plejer at være mellem Vedel og hans kilder. Og De er i den grad fremmed for, hvad

ægte og uægte kilder vil sige, at da jeg gör Dem opmærksom på Deres ejendommelige standpunkt, svarer De med en formanings tale om min manglende ærbødighed for den gamle viseudgiver. Vær De rolig; Vedels literære fortjenester tager ingen skade af at han som kilde er „sammengrumset“; det hænder nepot dem, der som forfattere er betydeligst. Dadlen for grumsede kilder falder på andet sted.

Jeg skal gå lidt mer i enkeltheder. I hele Deres kapitel om „Overleveringen“ finder man ikke et øjeblik antydning, at en afvigelse kan skyldes Vedel. De noterer rolig, at en ordforbindelse som den at hænge for „ravn og ørn“ er fremmed for visesproget, uden at den tanke falder Dem ind, at den måske stammer fra hans egen pen¹. End sige at De skulde have anet uråd ved den vredne ordstilling i samme strofe. Såkaldte „bedre læsemåder“ (regelmæssigere rytme, nøjagtigere rim, og lidt bestræbelse for at rette svar og spørgsmål efter hinanden), ja selv blot „andre læsemåder“ bruges som bevis for, at Vedel ikke har øst af de håndskrifter, som han vitterlig havde i hænde under sin udarbejdelse af teksten. Således bliver den tabte „fuldstændige opskrift“ til, der spiller så omfattende en rolle for Deres „restituerede“ vise.

Jeg har samlet mine bemærkninger om disse mere metodiske spørgsmål. At gennemgå Deres uendelige mængde af tekstrettelser punkt for punkt vilde være endeløst. Kun skal jeg til slutning give et eksempel på, hvorledes Deres grundsætninger udfolder sig i praksis, — når de ses med andre øjne end Deres egne. Lad os tage det ene af indledningsversene: Greven skulde til Randers ride, og did lod han sig råde osv.² 1) „Mig forekommer denne strofe mistænkelig, for det første fordi man ikke begriber, hvorfor i al verden greven skulde ride til Randers“. Atter logisk spekulation i stedet for sprogiagttagelse. Både har vi den tilsvarende brug af skal (om forsættet) så at sige hver dag i vor tale; og den vidtdrevne anvendelse af den er karakteristisk for viserne³. 2) At „tage sit liv“ er fremmed for visesproget. Men De har helt glemt at oplyse, at det er kun en lille A-gruppe af opskrifter, der har denne læsemåde; de andre (B Da E) har det med visesproget stemmende: „han skulde sit liv dærlade“. 3) „Did lod han sig råde“ — „er fremmed for visesproget“, og „det er vist meget tvivlsomt, om disse udtryk overhovedet er ret dansk“. Hvis De havde set efter i ordbøgerne, vilde De have opdaget at fejlen ikke var visens, men Deres egen, nemlig at De ikke kendte den gamle betydning af d. råde, oldn. ráða, „at sætte (sig) i bevægelse“.

„Under disse omstændigheder kan der ikke være tale om at opstille en konjektur, der tydelig ligger nær op ad det i håndskrifterne givne.“ Derfor „supplerer“ De første linje „efter meningens krav“, og sletter rent de tre andre.

Så kraftig farer De frem mod en strofe, som foreligger i alle fem opskrifter i nær samstemmende former, hvis væsentlige tanke ikke er til at tage fejl af (og indeholder en for middelalderen og visedigtningen karakteristisk opfattelse), og hvis forståelse og tekstredaktion i enkeltheder

¹ NE 36. 238. ² NE 156. ³ DgF 161 A2. 46 A1.

næppe volder vanskeligheder — når man blot har et minimum af sprogligt kendskab. —

Men er analogierne i andre viser — 2: teorien om „harmonikavers“ — ikke så stærke, at almindelige tekstkritiske hensyn her må vige? Nej, grev-Gert-verset har netop ikke disse halvstrofer, der med lethed skilles og mødes, og under sangforedraget optager nye halvstrofer til fyldekalk!

Dog siden De netop her har fundet et strofepar frem, som skal „bevise“ teoriens rigtighed, så lad mig gøre Dem opmærksom på at det er kedeligt for det „bevisende“ vers, at det mangler rim. Lad mig aftrykke de to sidste linjer af Deres citat:

„Ude da stod den islandisk herre,
hand vaar vel suøbt i maar.

og dertil føje de to første linjer af hvad De har udeladt:

Huo er den mand saa nøgen,
der holder paa ganger graa?

Mon vi ikke for en gangs skyld skulde være enige om, at disse to halvstrofer hører sammen og udgør den virkelige strofe? Men i så fald er „harmonika“-teorien ganske overflødig. En sanger har glemt et linjepar og nydigtet et på fejl sted, hvorved strofebygningen kom i uorden, — ganske som det sker i vore dages viseoverlevering.

Lad mig i forbigående komplimentere Dem for begrebet „harmonika-vers“. Gid jeg kunde sige det samme om beviserne for dets tilværelse!

Dog, lad os komme til begyndelsesverset i visen. De har her haft lejlighed til at påvise uretfærdigheden af mine anker imod Dem. At de „84 bannere“ udgør grevens hær, „findes kun i en eneste af de 5 bevarede opskrifter.“ Mon De dog ikke véd, lige så godt som jeg, at et flertal af de pågældende opskrifter (CD) meget tydelig betegner det som grevens hær? Ganske vist, kun den ene omtaler den som „84 bannere“, den anden har — „fire banner og femsindstyve“!

Deres næste indvending er, at opskrift A skal indeholde den „mening“, at de 84 bannere tilhører en ellers ikke omtalt dansk hær. Men da De selv opgiver at finde „mening“ i A¹, er den lidt svag at holde sig til. Den indeholder, at greven drog ind i Danmark bag efter en velrustet hær, og at 84 bannere da turde stande imod ham. Skal man her have en „bogstavelig“ mening, må det være den, at grevens egne folk, eller en del af dem, gjorde mytteri imod ham.

Lad os nu se på Deres konstruktion. Første linje „Greven drog i Danmark ind“ tekstretter De, fordi en samtidig digter ikke kunde sige „greven“; han måtte oplyse, om det var Gert eller Johan han mente. Og tredje linje „(med) fire banner og firsindstyve“ tekstretter De, fordi en samtidig digter ikke kunde opgive så højt et tal. De begynder altså med påstanden om strofens samtidighed, og De tekstretter indtil den kommer i overensstemmelse med Deres teori.

¹ NE 150. (Jeg tillader mig at minde Dem om, at „følge“ ikke har haft genstandsform efter sig, men hensynsform).

„Greven drog i Danmark ind, hannem fulgte så favr en skare.“ Her må atter tekstrettes! en dansk digter kunde ikke betegne grevens „lejede bander“ som en veludrustet hær! — Det var vel atter kun en samtidig, der havde så nøjagtig viden om hærens beskaffenhed? Og for resten, kunde greven og hans sejrvente krigere ikke nok på samtidige gøre indtryk af en statelig hær? Ja hvem véd, om Jyderne foragt for de „lejede bander“ ikke var af samme slags som reformatorenes had tilottesangen?

Med denne samtidighed, og de vilkår De selv har knyttet til dette begreb, tekstretter De så videre i strofen. Anden linje laves om, så den „favre skare“ kan blive en dansk hær: det meningsløse han i A opfattes som levning af en interessant ældre tekstform; et sætningsudsagnsord („vandt“) tilsættes, et udsagnsord skabes om til et biord, et biord slettes; — og forvandlingskunsten er tilendebragt: der står, at grev Gert overvandt en velrustet hær!

Den tap, det drejer sig om, er læsemåden i A han (for „ham“ eller „hannem“). Det indskrænker ikke Deres tillid til den, at skriveren i det hele har ikke få skodesløshedsfejl, og særlig er unøjagtig med n- og m-streger. Det indskrænker heller ikke Deres tillid, at sangerne fra den for opskrifterne fælles stamform og indtil nedskriften af A skulde have sunget noget, som hverken de selv eller andre kunde få mening i, skönt der kun krævedes en utrolig lille afvigelse („ham fulgte“) for at få mening. Det indskrænker ikke Deres tillid, at den hele gætning om det udeladte verbum er ganske umulig, så snart der er tale om en tilegnelse gennem øret, og kun under den vilkårlige forudsætning, at alle opskrifter går tilbage til en skreven kilde med en bestemt skrivefejl, har mindst en smid af mulighed for sig.

Lad os en gang som modsætning se, hvorledes Svend Grundtvig i sin udgave klarer vanskeligheden med han. Han antager at skriveren har glemt sidste stavelse (det hænder også andetsteds samme mand at gøre denne fejl), han står i linjens slutning; og det er en forholdsvis almindelig fejl, at man skriver en stavelse i linjeslutning og glemmer den del af ordet, der skal stå i næste. Efter han står der en meningsløs skillestreg; grunden er sikkert den, at skriveren har læst forskriftens bindestreg som en skillestreg. Et vidnesbyrd herom står endnu tilbage, idet ordet ikke er stavet på den i opskriften sædvanlige måde hand, men han (som levning af han- | -num).

Så simpel en sag var det at tyde meningen i A for den udgiver, der havde en enestående fortrolighed med de gamle håndskrifter, — mens De må gøre de voldsomste tekstrettelser, de usandsynligste hypoteser.

Skulde måske slutlinjerne i As redaktion af strofen være sikrere? Deres ejendommelighed består blot i at mangle de udfyldende småord i linjebegyndelserne; ellers er de identiske med C (D). End ikke De selv, der roser den som en særlig god kilde, tør følge den deri. De indsætter i tredje linje Cs udfyldning, i fjerde en selvgjort. Og det er for

så vidt vel gjort; skrivfejl og sangerfejl (ødelagte rim, også i selve denne strofe) maner til forsigtighed med denne opskrifts værdi.

Slutresultatet af Deres mange tekstrettelser bliver følgende strofe:

Gref Gerith drogh i Danmark in;
han wan fulfaghær skaræ,
mæth firæ baunnær foræ sæntz
moth hanum thordæ faræ.

„Indholdet af de tre sidste linjer kan i moderne dansk gengives på den måde: Han overvandt en sjælden herlig skare, som med fire bannere til sammen i spidsen dristede sig til at møde ham i kamp.“

Det første mærkelige ved dette folkevisesvers er, at det har indsnittet efter 1. linje, ikke på midten, hvor delingen ellers falder. Det næste er dets rigelige anvendelse af fyldekalk; ti at bannerne var foran og ikke bagved hæren, at de var på én gang og ikke hver til sin tid, vil ingen tvivle om. Des mere grund til at tvivle var der derimod, om en digter, mest af alt en visedigter, vilde lave sådan en ophobning af biord, og om at han vilde sætte det biord, der hørte til firæ, bagest i linjen.

Endnu mærkeligere er fremstillingen. Folkeviserne plejer dog at ynde en vis anskuelighed: Når en mand optræder med anseligt følge, plejer både manden og følget at nævnes. Hvis sætningen „Grev Gert drog ind i Danmark“ skal udtrykke en fjendtlig hærs indmarsh, er vi i krønikestil; og ikke mindre med den næste sætning, at han overvandt en velrustet hær. Så drejer strofen om og yder i en bisætning oplysning om de forud for slaget gangne begivenheder: den danske hærs størrelse og fremrykning, — stik imod visernes fremstillingsmåde, den jævnt skridende handling. Man kunde oversætte det hele på latin, og det vilde være i den netteste årbogsstil.

Til hvad nytte er så dette ny indhold digtet ind? Den overleverede tekst gav et umiddelbart billede af grevens overvældende hærstyrke, forudsætningen for den hele forhandling mellem greven og hr. Niels. Men hvad skal vi med den faglige redegørelse for danske troppebevægelser, som ikke i fjærmeste måde berøres i den efterfølgende tekst, eller frembringer anden situation end den straks kendte. Og hvor tåbelig gjort at sende fire bannere folk hen at nedhugges af grevens overmagt. Skal der endelig digtes nye vers og nye historiske begivenheder, kan man vel få dem lidt naturligere.

Og al den ulejlighed for at redde „samtidigheden“ af en strofe, der kun findes i den lille A-gruppe! — og som jeg (ligesom A. D. Jørgensen) har opfattet som en yngre udvidelse. —

De søger at fremstille Dem og mig som to personer, der begge laver hypoteser, men desværre ikke tilfredstilles videre af hinandens slutninger; og De begynder Deres gendrivelse med at vise, hvor letsindig jeg udnytter kilderne: jeg har turdet påstå, at strofen E 16 indeholdt både grevens tale og Niels Ebbesens svar. Strofen lyder:

Otte dage løffuer ieg dig,
dem skalt du haffue til frest.
Er ieg en ecte danne-konis søn,
ieg skal dig føre geste.

Den person, der taler i første halvdel af strofen, giver henstand indtil efter 8 dage; den, der taler i sidste halvdel, lover at komme inden 8 dage. Tillige er alle de ægte tekster på min side: tidsfristen er grevens (A 28 C 25), og truselen om at komme før er Niels Ebbesens (D 14).

Ud fra dette standpunkt har jeg ganske vist ikke fulgt Dem og Anders Vedel, der sætter „grevesøn“ i stedet for „dannekoncs søn“ og gör en del andre forhedringer; men jeg har slet og ret betegnet ordlyden i D som den rigtige (og som følge deraf E som den tilnærmelsesvis rigtige: de to sidste linjer lidt omdannede). Dette er mine „farlige veje,“ „grunddig omformning af overleveringen.“

De vil se, at selv disse mine dristige forsøg bevæger sig i jordbunden sneglegang, sammenlignet med Deres tankeflugt.

Deres

Axel Olrik.

KALEVALA.

Eva Moltesen, *Fra Kalevalas Lunde*, Finlands Nationalepos i Genfortælling. Kbh. 1908, G. E. C. Gad.

Umiddelbart efter at vi havde bragt en redegørelse for Ohrts „Kalevala“ (DSt. 1908, 62), fremkom der endnu et skrift om samme æmne, men vendende sig til en videre læsekres. Fru mag. Eva Moltesen født Hellquist giver her en åndfuld og poetisk fint afstemt genfortælling af Kalevalasangene, indledt med korte redegørelser for den finske naturs og følelses ejendommelighed og de gammeldags samfundsforhold, der er digtningens forudsætning, og et kort sammendrag af dens samlings- og forsknings-historie. Navnlig de første af disse kapitler er skrevne med en skønhedssans og henførende magt, der er ualmindelig.

Til vor omtale af Fr. Ohrts „Kalevala“ må endnu knyttes den oplysning, at det Finske Literaturselskab har antaget den til at udgives på finsk som folkeskrift. En smukkere udmærkelse kunde ikke blive vor landmands arbejde til del.

Vi anbefaler ethvert af de to arbejder, både det mere videnskabelige og det mere æstetiske, til dem der vil lære Finlands mærkeligste åndelige frembringelse at kende.

A. O.

LEGE.

Fr. Knudsen, *Skolebørnenes Legebog*, Lege og Idrætter. Med 23 Billeder. Kbh. 1908, Chr. Erichsens Forlag.

Jeg henleder Opmærksomheden paa denne lille Samling, hvis Ud-giver er velkendt for Læsere af DST. Det halve af Bogen optages af Boldlege — selvfølgelig savnes ikke den gamle nordiske Trebold (jfr. „Fra Dansk Folkemindesamling“). Endvidere gengives en Række For-følgelseslege som „Jeg svinger mine Høns“, „Katten efter Musen“ og „Tre Mand høj“, samt mange morsomme, til Dels mindre kendte gym-nastiske Lege, f. Eks. „Trække Stok“, „Det mærkelige Dyr“, „Trille Hjul“ og „Føde Bjørn“. Stoffet er for en stor Del hentet fra den danske Almues Overlevering.

Beskrivelsen af de enkelte Lege er særdeles anskuelig og støttes paa det bedste af en Række fornøjelige Øjeblicsbilleder efter københavnske Skolebørns Leg.

Hjalmar Thuren.

FINSK OG LAPPISK MYTOLOGI.

Da jeg i DST. 1905 skrev afhandlingen om „Nordisk og lappisk gudsdyrkelse“, tog jeg et æmne op der længe havde ligget og ventet på forskning; og jeg måtte lade en del af spørgsmålet ligge indtil mere sag-kyndige tog det fat. En fremragende finsk forskers behandling af samme æmne foreligger nu i Kaarle Krohns „Lappische beiträge zur germanischen mythologie“ (Finn. ugr.forsch. VI 155—180). I nær tilslutning til min afhandling giver han et kort og klart overblik over omfanget af de nordiske lån i lappisk. Jeg fremhæver her nogle nye enkeltheder: s. 167, tordengudens hustru, finsk Rauni, lappisk Ravdna, hvem rörine-bærrerne var helliget, er ligesom træets navn „rön“, lånt fra nordisk (ifølge Letälä); s. 176 ff. fødselsgudinde Sarakka hænger ganske vist sam-men med norrøne-forestillinger (Sarakka-grød = færøsk nornagreytur), men også afstamning fra Jomfru Maria finder sted; s. 161 (jfr. DST. 1905, 56) solstrålen på de lappiske troldtrommer er opstået ved mistydning af det oprindelige håndtag på trommen (endnu bevaret hos sibiriske stammer); s. 173 en af de i København eksisterende troldtrommer er ikke af lap-pisk men af finsk oprindelse (med Diermes og Ilmaris som hovedguder).

I det nu udkommende værk „Finlands kulturhistoria“ har Kaarle Krohn givet et ikke mindre interessant overblik over „Finnarnas hedna-gudar“ (s. 22—32), hvori ligeledes lån fra nordisk spiller en fremtræ-dende rolle. Her er først den lidet udformede, mest hjemlige dyrkelse af døde, af dyr og af vætter; Hüsi er en skovvætte, der først under kristen indflydelse blev til ond ånd; først ved tillæmpning af helgennavne fik skovvættene mere personlige navne (Nyyrikki, Annikki: Jörgen og Anna). Havguderne Alsti og Väinämöinen („vættene“ og „åmundings-manden“) vandrede i sange til de indlandske Østfinner og blev udgangs-punkt for en rig digtning af heltekvad (Kalevalasangene). Af fremmed byrd, allerede ved deres navne, er agerbrugsguddommene: „Sämpsä“ (o: siv), hvis dyrkelse minder om Frøj og om „sommer i by“ (DST. 1907,

62), bygguden Pek(k)o, rugguden Rukotivo. Thor møder op i forklædning: Tinvastornes stridsgud var Turisas (o: fader Tur), Esterne påkaldte i slaget: Tar avita („hjælp Thor!“) og mindes endnu „fader Tar“. Nyere personifikationer som „skabelsens datter“ og „luftens datter“ tilhører en tid da tryllesangene allerede havde optaget motiver fra middelalderlig Mariadyrkelse.

Forklaringen på de højst uensartede lån gives i Finlands bebyggelsesforhold (således som de fremstilles i en artikel sstds. af P. Nordmann, støttet til Saxéns navneundersøgelser). I vikingetiden begyndte, og med middelalderen voksede en svensk bosættelse i Finland; men længe forud for det havde der været en nordisk bosættelse, der var bleven opslugt af Finnerne, efterhånden som de bosatte sig blandt Nordboerne i over-tallig mængde. Fra denne tid stammer stednavne som Harjavalta (gl. form for Harald) eller Vaania (gl. form for Väner). At krænge ud fra hinanden disse forskellige alderslag også indenfor gudsdyrkelsen vil være en interessant opgave for fremtidig forskning.

Kaarle Krohn slutter den første af sine afhandlinger med ønsket om, at disse unge kilder må hjælpe til at klare hvad der er nordisk fællesgods og hvad der er islandsk i eddamytologien. Jeg véd ikke, om vi tør håbe på så umiddelbart et resultat deraf. Det er netop ikke det trin, som ligger nær forud for vikingetiden, de giver os. Det er med „lavere mytologi“ fra vikingetiden eller senere; og der er en del gudeskikkelser, som efter deres art og efter de historiske forhold tilhører en adskillig ældre periode. Men det gør dem ikke mindre interessante for os.

A. O.

„DANMARKS FOLKEMINDER.“

Foreningen „Danmarks Folkeminder“ holdt sit første årsmøde på Askov den 15de september 1908, de foreløbige bestyrelsesmedlemmer genvalgte og nedenstående love vedtoges:

1. Foreningen „Danmarks Folkeminder“ har til formål at fremme kendskabet til danske folkeminder og det gammeldags folkeliv, navnlig ved optegnelse af den endnu tilværende fortidsoverlevering og ved udgivelse af skrifter.

Optegnelserne indgår i „Dansk Folkemindesamling“.

2. Medlemsbidraget er 3 kr. årlig eller 50 kr. én gang for alle; som vederlag herfor leveres de skrifter, som foreningen udgiver.

3. Foreningen ledes af en styrelse på indtil 11 medlemmer. Denne vælger indenfor sin midte en formand, en sekretær og en kasserer. Disse tre udgør et forretningsudvalg til at varetage de løbende sager.

4. Styrelsen kan nedsætte udvalg af medlemmer til særlig at varetage en enkelt side af foreningens formål.

5. Styrelsen vælger tillidsmænd i alle landets amter eller stedlig afgrænsede områder til at varetage foreningens interesser.

6. Styrelsen vælges hvert andet år på et med uges varsel indkaldt møde, eller ved skriftlig afstemning.

7. Møde skal tillige holdes, når $\frac{1}{10}$ af foreningens medlemmer forlanger en sag forhandlet og gjort til genstand for beslutning.

8. Forslag om forandring i lovene skal med uges varsel bringes til medlemmernes kundskab og kan kun vedtages med $\frac{2}{3}$ af de afgivne stemmer enten på møde eller ved skriftlig afstemning.

Kort forinden udsendte foreningen sit første skrift „Fra Dansk Folkemindesamling“, hvis spørgeliste og liste over enlige stene med folkeminder allerede har fremkaldt en mængde rige oplysninger fra mange egne. Nylig er udsendt første halvbind af Fr. Grundtvigs „Livet i Klokkergården“. Foreningen har o. 300 medlemmer. Om en planlagt undersøgelse af danske folkemål, navnlig ømålene, vil snart fremkomme nærmere meddelelse.

BRØDOFFER.

En lille prøve af de indsendte oplysninger kan her finde plads. Fra Nordby på Samsø har vi fået en 77årig mands egenhændige beretning om hvorledes man troede at de ufødte børns opholdssted var ved Divelstenen udenfor byen, og børnene bragte en skive frisk „småbrød“ (sigtebrød) og lagde den på stenen, fuglene åd den op; og de ventede efter det at få en lille bror eller søster; han havde selv som barn været med dertil.

Lignende barnesten kender vi nu fra Falster, Langeland og flere steder i Fyn; i Kerteminde troede man således at de små børn lå under stenen ved Snekkeled.

Senest fik vi fra en københavnsk skolebestyrer, barnefødt i Kerteminde, følgende oplysning: „Nej Snekkeled, det husker jeg ikke noget om; men på Kerteminde bymark er der tre kilder ud til den side hvor nu højskolen er bygget. Om den af dem nærmest byen fortalte man i min barndom, at når man lagde et friskbagt sigtebrød i den, fik man et barn i stedet.“

Altså lignende brødoffer som på Samsø. Ved en sten mellem Kolting og Vejle ofredes derimod penge ved at nedlægges i revnen i stenen.

Endnu tilføjer jeg følgende ejendommelige efterretning fra en afsides skovegn på nordkysten af Fyn: „Af en gammel aftægtskone Ane Pedersdatter fra Agernæs på Sletten i Fyn (hun døde 1864, 99 år gammel) har min mor hørt at „tordenkællingen“ sad under en stor sten (det var ikke nærmere betegnet hvilken) og det var hende der kom med de små børn.“ (Optegnet af højskolelærer Kr. Tårup i Vallekilde).

Det er ønskeligt at få træk frem, der nærmere belyser alt dette. Ligeledes om de sjældne tilfælde hvor man ofrer madvarer til jorden for at gøre den frugtbar.

A. O.